

SURÁNYI MIKLÓS
DOMOSZLAY LÁSZLÓ
REGÉNY

TARTALOM

ELSŐ RÉSZ

- I. Furcsaságok boltja.
- II. Ouverture.
- III. Az utolsó Domoszlay.
- IV. A 111. szonett.
- V. Janus két arca.
- VI. Vagy - vagy!
- VII. Az archimedesi távlat.
- VIII. A martír.
- IX. Az apagyilkos.
- X. Eliz.
- XI. Beteljesedett.
- XII. S. O. S.

MÁSODIK RÉSZ

- I. Commedia all'improviso.
- II. Az alkalom szennyes martaléka.
- III. A kanális.
- IV. A vén gazember.
- V. Az aranyember.
- VI. A szerdák.
- VII. A tulsó parton.
- VIII. Sámson és Delila.
- IX. Neurasthenia gravis.
- X. A penitencia.

ELSŐ RÉSZ

I. Furcsaságok boltja.

- János-út, Bertóthy-palota, a növényteni múzeummal szemben.

Domoszlai László beleült a kocsijába, lassan lebecsátotta az egyik ablakot, elhelyezkedett a bőrből és üvegből való kis börtön bal sarkában és égő szivarját bámulva, odaadta magát a gumikerekek lágy ringatásának. A lovak egyenletes, lassú, nehézkes trappjának ritmusa, az ablakon beszűrődő esti levegő, az utca monoton lármája egészen elálmosította volna, ha közben egy-egy villamoscsengő éles sikoltásán vagy autó mély mordulásán fel nem ocsudik kábultságából.

- Ma bizonyára történik velem valami - gondolta határozatlan, lusta, jó előérzettel. - A bárónő...

Domoszlai Bertóthy bárónét gondolta, aki a legszebb, legokosabb, leggazdagabb asszony hírében állott az országban, pedig ez a három tulajdonság egy személyben szinte több is, mint amennyinek súlyát akárki egyénisége is elbírhathná. A bárónőt leánykorában alig ismerte valaki Budapesten. Egyetlen egy szezonban fordult meg a társaságban, a háború előtt, az utolsó nagy bálokon. Tavasszal Alagon, a Tátrában, a freudenaui gyepen látták néhányszor. Gyermekkorát Angliában töltötte, azután utazgatott az apjával, a sokmillió Lucic báróval, aki az ország legnagyobb finánckapacitása, legszebb öreg gavallérja, legbökezűbb istállótulajdonosa és leghíresebb műgyűjtője volt. A baronessz szépsége és okossága első látásra mindenkit elbűvölt, de komolyan senki sem foglalkozott vele, mert tudták róla, hogy szülei egyenesen Bertóthy Ádám cs. és kir. kamarás, képviselő és szolgálatonkívüli korvett-kapitánynak, a bertóti hitbizomány urának nevelték. A hadüzenet napján volt az esküvőjük. Azóta a báró állandóan a flottájánál volt, a fiatal hölgy pedig bezárkózott hol pesti, hol bécsi, hol müncheni palotájába. Az utolsó nyarat itthon töltötte és ezalatt többször látta magánál Domoszlait, aki a Bertóthy-családdal távoli atyafiságban volt. Ma társaság van a báróéknál, a férj hazajött a trieszti kikötőből. Ez volt az első estéjük, komoly, hideg, ünnepélyes, szinte hivatalos összejövétel.

Domoszlai a bárónőre gondolt, aki tündetőleg ridegen, szinte szomorú szemrehányással bánt vele mindig, de mégis gyakrabban hívta magához, mintsem hogy feltűnő ne lett volna s aki mindig úgy hallgatott, ha véletlenül magukra maradtak, mintha csak egyetlen egy égbekiáltóan fontos mondanivalója volna, de azt nem bírja kimondani.

- Mikor lesz már vége ennek a gyűlöletes, ostoba, őrzőgő állapotnak? - jutott hirtelen eszébe, amikor egy sarkon nehéz katonai automobilon álltak el az útját. - Kinek kell már ez a háború?

Egy kávéház előtt mélyen dekoltált leányok fagyoskodtak és szabadságos tisztek méregették őket válogató szemmel. Az ajtó néha kinyílt és tárogatósip banális bús hangja ömlött ki az éjszakába. Az ablakon át lehetett látni, hogy a helyiség tele van asszonyokkal.

- Szegény pesti asszonyok. Hogy élhet most egy hadbavonult kereskedősegéd szép fiatal felesége, vagy egy Galiciában elesett tanár özvegye?

Domoszlai hirtelen felütötte a fejét.

- Hát én? Én is úgy élek.

És eszébe jutott a maga családja lent a pusztán. A felesége, aki folyton beteg és ingerült, a kis tízéves leánya, az angol nevelőnő, a magyar kisasszony, aki az első gimnázium tárgyaira tanítja Vilmácskát. Szép lehet most Mindszenten. A kastély körül már sárgák a gesztenyefák, az ablakok párkányán, kifelé nyíló zöld zsaluk között bágyadt gliciniák virítanak.

- Ejnye, milyen nap van máma? Október 4. A születésem napja. Ma vagyok negyvenöt esztendőös. Öregszem.

A kocsi megállt. Domoszlay megnézte az óráját. Háromnegyed tíz.

- Hajtson a víztoronyhoz és vissza.

Jó volt így, egész komolytalanul, némi kis keserőséggel elgondolkodni azon, hogy valaki negyvenöt esztendőös és még mindig várja, hogy történjék vele valami.

A bérkocsi gumitalpa villamos síneken ugrott át és ez hirtelen idegessé tette Domoszlayt. Bosszúságában arra gondolt, hogy ezelőtt hat esztendővel a birtokát tíz évre bérbeadta. A bérlője egyetlen esztendőben megkeresi az egész uradalom békebeli árát. Ez mégis csak igazságtalan és felháborító. Természetesen az ő szempontjából. A bérlőt viszont boldoggá tette a háború. Réti úr milliomos lett, magyar nemességet kapott s a bérlet határán összevásárolt vagy ötszáz hold jó parasztföldet, hadiözvegyektől és hadiárvtól. Igaz, hogy meg is érdemli. Egész nap izzad, számít, kereskedik, veszteget, tárgyal, jegyzőt, szolgabíró, alispánt puhít, felmentésekért szaladgál, vetőmagot kunyorál, szeszt oldat fel zár alól, minisztériumokban kilincsel, rossz vasúti kocsin didereg, izzad, tolakszik, álldogál, káromkodik, traintisztekkel alkudozik, szállít, ügyvédekkel kínlődik, - igaza van neki: aki dolgozik, az gyarapszik is, okos ember a háborút is megfeji, mint a tarka siementhalit és pénzt mos ki a véres patak iszapjából, a háborúból a front mögött. Meg is érdemli, hogy boldoguljon, ő is éppen úgy szereti a fiát, mint én a kislányomat, a feleségét, mint én Hedviget... nem, ott bizonyára meleg, édes, meghitt, bizalmas családi élet fűti a szíveket, amelyek esténként, a komoly és reális számvetések boldogságában, apa, anya, nagy fiú, két kis leány melléből hálás, meghatott, csendesen diadalmas ujjongással tapadnak egymásba. Azok meg is érdemlik...

A Stefánia-úton néhány fiakker cammogott, lassú ügetésben. Az ablaka mindegyiknek mélyen lefüggönyözve. Bizonyára szerelmesek bújnak meg a függönyök mögött. Azok is boldogan aratják a háborús szabadosságok, az ellenőrizhetetlen csókok, a hirtelen fakadt szerelmek, az összekíváncozás ezer új alkalmának dús termését, amely az elhagyatottság, a reménytelenség, a máról holnapra való élés, a bizonytalanság és a minden-mindegy-állapot bús könnyelműségéből sarjadt.

Neki nem hozott ez a világfelfordulás semmit. Ő a háború előtt már torkig volt minden emberi szabadsággal: a szeretetlenség, az elhagyatottság, a kétségbeesés zord szabadságával is. A függetlenség, a világot barangoló, magános úri kalandorság pénzemésztő, erőtikasztó, erkölcsrothasztó szabadságával is. Minden szabadságtól megundorodott s most egy nagy ígézet, egy nagy szenvedély, vagy egy igazi nagy boldogtalanság rabszolgája szeretne lenni. Mert nem tud jegyzővel, szolgabíróval, alispánnal tárgyalni, szeszkontingenst kunyorálni, földeket hadiözvegyektől összevásárolni, mint Réti úr és a száz és száz többi Réti úr, aki feji a háború aranytól duzzadt véres tőgyét.

Domoszlay hirtelen felderült és újra a bárónő képe jelent meg leeresztett szempillái előtt. Végre, végre, ez talán az igazi lesz. Ideje volna, ha egyszer már eljönne az igazi. De nyomban eszébe jutott a születésnapja. Tekintélyes, komoly, államférfiúi életév. Negyvenöt. Ma találkozott a belügyminiszterrel. Az öreg úr megkérdezte, nem vállalná-e a főispánságot a megyéjében? Isten ments. Hogy vezetné ő a törvényhatósági közgyűlést? Mit ért ő az erdőrendészeti

kihágásokhoz? Tiszteletbeli szolgabíró korából homályosan emlékszik arra, hogy egészen különös szakértelem kell ahhoz.

Kocsija megkerülte a víztorony groteszk, zömök betónépületét, a levegő élesen süvített be az ablakon, hideg van, itt vannak az őszi esők... Domoszlay összehúzta frakkjára vetett fekete karbonáró-gallérját.

Ha december előtt vége lesz a háborúnak, elmegy Egyiptomba. Az egyiptológia nagyon érdekli. Alexandria. Tulajdonképpen ezelőtt ezerhétszáz esztendővel kellett volna élnie. Milyen szép lehetett akkor az antik egyiptomi Párizs... Vagy csak a történelmi távlat össze-sűrítő, általánosító, romantizáló lencséjén keresztül látszik az olyan grandiózusnak? Vagy talán akkor is csak egy asszony, egy szó, egy nagy szerelmi szenzáció jelentett szépséget, diadalt, elégtételt, kielégülést az olyan embernek, mint ő?... Szerelem... Hej, ha egyszer már eljönne az igazi! Talán a bárónő lesz az, akinek mélységes, ragyogó tekintetében egy alexandriai hetéra kimeríthetetlen szenvedélye lobog...

- Héopp! - kurjantott a kocsis gőgös, nyers, tüntető hetykeséggel, ahogy a János-útra fordult a Bertóthy-kapu előtt várakozó fogatok közé. Egy nagy reneszansz palota firenzei ornamentikái között két sor félköríves ablak ontotta fényességét az utcát szegélyező hársfák koronáira. Domoszlay fogata pont tíz órakor állott meg a kariatidek között, néhány másodperccel később a félemeleti hall zöldes, kékes márványoszlopai alatt a főlakáj átvette a névjegyt, s rendjeles fekete frakkok és bágyadt túllfátyolba burkolt asszonyi vállak között súrlódva, abban a pillanatban, amikor a nevét kiáltották, már ott állott a báróné előtt, a nagyterem ajtajában. Az ajtókeret néhány esztendővel ezelőtt még egy északolaszországi falucska templomának volt a bejárata. Valamikor a tizenhetedik század elején készült, Siéna környékén, a Monte Oliveto kolostorában, ahol tudákos szerzetesek a homlokzati gerendára groteszk áhítattal Krisztust, a két szárnyra pedig Dantét és Petrarkát faragták. Így, a mennyek, a poklok és a földi szerelemnek szimbolumán keresztül jutott a báróné elé, aki szőke fején csillogó diadémmal, vakító bőréből túlsokat mutatva, fekete selyemgaze ruhájában, mint egy sugárzó orchidea, úgy állott a vendégek elé.

- Hogy van, Domoszlay? Remélem, jól.

Domoszlay atyafia volt Bertóthynak s talán ő volt az egyetlen ember, aki tökéletesen megértette, miért épít a báró ilyen etikettfalat önmaga és a társadalom közé. Ő volt az egyetlen, aki egészen természetesnek találta, hogy az ember csak akkor lehet népszerű a hazájában, ha mindig idegen marad a honfitársai között.

- Köszönöm, bárónő, jól.

Domoszlay lassú, tétova léptekkel körüljárta a termet és a társaságot nézegette.

- Gyönyörű asszony, isteni teremtés, Európa legszebb hölgye! - hebegett egy öreg gróf, szürkeszakállas, hajlott hátú ember, szegény és májbajos, volt miniszter és most a főrendiház kinevezett tagja. - Mit szólsz hozzá, László?

Domoszlay elmosolyodott és erősen megrázta az öreg Szentpétery kezét.

A teremben egy csoport élénken tárgyalta az aktuális kérdéseket és egy hosszú, sovány, antant-barát képviselő gúnyosan kérdezte: ki emlékszik arra, amikor a németek messzehordó ágyúval lötték a párizsi templomokat?

- Bulgária összeomlott, ez a vég kezdete, - sóhajtott egy öreg bankár, aki négy nap alatt másfélmilliót veszített az értékpapírjain.

- Viszont a personal unio, mint érett gyümölcs, az ölünkbe hullott, - lelkenézett egy fiatal főúr, Devecsery gróf, aki az ellenzék padjain leste a titkos tanácsosságot.

Domoszlai fölemelkedett az öreg gróf mellől, mert megpillantotta a bárónét, aki lassan, imbolygó lépésekkel, néhány fiatal mágnás kíséretében közeledett a társasághoz.

A báróné kezét nyújtotta Domoszlainak.

- Szép, hogy maga is eljött, kedves rokon.

Domoszlai mosolygott. Ez az asszony még a kézszorítást is indokolni kívánja a társaság előtt, azért hangsúlyozza oly erősen a rokonságot.

- Hallotta, hogy Hertling megbukott?

Domoszlai nem válaszolt. Tudta, hogy a bárónét éppen úgy nem érdekli Hertling, mint ahogy őt magát.

- Mit gondol, ki lesz a miniszterelnök?

Úgylátszik, a bárónő csökönyösen ragaszkodik a politikához. Domoszlai rámutatott Szentpéteryre.

- Ezt őexcellenciája bizonyára jobban tudja, mint én.

A bárónő kissé sértődötten nézett Domoszlaira és csakugyan megszólította az öreg ex-minisztert:

- Hiszi, hogy vége van a háborúnak?

- Vége van, vége - dörögte a gróf és udvariasan kezet csókolt a háziasszonynak. - Odakünn vége van, de félek, hogy itt belül most kezdődik az igazi.

- Vége van a háborúnak? - kérdezte egyszerre tíz kinyújtott nyak, meghosszabbodott arc, tágrameresztett szem, amely mind a gróf felé fordult.

Domoszlai meghökkent, hogy milyen furcsa hangon érdeklődnek ezek a megváltás derengése: a béke közeledése, a háború vége iránt. Mintha mindegyik sajnálná, hogy vége van a pokoli karneválnak. Mintha megrökönyödtek volna e kellemetlen hír hallatára. Miért?

Egy pillanatig arra gondolt, hogy milyen hálaadó könnyes megkönnyebbüléssel, a gyerekes boldogság milyen üvöltő, ugrándozó, hahotázó, kendőt lengető, bukfencet hányó eszeveszettségével köszöntik majd a békét otthon, Mindszenten, a faluban lézengő asszonyok, akik még tegnap halálos aggodalommal rettegtek a fiúk, az apjuk, a testvérük, a férjük, a szeretőjük életéért.

Egy pillanatig éremlygős undort érzett az egész társasággal szemben, de Stefánia bárónő hirtelen megérintette a karját.

- Kísérjen el a piros-szobába.

Domoszlai eléggé otthon volt a palotában. Tudta, hogy a piros-szoba a bárónő intím szalónja. Ha most odamegy, ez azt jelenti, hogy fáradt, egy negyedóraig pihenni akar.

- Domoszlai, én halálosan unatkozom - fakadt ki az asszony minden átmenet nélkül, ahogy indus selymekből épített párna-trónjára leereszkedett s kis, keskeny lábát egy furcsa bronz-szörnyeteg fejére tette, amely a cassapanca előtt állt őrt, mint talányos és megdöbbentő kísértet.

A bárónő fekete szeméből szikrák pattantak ki, amelyek bizonyára felgyújtottak volna minden férfiúi lelket, ha szőke haja, gyermekes szája és az angol praerafaelitákra emlékeztető halvány, szerafikus arcszíne meg nem hazudtolja a szemek kihívó kacérságát.

- Bárónő, - mondta komolyan, csaknem szomorúan Domoszlay - maga az egyetlen ember a világon, akinek érdemes meggyónni az igazságot. Maga az egyetlen, akivel szemben vagy hallgatók, vagy igazat beszélek; mind a kettő goromba és lovagiatlan dolog s azonfelül nagy kockázat is, mert sohasem tudni, mikor leszek unalmassá és jelentéktelenné az ön szemében. De mindegy.

- Azt akarja mondani, hogy...

- Hogy engem semmisem érdekel, egyesegyedül...

- ...az asszony - fejezte be a mondatot, csak úgy a szája halk rebbenésével és szempillájának gyors felemelkedésével Stefánia.

- Nem. Én magam.

- Értem. Az mindegy.

Belépett a szobába egy idős leány, Bertóthy báró nagynénje, egy sápadt, kiszáradt bőrű, ritka hajú fiatal diplomata, Wein-Thőri Frigyes lovag és a háziasszony apja, Lucic Simon báró. A báró odasúgta Domoszlaynak:

- Eladatom a hadikölcsön-kötvényeidet. Svájci frankot vásárolunk érte. Jó?

- Köszönöm - biccentett a fejével Domoszlay, de nem tudta, mi van abban megköszönni való.

Halk, elfojtott hangjuk szétomlott a szőnyegen, selymek és virágok illatos, puha felületén s alámerült, beszívódott, megsemmisült eme kéjes és lágy hangfogóban. Melankólikusan és borzongatóan precíz ritmussal ketyegett egy kínai álló óra. Ez volt a legnagyobb zaj a szobában, de ütemes egyhangúságával szinte növelte azt a tikkasztó, fülledt nyugalmat, amely a tropikus orkánt szokta megelőzni. Az asszony lenézett a cipőjére, hosszú szempillái a fél arcát beárnyékolták. Egy lámpaernyő rézsútos lila fénye végigsúrolta a bárónő gyöngyházfényű kerekded nyakát. Kristálycsészékben, láthatólag minden rend nélkül egymásra dobált rózsák nehéz, fantasztikus illatokat lehelltek magukból. Domoszlay az asszonyt nézte.

A bárónő megigazította a karkötőjét, olyan mozdulatot tett, mintha fel akarna kelni, de visszasüppedt a selymek közé és egész hidegen, szinte egy pszichiáter kutató hangján kérdezte:

- Igaz, hogy a férfiak is tudnak szeretni?

- A világon minden az asszonyért van.

- És az asszony?

- Az asszony önmagáért van. Attól a pillanattól kezdve, hogy az első asszony az első gyermeket megszülte és ezen a férfi elálmélkodott, minden a nőért történik. Ezt az asszony tudja, önmagát csodálja a férfi szerelmében is és ezért a legtöbb, amit a férfiert tehet, annyi, hogy szerettedi magát.

- S amikor kételkedő, amikor kétségbeesetten féltékeny, amikor boldogtalan?

- Akkor csak attól fél, hogy csalódott önmagában, hogy megingott a hatalma, hogy elveszti a birodalmát.

A szoba sarkában megvillant Lucic báró jobbszemén ülő vastagüvegű monokli. Az öregúr hirtelen feléjük fordult:

- Hallottátok, hogy Németország elfogadta a 14 pontot?

- A császár felajánlotta a fegyverszünetet, - tette hozzá a sárgabőrű arisztokrata.

- De hát mi az oka ennek?

- Valami baj van a hadsereg szellemében - nevetett cinikusan Devecsery Imre gróf, aki annyira szeretett volna már miniszter lenni, hogy ezért még a háború elvesztését sem tartotta túlságos áldozatnak. - Baj van az „én hadseregem” szellemében, - ismételte gögös iróniával - amit egyébként én már régen megjósoltam. Egy vezérkari tiszt beszélte nekem, hogy az olasz fronton csak pergőtűzzel lehet a bakákat vágóhídra hajtani s az orosz fronton muszka és magyar tisztek együtt magyarázzák a legénységnek Lenin új evangéliumát. Ami pedig az utánpótlást illeti, a hadvezetőség már azt sem tudja, hová dugja el a lázadó menetszázadokat. Pécsen nyolc tisztet lőtt agyon a kaszárnya udvarára vezényelt menetzászlóalj. Megmondtam én ezt előre - ismételte együgyű diadalérzettel az ifjú arisztokrata, mintha most semmi sem volna fontos, csak az, hogy az ő baisse-re sandító spekulációja sikerüljön. - Az események igazolnak.

- Elég baj - válaszolt Stefánia, olyan nyugodt és tisztán csengő hangon, hogy Domoszlay, aki a gyűlölettől és szenvedéstől megnémult, elpirult bele. - Pedig nekünk, úgy-e Domoszlay, tulajdonképpen csak most kezdődik a háborúnk. Most minden magyar katonának a határokon volna a helye.

- Fiam - szólt közbe az öregúr - maga azt szeretné, hogy az ország hadszíntérre legyen?

- Nem tudom én, csak szeretném, hogy Magyarország Magyarország maradjon, úgy-e Domoszlay?

Domoszlay újra elpirult. Ez az asszony erősebb, mint ő.

Lucic báró társasága belemerült annak a megvitatásába, hogy e pillanatban a pacifistáknak, vagy az utolsó cseppig harcolni kívánó háborús pártnak van-e igazsága. Stefánia ezalatt nyugodtan nézegette Domoszlay elborult, kínlódó arcát és felületes kacérsággal, majdnem kihívóan fordult Domoszlay felé:

- Maga nagyon érdekes ember volna, ha szerelmi nosztalgiáját nem egyenesen és minden alkalommal a magával szemben ülő asszony számára találná ki hódítási taktikául.

Mialatt beszélt, kinyújtotta karját és apró, tejfehér öklét összehúzza, az előtte álló asztalkán pihentette. E mozdulattal háta meghajolt, nyaka megnyúlt, az arcából csak homloka és orrának egyenes vonala látszott, meg alabástrom síma és rugalmas keble, amely a corsage alatt mintha külön életet élt volna a maga gyengéd és érzéki duzzadtságában.

László kissé ingerülten válaszolt:

- Nekem nincsen taktikám. Nem az a fontos, hogy valakit meghódítsunk, hanem, hogy szerelmessé legyünk valakibe.

- És maga?

Domoszlay egy pillanatig habozott:

- Stefánia, maga mindent tud.

A bárónő behúnyta szemét s pillanatokig mozdulatlanul maradt, mintha idegei egy nagy lelki erőfeszítés után meglazulva, édes, bágyadt elernyedésben elszunnyadtak volna. Karja még

mindig kinyújtva, mozdulatlanul pihent az asztalka tükörfényes satinfáján, de ujjait lassan szétnyitotta, kifeszítette s kezefeje szinte homorúvá lapult az erein végigömlő izgalom feszültségében. Úgy nyílt ki az ökle, mint ahogy az indiai bűvészek varázsvesszeje alatt néhány szempillantásra kinyílik a rózsaszínnel átitatott liliom kemény, zárt, titokzatos kehelybimbója.

László kimerülten nézte a reszkető ujjak árnyékát az asztalon s lélegzetvisszafojtva figyelte, hogy a bárónő, mint egy alvajáró, tudattalan érzéki nyújtózkodással felemelkedik s maga elé susogja, mintha senkinek se mondaná, csak önmagával tanácskoznék:

- Holnap, azt hiszem délután öt órakor, igen, pontosan öt órakor, inkább előbb, mint egy perccel is később... nagyon ideges vagyok, fáj a fejem... holnap öt órakor. Várom.

II. Ouverture.

Öt órákor ott ült a piros szobában Stefániával szemben és egy ujjal sem mert hozzányulni a bárónőhöz. Úgy érezte, hogy most indul meg a nagyszerű ouverture: a várva-várt új élet megnyitó mennyei szimfóniája s nekik előbb a lelkükkel kell magukat kicsókolózniok. Mind a ketten tudták, hogy most van az ideje annak a kölcsönös gyónásnak, amely megnyitja tekintetüket egymás multjába, nehogy később véletlen és brutális értesülések megingassák egymásba vetett bizalmukat. De nemcsak ez a jól meggondolt és gyengéd taktikázás készítette őket bizalmas közlékenységre; annyira érdekelték egymást, hogy boldogságot okozott a legkisebb titok is, amelyet kifecseghettek, a legjelentéktelenebb indiszkréció, amellyel önmagukat valamiben leleplezhettek, amely által meghittságból és bizalmaskodásban egymás lelkében otthonosan elhelyezkedhetnek. Nem volt fontosabb dolog rájuk nézve, mint a maguk élete és multjuk apró szenzációi; annyira egynek érezték magukat testileg, hogy szerették volna a lelküket is kicserélni, hogy azok ugyanabból az emlékezetből és egyetlen közös öntudatból táplálkozzanak.

Az asszony elmondta, hogy anyja halála óta - ennek már tíz hosszú esztendeje - korlátlanul uralkodik nemcsak a maga házában, de apjának egész vagyona, sőt még a személye fölött is. Leánykorában vele járta a világot, két esztendő alatt kétszer rohanva át jóformán az egész földkerekségen. Amióta férjénél van - ez egybeesik a háború négy és fél esztendejével - csak Németország északi és nyugati határáig juthat el, de ez is elég ahhoz, hogy műgyűjtő szenvedélyének, amely nála már majdnem patológikus méreteket öltött, apja olvasatlanul dobja oda a milliókat.

- Az uram - sóhajtott Stefánia - a legderekből ember a világon. Nagylelkű, okos, megbocsátja minden szeszélyemet, teljes szabadságot ad és oly gyengéd, mint amilyen egy fregattkapitány és császári és királyi kamarás csak lehet; előre belenyugodott abba, hogy a gyermekei, ha lesznek, már nem kérhetik a kamarásságot. Az én családfámat ugyanis, mint tudja, a legelszántabb genealógus sem meri nagyapámnál tovább firtatni, ha csak nem akar szerb marhakereskedőkkel és bosnyák trónkövetelőkkel kompromittálni.

A bárónő kacagott és László karját megérintette.

- Nem bántja magát ez a homályos és dísztelen származás? Maga sokat ad a tiszta és keveretlen arisztokratikus vér finomságaira.

Domoszlai megcsókolta a simogató kezét és ugyanolyan tréfás hangon válaszolt:

- E tekintetben én sem vagyok szeplőtelen. Az én genealógusom is alaposan meghökken, ha anyai ágon kutatja őseimet. Nagyapám törvénytelen születésű fia volt Domoszlai Farkasnak, aki híres emberré lett Párizsban, mikor felesége La Bouche Friderika marquise 1831-ben, a neully-i úton, hazamenet, szörnyethalt a férje oldala mellett.

- Borzasztó - suttogta Stefánia - az uramtól hallottam ezt a tragédiát. Friderika, ügyebár, megcsalta az urát, az egyetlen embert, akit imádott és rémületében megszakadt a szíve, amikor megtudta, hogy Farkas rájött a borzasztó valóságra. Ez a Farkas atyafia volt az uram nagyapjának, talán Bémer báró néven, ha jól emlékszem.

A bárónő egy pillanatig lehorgasztotta aranyhullámos finom kis fejét és elgondolkozott a csodálatos Friderikán - aki számtalanszor megcsalta azt az egyetlen embert, akit imádott. Ez a Friderika sokat foglalkoztatta már leánykorában is az ő fiatal és heves fantáziáját; ő maga is

olyan zabolátlan akaratú, mindig szenzációkra sóvárgó, hiú és szenvedélyes kis teremtmény volt, mint az; ő is uralkodott egész környezete, sőt a keze ügyébe eső egész világ felett, mindeneken és mindenkin, kivéve önmagát, akinek a legkínosabb erőfeszítéssel és legkétségbeesettebb lelki viaskodások árán sem tudott parancsolni. Istennek vagy a véletlennek, vagy a körülötte gyáván reszkető embereknek köszönheti csak, hogy pontról-pontra le nem másolta annak a buja és exaltált asszonynak az életét...

Domoszlai nem vette észre ezt a vívódást és derűsen folytatta:

- Farkasnak akkoriban már egy húszesztendősen természetes fia volt: egy túlvilági módon finom, naiv, gyermekkori szerelem gyümölcse. A kis Lange Lisette, a tizenhét éves anya Pesten, a Magyar Király-szállodában halt meg abban a pillanatban, mikor gyermeke, Frigyes megpillantotta a napvilágot. Domoszlai Farkas a párizsi tragédia után adoptálta, törvényes örökösévé tette meg s minden vagyonát ráírta egyetlen gyermekére, maga pedig kis birtokot vett Gömörben, inkább csak a tágas öreg kastély kedvéért és azért, hogy szomszédja lehessen Fejérvári Gábornak, a híres archeológusnak. Itt élt Farkas olyan önző és kétségbeesett remeteségben, mint egy középkori szent. Fia, az én nagyapám ezalatt a Szajna partján diákoskodott.

- Mi történt Frigyesel? - kérdezte a bárónő.

- Frigyesel? Nagyapám Párizsban megismerte a szép Gemma Grisit, a mezza voce utólrétegetlen virtuózát, akit az egész világ ismert akkor s Rossini meg Bellini legfőbb vágya volt, hogy neki való szerepeket komponáljanak operáikba.

- Ez a második démon a családban! - jegyezte meg tréfás ijedtséggel Stefánia és megigazította hajában a gyémántokkal szegett fekete szalagot, amely az aranyos hajzuhatagot szorosan összefogta tejfehér homloka körül.

- A második - felelte komolyan László. - Gemma Grisi a harmincas évek végén felesége lett Frigyesnek, de szerelmük oly megrázóan nagy volt, hogy nem tarthatott soká. Nagyanyám, miután 1840-ben életet adott az édesapámnak, Virgilnek, esztendőre egy Njemanovics nevű bosnyák trónkövetelővel elszökött Londonba.

- Ah, a bosnyák trónkövetelő! Hát a maga családjában is van ilyen?

- Több is van. Gemma Grisinél a bosnyákokat, akit az orosz udvar tartogatott készenlétben a Balkán-politika előre nem látható eshetőségeire, egy trónkövetelő, Castriotta Skanderbég herceg követte. Az énekesnő igazi olasz temperamentummal hagyta el ezt is. Amikor IX. Pius pápa trónra lépett és kiadta a jelszót, hogy a fuori i barbari, donna Gemma is kibontotta a sárga-fehér zászlót és lerohant Itáliába, hogy mezza vocejával a gelfeket lelkesítse. Ettől fogva mindenütt ott volt, ahol a forradalom. Legutoljára Mieroslawskit támogatta bűvös szépségével Posenben; itt a kormány 10 fontot tűzött ki a revoltáló díva fejére s Gemma Grisi majd megölte magát sértett hiúságában, hogy gyönyörű fejét a barbár lengyelek ily kevésre taksálták. Vissza is vonult a politikától és azóta nem tudok róla semmit. Nagyapám hazajött Magyarországra s a gömöri kastélyban beállott adjunktusnak Farkas archeológiai múzeumába.

A bárónő felemelte ujját:

- Ez a második remete. Vigyázzon, László, ez családi tradíció...

László megcsókolta barátnőjének a feketeselyem kimonóból kibontakozó gömbölyű, ruganyos karját és hízelegve mondotta:

- Ez magától függ, Stefánia.

Stefániát annyira boldoggá tette ez a válasz, hogy elfogódottságában nem merte tovább folytatni a megpendített melódiát. Ehelyett zavartan kérdezte:

- No, mi történt a nagyapjával?

- A szabadságharcban esett el apjának, Farkasnak az oldalán. Apám, Virgil - az olasz énekesnő adta neki e fellengző és szentimentális nevet, - akkor nyolc esztendő volt s Pulszky Ferenc családjával Angliába menekült az abszolutizmus elől. A két Domoszlay Cegléd mellett fekszik közös márványoszlop alatt. Úgy rendelkeztek, hogy ott temessék el őket, ahol megváltak tragikus életüktől.

- Úgy-e, mind a ketten áhítozták a halált?

- Másképp aligha rendezték volna e hősi színjátékot. Friderika és Gemma Grisi... ilyen két asszony után nincs mit keresni az életben.

A bárónő felvetette nagy, fekete szempilláit és szemrehányóan, durcás fenyegetőzéssel kérdezte:

- Friderika és Gemma Grisi után nem született asszony, akit érdemes volna megkeresni?

László leroskadott az asszony mellé, két tenyere közé szorította az arany hajtömeget és ajakát a bárónő izgalomtól megduzzadt, reszkető szájára nyomta.

Félnyolc volt, amikor László elhagyta a Bertóthy-palotát. Azzal váltak el, hogy az őszi tárlat megnyitóján találkoznak...

Gyalog ballagott Keresztelő Szent János-útjának kopaszodó vén hársfái között, amelyek az októberi esti szélben úgy dideregtek, mint fázós, reumatikus, idős hölgyek, akik nagy sárga szalmakalapban, reszketős fejjel, gyér hajukból kicsapzott vékony fürtjeiket igazgatva, künn felejtették magukat este a verandán. A korai őszi szürkületben minden lemondó, kiélt, reményvesztett, öreges hangulatot kapott. A paloták rácskapujában rokkant, borostás állú, flegmatikus öreg lakájok beszélgettek a portással és szalmaözvegy lányával. A villamoslámpák mozdulatlan lángja úgy csillant ki a fakoronák közül, mint egy karácsonyfa aranyos üveggömbje: csak fénypontot szűrve az árnyékok közé, anélkül, hogy világítana. Néha egy-egy halkjárású, fényesre lakkozott hintó vagy automobil surrant át a keresztutcákon; Domoszlay lába alatt szinte ruganyos volt az aszfalt a lustán aláereszkedő s földön táncoló falevelektől. Elegáns, csendes, titkolózó volt ez az utca, s benne csak az árulta el a háborút, hogy most minden háznak itthon volt a gazdája, minthogy a blokádtól elzárta előlük a nagy fürdőket és a gazdagok egyéb hiú találkozóhelyeit.

Csendesen lépegetett a rácskerítések mellett és néha megállt, hogy új cigarettára gyújtson a félig kiszívott helyébe.

- Két és félórája nem volt a számban cigaretta - ez volt az első gondolata s nagy nikotín-éhsége most szakadatlan dohányzásban kereste a kielégülést. - Csodálatos, hogy ilyenkor milyen üdítő, megnyugtató, szinte vigasztaló élvezet a dohányzás.

Kivette a tárcáját és konstataulta, hogy hazáig még öt-hat darabra telik. Mindegyik másfajta. Aki folyton egyféle cigarettát szív, az nem ismeri a dohányzás kényelmét.

Az egyik utcasarkon ismerős alak közeledése döbbszerűen megdöbbentette meg. Ilyenkor nincs nagyobb katasztrófa, mint avatatlan emberrel kerülni szembe, aki visszaráncigál bennünket a mindennapi élet banalitásába. Domoszlay befordult egy mellékutcába, hogy egyedül maradjon. Lassan-lassan szétfoszlott agyáról a kábulat mindent azonosító és összesűrítő, fülledt göze és első reális gondolata az volt, hogy e percben Mindszenten a gesztenyefák mögé elbujtatott

széles, fehérfüggönyös, vöröslámpás verandán, a kastély keleti szárnyán bizonyára vacsorára hívják Vilmácskát, a leányát. Domoszlaynak, valahányszor keserű jóllakottságban éremlygett a lelke, mindig Vilmácska jutott az eszébe. Ez volt az a tiszta elefántcsontból való, tömjénillatos, világos, szent oltár, ahová mindig megtért, akár vétkezett, akár bűnhődött. Ott mindig megtalálta azt a mosolygós, pajkos, bizalmas, hízegő és megbocsátó kis arcocskát, melyen még sohasem suhant át a szemrehányás, számonkérés vagy megrovás borongós felhője.

- De szeretném az ölembe venni és egy hosszú, meleg öleléssel megáldani az ő nagy, szent gyermeki tudatlanságát. Miért nem vagyok én tulajdonképpen otthon? - kérdezte a maga bűnbánó énjétől, akit a hirtelen felriadt férji és apai tudat most a családi élet tiszta, márványszegte fehér partjai felé sodort.

A száján még ott érezte a szőke hajtömegek ábráját, a kezében még ott zsibbadt a karcsú és ruganyos test tapintásának emléke, a dobhártyája még utánarezegte a vallomások, becézgetések, diadalmas kitörések, félénk és szemérmes könyörgések szakadozott szótagjait, de boldog kielégülés és diadalmas megnyugvás helyett mély bánatot és csömört cipelt az öntudatában.

- Pedig a bárónő a legtökéletesebb asszony, akár a romantikus poézis, akár a tudományos faj- és egyenértékelés beállításában nézem. Tökéletes szépség, szédítő intellektus, a legérzékenyebb és leglángolóbb vérmérséklet... s emellett oly elbájoló és finom, mint egy tizenégy éves madonna s ami talán az egészben a legfontosabb: ezúttal ellenállhatatlanul és végzetesen szerelmesnek látszik. Milyen szép volna, ha örülni tudnék annak, hogy ez az asszony az ő ragyogó fiatalságában éppen az én utamba került, hogy az a millió és millió véletlenség, ami mindeznek kialakulásához szükséges, pontosan úgy találkozott össze, hogy Stefánia szerelmének én legyek a tárgya... és mégis... én egyenesen kifosztottnak és megalázottnak látom magamat... nem Isten hallatlan maliciája, az élet gúnyja és sorsom kegyetlen átka ez?

- Miért vagyok szomorú, elégedetlen, miért vagyok tele büntudattal és szégyenkezéssel és megbánással? Kispolgári lelkiismeretfurdalás, a dologtalan ember neuraszténiája, öreges gyámoltalanság, éretlen kamasztelhetetlenség, vagy babonás tradíció, családi atavizmus ez? Annyi bizonyos, hogy egész életem - nem szégyen ez? - a szerelmi örömök sorvasztó vágyában, a kielégülés hasztalan keresésében és a becsapott fantázia, a kielégületlenül maradt idegek, a fenéig meggyalázott öntudat összeomlásából áll. Ha ilyenkor valaki beleláthatna a lelkembe, halálra kacagná magát egy negyven éves suhanc bárgyu elesettségén.

III. Az utolsó Domoszlay.

Domoszlay Lászlónak az ország déli szélén volt a birtoka, közel a Drávához, ahova családjá a Felvidékről vándorolt alá, miután őseinek hevesmegyei évszázados nemesi uradalmát elcserélte előbb gömöri, majd jó baranyai földekkel. Ilyenformán László új földesúr volt a Hegyháton. Atyja, Virgil, az alkotmányos éra beálltával, a hetvenes évek elején vette a mindszei hatszázholdas, szeszgyárral és malommal, pompás állatállománnyal és fundus instruktussal ellátott birtokot, amely valamikor az Esterházy-féle hercegi uradalmakhoz tartozott. Virgil jó gazda, közömbös természetű ember és higgadt szabadelvű párti hazafi volt. Három tulajdonság, amely elegendő volt ahhoz, hogy a birtok aránylag nagy jövedelmet hajtson, gazdáját mandátumhoz, szeszkontingenshez, simmentali fajtehenekhez, vasúti megállóhelyhez, jó törvényhatósági úthoz és derekasan megépített kanálshoz juttassa, hogy a legelőjét lecsapolják s a tagosításokban figyelemreméltó előnyökre tegyen szert.

Kegyúri templomában buzgón és őszintén imádkoztak érte az ő derék svábjai, a birtokára olyan jelzőlogkölcshöz kapott, amelynek terheit magával az adóleírással is tudta törleszteni, kis szőlőjét a legnemesebb amerikai vesszőkkel regenerálta a mindenható állami támogatás: a párt vezérének és a liberális kormányoknak bőkezű elismerése a mamelukságáért. Virgil lassankint ezer holdra növelte a mindszei uradalmat s ki tudja, nem veti-e meg alapját a Domoszlay-dinasztia reneszanszának, ha a nyolcvanas évek végén hirtelen itt nem hagyja derék svábjaikat, szántóvető masináit és aratógépeit és le nem költözik a kegyúri temető engedelmes, megbízható, fehér és hideg gárdájába. László akkor tizenhat éves volt, özvegy édesanyja a gyámhatóság engedelmével bérbeadta a birtokot s azóta állandóan árendások gazdagodnak a mindszei földek dús terméséből.

Tizenhat esztendősen korábban a fiatal Domoszlayt behozták a városba, öreg kanonok nagybátyjához, Grónay Mihály prelátushoz, hogy a gimnázium utolsó két esztendejét nyilvános iskolában, a ciszterciák szigorúan vallásos és tudományos nevelése alatt végezze. Koránfejelett, túlságosan magas, izmos, vállas fiú volt László, akinek fizikumát a mindszei élet egyszerű és egészséges higiénája, apjának majdnem rusztikus életnézete, a tiszta erkölcs és puritán környezet hatalmassá duzzasztotta, vérét megsűrítette, de fantáziáját korlátozta, félénkké, majdnem gyávává tette. Otthon is pap volt a nevelője, az egyedüli társalgója, barátja, főnöke, bírója és gondviselője, nem csoda, ha valami félszeg zárkózottság, ügyetlen arisztokratizmus és sóvárgó vallásosság csirázott a lelkében. A szomszéd nemes úrfiak társaságát nem szerette, mert azok kigúnyolták a nők körül való tudatlansága, naivsága és lelkiismeretessége miatt, a falubeli fiúk és lányok barátságát nevelője és anyja tiltották meg neki s a magány, a falu csendje, a templom tömjénfüstje, amely minisztrálás közben egész lelkét átítatta, merengővé és aszkétává tették. Latinul, németül, franciául, angolul már tizenöt éves korában folyékonyan beszélt, ismerte a klasszikusokat, a történelmi dátumokat, a szentek legendáit, az egyházművészet remekeit, jártas volt a mértanban és a csillagászatban, de környezete gondosan elzárt előle mindent, ami a modern gondolkodás izgalmas szépségeit, a gyakorlati élet egyszerű ismereteit, a megélhetés feltételeit, a társadalom problémáit megismertette volna vele. Ez az élet folytatódott a kanonok házában s amikor két év múlva tömérdék memorálizálás, lelki gyakorlat, logaritmuskeresés és teológiai propedeutika után letette az érettségét, bámulatosan tudta Aristoteles logikáját, Szent Tamás dedukcióit, az esztétikát Plotintól Baumgartenig, a történelmet Herodotostól Thiersig, ismerte Homerost és Virgiliust, Dantet, Torquato Tassot és Miltont, a Zalán futását és Arany Toldiját, kisujjában volt Bougod, Didon és Kempis Tamás, tökéletesen ismerte az ókori Egyiptom és a Szentföld geográfiáját, Kant,

Laplace kosmogoniai elméletét, de egyetlen szót sem hallott Darwinról, Marxról és Nitzschéről, nem tudta, mi a különbség a postai meg a vasúti szállítás között, álmélkodott, ha valaki börzéről vagy értékpapírokról beszélt, nem hallotta Taine, Comte, Dosztojevszkij, vagy Zola nevét, ha csak nem egy sorban a rablók, tolvajok, eretnekek, nihilisták, anarchisták, királygyilkosok és szocialisták nevével. Ámbár azokról is csak annyit hallott, hogy ők az Antikrisztus szolgálói, akiknek Isten megengedi ördögi cselszövényeiket, hogy a hívők lelkét próbára tegye és kísértetbe vigye az emberiséget. Minden este teljes rózsafüzért imádkozott el, hogy ne vigye őt kísértésbe és szabadítsa meg a gonosztól, ámen. Érettségi előtt állott, amikor édesanyja is meghalt s László árva maradt az ő gyermekded, naiv lelkével és szinte leányos ügyefogyottságával. Tizennyolc éves korában még nem ízlelte asszony csókját, még nem érintett női keblet, bár dús és piros vére leírhatatlan kínszenvedéseket okozott neki és reggelinkint sápadt arccal, kék karikával körülrajzolt révedező szemmel, megrogyó térdekkel, szédülő fejjel támolgott a török mecsetből átalakított templomba: ministrálni a gyóntató atyjának.

Nem csoda, hogy mikor beiratkozott a budapesti egyetem fakultására s pompás kis garszon lakásában rávirradt a szabadság és függetlenség napja, mintha szédítő magas torony tetejéről zuhant volna le, egyszerre elmerült a reális élet puha, meleg, tájékozó, gőzölgő iszapjában. Segített neki ebben egy kollégája, aki korrepetitor gyanánt mentoroskodott körülötte. Halász Tivadarnak hívták a vénülő jogászt, aki ujságokba írt s az ifjúsági körben vezérszerepet játszott, eleinte mint a püspökök jól szituált klerikális ügynöke. Halász, amikor erkölcstelen életmódja, pazarlásai és nyilvános botrányai miatt főúri pártfogói cserbenhagyták, egyszerre a legradikálisabb széltoolvá lett, aki valaha csak megfordult a dekadens nagyvilági hölgyek, a szociológiát dicsőítő politikai kalandorok, a hitehagyott papok, az eladósodott dzsentritisztviselők, a tehetségtelen könyvmolyok, szélhámos orvospszichiáterek, sovány és idegbeteg félszüzek, iszákos tudósok, züllött pedagógusok, okkultista színészek és az ezeket pénzelő új milliomosok zsúrjain. Ez a szabadszájú és szabad lelkiismeretű, koravén kéjenc egyébként ravasz, hideg, számító lélek volt, aki előadásokat tartott a fourierizmusról, lelkes tirádákat zengett az orosz diákkisasszonyok máriamagdolnai erényeiről, lázasan harsogott a kapitalista középosztály, a henye és bigott arisztokrácia, a kizsákmányoló bankokrácia ellen - de ő maga mindennap zsidó mágánások asztalánál vacsorázott, kétfogatú kocsin járt a kártyanyereségeiből, finom és drága szeretőket tartott és titokban jó házasságról és bankigazgatásról ábrándozott. Teljes energiával tört e cél felé, éppen úgy, mint ahogy azelőtt egy püspök műkincseit lopkodta és elhatározta, hogy jószágkormányzója lesz valamelyik káptalannak vagy érsekségnek.

Domoszlai naiv jóhiszeműséggel vetette magát Halász szociológiai könyvtárára, a párizsi dekadens irodalomra és az erotikus művészet tanulmányozására, amikben barátja kifogyhatatlan leleményességgel állott szolgálatára. A pénzét megosztotta Halászzsal, aki ennek ellenében tömegesen szállította neki a színházak és táncos mulatóhelyek beteg virágait, a kis energiájú, hiú, becsvágyó és közönséges idegzetű házmesterleányokat és a finom fehérneműben, ópiumos cigarettafüstben és Verlaine-versekben hentergő dekadens házasságtörő dámákat. Olvasmányaiiban a Bougodok és Didonok után most az orosz és francia naturalista regények következtek és az „emberi dokumentumokat” kereste mohó és telhetetlen szenvedélyességgel. Égő vággyal sóhajtozott az ismeretlen és titkokkal teljes Párizs után, amelyről azt olvasta, hogy egy valóságos óceán s „bármennyien és bármennyire érdeklődve búvárkodják át e tengert, mindig akad egy-egy szűz hely, ismeretlen barlang, virág, gyöngy, szörnyeteg, valami halhatatlan”, amit Pesten hiába keresett.

Leginkább ingerelte hirtelen kiszélesedett és végtelenbe kívánczó fantáziáját az, amiről hűvös, finom és mesterkélt exkluzív fiatalságában eddig sejtelve sem volt: a szennyes

szépségek misztériuma, a söpredék romantikája, a csatorna költészete, a csapszékek, gyári kantinok, rakodópartok és kórházak fertőzött légköre. Sokszor éjszakának idején útra kelt, felfegyverezte magát az alkoholmámor elszántságával és bejárta azokat a helyeket, ahova hirtelen kirobbant temperamentumának lidércfénye egy Germinie Lacerteuxt, Gervaisaisnet vagy Philomenet mutogatott. Sajnos, csak a legbanálisabb kicsapongások egyhangúságát találta mindenütt s azoktól is visszahőkölt mindig, valahányszor a néző szerepéről át kellett volna térnie a cselekvés terére. Később a Daudet-regényekben oly igéző caisse territoriale felé fordult s a zugkomédiások, clownok, csavargó diákok, éjjeli menedékhelyek lakói, apró csirkefogók, romlott kis leányok, vándorkomédiások, elzüllött bölcsészhallgatók, pincérnők, hamiskártyások és a lóversenytér garasos szélhámósai körül keresgélte a realizmus poézisét. Majdnem sírva fakadt, amikor be kellett látnia, hogy ez is csak perspektívában szép, mint az égen úszkáló bárányszerű felhő, de benne járva csak ritka, fullasztó ködtenger, unalmas, rosszszagú és alakatlan nyomorúság. Pesten tehát nem szép a bűn sóhajtozott s szeretett volna Daudet-vel a Szajna-hidak alatt, a gyárakban, a St. Maude melletti korcsmákban, a Palais Royalban, a montmartre-i füstös ivókban csatangolni, drámákat keresve, amik a kloákabeliek erkölcstelen-ségeiben, éjszakai verekedésekben, kórházak titokzatos betegek között játszódnak le.

Hiába minden. Domoszlay László estétől reggelig csavargott, lábai kisebesedtek, agya szédült, gyomra felkeveredett az undortól és félelemtől ismeretlen erkölcsi katasztrófák előtt. Ontotta zsebéből a pénzt, agyából a kíváncsiságot, testéből az életerőt, szemérméből, szenvedélyéből gyengéd, finom ösztönéből a jóra való tradíciókat, kifosztotta magát illúzióiból, hitéből, önbizalmából és magabecsüléséből és még sem tudott elhelyezkedni az imádott bűn fertőjében. Társasága, bálványai, szeretői, kitartottja, hamiskártyás, ingyenélő, erkölcstelen környezete kizsákmányolta és kinevelte. Úgy hívták: a dilettáns. A műkedvelő csavargó. Az álbohém. A balek.

Abba is hagyta a romlottság e kusza és affektált majmolását. Feltette, hogy rendszert visz a züllöttségébe. Elméleteket tákolt össze az erkölcsi nihilizmus ponyvairodalmából és függetlenítette magát Halász képmutató és önző mentorkodása alól. A saját magával szemben felgyülemlett undor mindjobban az alkoholizmus vigasztaló és felejtető narkotikuma felé hajszolta és belátva, hogy érzéki kicsapongásokhoz nincs elég elfogulatlansága s a közönséges perverzitásoktól visszariad a szemérme, férfias tivornyák terén akarta magát kárpótolni. László ebben is éppolyan falusi odaadással, az őszinte, vérmes és lángoló hiszékenységgel éppoly teljességével merült el, mint azelőtt a rózsafüzér és gyónás mennyei misztériumába. Ha Halász Tivadar a szalonokban fejtegette Saint-Simon, Fourier, Krapotkin és Lassalle teóriáit, Domoszlay László eljárt a szocialista szakszervezetekbe és az asztaloslegényekkel dözsölt szombat estétől hétfőig. Ha Tivadar finoman nyalogatta a francia likőrrel telt kristálypohárka szélét az éjjeli mulatók páholyában, László ősi magyar telhetetlenséggel öntötte magába a legerősebb italokat s őrjöngő mámorában tört-zúzott, szórta a pénzt, verekedett, míg ereje és eszmélete elhagyta s a csapszékek bűzös, szennyes padlóján holtrészegen feküdt. Tüntetésekben agyba-főbe verték, razziákon igazolásra kényszerítették, rossz hírű leányok kirabolták s egyszer a mentők vitték haza, amikor megrendült lelkiállapotában önmagának és az egész világnak szörnyű megutálása közben zsebkésével beleszúrt az ütőerébe.

Ki tudja, hova vezetett volna ez, ha László egy mindenekfelett való örült kicsapongás és a Kőbányai-út árkában töltött jeges, nedves, zimankós éjszaka után mellhártyagyulladásba nem esik s be nem kerül egy szanatóriumba. Itt két hosszú hónapig leskelődött betegágya mellett a halál, hogy az élet szegény nyomorult hajótöröttjét átvigye a nyugalom, tisztaság, rend és istenbéke örök, fehér végtelenségébe. Nem így történt. László felgyógyult és lement Görögország tengerpartjaira, ahol egykor őse, Domoszlay Farkas kereste Friderikával Byron lábnyomát.

Két esztendeig tartott, míg újra ember lett a lerongyolódott szervezetből s a megcsömörlött, túlfeszített, pozdorjává tépett idegekből. Ezalatt Domoszlay átment a második nagy átalakulásra, amelyen keresztül egyénisége teljesen kifordult és önmagának éppen az ellenkezőjévé vált. Eleinte abból állott az élete, hogy szüntelen sírvafakadt, ha a veszedelmekre gondolt, amelyek előbbi életében nap-nap után fenyegették. Mikor pedig megnyugodott s teleitta lelkét az Olympus hegyeinek, Odysseus vizeinek, a görög filozófia ritka, finom, napsütéses levegőjének illatával, hirtelen mehtagadta magát, a multját, az egész énjét, mindent, amit eddig tett, gondolt, vétkezett... az erényeivel, a jóra való ösztöneivel egyetemben s megállapította, hogy akkor született, amikor betegségéből felgyógyult s ide került a szépség és harmónia, a szabadság és ihlet hazájába. A fiatalság és regenerálódás ősi magyar tehetségével éppoly átmenet nélkül formált magából új, eleven embert, mint ahogyan lelépett a gyermekes aszkétizmus és a koravén tudományoskodás piedesztáljáról. A budapesti botrányok, amelyekről azt hitte, hogy sohasem felejtik el az emberek, amelyekről nem tudta, hogy majd minden kortársa keresztülment rajtuk abban az időben, amelyekről később mind zavarosabb, de mind túlzóbb emlékei lettek önmagának is - meggyűlöltették vele a társadalmat. Vétkezett a társadalom ellen, tehát sohasem tudott megbocsátani az embereknek s elhatározta, hogy ezentúl egyedül csak önmagában keresi az élet szépségeit és a szépségek értelmét.

Amit gyermekkorában egyáltalán nem ismert s amit később csak piszkos és fájdalmas oldaláról látott, a szerelem után támadt lelkében ellenállhatatlan, sóvárgó nosztalgia. Ő azt hitte, hogy ez tudatos életfilozófia. Pedig csak a fiatal test újraéledt energiáinak követelőzése volt.

Ettől fogva tíz éven át leste, várta, kutatta, kergette a szerelemben elképzelt boldogságot.

Eszébe jutott, hogy első, még félig gyermekkori csókja után is érezte már azt a, fantáziájának csodavárásai és a beteljesülés között feltűnő katasztrofális aránytalanságot, ami néha egészen szerencsétlenné és életűnttá tette. Azóta a mélyebb és sekélyebb szerelmi kalandok szinte beláthatatlan sorozatán esett keresztül, de ez a kérlelhetetlen büntető kéz mindig lesujtott rá a kiábrándulás pillanatában. És egyetlen egyszer sem jutott eszébe, hogy újra végigjátsszék egy eljátszott dalt, hogy visszatérjen egy elhagyott bálványhoz, hogy még egyszer merítsen egy megízlelt forrás vizéből.

- Ennek az az oka, - gondolta - hogy rossz helyen, rosszkor és rosszul kerestem a boldogságot. Most finoman, józanul, kiszámított taktikával, bölcs ökonomiával, szinte tudományos módszerességgel látok a dologhoz. Elmém nem volt elég kiművelt, idegzetem elég rezonábilis, fizikumom elég érzékeny, ízlésem elég választékos s nem volt módomban, hogy magamhoz méltó szép és nagyszabású asszonnyal megismerkedjem. Ez nem megy csak úgy, gyerekes hetykeséggel, az alkoholtól mesterségesen felizgatott fantázia mohóságával, anélkül, hogy megismertük volna a magunk egyéni ízlését. A párválasztás a fejlettség fokával arányosan mind nagyobb nehézségekbe ütközik. Könyvek, képek, szobrok, szép vidékek, nagyszabású, pompás fényűzés, színház, ének, tánc, művészet... művészet, igen, művészet által kell magunkat képessé tenni a szerelem áldásainak befogadására. Fel kell avatnunk magunkat Aphrodite Uránia papjává, ha már az élet egyéb szép és hívságos értéke előtt becsaptuk az ajtót. És kereste a párját. Járt a városokat, szállodákat, kikötőket, Nápolyt, Korfut, Konstantinápolyt, Brüsszelt, Hamburgot... nem azért, mintha a föld, a tenger, a város, a kultúra, a sürgő-forgó élet eszmei és művészi tartalma érdekelte volna... mindenütt valami meglepő érzéki szenzációt, evésben, ivásban, szerelemben, narkózisban csodálatosan komplikált, új impressziót keresett s ha megtalálta: legtöbbször gyáva volt, vagy finnyás arra, hogy azt kiélvezze. Ha pedig véletlenül megpróbálta! Később is kiült mindig a veríték a homlokára, ha arra a csömörre, az önútálatnak azokra a katasztrofális rohamaira gondolt, amelyekkel megbűnhődött.

És mégis a szállodák halljában, az operaházak foyerjében, a mulatók rácsos páholyai mélyén inkognitóban utazó hercegnőket, nagy kurtizánokat, gyönyörhajhászó művésznőket kutatott, az osztrigás és chiantis állványok között klasszikus testű hetérák után szaglált, matrózok korcsmaiban, kikötők kőpartjain, külvárosok síkátoraiban erotikus szenzációkra vadászott és ezt, csak ezt kereste a Louvre, a firenzei gyűjtemények, a bécsi Belvedere, a vatikáni loggiák és a pompeji múzeum falfestményein. Most látja, - s már nem is pirul miatta, mert annyira a háta mögött érzi mindezt - hogy irodalmi búvárkodásának, művészettörténeti és esztétikai, biológiai, antropológiai, néprajzi és történeti tanulmányainak sem volt más célja, mint az eszmeileg kiélvezhető érzékiség: az asszony és a kéj. Nagy fiatalkori duhajkodásai után következő minden fontoskodó esztétizálása, minden hazug és képmutató tudományoskodása ebből a forrásból táplálkozott és csak buja szellemi kicsapongás volt az, amelyben koncentrálni tudta tehetségét, akaratát és lelkesedését.

Apai és anyai ágon való őseinek vérmérséklete keveredett benne össze egy heterogén temperamentummá, amely - nyugodt, síma, szófukar és lusta külszín alatt - szüntelen forrongott, hánykolódott és epesztette önmagát. Apái mind dologtalan, de tiszta, szemérmes, rátartó, konzervatív és dölyfös erkölcsű magyarok, anyái többnyire álmodozó, verselgető, imádkozó, énekelgető, babonás német asszonyok voltak Farkas és a kis Lange Lisette hajtásáig. A kis Lisette gyermeklelke is ott szunnyadt László félénk és habozó lelkében, akinek még most is erőskezü apára és galambszívű anyára volna szüksége. E puritán és hagyományos vérfolyamba zúgva, rombolva sistergett bele a Gemma Grisi olasz kalandor jelleme, vad fanatizmusa és könnyelmű érzékisége. László volt a végső, talán utolsó kilobbanása egy több évszázados törzs senyvedő-hamvadó paraszának s ezt a lángot sok bágyadt színre festette a beléje ivódott vérkeverék. Nem csoda, ha kedélyében ezek a hatások - a maga gyermekkorának és ifjúságának egymással homlokegyenesen ellenkező szélsőséges benyomásaival - válságok állandó hullámlását idézték elő...

Most már útalattal fordult el a csatornától s a másik végletbe esve, a szépen kendőzött, artistikusan kikészített, művészileg stilizált, raffináltan beillatosított középszerűség jobban érdekelte, mint a legragyogóbb tökéletesség, ha az az erő, primitív báj, kendőzetlen természetesség rongyaiban mutatkozik. Most már csak Szolothurn hercegnői tudták elragadni. Londonban a társadalmi szertartásosság, vallási miszticizmus és évszázados világalurmi gög elfojtott, titkos érzékiségét, Párizsban pedig azt az „aranszemű lányt” kereste, aki de Marsay esztétikáját is elkápráztatta a maga szerelmi csodatételeivel. Ez sem sikerült. Ez ellen is fellázadt turáni vérének tisztasága, amelyet még Gemma Grisi olasz versejtjei sem tudtak egyszerű összetételükben megamisítani.

Természetes, hogy a finom, disztigvált, műveltséggel és esztétikával telített élet híjával volt minden komoly, földhöztapadt munkának, minden eszmei vagy testi erőfeszítésnek. Sokszor eszébe jutott, hogy az ő élete minden szépségkultusz mellett is hiábavaló és céltalan. Sokszor elismerte, hogy az embernek tulajdonképpen szüksége van a létért való küzdelem testi és lelki erőfeszítéseire éppen úgy, mint a levegőre, vízre és táplálékra. Az embernek dolgozni kell, mint az igavonó állatnak, nem azért, hogy éljen belőle, hanem, hogy organizmusát elevenen, fürgén, ruganyosan tartsa, konzerválja és képessé tegye az élvezetekre. Akiket a sors megfosztott a mindennapi fizikai és szellemi kényszermunka üdítő áldásaitól, az kénytelen munkát keresni az érzéki örömök kultuszában. Részben azért, hogy levezesse energiáinak felhalmozódott feleslegeit, részben, hogy foglalkozást adjon idegrendszerének és életműszerei használhatóságát megőrizze. Ezért volt ő esztéta, művészbölcsele, régiségek kutatója, mint Farkas, a domoszlói remete. De ahogy amannak nem sikerült semmi, úgy neki sem. Minden csókja után halálos undort, meggyalázást és kétségbeesést érzett. Soha, soha, soha egyetlen egyszer sem, sehol sem, senkiben sem talált rá a párjára.

Harmincéves korára megérezte, hogy éppen az az ember nem boldogul a szerelemben, aki egész életének minden vágyát, álmát, rajongását, illúzióját a szerelem boldogító hatalmába veti. Oly természetesnek látszott: hazamenni, egyszerű, derék, magyar földesúrnak lenni, gazdálkodni, lovagolni, vadászni, pipázni, politizálni - szegény jó atyám, de boldog ember voltál te egész életedben! - és megházasodni. Mert László gyanakodott, hogy eddig félreismerte önmagát. Nem olyan komplikált, neuraszténiás, hipochondrikus ember ő, mint volt Frigyes, nem is olyan búskomor, lemondó, passzív, szenvedő, mint Farkas; igen, igen ő egyenes ivadéka Virgilnek, ő derék, komoly magyar paraszt, akinek meg kell házasodnia.

És hazajött. Egy kicsit állást vállalt a vármegyénél s megkóstolta a pipázó, anekdótázó, henyélő tisztviselőélet egyhangú, lágy, patriarkális örömeit. Vadászott, agarászott, akadályokat lovagolt, parasztokkal bíbelődött, főispánok feleségeinek udvarolgatott, bálokban unatkozott, bandériumokban vezette a nemesi községek deputációját - két esztendeig. Azután letette a szolgabíróságot, miután két véghetetlen hosszú esztendeig élvezte a vidéki élet mozdulatlan, üres önfeledtségét.

Itt észrevette, hogy rá, az ő bőven telített agyára, gyengéd és érzékeny szívére, jóra való hajlamaira, két keze munkájára, lelke bátorságára, kardjára, vérére, önfeláldozására tulajdonképpen nincsen szüksége senkinek. Család, rokonság, nép, társadalom, állam, nemzet, haza szépen megél nélküle is, jobb, ha nem avatkozik a mások életébe. A kormányzás, közigazgatás, gazdasági élet hibátlan automatizmussal megy a maga útján. Láta, hogyha a főispán, a szolgabíró, a tanító, vagy a tudós beleszól valamibe, abból csak zavar, félreértés, vagy erőszak és igazságtalanság származik. Az emberek nem akarnak boldogabbak lenni, mint amilyenek és nem engedik magukat akarataik ellenére boldogítani. A munkás nem dolgozik többet, mint amennyire képes, a gyáros nem fizet magasabb munkabért, mint amennyit muszáj, a parasztság büszkén vonul be katonának, a hivatalnok csak azt számíttatja, mikor mehet penzióba, a gabona ára tűrhető, a szőlőket felújították amerikai oltványokkal, egész Európa békés, nyugodt, pedáns, polgári örömeiben nyújtózkodik, a diplomaták és katonák csak parádéznek, háborúval csak a japánok és oroszok vesződnek egy kicsit, egy új táncfigura, egy új villamoskörte, vagy egy új szérum feltalálása jobban érdekli az emberiséget, mint a történelem akármelyik hadvezére vagy hősi tragédiája.

Úgy látta, hogy az emberek - tróntól le az utolsó cselédkunyhóig - csak a maguk legintímebb ügyével-bajával foglalkoznak. Nagy történelmi távlatok meglátásához éppen úgy hiányzik a szemmértékük, mint ahogy nincsen műszerük az emberiség problémáinak megmérésére. Senkinek sem fáj a feje a nagy világfájdalmak miatt, mint Farkas idejében és a múlt század közepén s bajos volna feltételezni, hogy a mai paraszt, a külvárosok munkásnépe, vagy a kávéházak, mulatók, városi könyvtárak, műkiállítások és körutazások ifjúsága odaálljon a barrikádra. A mártírtermelő erő egészen kiveszett az emberekből. Az idealizmus az élcelődők, a kabarék, a vígoperák és a hírlapi krokik műsorából is kikopott már, annyira banális lett ez a fogalom.

Kormányformával, államérdekkel, faji aspirációkkal, nemzeti hagyományokkal senki sem törődik, de mindenki jó közigazgatás, olcsó közlekedési eszközök, sok és fényes kulturális szórakozás, népművészet és ingyen szimfonikus előadások után kiabál. A büntetőjog elasszonyosodik és belefulladás egy szentimentális humanizmus iszapjába, a csecsemővédelem, a közegészségügy, az aggbiztosítás egy nagy nemzetközi pelenkába csavarja az egész emberiséget, nem az altruizmus, hanem a divat, az affektált, finnyás higiéné és a rúttól, a szenvedéstől és az erőfeszítésektől irtózó, finomkodó civilizáció pelenkája.

Így hentereg, nyújtózkodik a világ s Domoszlay mit tehet okosabbat? Megházasodik.

Elveszi a szomszéd földbirtokos leányát, nagy, szép, fekete szeméért s azért, mert családot akar alapítani. Két-három évig nem is történt vele semmi. Igaz, hogy felesége rideg és szertartásos egyénisége, jellegtelen és szinte túlvilági szépsége, mint a német nazarénus iskola képei, soha egy pillanatra sem lobbantották lángra a fantáziáját, de csókjai után nem is érezte azt a förtelmes megbánást, gyilkos kiábrándulást és marcangoló csömört, legfeljebb kis könnyen eltűrhető bágyadtságot és sajnálkozást, unalmat és roppant tiszta, öreges, bölcs filozófiát. De neki köszönhetette, hogy szép, okos, drága kis lánya van s hogy az első évek nyugalmaiban derekasan megismerkedett művészi szenvedélyeinek tárgyaival. Rendbehozta Farkas és Virgil könyvtárát, gyűjteményeit, sok szép példánnyal gyarapította múzeumát, artisztikus berendezésével földi paradicsommá változtatta mindszeinti kastélyát. Aztán... három-négy év múltán, Hedvig valami fájdalmas megértéssel visszaadta neki a szabadságát és László azóta folytatja utazásait, kalandjait, szépségkereséseit és a lusta érzéki boldogság után való hajszát... ahogy és ameddig lehetett. Emberekkel keveset érintkezett. Mindig félt, hogy valaki visszaidézi ifjúkori botlásait, amelyeket magábamerült, gögös, arisztokratikus lelke szégyelt. Nem mintha becstelenségek vagy bűnök integettek volna feléje a múltból, de azért, mert hogy mostani egyénisége oly messze esik attól a túlságosan demokratikus viselkedésű, hóbotos, iszákos és duhaj fickótól, akit akkor Domoszlay Lacinak hívtak a kocsmákban.

Közben azonban finom testalkata mélyén újból apró alterációk jelentkeztek. Egyszer tüdőcsúcshurutot, másszor gyomorbajt, aztán neuraszténiát konstataáltak az orvosai, a szíve rendellenesen vert, olykor kevéske hipochondria is hozzájárult mindehhez - egy szép napon azt vette észre, hogy semmi sem érdekli a világon, csak ő maga. De ezzel az eggyel aztán temérdek baja akadt. Minden nagy műveltsége, finomsága, érzékenysége, szemérmessége, kiábrándultsága és érzékisége összefogott, hogy magas és vastag falat emeljen önmaga és az élet közé. Nem gyűlölte, nem nézte le, nem vetette meg, nem félt, nem gyanúsította az embertársait: csak únta őket. Únta az arisztokráciát, amelyhez vérségi kötelékek fűzték, únta a dzsentrit, mellyel közös sors, vagyoni viszonyok és életmód fűzte össze, únta a városi polgárt, akihez kultúráltságának nívója, világszemléletének közössége fűzte, únta a falut, amelyhez lenyúltak a tradíciói, mint kavicsos, kemény talajba a fenyőfa gyökerei. Csak könyvei között találta meg önmagát, azt a pesszimista és saját lelkét marcangoló bölcselkedőt, aki szeretne öntudatosan és szisztematikusan boldog lenni, egyénien, anélkül, hogy valamit fel kellene áldoznia társadalmi és családi hagyományaiból, szeszélyeiből, neveléséből és szokásaiból. Az egész életet ismerte: részint tapasztalataiból, részint könyveiből, részint embertársainak példájából. Nem maradt belőle más, csak ő maga.

Ezt az egyetlen princípiumot szerette volna legtökéletesebbre kicsiszolni, a legművészibben dekorálni, a legboldogabban konzerválni. Minden életelvet tiszteletben tartott, de magára nézve mint hasznavehetetlent, mindent visszautasított: boldog szeretett volna lenni.

- Utolsó hajtása vagyok a Domoszlayaknak - gondolta - a leányom majd férjhez megy, neve, vére, családja átömlik egy másikba, a Domoszlayak kiélték magukat, fölszívták az olajat, amely égő mécsüket eddig táplálta, önmagába roskad a család pislogó kanóca, én vagyok az utolsó lobbanása ennek a lángnak, nincs más célja az életnek, mint én magam. De hol találom meg önmagam? A könyvekben? A hazában? A fajtámban? A munkában? A könyvek mind jobban eltávolítanak, a hazám mindinkább eltávolodik tőlem, a fajtám elidegenül és meggyanúsít, túlnéz rajtam, idegen bálványokat imád, akiket nyugaton keres, a munka kifáraszt és megcsal, mert gondot és verejtéket ad és magamból lop el valamit, ahelyett, hogy megjutalmazná a Domoszlayak hatszázados szenvedéseit.

IV. A 111. szonett.

A háború alatt sokat volt mindszeni kúriáján Domoszlay. Nem mintha gazdagságával vagy nobile officiumokkal foglalkozott volna; az elsőhöz nem értett, haszna sem volt belőle, bérlőjével való szerződése nem is adott módot, hogy megbarátkozzék a föld hasznothajtó természetével; az utóbbit serény és rendjelekre sóvárgó barátaira bízta.

A falut azért szerette, mert magának élhetett benne, a maga kénye-kedve, szeszélye és szomorú fáradtsága szerint. Ez volt az a bázis, ahonnan mulandó energiáit időnként fölfrissítette. Ezt az újjáteremtő erőt a föld, az erdő, a kert, a levegő egészséges kipárolgásából, örökkévaló csendes közönyéből és egyszerű bájából merítette. És sok időt búvárkodott át a kastély könyvtárában, amelynek épp olyan szenvedéllyel adta át magát, mint egykor a szerelemnek. Ha megúnta a könyveket s a családi élet idillikus unalmát, hirtelen fölutazott Pestre, amelynek bábeli zűrzavarában folytatta keresgélését régi rögeszméje, egy egyetemleges szépségű nagy szerelmi szenzáció után.

Itthon eszébe sem jutott ez a beteg nosztalgia, igaz, hogy alig látott maga körül figyelemreméltó asszonyszemélyt. A környék mágnás és dzsentrí asszonyaival hamarosan leszámolt. A kisvárosi dámák nevetségessé váltak az érte való szemérmetlen versengésükben. A kastélya tele volt asszonyokkal, de egy Domoszlay rangján alul valónak tartotta, hogy szemlét tartson a cselédség között.

Mindössze egyszer történt, hogy kalandja akadt otthon, házanépének egy finom, de szerény és szemérmes tagjával.

Szép, de kissé fülledt meleg júniusi délután volt. A parkban sétált Domoszlay s ott egyedül találta a kislánya házitánítónőjét. A szép és okos tanárnőt, bár asszony volt, Eliz kisasszonynak hívták, mert felesége és leánykája megszokták a kisasszony szót, amióta nevelőnő került a kúriába.

Domoszlay unatkozott. Megállt a tanítónő előtt és megbiccentette a fejét. Eddig észre sem vette még, bár két hónap óta majdnem mindennap együtt ebédeltek.

Egyszerű, finom kis zuga volt ott a parknak, apró vízerecske mellett, görcsös fűzfák és szentjánoskenyérbokrok között. Eliz mohos kőpadon üldögélt egy félkarú Dryad nedves, omladozó képmása alatt. Az asszony ránézett Lászlóra és kimondhatatlan zavarba jött. Nyár volt, egyedül voltak. Fiatal, üde, karcsú és szépvonalú teste párolgott az asszonynak, messziről a gözcséplőgép zúgása hallatszott, a ritka, kékes-aranyos levegőben darvak és vadludak húztak a közeli nedves rétek felé, a patak partján legelésző nyáj kolompja rekedten olvadt a madárkiáltás, gépzúgás, vízcsobogás és lombzizegés halk szimfóniájába. „Eliz kisasszony” egy könyvet tartott a kezében s amikor Domoszlay megkérdezte, mit olvas - nedves szemekkel, valami titokzatos bizalmassággal, nagy, véletlen boldogság reszkető előérzetében, szótlanul átnyújtotta neki Shakespeare szonettjeit. A 111. verset olvasta éppen:

Oh for my sake do you with Fortune chide
The guilty goddess of my harmful deeds
That did not better for my life provide
Than public means, which public manners breeds.

Meghatotta ez a gyengéd és őszinte panaszkodás és leült Eliz mellé.

Vádold a sorsot, óh vádolhatod,
Ő a hibás, ha életem hibás;
Mért, hogy csak ily silány állást adott,
Miben silány lesz erkölcs és szokás.

Akkor először nézte meg szép, komoly fejét, sötét hajfürtjeit, klasszikusan ívelt nyakát, amelyen sötét pihék árnyékolták az elefántcsontszínű bőrt. Az arcán szelíd ijedtség és elfojtott zavar pirult, a szeméből amelynek mélysége és feketesége beárnyékolta sovány arccsontjait, szinte kétségbeesett vágy lobogott.

Álmélkodva nézte ezt az igénytelen, de elragadó jelenséget és halkán beszélgetett vele Shakespeare szerelmeiről.

- Nem érdekes, hogy Shakespearenél minden nagy szerelem első látásra vet lobot s rögtön el is éri azt az emberfölötti magaslatot, ahol a tragikum ólálkodik? Így lett szerelmes Hero és Leander, Romeó és Júlia, Troilus és Cressida, Hamlet és Ophelia, Antonius és Cleopatra, Othello és Desdemona. Shakespearenak az volt a hite, hogy az igazi nagy szerelemnek nincsenek előzményei, nincsen bevezetése, hanem egyszerre elborul az ég, megszakadnak a felhők s a fa alá menekülő pásztorfiút lesújtja a villám.

Hogy mit felelt erre Eliz, arra Domoszlay már nem emlékezik. De annál jobban emlékezik az első és egyetlen odaadás nagyszerűségére és arra a boldog, isteni elragadtatásra, amely azt követte...

És azóta sokszor, majdnem mindennap eszébe jutott, hogy ez volt az egyetlen csók az életében, amelynek nem volt keserű utóíze. Amelynek elcsattanása után azt az isteni elragadtatást érezte, amiről hosszú, öt évi hiábavaló örült hajsza után már tökéletesen lemondott. Ez volt az első és utolsó... Mert aztán nem történt semmi.

Másnap viharos lelkenedzéssel kereste a vele való találkozást. Az asszony kitért előle. Harmadnap megállította és könyörögni akart neki ő, Domoszlay László, aki még minden asszonytól megfutott az első csók után. Nem is juthatott szóhoz. Az asszony elpirult, szeme megtelt könnyel és odasúgta Domoszlaynak:

- Az Istenre kérem... felejtse el.

Azóta állandóan és elevenen érzi, mily mélységes megbántást érzett gögös férfiúi szívében. Egyszerre átcsapott a legképtelenebb közönyösség fitogtatásába. Voltaképpen pedig úgy volt, hogy egyfelől a feleségének jelenléte, másfelől az önmagával való elégedetlenség és Eliz visszautasító magatartása tökéletesen megbénította.

Végül is megúnta ezt a méltatlan helyzetet és hirtelen elutazott Domoszlóról. Pestre ment, onnan Bécsbe, de megundorodott minden régi emléktől és új kísérlettől s napról-napra elviselhetetlenebb lett vergődő, hiú rögeszméje. Fékezhetetlen dühvel kérdezgette folyton magától, hogy Eliz fenyegető, néma, dacos, szenvedő passzivitással miért állta útját minden újabb közeledésnek. Miért? Vár talán valamit?

Ha vár, akkor kitelik attól a kis, önhitt teremtestől, hogy egy minden gátat szétromboló, nagy és kétségtelenül bebizonyított örök szerelemre vár. Ha nem vár semmire, ha véglegesen befejezte a maga rövid, egyetlen fejezetével az egész Domoszlay regényt... akkor... és ez látszik valószínűbbnek... akkor Eliz nem szereti őt.

Domoszlay szíve halálosat dobbant, amikor arra gondolt, hogy Eliz nem szereti őt. Fizikailag kínlódott és dühöngött és szinte bőszen haraggal jogot formált ahhoz, hogy Eliz halálosan

szerezze őt. Emellett szinte az sem érdekelte, hogy övé lesz-e Eliz, akár csak egyetlen egyszer is. Sőt azt a gondolatot, hogy Eliz szerelem nélkül pusztán hiúságból, vagy szervilizmusból, unalomból vagy a saját fiatal temperantuma követelőzéséből fogadja el az ő csókjait, egyenesen elutasította magától, mint a saját szerelme meggyalázását. Ha Eliz szerelem nélkül a szeretője lesz, akkor közönséges, hitvány és becestelen kis nőszemély, olyan, akivel egy pillanatig sem szabad lelkileg foglalkoznia. Nem, akkor nem is kell a csókja. Eliz csak úgy kell neki, ha odaadása egy tiszta, büszke, higgadt és meggondolt lélek szerelemben összeomlott szemérmességének égbekiáltó bizonyítéka.

Észre kellett vennie, hogy itt kényszerképzetek ejtették hatalmába az eszejárását. Bármire gondol, bármivel foglalkozik, vita, társalgás, írás, olvasás, evés, szivarozás, tervezgetés, szemlélődés közben odaszúrja, fonja, csavarja magát az Elizre való emlékezés édes fájdalma, a vágy és töprengés, a hiúsággal és göggel gúnyolódó rögeszme, amit a maga nevének sohasem mert, nem akart, szégyelt kivallani: hogy életében először, negyvenöt éves korára végre szerelmes lett valakibe, aki éppen úgy vonzza az érzéseit, mint amennyire taszítja a komoly, férfias, józan intellektusát. Az volt a szerencsétlensége, hogy akkor lett szerelmes, amikor már szeretett volna megöregedni. Két emberre esett szét az egyénisége s e két dühös ellenfél viaskodását nem bírta ki sokat szenvedett öntudata. Két hétig állta a számkivetést Pesten. Álmatlan éjszakák, unalmas, kínos, üres nappalok után, amelyekben hiába keresett narkotikumot csökönyös feminin szeszélyének elhallgattatására - azzal az elhatározással ment vissza Mindszentre, hogy Elizt véglegesen a szeretőjévé teszi. A parkban kereste a találkozást. Eliz Shakespeare szonettjeit olvasgatta megint s ahogy észrevette, tiszteletteljes fejbiccentéssel üdvözölte őt, mint alkalmazott a főnökét. Kissé meghökkent Eliz ridegségétől, de aztán hirtelen összeszedte magát és a legkomolyabb szertartásossággal - mintha csak házasságot ígért volna - felajánlotta neki a barátságát.

- Nem értem önt - válaszolt az asszony s a szemében megcsillant egy súlyos, szemérmes, szemrehányással teli könnycsepp. - Mi nem értjük meg egymást és én félek, nagyon félek öntől.

Igen, egészen tisztán emlékszik a szavaira. Megdermedve a meglepetéstől, pár pillanatig némán bámult maga elé, az asszony pedig felemelkedett és lassú léptekkel vonszolta magát a kastély felé. A könyvet - kínos zavarában bizonyára - ott felejtette a padon. László - ugyancsak tétova idegességében - felemelte azt s olvasgatni kezdte, ahol a lapok maguktól szétnyíltak. A 111. szonett volt:

Mért, hogy csak ily silány állást adott,
Miben silány lesz erkölcs és szokás...

Ezzel vége volt a regény második fejezetének is.

A visszautasítás után futva menekült ismét Budapestre s azóta itt kínlódik sértett hiúságában és emésztő vágyában, amelyekre, úgylátszik, reménytelenül keresi a Stefánia-féle narkotikumokat is.

Sötét embergyűlölet kerülgette. A melankólia amúgy is családi betegség volt a Domoszlayaknál s László úgy találta, hogy most, háború alatt, amikor minden ember kimeríti életképességének és teremő erejének legszélő teljességét, a melankólia nemcsak betegség, de egyenesen becstelenség.

Azért gyűlölte embertársait, mert irigyelte őket. Sokszor, álmatlan éjszakán, önvádtól és tehetetlenségtől fölbőszült egzaltációval, szeretett volna kiszaladni az utcára, benézni a háborús üzemek műhelyeibe, a kormányzat éjféli üléseire, a gyárak verejtékező munkásai közé, a klubba, ahol a haza sorsán tanácskoztak, a kártyabarlangba, ahol felejtjenek, a mulatókba, ahol

élveznek, az utcára, ahol villanyfény mellett is továbbfolyik az okos, gondos, odaadó, fáradhatatlan munka... szeretett volna a tömegek közé kiszaladni és telekiabálni az emberek fülét:

- Hogy irigyellek titeket, ti boldogok, akik végtelen sok apró pillérre építettétek jó kedvetek és megelégedettségetek templomát. Akik tudtok hinni valami rendeltetésben, belemerülni mindennapi, kicsinyes, de okos feladatok megoldásába, nézegetni magatokat a népszerűség tükrében, melegedni a fanatizmus tüze mellett, nagy ábrándokban elégni, hóbortokban nevetségessé válni, rajongásban üdvözülni, vagy akár egy apró kedvtelésben elszórakozni, állatokat, virágokat szeretni, az izmok tornájában kifáradni, színházban siránkozni, vagy hahotázni, hivatalért, rendjelért, címért, rangért sóvárogni... mert mindegy az, akár egy világot, akár egy asztaltársaságot hódít meg az ember, csak tudjon örülni a hódításnak. Ó, boldog részegek, boldog babonások, boldog cinikusok, boldog becstelének, hogy irigyellek benneteket, életetek teljességeért, kebletek forróságaiért, apró örömeitek és parányi bánataitok múltó epizódjaiért, izgatott álmaitok és édes pihenések kisdud szenzációiért! Mit tudjátok ti, hogy vannak olyan emberek is, akik mindezeknek alatta vagy fölötte állanak, a földet útálják, az eget nem érik el, az éjszakát átvizionálják, a nappalt átunatkozzák... mit tudtok ti azokról a Szent Antalokról, akik anyaggá szeretnének válni, eloszolni a minden istenségű világegyetemben mert elszakadtak a földtől, mint egy meteor, amely céltalanul kering az éterben!

De nem ment ki az utcára ehelyett nagy adag veronált szedett be, amitől kábulva, lerongyolt idegekkel, nyitva maradt szájjal, dagadt szemhéjakkal, mereven kifeszített tagokkal párnájára hanyatlott és átadta magát az öntudatlanságnak.

V. Janus két arca.

Domoszlajt nyugtalansága néha a másik végre ragadta. Sóvárgott az emberek után, akik lerántsák az életbe, az apró banalitások üdítő, friss és szórakoztató realitásaiba, elfecsegték neki eleven ujság gyanánt a legújabb híreket és visszavezették a szükséges és hasznos érdeklődések népes és vidám országútjára. Hírlapot úgyszólván alig olvasott Domoszlaj. A háború, amely eleinte magával ragadta és fascinalta, most már untatta és felbőszítette. A hazafias frázisok együgyű, vagy szemtelen hazugságai émelyítették, a politika idegessé tette.

Különben úgy vélte, hogy a politika ma éppen olyan életpálya, mesterség, foglalkozás, kenyérkereset, mint a tanárság, vagy a patikusság, vagy a börzén való ügynökösködés. Azoknak az időknak már régen vége, amikor a születés, a nemesség, magyar fajhoz való ősi kapcsolat kötelességükre tette vagy tette volna a Domoszlajaknak, hogy politizáljanak. Aki még ma is hazafiúi kötelességének érzi azt, hogy minden megaláztatások, gyanúsítások, brutális támadások és félreértések ellenére véres fejjel és vonagló szívvel verekedjék a haza boldogulásának ilyen vagy amolyan felfogásáért, az úgy jár, mint teszem a geszti gróf, akire Domoszlaj mindig úgy nézett fel, mint például az egyiptomi piramisokra, vagy az indiai templomok körületeire: nézte, bámulta, csodálta, imádta, de nem értette és majdnem sajnálta: mennyi emberfeletti erő pazarlódik el a roppant bálványember kötelességtudásában! Ő azt hiszi, hogy lehet még, hogy érdemes még, hogy szükséges még a közdolgokkal foglalkozni. Most, amikor már a vak is látja, hogy a világtörténelem kormánykereke eltörött és az emberiség sorsát a gyávaság, esztelenség, bosszú és barbárság orkánya sodorja ismeretlen zátonyok felé. Nem, most minden tiszta ember álljon el az útból, hadd tombolják ki magukat a tömegek - négy és félesztendei lenyűgözöttség után. Négy és félesztendeig egy egységes, nagy, megtámadhatatlan és megbíráthatatlan akarat fogta le az emberek izgága temperamentumát. Egy ember parancsolt és a többi engedelmeskedett. Ez kissé sok volt a lelkeknek. Most ledobják magukról a zabolát és nyihogva, rugva, harapdálva, ficáncolva száguldoznak a szabad mezőkön, amelyek fölött kisütött az Anarchia meleg, rothasztó és izgató napja. Most a rejtett odukból, a hivatalok, gyárak, titkos egyesületek, dohos pincelakások és füstös dolgozószobák, porlepte könyvtárszobák és rozoga katedrák repedéseiből kimásznak a felocsúdott emberbogarok és elkezdenek cselekedni. Miután évek során át a professzionátus politikusok szétmállasztották a közéletet és üzletes, szélhámos, gögös, ostoba kalandorok lapultak meg a nagy bálvány árnyékában, most helyet adnak a kiéhezett ambícióknak, amelyek a dilettantizmus vesszőparipáján száguldanak a hatalom irányában. Most itt az alkalom: a süllyedő hajón az parancsol, aki legelszántabb a kegyetlenségben, legocsmányabb a kiabálásban és nincs nagyobb becsvágya, mint hogy a kormányost a tengerbe dobja és néhány óráig hatalmaskodják néhány halálrávált, félőrült hajótöröttön.

Ezért néha úgy gondolta, hogy most már csak kétféle politikus van a világon: az egyik, aki tudatos rosszhiszeműséggel, a másik, aki lelkes együgyűségével bolondítja a tömegeket. Ezt a hitét megerősítette az a tapasztalat, hogy a legkülönbözőbb pártokból lévő politikusok, este a kaszinókban, mintha nappali álarcukat levetették volna, egészen egyformává vedlettek: egyformán mesélték el szerelmi kalandjaikat, ugyanazzal a hévvel érdeklődtek a tőzsdei árfolyamok iránt, teljesen egyek voltak a panaszkodásban a drágaság és a vasúti közlekedés mizériái miatt és emellett semmi különbség nem volt köztük abban, hogy a magas búzáaraknak és a bor hallatlan drágulásának örvendeztek. László tehát nem tudta megérteni, miért játszanak barátai oly sokféle szerepet, ha megjelennek a fórumon és miért gyűlölik egymást a nyilvános felháborodás oly dühös képmutatásával, amikor minden dolgok lényegében valamennyien egyformák.

- Éppen azért! - világosította fel egy kaszinói barátja, amikor ezt a kérdést nyilvánosan is felvetette. - Azért állanak útjában egymásnak, mert valamennyien ugyanazt akarják, mégpedig kizárólag csak a maguk javára megvalósítani.

Éppen ezzel a barátjával találkozott Domoszlay, ahogy belépett a kaszinóba. Egy nagy lap szerkesztője volt, Rozsányi Miklósnak hívták, apró, sárgabőrű, törekeny, már a megjelenésében is csodálatosan szellemes és agilis ember, mozgékony és fáradhatatlan, tele a legnagyobb tervekkel és a megvalósításokhoz való tehetséggel. Még sem vitte semmire. Talán azért, mert túlságos sok volt benne a mohóság az igazság megismerése és a megismerések megvalósítása után. Eredetéről és családjáról senki sem tudott, de ez iránt nem is érdeklődött senki, annyira teljes és tartalmas volt az ember önmagában is. Eredeti, találékony, kíméletlen és zseniális. Sem meghatni, sem félrevezetni, sem megszelídíteni nem lehetett őt soha. Nem is tudta lekötöztetni sem asszony, sem férfi, mert tele volt önmagával, a gondjaival, a terveivel, az ellenségeinek és barátainak megvetésével; kegyetlen volt a szerelemben, cinikus a hitében, következetes abban a pillanatról-pillanatra változó impresszionizmusában, amelyben folyton megadta magát a saját hangulatainak és nem vesződött azzal, hogy objektív, vagy megbocsátó legyen. Tökéletes önzése talán nem volt homályos és alacsonyrendű ösztönök eredője; csak mérhetetlen önhiúságáé, heves és túlzó vérmérsékletéé mely maga körül és a magán kívül nem ismert respektábilis elvet, csodálatra érdemes intellektust, vagy tiszteletreméltó szubjektivitást. Minden pillanatban meg tudott volna halni egy eszméért, vagy két nappal később annak az ellenkezőjéért; de sohasem volt ideje, sem alkalmá valamiért meghalni, mert mire ilyen végzetes lépésre került volna a sor, Rozsányi már elejtette tegnapi álláspontját és új ideáknak, új embereknek és új szimpátiáknak dobta karjaiba egész heves, szikrázó elméjét és rajongó lelkeségét.

Ideáljainak megválasztásában a saját tökéletes önzésén és gyomorbajának pillanatnyi diszpozícióján kívül, különösen egyetlen körülmény tudta erősen befolyásolni: hogy minek van a legnagyobb ellenzéke, hogy miben marad leginkább egyedül, hogy mivel képes szembeszállni a szájtató hallgatóságát. Ehhez majdnem következetes volt: soha nem úszott az árral, sőt egyenesen a többség meggyőzésének a negatívumából kovácsolta össze saját rövidéletű, de sziklaszilárd véleményét. Az egész háború alatt erős antantpárti volt, már csak azért is, mert életének javát Párizsban, Londonban töltötte, irodalmi ízlése erősen ellentmondott a német nagyképűségnek és szentimentalizmusnak s azt állította, hogy a német szellemi életet sekrestyék és gránátosok irányítják. Most pedig, ahogy Domoszlay belépett a kaszinóba, egyenesen a karjaiba esett és mintha egyedül őt tette volna felelőssé a parlamentben már nyíltan hangoztatott antantbarát közbeszólásokért, fölháborodástól és gyűlölettől égő arccal harsogta a fülébe:

- Alávaló, becstelen dolog volna most cserben hagyni a németeket!

- Mi az, Miklós, kibékültél a császárral? - kérdezte harsogó kacajjal a fiatal gróf Devecsery, aki már érkezettnek látta az időt, hogy kormányképessége érdekében nyíltan tüntessen antantbarát érzelmeivel.

De a szavak úgy zuhogtak Rozsányi ajkáról, mint völgyekben május elején a jeges eső: lecsépték a még csírájában levő ellenvéleményt, tönkrementek a legzsengőbb kételkedést is és elárasztották fagyos, zuhógó záporral az egész közhangulatot.

- Félre most az otromba, öngyilkos pacifizmussal: most ne szociológusok és diplomaták, hanem vaskezü és sarkantyúscsizmás diktátorok kormányozzanak!

- De be kell látnod, hogy a nyugati offenzíva megbukott, a franciák győztek, a német sereg nem képes megállni s ha fegyverszünetet nem kötnek, a francia marsall bevonul Berlinbe.

- Soha! - csattant fel Rozsányi olyan hangon, amellyel egy megfutamodott német ezredet egy csapásra fel tudott volna tartóztatni. - De nem is ez a kérdés magva. A fontos az, hogyha valaha, akkor most kell Magyarországnak minden katonai erejét harcba dobni a határok védelmére. Mert az mégis világtörténelmi gyalázat, hogy mindenki, még Brazília, a búr köztársaság és az indiai gyarmatosok is tudják, hogy miért harcolnak, csupán arról nem hallottunk soha, hogy a magyar nemzet mikor és hol fogja leszüretelni négyéves erőfeszítéseinek gyümölcsét. Mi eddig nem tettünk egyebet, mint bárgyú büszkeséggel örvendeztünk azon, hogy fehér lisztből sütjük kenyerünket, a kávéházban még cukrot adnak a feketéhez, hogy egyévi bortermésünk letörlesztette az egész birtokunkon levő jelzálogkölcönt, hogy a magyar bakák jó humorral verekedtek a Doberdón, papírjaink ára az egekbe szökkent, bankjaink minden hónapban felemelik az alaptőkéjüket és hogy milyen ügyesen be tudtuk csapni az oroszokat Bresztlitovszkban.

Báró Lucic, aki millióit legalább is megtízszerezte a háború alatt, elborulva üldögélt egy sarokban és a fejét rázta Rozsányi beszédére.

- Te megint túlzásba estél, fiam, ámbár határozottan jobb lett volna, ha mindezt félesztendővel ezelőtt irod meg a lapjaidban.

Lucic báró kövérkés, szürke arcú, nagyon síma beszédű, halkhangú pénzmágnás volt, aki olyan lágyan ejtette ki a mássalhangzókat, mintha azzal is energiát akart volna megtakarítani. Kövérkés, fehér kezével néha megtapogatta kopasz homlokát, amelyre néhány barnára festett hajtincs borult, jobbról-balra fésülve, szálszálanként odaragasztva, rendezgetve, fésülve és fényesítve a koponyájára, hogy haját mutasson a látszat kedvelőinek. Azután a monoklijához nyúlt, megtörülgette, a világosság felé fordította, átnézett rajta kétszer-háromszor, majd újra mély szemüregébe helyezte, balról, a húsos, nagy érzéki orra tövébe. Végül hüvelyk és gyűrűs ujjával végighúzott a hamis fogsorára tapadó arcbőrén, mi által a szája kissé összecusorodott s ezáltal egész gyermekes, jólelkű, kissé elábrándozó és bizalomgerjesztő karaktert kapott az arca, ami nem volt minden kellem és derűtség híján. Aminthogy Lucic báró egyike volt a legélvezetesebb férfiaknak. Amióta meghalt a felesége, megint olyan fiatal, amilyen ötvennyolc esztendőskor csak lehet, aki negyven évet tőzsdei manőverek, gyáralapítások, pénzkeresés és a pénzért megvásárolható szerelem viharos tengerén hajókázott át. Cukros és mézes és illatos volt, mint egy francia apátúr: ezzel hitte megédesíteni a keserűségeknek azt a mérhetetlen tengerét, amelybe klienseit, rabszolgáit, ügynökeket, adósait és néha hitelezőit belefullasztotta. De a klubban szerették és hízelegtek neki, mert mindig volt egy igazgatósági vagy felügyelőbizottsági tagsága, amellyel politikai barátait lekötölte, jó tipje, amelyet a tőzsdén értékesíteni lehetett, néhány új kibocsátású részvénye a vállalatai tőkefelemelése alkalmával, amelyekkel elegáns formában alamizsnákat osztogatott, kedélyes vacsorái, amelyeket szép és odaadó nők tettek kíváncsiságuk öregek és ifjak előtt.

Egyébként Lucic, szerb származása mellett is konok konzervatív, erős nacionalista és határtalanul becsvágyó volt a magasabbrendű életszépségek, előnyök és arisztokratikus igények terrénján. Végtelen hiúsága temérdek pénzébe került, de ezzel legalább visszaadott valamit a társadalomnak melyet éppoly szenvedéllyel meg is koppasztott, ha alkalma nyílt rá. Százazreket adott jótékonyagra, milliókat a művészet fényezésére s megjutalmazva érezte magát a számtalan elnökség, védnökség, rendjel és cím imaginárius értékében. Böven omló csatornája volt ő a pénznek, ha azt hiúságán keresztül szivattyúzta a komoly államérvé, a társadalmi divat, vagy akár az egyéni szélhámosság.

Törhetetlenül agresszív módon és művészi affektálással tudott nagylelkű és nemes humanista lenni és ezzel elfelejtette, hogy vagyonának kilencztedrészét úgy szerezte, mint a legutolsó uzsorás. Vallásos volt, mert így látta az ősi arisztokráciánál. A papok és apácák áldották a

nevét és temérdek búcsút osztogattak neki bőven sarjadzó és soha szünni nem akaró bűntevése miatt. Magyar volt és gyűlölte a radikálisokat és szocialistákat és a pacifistákat. Igaz, hogy a háború a milliók oly tekintélyes tömegéhez juttatta, hogy igazi hálátlanság lett volna tőle, ha Mars istent meg nem becsüli méltóképpen. Szerette a szép képeket, a jó szobrokat, a zengőhangú énekeseket, a fürgelábú táncosnőket, a mély elméjű egyházi szónokokat, akárcsak bálványozott elődei, Cosimo de Medici, Fugger Jakab, M. A. Lumague, akit Van Dyk lefestett, vagy Goszkovszky, aki műgyűjtőt csinált Nagy Frigyesből, de mindenekfölött imádta a leányát, Bertóthy bárónét, akit minden asszonyi szépség, nagyszerűség összehasonlíthatatlan megtestesülésének tartott. Ha Ferentzy a bárónőnek régészetben, művészettörténetben, stílusban, irodalomban, sportban, öltözködésben, eleganciában, szépségben való kiválóságát dicsérte, az öreg báró elérzékenyedett, megsimogatta homlokát, zavarában kétszer leejtette monokliját, összecsucsorította a száját és halkán, kéjesen elragadtatva a hiúságtól, átszellemülve súgta meg Ferentzynek, hogy vegyen salgótarjáni részvényeket.

Így élőködtek mellette Wein-Thöri, a diplomata, Beretvás, a képviselő, néhány császári és királyi kamarás, gróf Szentpéter, a volt miniszter, egy durvaerkölcsű, sokgyermekes pap, aki püspök akart lenni, egy tucat nagyvilági nő, író, művész, múzeumigazgató, lapkiadó, letört dzsentry, bukott mágnás és semmiházi kalandor.

A háború elvesztése neki is mérhetetlen károkat okozott nemcsak milliókban, de abban a nyugalmas hangulatban is, amely kedélyét valami gyermekes derűvel aranyozta meg s amely abból a könnyelmű optimizmusból fakadt, hogy a háborús konjunktúra örökkévaló. Ez minden nagystílú üzletember erénye s csak a kicsinyek, az aggodalmaskodók, a krajcároskodók alapítják üzleti programjukat az idők goromba változandóságának és a hét sovány esztendőnek rémképeire.

- Soha életemben nem jutott eszembe, - szokta fejtegetni a báró - hogy jövedelmeimet megszámláljam. Kiadásaimat sohasem tettem függővé a bevételeimtől. Ellenkezőleg. Igényeimhez mértem a jövedelemszerzés tempóját. Fiam, okos nemzetgazda is így tesz - tanácsolta a képviselőnek. - Nem a kiadásokat kell mérsékelni, hanem a jövedelmeket kell gyarapítani.

- Szerencsés ember! - sóhajtott Beretvás képviselő, aki soha életében nem produkált semmit s amely zseniális volt a költekezésben, épp olyan tudatlan abban, hogy a kölcsönkérésen kívül hogy kell valamiből pénzt teremteni.

Most azonban kissé meghökkent és eszébe jutott, hogy pénzügyei, ha nem is aggodalmasak, de túlságos mértékben rendezetlenek. Ezért tett most méla szemrehányást az elkésett jövődömondónak.

Rozsányi oda sem hallgatott, hanem egyik cigaretta végét a másik után hajítva ki az erkélyre, hevesen folytatta rögtönzött vezércikkeit.

- Valóságos karnevál volt eddig a háború, kifogyhatatlan bányája az aranynak, kéjnek, az egyéni érvényesülésnek, a kávéházi és hotelhódításoknak, a könnyű nyereségnek és könnyű hősiességnek. Mily boldogan kacagtunk az oroszok szenvedésén! Milyen bőven buzgó forrása volt ez az elmésségnek és a humornak! Milyen mulattató volt, hogy az orosz hadseregnek egy zászlós a vezére, a kozákok kiveszik a tisztek szájából a szivart, a hadifogoly iroda főnöke egy matróz, a pavlovi gárdát egy vénasszony vezeti s a breszti tárgyaláson a pénzügyi referens nem tudta, mit jelent ez a szó: valuta. A gyárakból elkergették a mérnököket, az igazgató helyébe beleült a fűtő és a portás és ezek oly takarosán irányították a termelést, hogy a morosovi textilművekben pár hónap alatt ötvenezer munkás vesztette el a kenyerét. Kímondhatatlan édes elégtétel volt nekünk mindez és esténként azzal a boldogító értesítéssel hajtottuk pihenésre fejünket, hogy Oroszországban egy borotválkozásért 25 rubelt fizetnek,

Péterváron úgy lövöldöznek egymásra az emberek dumdum golyóval, mint ahogy egykor konfettivel dobálóztunk a Riviérán, de a bombák és kézigránatok elől nincs menekvés, mert csak két használható mozdony áll a pályaudvaron. Ezt akarjátok Magyarországon is?

- Hát egy jófajta Orlow-kancának mi lehet az ára, Miklós! - vágott közbe Szentpétery, aki félfüllel odahallgatott s most azt szerette volna tudni, hogy mit kapna trapperjeiért, ha ki tudná csempészni az orosz ellenforradalmárok szállásmesterének.

Domoszlai vállát vonogatta a keserű jeremiádok hallatára és elgondolta, hogy mégis gonosz és léha embernek kell tartania önmagát, mert mindezek sohasem jutottak volna az eszébe, sőt még most sem tudják túlságosan megindítani. Félrevonta a szerkesztőt, egy sarokba ültette és őszinte, szinte nőies gyöngédséggel szemébe nézve, csillapította barátját:

- Miért keseríted magadat, Miklós? Az élet nagy vízimalomhoz hasonlít, amelynek kerekét rohanó hegyipatak hajtja. Esernyőd kampós nyelével hasztalan ragadod meg a kerék küllőjét, a víz esésének lendítő ereje túlságosan hatalmas a te karjaidhoz képest. Várjunk.

Rozsányi kissé lecsillapodott, de nem azért, mintha barátja valamiről meggyőzte volna. Csak kifáradt. Lehorgasztotta a fejét, fölhörpintett egy pohárka konyakot, megigazította monokliját és belekezdett egy kaland elbeszélésébe, amelynek hőse kis szőkefejű, szürkeszemű, özike-lábú leányka volt, tegnap délután a Rózsadombon. Az elbeszélés odacsábította Lucic bárót, Wein-Thórit, Ferentzyt és Beretvás képviselőt, akik lelógó alsóajakkal, piros fülekkel, ki-dülledt szemekkel, még az idegesen vibráló lábuk hegyével is kéjelegtek a Rózsadomb ifjú tündérének avatott kézzel megrajzolt pikáns szépségében. Lászlót e pillanatban ez sem tudta felvillanyozni. Esze egy primitív gót szárnyas oltár csúcsíves kontúrjain és elbájolóan groteszk reliefsjének alakjain járt, Jézusnak Jeruzsálembe való bevonulásán, amint a mester lábai elé pálmagallyakat, babérágat és szőnyeget teregetnek. A Ghetto egy sötét pinceboltjában pillan-totta meg a napokban és elragadtatását annyira nem tudta palástolni, hogy az élelmes keres-kező nyomban tízezer koronában szabta meg az árát.

- Nem képzeled Miklós, mily nagyszerű lendület van a jeruzsálemi csöcselék tódulásában, az ebionita ingyenélők, az éhenkórász papnövendékek, vásári komédiások, utcai leányok és szíriai szemfényvesztők tolakodásában, amint sikomorfák ágacskáit, piros alsószoknyákat és fehér kendőket teregetnek a szép, fiatal, álmodozószemű próféta lábai elé. Mily tiszta, rend-szeres, áttekinthető, szinte liturgikusan szabályozott tömegrendezés - ezt a német fafaragók oly csodálatosan értették, hogy tizenkét ablakkal beláthatatlan sokaság illúzióját tudták felkelteni. És Jézus merev, skolasztikus filozófiával megkomponált arca! Ahogy elnéz az érte rajongó tömeg feje felett. Mintha mondaná: természetesen imádtok engem, abban a naiv hit-ben, mintha én azért jönnék közétek, hogy beültesselek benneteket a farizeusok, szadduceusok és a leviták palotáiba és ezután ti kapjátok ingyen válogatott bő tizedét a termésnek.

A szerkesztő gúnyos mosollyal hallgatta László áradozását.

- Ezek az amatőrök teszik tönkre Magyarországot. Ahelyett, hogy erős és becsületes karjaikkal megragadnák a végzet rohanó szekerét, hogy férfias és lelkes mellüket nekifeszítenék a sors csapásainak, ahelyett, hogy ostort ragadnának izmos és makulátlan kezükbe és elkergetnék a fórumról a kufárokat, vámosokat és publikánusokat, farizeusokat és a pogányokat, ehelyett 14. századbeli szárnyas oltárokat keresgélnek. Ó, ezek a művészek!

E pillanatban gróf Devecsery félrevonta Lucic bárót s leült vele egy bőrdívánra. Halkan tanácskoztak, de mivel közvetlen Domoszlai háta mögött ültek, László minden szavukat meghallotta.

- Egy kissé engem is izgat a dolog. Ötezer hektolitert vásároltam össze a parasztoktól, nyolc, usque tizennégy koronájával. Másfél millióval tartozom rá. Mi lesz velem, ha csakugyan?... -

kérdezte a hosszú, sovány, sápadt politikus, aki a földművelésügyi tárcára aspirált. - Jön egy új kormány, monopolizálja a bort, maximálja az árát, kiviteli adót szór rá... undorító ez az állapot. Ha én kezembe venném a dolgot... Nem radikális kormányra, de közgazdasági érzékkel bíró kormányra van szükség... Másfél millió... ezektől a bolondoktól kitelik, hogy maximálják.

- Mennyiért adnád a borodat? - kérdezte hanyagul, barátilag, szinte asszonyos bájjal suttogva el a mássalhangzókat a báró.

- Szívesen leráznám a nyakamról tízéért - felelt amaz izgatottan.

- Az annyi, mint ötmillió. Megtekintésig tartom. Holnap elküldöm Tolcsvára az igazgatómat.

Így bonyolított le egy ötmillió borvásárt a kövér, szürkearcú, puha, fehérkezű báró s az ifjú miniszterjelölt olyan áhítattal nézett a pénzemberre, mint egy káplár a tábornokára.

Domoszlai fejében összezavarodott a pétervárad-i kommun, az orosz trapperek ára, Jézus Jeruzsálembé való bevonulása és az ötmillió borüzlet. Ezekre gondolt s kissé felbőszítette, hogy itt ugyan senki sem gondol a hazájára s mindenki a maga kis üzletein járatja az eszét, de mindenek között mégis ő csüng a leghaszontalanabb semmiségeken.

Domoszlai lelki egyensúlya olyan tétova volt, hogy érzékenységének legparányabb érintése megremegtette öntudatát. Majdnem elszomorodott a szemrehányásokon, de ellenállhatatlan ösztönöségével nem tudott egyebet, minthogy bűnbánóan ismételte:

- Belátom, hogy sok igazságot beszélsz, Miklós. Végzetes baj volna, ha minden ember úgy tékozná magát az irreális és hangulatos szentimentalizmusokban, mint én. De én nem tudok más emberré lenni.

Kis szünet állott be a beszélgetésben, mert Lucic báró cikket rendelt meg Rozsányi lapjának közgazdasági rovatába. A cikknek a német gazdasági közösség hátrányait kellett kimutatni és egy antantérdekeltségnek kellett megásni az ágyát a pénzügyi körök szimpátiájában. Rozsányi minden ellenvetés nélkül elfogadta a báró ajánlatát. László megjegyezte, hogy ez a közgazdasági notic némileg el fog ütni a lap első oldalán harsogó németbarát vezércikkek tendenciájától. A szerkesztő derülten nevetett.

- Ez meg az én szárnyas oltárom, László. Ez a fontsterlingek, Louis d'orok és a dollárok gótikája. Más szóval közgazdaság és háború.

- Háború... gyűlölöm ezt a szót és ha hallom, vagy kénytelen vagyok kimondani, testi gyötrelmeket érzek.

Rozsányi észrevette, hogy a bakk-asztalt már megterítették. Egyszerre megúnta az agitátor és nemzetvédő szerepét és keskeny vállával a játékosok közé furakodott.

- Tartom a bankot! - rikácsolta szenvedélyes, dühös, terrorisztikus hangon, mintha egy lázadó ezredet akarna megfélemlíteni és az erdélyi határok felé kommandírozni.

És egyszeriben elsüllyedt körülötte a világ, vége volt a háborúnak, győztek a középeurópai hatalmak és dús zsákmányt jelzett az elpáholt antant.

Rozsányi helyet verekedett ki magának a bankárral szemben és nagy csomó bankjegyet söpört a fiókjába.

És hajnalhasadásig ott ült rángatózó, gúnyos, gögös, ijedt, szorongó, kárörvendő, lelkendező, majd elfáradt, megnyúlt, lehorgasztott arccal, mint egy halálra kínzott rabszolga. Ez volt a legaktívabb ember a kormányon lévő politikusok klubjában.

VI. Vagy - vagy!

Stefánián szűkszabású, rövidszoknyás, kékróka prémes, sötét bronzszínű kosztüm feszült, amely alól karcsú bokái és aranszín harisnyái kacérul kivillogtak. Arca szelíd, csaknem alázatos örömet sugárzott, amikor Domoszlayt a tárlaton megpillantotta.

Lászlót egyenesen meghatotta ez a tiszta, gyermekes, elfogulatlan jókedv. Oly szépnek találta keskeny, leányos és tökéletes eleganciájú alakját a bárónőnek, mintha most fedezte volna fel valahol egy párizsi szálloda előkelő halljában. Egészen megzavarodott. Ez volt a tegnapelőtti forró, kábult és levetkőzöttségében annyira félelmetes szépség? Mintha most kisebb, jelentéktelenebb, emberibb és megérthetőbb volna, sokkal elbájolóbb és egyszerűbb, semhogy félni kellene az ígézetétől. Egy új asszony állott előtte, aki egyetlen célzást sem tett a szerelemre, maga volt a tiszta és szemérmes tartózkodás, a józan és illedelmes nagyvilági hölgy, a bizalmas és közvetlen cousine s Domoszlay e pillanatban szinte kételkedett abban, hogy ez a finom kis arisztokrata asszony írta neki azt a ditirambikus, egzaltált levelet s nem tudta megérteni, miért érzett ő maga olyan tragikus levertséget az első csók orgiája után.

Együtt nézték a tárlatot, amely sem jobb, sem rosszabb nem volt, mint az egész világ aktuális háborús művészete, de Domoszlayt máskor minden biztonnal idegessé tette volna a maga unalmas és tolakodó dilettantizmusával. Most azonban mindent az asszony üdítő, egyszerű, naiv szépségén keresztül látott és elnéző, nyugodt, kissé gyermekes örömmel vett tudomásul.

- Nem volna kedve feljönni egy csésze teára?

Domoszlay forró reszketést érzett belül a szívében.

- Nagy társaság?

- Senki, csak maga, ha úgy akarja.

Domoszlay hazakísérte az asszonyt s ahogy néha a járókelők kerülgetésében maga elé kellett engednie, gyönyörködve nézte délceg, erőteljes járását, klasszikusan formált, tömött, egyenes és büszke kis törzsét és az antik aranyra emlékeztető hajából elszabadult kis fürtöcskéket, amelyek ráomlottak a nyakára és szeszélyesen cirógatták kabátjának prémjeit. Nem is ismerem ezt az asszonyt - gondolta - és máris le akartam mondani róla. Csaknem ostobaságot követtem el.

Stefánia ezúttal a maga komoly stílusosságában utólérhetetlen dolgozószobájába vezette barátját. Az ajtót, amely a szobába nyílt, valósággal egy 15. századbeli firenzei palotából hozta Lucic báró még a régi jó időkben. Gazdag ornamentikája ragyogó pompával nyitotta meg a szoba fényűzését. Reneszánsz-székek álldogáltak a fal mellett, amelynek ölnyi magas faburkolata fölött aranyozott bőrtapéta feszül a faragott gerendázatig. A szoba közepén zseniálisan restaurált reneszánsz-szőnyeg, nehéz, Rafael-korabeli oszlopos asztal előtt, amelyen cinquecento bronzok ágálnak klasszikus attitűdökben. Itt egy Riccio, ott egy Giovanni Bologna. A falon egy állítólagos Tizián, alatta egy Bellini. Domoszlay testi gyönyörűséget érzett a tüneményes művészetpompá láttára. A másik falon, a bárónő íróasztala fölött egy kimondhatatlanul gyengéd feszület, Donatello valamelyik tanítványának a kezéből. Mellette jobbról, balról két della Robbia-féle Madonnarelief. A kandalló a legnemesebb anyagból, a legszigorúbb stílus-teljeségben. Előtte hosszú széles kerevet, XVI. századbeli himzett brokáttal letakarva.

Lászlót tíz percre magára hagyta a bárónő. Így, egyedül, ebben a csodálatos miliőben Domoszlay megvallotta magának, hogy itt minden együtt van, amit az ő fantasztikus képzelete egy életen keresztül kirajzolgatott magának. Ott érezte magát az Este-k, Mediciek, Farnesek, Roverek, Morosinik századában, a nagy virágok lelkének suhogását érezte maga körül.

És amikor Stefánia visszatért, aranszalaggal a hajában, illatosan, selyem tunikában alig-alig leplezve fiatal istennőhöz hasonlatos szépségét, a karjaiba kapta és művészettől, asszonyi bájtól és a várakozás remegésétől megrészegevedve szenvedéllyel borult a karjaiba. Amikor visszanyerték eszméletüket, a bárónő szeme tele volt szivárványos cseppjeivel a boldogság könnyeinek. Felállott, kinyújtózta, finom, izmos, karcsú testét és az ég felé mondta szinte vallásos áhítattal:

- Hálát adok az Istennek, hogy rád bukkantam, László!

A férfi szeretett volna nagyon meleg, őszintén hangzó, okos szavakat találni, hogy gyengéd legyen és hálás, hogy Stefániát illúziókba ringassa, mintha ő maga is érezne valamit a szerelemnek abból az áldásából, amely az asszonyt egész átszellemültté és megdicsőültté tette. Képtelen volt, hogy agyát egyetlen igaz és meleg gondolat termelésére kényszerítse. Rövid, de kínos viaskodás után végre lemondott arról, hogy finom, őszinte és közvetlen legyen, és néhány banális szó után keresgélte, néhány üres, képmutató és hazug frázissal is megelégedett volna, csak hogy életjelt tudjon magáról adni s valamit válaszoljon Stefánia rajongó fölkiáltására. Hiába, egyetlen szó sem jött ki a torkán s Domoszlay halálos rémülettel vette észre, hogy hangszálai fölmondták a szolgálatot, fulladozik, szédül és hogy képtelen egy összefüggő gondolatsor végigkomponálására.

Roszcullét gyötörte a testét, lelke kihűlt, megfagyott és összeomlott, mintha egy jeges nistrál futott volna végig a hátgerincén. Stefánia ezt a néma kínlódást az idegek teljes kimerültségének és a boldogság megsemmisítő hatásának tartotta és még ő vigasztalta Lászlót:

- Én is ájult vagyok s csak a szerelem tartja bennem a lelket. Legjobb szeretnék sírni, mint egy gyermek. Örökké a tied vagyok. Csak benned és általad élek és meghalok, ha nem szeretsz.

László sajnálta az asszonyt és gyűlölte önmagát. Érezte, hogy égbekiáltó bűn az, amit most elkövetett: a legaljasabb csalás, amellyel férfiember asszonyi szívet valaha megalázott. Keserves erőfeszítéssel az asszonyhoz hajolt, megsímogatta a vállát, mint egy tékozló atya, aki elkártyázta a leánya boldogságát.

Néhány percig szó nélkül átölelve tartották egymást, puhán, tisztán, az érzékiségtől ment rokonszenv minden megfinomult gyengédségével, mint két meggyötört, szegény, fáradt testvér. Aztán lassan lefoszlottak egymásról a karjaik, s Domoszlay egy kétségbeesett elhatározással felállott, eltávolodott Stefániától és összeszedve minden testi, lelki energiáját, rekedt és remegő hangon megszólalt:

- Holnap elutazom.

Stefánia visszatántorodott és halálsápadtan bámult a férfira, mint egy merénylőre, aki éjjel megjelenik a hálószoa ajtaján és kést szegez az áldozatnak.

Domoszlay elfordult. Szeretett volna felkiáltani, hogy az istenért, ő nem tehet róla, valami átok feküdt az idegzetére, ő nem ember többé, hanem egy beteg, szánsalomraméltó, meggyalázott állat, átkozza meg, szólítsa be a cselédséget, dobassa ki, vagy hívjon orvost, vitesse be az örültek házába, vagy térdeljen melléje, sírjanak együtt, bocsásson meg neki, gyászolja el, mint egy halottat... Ilyeneket szeretett volna mondani, de egy apró, görcsösujjú, legyőzhetetlen rém még mindig szorongatta torkát és e pillanatban oly kísérteties világossággal látta az élet értelmetlenségét, a halál megváltó erejét, az öngyilkosok igazságát, hogy úgy érezte: hazamegy és föbelövi magát. A következő pillanatban azonban szégyenteljesnek és ostobának

találta ezt a gondolatot. Lecsukott szemével, messze-messze nagy falusi parkban megpillantott egy ázalagokkal, repkénnyel és majoránnagyeppelel szőnyegezett, nedves, hűs, homályos kerti zugot s abban vízerecske partján, repedezett, zöldes, szürkés márványisten lábainál egy régi kőpadot. A padon szenvedőarcú, fiatal asszony üldögél, a vonásait nem látja tisztán... nem tudja, a felesége, vagy a magyar tanítónő ül-e ott... de két izzó fekete szem bánatosan és szemrehányással nézi őt, halvány szájaszéle reszket: Látod, ezért félek én tőled! Ezért hagyj meg engem a magam nyugodt és békés boldogtalanságában!

Amikor felnézett, a bárónő már nem volt a szobában.

Domoszlai kitámolygott a palota kapuján. A hűs szél végigszántotta verejtékes homlokát, de kábultsága még mindig hatalmában tartotta érzékeit. Nem tudja, hol van. Egy ideig azt hitte, hogy a domoszlai parkban sétál. A fákról permetező kövér cseppek kis tócsákban folytak össze a gyalogjáró mellett. A gázlámpa fénye reszketve pislogott a tenyérszerű víztükröcskében. László megállt s jó ideig maga elé bámult, hogy a járókelők ne vegyék észre szédült támolygását. Folyton azt a két fekete szemet látta, a vizek fényfoltjaiban. Olyan keserűség rágt a szívét, hogy szeretett volna felordítani.

- Megőrültem én, vagy szívbeteg vagyok? - gondolta most már egyszerű, ösztönös, természetes meghökkenéssel.

Néhány perc múlva annyira magához tért, hogy meg tudta állapítani, merre kell a lakása felé tartania. Elindult.

- Nyomorult féreg vagyok, - mondogatta magában dühösen és meggyorsította lépteit. - Belátom, végét kell vetnem ezeknek a komédiáknak. Csakugyan hazamegyek parasztnak.

Újra a domoszlai kertben képzelte magát. Most már tisztán látta a padon ülő asszonyalakot. Elíz volt, a magyar tanítónő. Fekete szeméből dühös, dacos szerelmes láng csapott feléje.

- Úgy látszik, rajtam már nem lehet segíteni - mondta ki Isten tudja hányadszor ezt a gyáva, lemondó, kétségbeesett szentenciát... - Nem lehet.

Aztán hirtelen felütötte a fejét.

- Nem lehet? - kérdezte majdnem hangosan és észre sem vette, hogy a lakása előtt áll. - Lehet! - kiáltotta elszántan és hangosan. - Mi van ma? Szombat? Jó. Hétfőn visszamegyek Domoszlóra. Vagy boldog leszek, vagy elpusztulok. Vagy-vagy.

Az utcán jártak-keltek az emberek. Háborúról és arról beszélgettek, hogy a húszkoronás aranyért százhatvanat adnak az ékszerészek. A sarkon cigarettát árult egy falábú katona.

Mikor Domoszlai elhaladt előtte, bizalmasan, kérően, fontoskodva a fülibe súgta:

- Egyiptomi cigaretták.

László dült, remegő arccal tekintett a katonára. A cigarettás megijedt, azt hitte, hogy titkosrendőr, vagy finánc hálójába került. Ijedten hátrált és a falhoz esett a mankója. Apró kis bűne s a toloncház, vagy a rokkantkórház gondolata halálos rémületbe ejtette.

László pedig elkényszeredett, reszkető szájjal rámosolygott, kivett egy százast a tárcájából, a katona markába nyomta és tovább rohant. Néhány lépést téve, még egyszer elkiáltotta magát:

- Vagy-vagy!

A cigarettás katona szánakozva tekintett utána.

- Vagy úgy? - dörmögött bizalmas, bajtársias, mindent megértő szánalommal. - Idegsokkot kapott a lövészárokból. Szegény ördög, megismerem a feje remegéséről.

VII. Az archimedesi távlat.

Mielőtt visszautazott a birtokára, Domoszlay felkereste régi barátját, Gudenus György egyetemi magántanárt, hogy elköszönjön tőle és rábízza a Király-utcában talált szárnyas oltár megvétele. Ez volt minden, ami fontosnak és elintézendőnek tűnt fel a lelkében, mielőtt hosszú hónapokra - talán örökre - visszavonul mindszeri kúriájának vastag, komor, fehér falai mögé.

Gudenus doktor a Rózsa-utcában lakott s évek hosszú sora óta csak éjszakának idején lépett ki a bérkaszánya kapuján. Semmire, senkire sem volt kíváncsi, csak az éjszakára. A nappaloktól és mindattól, ami napvilágnál történik a földön, az emberek között, a család, az üzlet, hivatal, iskola, kocsma és az úri szalonok zárkózott négy fala között - mindattól már régen megcsömlött.

Gudenus György családja Szászországból került Magyarországra, ősei valahogy elszármaztak Kecskemétre, ott Kálvin vallását vették fel és könyvkereskedést nyitottak a klasszikus és modern tudományok áldásainak terjesztésére.

- Két része volt a nagy könyvesboltnak - mesélte gyakran Gudenus, ha pohár óbor mellett, csibukjának meggyfaszárával lakkipőjét kopogtatta és alkoholos basszusával eldörmögte reminiscenciáit - két része volt a magazinnak: egyik a földszinti bolthelyiségben, a másik a padláson. És ez az utóbbi volt az érdekesebb. Itt voltak azok az istentelen, léha és szemérem nélkül való ábrázolásokkal illusztrált könyvek, amelyeket nagyapám, Gudenus Jeromos hordott össze Olaszországból és Frankhonból, meg a német városok antiquár gyűjteményeiből. Apám, aki özvegy ember és a presbitérium tagja volt, megbotránkozással rakta félre Restif de la Bretonne Paysanne pervertiejét, Aretino novelláit, de elégetni nem volt szíve azokat a finom juhbörkötések és széles aranypréslések miatt. Alchimia, orvostan, ars amandi, csillagászat, jóvendölések és álmfejtések könyve, kártyaművészet, frenológia és kranioszkópia, ördögűzés és mágia, okkultizmus és perverz szépirodalom mind egy halomban hevert a padlás sarkában, egerek martaléka gyanánt, mindaddig, míg egy hatalmas fekete macska fészkeül nem választotta ezt az istentelen környezetet és meg nem szülte benne számtalan kölykét. Az apró macskakölykek hatalmas erővel vonzottak a vadregényes dzsungel felé s a macskák révén fedeztem fel a könyvtár titkos gyönyörűségeit. Tizennégy éves voltam, de már jól olvastam latinul és németül és esztendő múlva - korai vénségemben - már a francia, olasz és angol foliások értelmét is könnyedén kibetűztem...

Természetes, hogy György a dús kényelmű, falusiasan fényűző, tekintélyes és elhanyagolt háztartásban, ahol a gyermekek nevelése egy iszákos teológusra és három-négy tolvaj cselédre volt bízva, a gimnáziumot sem végezte el teljesen. Otthon hentergett, hol a gyümölcsösben, hol a padláson, leginkább az utóbbi helyen, beteges mohósággal falva a könyveket, eleinte az erotikus képek és fantáziát izgató érzéki történetek kedvéért, később magáért a betűért, amelyet már válogatás nélkül szeretett abban a korban, amikor mások labdával és puskával játszanak. Sokszor napokig a padláson penészedett étlen-szomjan, vagy almán és száraz kenyéren tengődve, félhomályban, porban és rothadt papírfoszlányok bűzében. Nem csoda, ha sápadt, rövidlátó és ferdénövésű lett, s vékony nyaka, mélyen beesett vállai, görbe háta, csontos, túlhosszú végtagjai, puffadt hasa és kurta lábai régi hegedű, a lira di gamba, vagy az archiviola alakjához tették hasonlatossá. Így fejlődött ki benne a zárkózott, könyvimádó, okkultizmusra és regényességre hajló exotikus különc, aki a kisvárosi korhelykedések és olcsó szerelmi perverzítások korszakában majdnem az elzűllés örvényébe sodródott. Minden

diploma nélkül, a feje telve zenei, irodalmi, természettudományi, orvosi és teológiai ismeretek heterogén szemetjével, még gyermekkorában elvesztette az apját, egyedül maradt egy nagy, de rendezetlen vagyron terhével a nyakán. Ha tizenhat éves korában már vénemberszámba ment, most, túl az ötvenen, gyámoltalan, naiv, óriási gyermekként áll a világban.

Könyvesbolt, nyomda, legelők, szántók, marhaállomány, négy-öt nagy ház a piac körül, - Gudenus György szinte kétségbeesett, hogy mindenre neki kell majd gondot viselni s mindennek a jövedelmét neki kell elkölteni.

Amikor nagykorú lett, első dolga volt, hogy felhagyott a kereskedéssel. Birtokát bérbeadta és kiszaladt Párizsba. Tíz teljes évig lubickolt a Szajna partján mindabban a mocskos, idegölő, de tanulságos fertőben, amihez a kedve, pénze, hóbortjai és duzzadt fantáziája hozzájuttatta. Itt ismerkedett meg Domoszlayval s a nála tíz-tizenkét évvel fiatalabb Lászlónak odaadó, szíves barátjává lett. Együtt jöttek vissza Pestre, ahol Gudenus beiratkozott az orvosi fakultásra. Erre a maga szempontjából is nagy szüksége lett volna, mert az idegrendszere rohamosan gyengült és szemei kétségbeejtően romlottak. Esztendőnél tovább nem bírta ki itt. Megállapította, hogy semmi polgári életpályához nincs kedve és arravalósága. Egyetemes intelligenciájú és bő fantáziájú embernek nem is való így beskatulyáznia magát és visszamenekülni kecskeméti független és szabad zárkózottságába. Ott egy ideig kémiai és fizikai tudományoknak áldozta minden lobogó lelkességét és agyának csodálatosan tág befogadóképességét. Aztán a zeneirodalomra vetette magát s megkomponált egy oratóriumot, amelyhez maga fogadott orkesztert, betanította, tökéletlennek találta és tűzbe vetve a kéziratot, szétkergette muzsikusait. Egyideig kiábrándulva, megrökönyödve, tétován nézett maga körül.

- Mihez kezdjek? - kérdezgette barátaitól, akik szívesen segédkeztek abban, hogy vagyont ez a telhetetlen és beteg tehetetlenség tökéletesen eleméssze.

Nagy spekulációkba rántották, gyárakat, szabadalmakat, telkeket és drága állatfajtákat vásároltattak vele s egy napon, nemsokkal azután, hogy a vidéki város már minden tisztességet megadott a pénz, a balszerencse, a könnyelműség és pazarlás gyámoltalan hősének, észrevette György, hogy könyvein, zongoráján, kémiai és elektrotechnikai műszerein kívül nincs egyebe, mint néhány, követelőző szeretője és számtalan hitelezője. Gudenus otthagyt mindent Kecskeméten. Elköltözött Pestre, hogy értékesítse magántanári diplomáját, amelyet királyi elismerés révén, Németországban kiadott filozófiai értekezéseiért kapott, miután a bonni egyetem díszdoktorsággal tüntette ki s a berlini filozófiai társaság rendes tagjai közé választotta.

A tanár úr a második emeleten lakott a nagy bérkaszárnnyában. Mialatt Domoszlay botjával a műkölapokat kopogtatta s tapogatózva haladt fel a szűk és sötét lépcsőn, majdnem felbukott egy kis ládán, amelyen még furcsább emberke üldögélt.

- Félórája csengetek - dörögte a kis gnóm - az ördög vigye el a süket embereket.

- Kopogtatni kell itt barátom, - válaszolt jókedvűen László - a tanár úrnak különös szokásai vannak.

Domoszlaynak eszébe jutott, hogy Gudenusnak számtalan ilyen kliense van, törpék, hisztérikus férfiak és nők, szívbajosok, médiumok, tudományos csodabogarak, akikkel szívesebben van együtt, mint az Alma mater méltóságos professzoraival. Ilyen lehetett Johnson Sámuel, „aki a Flett-utca északi részén, London üzérkedő negyedében, sötét udvarban lakik egy szomorú ház valamelyik emeletén. Felmegyünk a lépcsőn, útközben halljuk négy asszony és egy vén sarlatán orvos dörögését: e szegény beteg, elhagyott természetű teremtményeket ő szedte fel és tartja el és azok ennek fejében bosszantják és sértegetik.”

Domoszlai kettőt koppantott az ajtón és egy rekedt, édeskés és durcás hang kikiáltott:

- Ki az?

Gudenus gazdasszonya. Matild jól megválogatta, hogy mikor és kiket enged be gazdájához, akit kínos és gyötrő gyengésséggel őrzött, éppen mint a híres Titty, Mrs. Porter Erzsébet az ő szerelmes doktorát, az angol szókincs s az emberi vágyak hiábavalóságának boldogtalan kutatóját.

Domoszlai azok közé tartozott, akiknek a gazdasszony nyomban megnyitotta az ajtót.

- A tanár úr kotyvaszt - jelentette a vörösképu, mézédeseen goromba szakácsné, ezzel akarván megvetését kifejezni Gudenus vegyi kísérleteivel, lombikjaival és villamos gépeivel szemben.

Domoszlai belépett a tanár lakásába, amelyben a könyvek, apró gépecskék, mérlegek, kitömött állatok, virágvázák, drága porcellánok és orvosságosüvegek, bakteriológiai preparátumok, rézmetszetek és újságpapírosba csomagolt ásványdarabok, zongora, lábbal fujtatható kis orgona, régi hangszerek, fotografáló készülékek, ételmaradékok, teafőző villamosedény, konzervkatulyák és kínai lakdobozok képtelen lim-lomja között, orrát mélyen belefúrva lombikjai közé, Gudenus csakugyan vegyi kísérletekkel foglalatoskodott.

Domoszlai leült egy csomó könyvre és teát kért; Gudenus bekapcsolta a kontaktust és megkérdezte vendégét:

- Hogy van uram, látom, pompásan.

László panaszkodott, hogy ideges és unatkozik. Aztán egy angol folyóiratot lapozgatott és szó nélkül várta, mikor bugyborékol a teavíz a kannában.

- Rosszkedvű embernek Chrysanthemum Orange Pecco való, gyenge, aromatikussá, idegnyugtató.

- Rossz kedvem van, barátom, - fakadt ki Domoszlai, aki még mindig Elizre gondolt, most már valósággal keserű dühvel, hogy nem tud szabadulni a rögeszméjétől. De restelte elárulni, hogy mi az igazi oka nyugtalanságának. E helyett elmondta, hogy elvesztették a háborút és forradalomtól félnek a politikusok. Gudenus a vállát vonogatta, nem felelt és egykedvűen tolta szét asztalán a műszereket, hogy helyet csináljon a teás porcellánoknak.

- György! Magát igazán nem érdekli a háború?

- Nem.

- De ha összeomlik a rend, az állam, az ország, az egész világ?

Gudenus felkapta a fejét.

- Hohó, barátom, nem szabad túlozni. Az egész világ nem omolhat össze. Összeomlik az, amit az emberek összetákolnak. Gyermekjátékszerek eltöredeznek, szétmállanak, kormányok megbuknak, trónok felborulnak, királyok esetleg elszaladnak - milyen nagy szaladgálás volt a múlt század harmincas, negyvenes, ötvenes éveiben! - az emberek összevesznek, polgárháborút rendeznek, kibékülnek, összecsókolóznak, újra adót fizetnek, restaurálnak és végeredményben elülről kezdenek mindent, amit abbahagytak. De e közben érintetlenül marad Newton gravitációs törvénye, az elemek teóriája, az energia megmaradásának elve, a statika örök princípiumai és megállás nélkül haladunk a végcél felé: megkaparintani a teljes uralmat a természet felett.

- Az istenért, György, ön úgy beszél, mintha nem is Magyarországból, hanem egy archimedesi perspektívából nézné a cselekményeket.

- Archimedes pontját a Duna partjain is fel lehet állítani, ha van hozzá való archimedesi intuícióm.

- Nem félti a hazát, Gudenus?

- A hazának annyi derék, bőbeszédű fia van, aki egyébbel sem törődik, mint a honmentéssel, hogy én bátran rájuk bízom a sorsát. Én nem értek a honmentéshez. Hagyjuk ezt a politikusoknak. Én a vegytan és a kísérleti lélektan kérdéseire értek.

- Hát én mihez értek? - kérdezte Domoszlay erőltetett mosolygással. Fájt neki, hogy az öreg tudós ily cinikusan tér ki a kérdéseire. Bántotta az az „archimedesi perspektíva”, amelyben a legderekből magyarok elsáncolják magukat a cselekvés előtt. Csak így lehetséges, hogy a politika szabad prédája lesz a kalandoroknak és korlátoltaknak.

- A szerelemhez - nevetett gúnyosan az öreg. - Önnek nem is kell máshoz értenie, mint a szerelemhez. Előkelő, finom, elegáns, szép, szentimentális úr, ért a művészetekhez és az asszonyok lélektanához, a női divathoz és az ars amandi titkaihoz.

Gudenus letette kezéből a cukortartót és a teáskannát, amelyeket valahonnan a laboratórium legtisztosabb szekrényéből, kémiai és elektrotechnikai műszerek csillogó nikkellim-lomjai közül halászott ki keservesen. Megállott, mutatóujját az orra hegyére illesztette és irónikus komolysággal megszólalt:

- Mondja, édes barátom, miért nincs magának egy derék, csinos, hűséges, jóra való kis szeretője?

Domoszlay hosszasan, szívből, keserű örömmel felkacagott. Örült, hogy valahogyan megérintheti a maga kínos kis tragédiáját.

- Undorodom a szerelemtől.

- Ostobaság! - rivallt rá a tudós. - Ostobaság! - ismételte elnyújtott, csodálkozó, lenéző hangon, amiben felháborodás és méltatlankodás rezgett. Aztán nevetni kezdett, kipirult, leejtette a szemüvegét, felvette, megerősítette és újra a fülére tekergette annak hosszú, vékony, hajlékony, rezgő drótkarjait. Percekig tartott, amíg alaposan kikacagta magát. Aztán rumot töltött a teájába, sokat.

Egy öreg kakukos óra primitív lombfűrészes kalitkájából kiugrott a fából való együgyű kis madár és kilencszer kiabált bele a két férfi beszélgetésébe. Egyikük sem hallotta. A földön heverő könyvek, vonalzó, körzők és apró mérlegek között vigasztalanul gubbasztott egy töröttlábu széken Domoszlay és a festetlen fenyőfa munkaasztal mögül ellenségesen villogott feléje Gudenus dupla szemüvege.

- A Domoszlay-féle szemérmes magyar emberek magukhoz nem méltó férfiatlan és obszcén dolognak tartják beszélni a szerelmükről. Magát a szerelmet is szégyelni való állati gyengeségnek tartják. Ez régi magyar álszenteskedés, magyar férfigóg, paraszti prűderia. De én azt mondom önnek, kedves barátom, ne szégyenkezzék afölött, hogy önben a nagy Logost néha leteperi Aphrodite, az orra alá fricskáz Dionysios és számárfülekét mutogat az átkozott sansculotte Eros. Vigasztalódjék, hogy ezt már Chrysostomos is észrevette, aki erősen gyanakodott, hogy csakugyan édes dolog lehet életközösségben élni, testben és lélekben egyesülni az asszonnyal, még házasság híján is. Az ember remekműve az Isten kezének. El lehet-e gondolni, hogy tisztátalan dolog az, amit ez a remekmű cselekszik? A modern aszkézis legfagyosabb, leggögösebb és legelrontottabb reprezentánsa, Nietzsche felháborodva harsogja, hogy aki a szerelem szépségeire a tisztatlanság fátyolát dobja, az halálos vétket követ el az Élet szent szelleme ellen.

Gudenus, akinél sohasem tudta az ember, hogy meggyőződésből, gúnyolódásból, őszinte ellágyulásból, vagy kegyetlen iróniából fakad-e különös, kusza, sokszor vaskos, néha erőltetett, de mindig meglepő dialektikája, beszéd közben háromszor-négyszer rummal öntötte fel a teáját, amelyből hatalmas kortyokat hörpentgetett. Aztán felkapott egy acélból való vonalzót és maga elé tartotta, mint egy lángoló pallást, amellyel ki fogja üzni a pogányokat, akik piszkos saruval és avatatlan lélekkel közelednek a szent misztériumokhoz. Mintha hadat akarna üzeni a világ összes képmutatóinak, az erkölcsanak minden szélhámosának és ki akarná írtani az álszemérem, a prudéria, a hipokrizis őrző derviseit a Természet templomából. Domoszlay majdnem mosolygott e lángoló felháborodáson.

- De most nem olyan időket élünk, amelyben az embernek joga volna a kötelességek semmibe vételére, a cinikus gúnyolódásra, a félreállásra, a szerelmeskedésre. A háború... a katasztrófa, a fenyegető forradalom...

László maga sem tudta, miért lett egyszerre ilyen szigorú önmagához. De jól esett neki, hogy a maga lelkével kegyetlenkedik. Gudenus azonban csendesen félbeszakította:

- Maga mindig azon panaszkodik, hogy csalódik a szerelemben. Hogy az ölelés után emberileg le nem küzdhető patológikus undor és önvád ragadja el. Igaz?

- Igaz.

- Noshát, nem azt jelenti ez, hogy az asszonyhoz fűzött a priori illúziók csalékonyak? Nahát. Ha ez így van, akkor nincs más hátra, mint megízlelni a bort, amiből mámort akarunk szüretelni. Feleljen őszintén. Soha, soha életében, egyszer sem akadt olyan asszonyra, akinek a csókját másodszor is, harmadszor is, talán egy örök életre megkívánta volna?

Domoszlay zavartan elgondolkozott. Dehogy nem akadt ő ilyenre. Dehogy nem adná oda életének felét, ha azt az órát, mint Józua a napot, megállíthatta volna, vagy megállíthatná.

- Maga nem válaszol, László, tehát eltaláltam. Maga is megtalálta már a párját, de valahogyan kiszalasztotta a kezéből.

Most görcsös köhögés fogta el az öreg urat, úgy, hogy hosszú karjaival levegő után kapkodott, lábával fölrúgta a földön heverő üveggömböket és gazdasszonya ijedten szaladt be az olympusi kacagásra.

- Megüti a gula, az Isten szerelmére! - nyafogott a pongyolájában majdnem mezítelen, piros arcú némbér - még szívbajos lesz ettől a nevetéstől. Csillapodjék, csillapodjék - nyugtatta a gazdasszony és belemártva ujját egy pohárba, hideg vízzel lefricskázta a tanár kipirult arcát.

- Megfúl, uram, a kiabálástól. Hagyja abba, az istenért, ha nem akarja, hogy megüsse a gula. Hallotta, hogy a frontról hazajönnek a katonák? Elvesztettük a háborút.

Gudenus ijedten nézett az asszonyra, aki oly szemrehányással jelentette be a háború elvesztését, mintha ennek kizárólag az volna az oka, hogy gazdája és Domoszlay itt üres szószaporítással lopják a napot. Az asszony idős volt, de arcán ujjnyi vastagon málott a festék és hintőpor. Duzzadt melle piszkos pongyoláját majd szétrepesztette és hasán végigperegtek a mosogatóvíz zsíros cseppjei. A szája valamikor érzéki és piros lehetett, lelógó ajkai most csak zabolátlan étvágyról beszéltek, ételben és gyönyörűségben. Hiányos fogai, nagy, bozontos szemöldöke, sárga, kócos haja, rövid ruhája és piros papucsba bujtatott meztelen lábai a szerelmes markotányosnő és a közönséges alkohol képzetét keltették fel Domoszlayban. Gudenus félénken szólt a haragos némberre:

- Bánom is én a háborút. Vigyázzon, hogy rá ne lépjen a lombikjaimra.

- Hátha a háborúval nem törődik, legalább törődjék önmagával uram, - sikoltott édeskés sértődöttséggel Matild. - Az egészségével törődjék, mert nyavalyatörőssé lesz a sok éjjelezés, szavalás, kiabálás, koplalás és italozás miatt.

- Csendesen, csendesesen! - csitította a felingerült némbert Gudenus és megveregette a gazd-asszony húsos, puha vállát.

- Bizony - folytatta most amaz, most már Domoszlay felé fordulva, - a nagyságos úr jól tenné, ha elvinné magával az öreget a pusztájára. Egész nap itt kotyvaszt, krárog, köpköd, csibukozik és szédeleg, mint egy részeg kappan, mert elfeledkezik az evésről s az Isten napját egy esztendeje nem látta. Éjjel csatangol a városban, göthös tüdejébe szívja a hideg, nedves, füstös pesti levegőt, aztán hazajön nekem krárogni, krá, krá.. - utánozta gyönyörűséggel és gyerekes bosszankodással az asszony az asztmás Gudenus köhögési rohamait.

Domoszlay megörült az eszmének.

- Jöjjön velem, György, holnap indulok Mindszentre.

- Hogy én elmenjek innen? Hogy gondolja barátom?

Gudenus ijedten nézett a vendégére, meg Matildra, mintha rablógyilkosok között állna, akik pénzt, magasfokú villamosáramot fejlesztő gépeit, vagy az életét követelnék.

- El fog menni Mindszentre, - harsogott az asszony Gudenusra, s az ölnyi magas, hajlott ember rengeteg karjait lelógatta és csapott vállai megremegtek e szigorú szavak hallatára.

- Gondolja? - fordult szelíden az asszony felé. - Na jó, de holnap még nem tehetem. Jövő vasárnap azonban ott leszek, - mondta Domoszlaynak bocsánatkérő, bizalmas, meghitt, ravasz és sokat jelentő mosollyal, mintha azt akarná vele megértetni, hogy ne mondjon ellent asszony-félének az, akinek a földi nyugalma és békessége kedves.

- Ennek örülök, - lelkesedett Domoszlay és szívesen, hosszan, szinte boldogan rázta öreg barátja kezét.

Matild asszony duzzogva kipöndörödött, Gudenus pedig élvezettel nézett utána rengő csipőjének és fehér lábának.

- Csinos egy teremtés - dörmögte, mint Johnson Sámuel az ő Tittyjéről - nem csoda, hogy mindenki megkívánja.

És meghazudtolva az archimedesi perspektívát, gyanakodva nézett Domoszlayra.

VIII. A martír.

Lászlónak sohasem volt kedve a gazdálkodáshoz. Csak a kastélyt szerette a maga ötvenholdas belsőségével. A föld, a jószág, a fa, a víz - minden csak arra való volt neki, hogy művészi hangulatainak forrásává és eszközévé tegye, nem pedig hogy éljen belőle, termeljen és kereskedjék vele, mint az édesapja. Nem is hasonlított semmiben sem derék, jovialis, anekdotázó, kártyázó és zsidókkal üzletkeskedő apjához, sem pedig higgadt, mélyen vallásos, szegényeket és betegeket istápoló, pedáns, de türelmes, férfiasan karakteres, de hajlékonylelkű édesanyjához. Ő egyenesen Farkas és Frigyes tragikus természetét örökölte és folytatta a saját vérmérsékletében. A kúriája is tele volt Farkas és Frigyes műtárgyaival, érmeivel, archeológiai limlomjaival, öreg könyveivel és családi levéltárával. Az udvarában ritka madarak, exotikus emlősök lustálkodtak, szép és bizarr színekben pompázó haszontalanságok, amelyek távoli faunák romantikáját lopták az istállóban topogó trapperek, két jószármazású, de kissé elhízott hátszló és egy féltucat svájci fejőstehén közé. A majoros-udvar is egy kis természetrajzi gyűjtemény volt, inkább a fantázia játékos kedve, mint reális célok szolgálatában; Domoszlaynak csepp érzéke sem volt aziránt, hogy miből lehet pénzt csinálni, de összehasonlíthatatlan művészettel értett ahhoz, hogy a pénzből, még a kevésből is, mint lehet szépet és elbájolót produkálni. Ez természetesen a gazdálkodási egyensúly rovására ment, de szép volt, úri és finom és művészi s mindaddig nem fenyegetett komoly veszedelemmel. A kastélyt évszázados kőrisfák, tölgyek, hársak és sűrű fenyőgruppok sorfala védte az országút gyilkos fehér porhullámai ellen és nyílegyenes vadgesztenye-allé vezetett a főbejárathoz. A gesztenyefák lombjai összehajoltak, összeölelkeztek és összesűgtak, ha az esti szél megingatta lombkoronájukat és zúgott, suhogott a millió sárguló levél, ropogtak a száradó gallyak, zümmögtek a darazsak, halkán neszeltek a nedves törzseken a bogarak, csipogtak, sikoltottak a verebek és a sárgarigók s mégis oly mélységes, áhítatos, isteni csend volt ebben a homályos, hűvös, jószágú párákat lélegző alléban, mint egy templom hajójában.

Itt szokott sétálgatni Domoszlay, ha egy-egy nyári hónapot a birtokán töltött, estefelé, mikor a gulyát hazahajtja a csordás, a templomban megszólal az Angelus, az aratók dalolva hazafelé sietnek a kaszálóról, a föld kileheli a déli hőség bomlasztó, erjesztő, nedves melegét és nehéz, kábító gőzökben ontja termékeny páráját. A déli szél végigszántja a rétek sűrű, puha szőnyegét és magával hozza távoli virágok illatos hímporát, messze vizek párolgását, vadkacsák elhaló kiáltásait, megnevezhetetlen bűgását a közeli erdők vadjainak... Jó szagok, titokzatos hangok, erős légáramlatok, villamos ütések, amelyek fiatallá, ujjongóvá, vágyakozóvá, de türelmossé teszik az embert... Ez az isteni színjátéka a leáldozó napot búcsúztató természetnek Domoszlayt néha olyan elragadtatásba hozta, hogy sírni tudott volna édes szomorúságában.

Felesége inkább a parkot szerette. Az utakat, amelyek szeszélyes kanyargással vezettek egy-egy mohos kőpadhoz, vagy apró, szellős vadszőlővel, krimzon-rózsával és gledicsiával befuttatott filagóriához. A nagy tulipános viola-ágyakat, a hortenzia- és orchidea-gruppokat, amelyek, mint valami japán akvarell színfoltjai, úgy izzottak a zöld pázsitba hasított sárga homokgyűrűben. Itt bolyongott kora reggel vagy a késő délutáni órákban a magános asszony s gyengéd vonzalommal nézte, ápolta, nyeste, tisztogatta az üvegház körül kirakott tropikus pálmák, babérfák, narancs- és citrombokrok sötétzöld lombjait és szinte baráti szeretettel gondozott egy erős, bütykös, mindig könnyező törzsű vén fügefát, amelynek terméketlen elhagyatottságában szinte a saját maga szimbólumát látta.

Most is ott pihent a kúria terrasán, brokátselyempárnákkal kibélelt széles, alacsony, öblös, fonott karosszékben, mint egy hervadó, sápadt virág.

Lágy, izgalomtól remegő, mindig panaszkodó hangon beszélt a német szobalányhoz.

- Kisasszony, hűvös van, Vilmácska a szobájában vacsorázik. Hány óra?

- Félnyolc, nagyságos asszonyom, az én órámon.

- Félnyolc. Milyen rövidek már a napok. Jól benne vagyunk az őszben.

- Nagyságos asszony a verandára parancsolja a vacsorát?

- Köszönöm. Egy csésze teát kérek. Kis sonkát. Nem. Tojást, lágyat. Szőlőt. A miss a szobában van? Szeretném, ha velem vacsorázna... Nagyon hideg van. Teréz! Hozza ki, kérem, a sárga selyemkabátomat.

- Igen.

- Teréz, várjon csak, egy széles prémet hozzon inkább, fázom.

- Akkor talán az ebédlőben terítenék.

- Isten ments, itt akarok vacsorázni. A barna felöltőmet hozza ki, a szilzkingallérost. Elíz kisasszony maradjon Vilmácskával. Siessen. Éhes vagyok.

Domoszlayné még egyszer visszahívta a szobalányt, s indulatosan megjegyezte, hogy bundában nem tud vacsorázni. Fekete trikókabátját kéri, de nem árt, ha Teréz kihozza a kasmírsálját is.

A beteg asszony szép, sírára fésült feje hátrahanyatlott a selyemvánkosra, mindig lázas, kutató, boldogtalan és gyanakvó szemének pillantása végigsuhant a sötétlő égboltozaton s beesett arcán, amelyet a veranda előtt álló tuják tömör, komoly tömege kékesszürkére árnyékkolt, izgatott remegés árulta el, hogy belül ez az asszony tele van lefojtott szenvedélyekkel.

- Hedvignek olyan tragikus arca van, mint Judic asszonynak az egykori rézmetszeteken - mondták róla a környékbeli hölgyek, a Tarnóczy-, Jeszenszky- és Draskovich-családok szépei, akik feltűnő szimpátiával sajnálkoztak a magánosan élő, beteg és boldogtalan asszony hervadó szépségén.

- Pedig most sokkal szebb, mint leánykorában - tették hozzá az idősebbek, akik valaha halálosan szerelmesek voltak Domoszlayba s közülök nem egy várta, majdnem az aggszüzesség határáig leste-várta, hogy a szép és hódító új földesúr szeme megakad az ő kacér kelletésén.

De Domoszlay Lászlónak, a maga duhaj és megútált szerelmi kálváriája után ez a tisztaságtól és égi erényektől illatozó tragikus fejecske ragadta meg a lelkét és az egész környék sopánkodása közepette Babochay Hedviget tette a feleségévé.

Itt, egy japán ernyő alatt, nagy karosszékben, puha, pihés párnák közé szokta törekeny kis testét beágyazni, s órákhosszat üldögélt egymagában, könyvvel a kezében, de rendszerint anélkül, hogy felválná. Unta és gyűlölte a tartalmát, amely boldog emberekről, néma rezignációról, felejtésről és megbocsátásról szólt és arról, hogy a világon minden ábránd hiú, minden beteljesült vágy öncsalás, minden jószág hiábavaló és minden asszony mártírja a maga illúzióinak, mert a férfiak léhák, csapongók, hálátlanok és lelkiismeretlenek. Hedvig minden könyvből ezt olvasta ki s gyűlölte a házasságtörő férfiakat, a szeretőket, akik elcsábítják a férjeket, a társadalmat, amely megbocsátja a hűtlenséget, a regényeket, melyek szentesítik a kicsapongó érzékiség forradalmait, a költőket, akik kultuszt csinálnak a hetérákból és az egész világot, hogy nem roskad össze bűneinek gyalázatos súlya alatt. Hedvig nagyon szerette az

urát és mindent, az eget, és a földet, az Istent és az embereket, a templomot és a színházakat, a madarak szerelmes kergetőzését, a virágok lángoló színorgiáit, a méhek kéjes fürdését a rózsák kelyhében, a francia naturalista regényeket és az arató leányok naiv népdalait, a bibliát és Heine daloskönyveit, a sárgarigó fütyöntését és a darazsak dongását, mindent, mindent, mindent ezen a legyőzhetetlen, kielégítetlen, féltékeny és bosszúra éhes szerelmen keresztül szűrte át az öntudata. Rájött, hogy az Isten csak azért teremtette a világot, hogy attól reszketve féltse az urát, akit ő imád és akit nem tud meghódítani.

Ez mindennap eszébejutott Hedvignek, ott, a vörös japán ernyő alatt, szívbajos, beteg testével alámerülve a dagadó párnapuhaságok enyhe, meleg, illatos fészkében. Mert a nagy szerelem csak három-négy esztendeig tartott. Ahogy megszülte Vilmácskát, férjének mintha minden rajongása, hódolata és szerelme a csöppség feje fölé sűrűsödött volna, neki nem maradt semmi, csak a betegnek szóló hűvös figyelmesség és szájalom. Azóta keveset vannak együtt, az ura emancipálta magát minden házastársi kötelesség alól, folyton jár-keel a világban, bizonyára ő is szenved és kutat, keres, kísérletezik valami körül, ami betöltené az életét... Hedvig szíve irtózatossal dobbant, valahányszor arra gondolt, hogy egyszer meg is találja, vagy talán már meg is találta azt egy másik szerelemben, egy asszonyban, aki elveszi tőle Domoszlay László szívét. Néha hangosan felsikoltott erre a gondolatra, tíz év óta állandóan gyötrődve, félénken, önmagában kínlódva, hánykolódva, fetrengve a tehetetlen dűhben és kétségbeesésben.

Ezért gyűlöli ő a gliciniákat, a virítókat, a tubarózsát, a buja illatút, a mályvát, a kacérát, a rózsát, az érzékiségre csábítót, a pálmát, a fennhéjázót, az orchideát, a szemérmertlent és önmagát, az igénytelent, a szemérmest, a fakót, az unalmast, az idegest, a tisztát, a hűségest, a meguntat. Most ott ül a verandán, fázik, várja a prémekeket, a meleg teát, nem tudja, egyedül vacsorázzék-e, avagy a kislányával, temetkezzék-e el a maga bánatos elhagyatottságába, vagy utazzék Pestre meglátogatni Lászlót - Istenem, hol lehet most László, mit csinál, gondol-e rá, csalja-e, elfelejtette-e?... A szíve majd kiugrik a száján, ha arra gondol, hogy asszonyok között van, udvarol, kacag, csábít, ígér, kér, találkát beszél meg, reménykedik, reszket, boldog...

- Teréz, - sikoltott csaknem magánkívvül - hagyja a vacsorát, hozza be a teát a hálószobába.

Hiába fut be a kastélyba, a rémek követik, a rémeknek ragyogó bíborajkuk, ibolyaszemük, orchidea-arcuk van, szőkék, vörösek, erősek, ruganyosak, fiatalok, kacérok, bűnösök, buják, perverzek és az ő urát ölelgetik.

A szobalány félénk mozdulattal közeledett.

- Sürgöny Budapestről.

Hedvig arcából minden vér az agyára futott. Jaj, ha tőle jönne a sürgöny!

- Adja ide, kérem - kiáltott a félszegen várakozó leányra. - Köszönöm - tette hozzá hirtelen, mert restelte túlerős felindultságát. - Istenem, ha valami baja van szegénynek!

Ilyenkor érezte, hogy mennyire szereti az urát. A saját, gyenge kis életének apró, pislogó lámpása is kizárólag László egyéniségéből s a magamagából kiáradó emberfeletti szerelem olajából táplálkozik s ha egyszer elveszítené őt, akkor ez a kis mécses is nyomban kialszik, abban a pillanatban. Össze-vissza tépte a távirat blankettáját, ahogy reszkető kezével felszaggatta a papirost. Szeméből kristályos könnycseppek potyogtak a sorokra, alig tudta kibetűzni a szavakat. László kocsit kér az állomáshoz, mert estére érkezik.

Néhány percig lélegzetelakadva pihegett s kezében gyufaszálnyi vékonyságra sodorta a papirost. Olyan izgalmas, kínzó, lángoló szerelmet érzett a szívében, hogy belepirult.

- László! - sóhajtotta maga elé és majdnem megcsókolta a sürgöny durva, piszkos papírlapját.

Boldog izgalma csak néhány pillanatig tartott. Nyomban eszébejutott, hogy László mindig fáradtan, kimerülten, boldogtalanul szokott hazatérni. Miért? Iszonyú ütetést érzett a szívébe erre a gyilkos kérdésre. Csak pihenni, gyógyulni jön haza, új szenvedésekre és új gyönyörűségekre új erőt gyűjteni... szörnyűség, milyen megalázó, bűnös és undorító a feleségnek ez a pszichológiai értelemben vett ápolónői szerepe... Hedvig olyan felháborodást érzett erre a gondolatra, hogy minden átmenet nélkül feneketlen gyűlölség szállt föl a lelkéből és elborította azt az embert, aki őt így megalázza.

Az arca hideg, kemény, ellenséges lett, de izgatottan nézte az órát.

- Nyolc óra. Kilenckor jön a vonat. Még hatvan perc.

Gyorsan kiadta a rendeleket a kocsisnak, inasnak, szakácsnénak. Vilmácskát összecsókolta, megengedte, hogy egy órával később feküdjék le, hátha addig megérkezik apuka. A kislány szinte beteges ragaszkodással csüngött a szülein; anyját földöntúli, szent és megközelíthetetlen eszménynek látta, a jó és rossz fölött való szelíd, de kérlelhetetlen bírónak, a ház királynőjének, minden elevenek között a legnagyobb tekintélynek, a legfőbb hatalomnak, a jó Isten földi helyettesének. Az apját ellenben legkedvesebb pajtásának és legmulatságosabb játszótársának, minden pajkosságok megbocsátójának, protektornak és mentornak, az összes emberi gyengédségek, becézgetések és kényeztetések kútforrásának, a maga öreg, kedves, hatalmas büntetésének tekintette és úgy kezelte, mint a legdrágább bábuját, vagy legszebb játékszerét. Most, hogy apját várta, egészen elváltozott ujjongó jókedvében. Jobbra-balra futkosott, szüntelen csacsogott különös, affektált, izgatott hanglejtéssel, hosszú, összefüggéstelen mondatokban, mint egy megittasult kis madár.

Hedviget idegessé tette a háznak szinte természetellenesen kilobbant jó kedve és ujjongása. Ilyenkor észrevette, hogy itt mindenki Lászlót imádja azzal a meleg, szívből jött, közvetlen, elfogulatlan és vidám szeretettel, amit minden félelem nélkül a gyermekek, a művészek, vagy az aggastyánok iránt érez az ember. Őt, a gyenge, beteg asszonyt mindenki respektálja, ápolja, félti, tiszteli; de senki sem szereti szívből, csak kötelességből, csodálatból, szájalomból, vagy félelemből.

Írigykedett Lászlóra és féltékeny volt egész házanépére és úgy érezte, hogy itt mindenki vagy sajnálja, vagy gyűlöli őt, a boldogtalant. Gyanakodva nézte, hogy a miss egy pillanat alatt átöltözködött, haját kisütötte és arcán tekintélyes mennyiségű festéket kent szét az érkező tiszteletére. A magyar tanítónő ellenben gyanúsán sápadt volt és révedező tekintetű, szótlan és szórakozott és a torkán megcsuklott a szó, ha mégis mondani akart valamit. Hedvig ezt mind észrevette s a szimptomákat, amelyeket túlozva, kiélezve, színben és jelentőségben az izzásig felfokozva látott, nyomban analizálni kezdte és visszavezette arra a férfiúi varázusra, amely Lászlóból kisugárzott és amelyet László oly bűnös ambícióval árasztott maga körül minden teremtetett lélek irányában. Csak egyedül vele, a feleségével szemben sohasem. Bizonyos, hogy ez az öntudatlan férfiúi kacérság, amely még az öreg béresasszonyokat is megbabonázta, László legellenszenvesebb tulajdonsága. Ez a hiú tetszenivágyás, ez a hajszolása a férfiúi sikernek már a karakter rovására megy és valósággal permanens lelki házasságtörés... gondolta Hedvig és e pillanatban egyenesen megvetette az urát, mint ahogy megvetette azokat is, akik ennek a varázsnak megadták magukat és Lászlót istenítették.

Minél inkább közeledett a megérkezés pillanata, annál hidegebb, durcásabb és ellenségesebb lett a kedve Hedvignek. Szinte már nem is örült az urának, akiért minden este könnyek között imádkozott az ő szentjeihez.

A vonat késett. Tíz óra elmult, a gyermeket lefektették. Tizenegy órakor a két nevelőnő is visszavonult és Hedvig egyedül várta az urát. Az ebédlő habfehér damasztjaival, ragyogó velencei kristályokkal, a legnehezebb családi vert ezüstökkel várta a vendéget: így szerette László a legintimebb családi étkezésnél is. Az asztal közepén kilencágú, nehéz ezüst kandeláber, amelynek lilomokon felkúszó, egybefonott, amoretteket ábrázoló karjaiban már csonkig égtek az alabástromszínű csavart gyertyaszálak.

A kandalló előtt angoramacska bőrére nyugtatva lábait, meghajoltan, feszült várakozással üldögélt a feleség. Halántékán, nyakán és a bordái között egyforma erővel lüktetett a vére, mintha versenyezne az öreg, aranyozott bronzóra ketyegésével, amely pontosan jelezte a másodperceket, percek, órákat, napokat, hónapokat; a tavaszt, a nyarat, az ősz és a telet: a reményt, a szerelmet, a rezignációt és a halált. Már féltizenkettő... Hedvig nem érezte az idő múlását, neki már itt volt az ura, mert a lelkében már végigviharzott a remény, a szerelem, a rezignáció és a halál kérlelhetetlen egymásutánja is... és ahogy László belépett, szomorúan, kínos öntudatossággal, majdnem keményen és gyanakvó óvatossággal lépett eléje, csókra nyújtotta homlokát és megjegyezte, hogy megint soványabbnak és kimerültebbnek találja, mint amikor elutazott.

És attól fogva folyton átható, szűrő, fenyegető tekintettel kémlelte és tekintete szinte átvilágította László arcát; Domoszlay tudta ezt és kényelmetlennek, majd lealázónak találta a folyton rajtafüggő gyanú beszédes némaságát.

- Vilmácska?

- Alszik, nem győzte a virrasztást, - felelte fagyosan az asszony és a hangjában annyi szemrehányás rejtett, mintha feltételezné, hogy a vonat késésének is László férfiúi kacérsága és egy röpke kis vasúti kaland volt az oka.

Domoszlay pompás antik karcsattot hozott a feleségének. Hedvig megcsókolta érte, de nem nézte meg az ajándékot.

László beszélgetni kezdett a pesti élet sivárságairól.

Hedvig közbevágott:

- Ha itthon élnél, volna módod a falut is végkép meggyűlölni.

- Pusztul a falu is, úgy-e?

- Anyagiakban nem nagyon. A háború alatt mindenki kifizette az adósságát, eladta hitvány, csenevész lovackáit s muraközi fajtával töltötte meg az istállóját.

- Ez még a szerencse...

- Hiszen, ha itt megállnának. De a pénz ördöge felcsiklandozta bennük a fényűzés vágyát. Szalóngarnitúrákat hozatnak a városból. Keresztes Jánosék berakott schreibkommodot vettek, s tojásként raktak el benne fűrészpörköz közé. Kis Miska most házasodott, mert felmentették a katonáskodás alól. Zongorát vásárolt a menyecskének, Maricának, a tehenesünk lányának.

Domoszlay jóízűen kacagott.

- Hát Mariska zongorázik?

- Azt nem, - felelt epésen az asszony - de a körmét hetenként ráspolyoztatja és fényesítteti.

- Manikűr is van már Mindszenten?

- Van - mosolygott keserűen és szemrehányóan az asszony, mintha a régi patriarchális erkölcsök pusztulásáért is Lászlót akarná felelőssé tenni. - Marica tiszta szobájában egy katonai állatorvos lakik, aki a trénnak rekvirált.

- Ah, hát azért manikürözteti Marica a körmeit...

- Azért. Ámbár a többi menyecske is buzgón vásárolja a pudert és a kölni vizet. A lányok selyemharisnyában jönnek vasárnap a misére. Undorodom a népemtől.

László maga is elszomorodott volna mindezen, ha nem veszi észre, hogy ezzel az erkölcsi felháborodással Hedvig csak izgatott rossz kedvét akarja elpalástolni. Sejtette, hogy mindez alig érdekli őt, de amiről beszélni szeretne, az egyelőre még nem akar kijönni összeszoruló, lüktető gégején. Ezért szinte kedvét találta a témában.

- És a ládafia mindenhol tele van ezüst és arany koronákkal.

- Meg frankkal, dinárral, lírával, márkával; meg rubellel. A szabadságos katonák a valuta-árfolyamokkal is megismertették a zselléreket. Vége már a bibliai együgyűségnek.

Az asszony ezalatt egyre László arcvonásait fürkészte. Mikor a dollárokról beszélt, akkor az ura révedező tekintetén, kitágult pupilláján, néha meg-megránduló szájaszögletén járatta a szemét, amelyet a gyanakvás és féltékenység megélesített és képessé tett arra, hogy az ura bőrét átvilágítsa, s pillantásával kiboncolja a petyhüdt idegeket, amelyek álmatlan éjszakáktól, elégtelenségtől és türelmetlen vágyaktól lerongyolódtak.

- A tehenesed családja Maricának és az olasz frontról hazatért Miskának jóvoltából francia konyakot iszik a reggeli teájához.

- Miska itthon van? - kérdezte Domoszlay szórakozottan s ezalatt arra gondolt, hogy Hedvig most gyötrődik, viaskodik, vérzik a sajátmagával folytatott, kínosan leplezett küzdelemben. Ő is annyira jártas volt már felesége eszejárásában, hogy minden szó mögött érezte a ki nem mondott gondolatot. Dehogyan is Miskáról van szó, a hetyke, durva és hánykolódó béresfiúról, aki a fél falu lányát elcsábította. Miska csak azt akarja jelenteni, hogy Hedvig utálja az erkölcstelen és telhetetlen étvágyú nőcsábítót, akár Miskának, akár Domoszlay Lászlónak hívják is az illetőt. De Hedvig még nem volt kész önmagával s ezért így folytatta:

- Miska itt hentereg az apjánál a cselédházban.

- Dolgozik?

- Eszeágában! Tele van pénzzel, lumpol, iszik, kártyázik, lányok után jár és szocialista ujságokat olvas. Úr. Politizál. Az embereket izgatja, hogy ne adjanak búzát a zsidóknak. Kiki törődjék önmagával - kiabálja az udvaromban, füleim hallatára - aki enni akar, fogja meg az eke szarvát és álljon a cséplőgép mellé. - A füleim hallatára! - tört ki a keserűség a régi magyar nemes asszonyok unokájából s egy pillanatig el is feledkezett László bűneiről. De aztán annál hatalmasabb erővel tört ki belőle a rég vajúdó nehéz, kínos kérdés:

- Volt Bertóthyéknál?

László érezte, hogy kissé elpirult. Ez zavarba hozta és mondhatatlanul bosszantotta. Hedvig lenézett a földre, de a lecsukott szempilláival, elgondolkozó homlokával, összekulcsolt, sovány, hófehér és kéken erezett kis öklével is látta, hogy Lászlónak most árnyék suhant végig az arcán. Tehát folytatta:

- Stefánia még mindig hódító?

- Érdekes asszony.

- Tetszettél neki?

- Erről nem nyilatkozott.

- Csodálom. Öt percnél tovább nem szokott ilyesmit titokban tartani.

László ránézett az asszonyra és megsajnálta. Hedvignek tulajdonképpen igaza van. Ez az asszony szereti őt és szenved. Felkelt az asztaltól, ráereszkedett annak a széknak a karfájára, amelyen Hedvig összeroskadva üldögélt, egyik kezét az asszony álla alá tette, gyengéden hátravonta a fejét, s a másik kezével belemélyedve a barna fürtök tömegébe, belelehelt felesége arcába, száját rátapasztotta a vékony, gúnyos, reszkető ajkakra és sajnálkozásból, részvétből, lelkiismeretfurdalásból és szégyenkezésből fakadó fájdalmas szomjúsággal itta annak eleinte hűvös, kicsit vonakodó, de egyszerre csak kigyulladt, fellángolt, forróvá, nedvesen tapadóvá és vágyakozón marcangolóvá nyílt végtelen csókját.

Az asszony teste vonaglott, a dereka megfeszült, erős, magas ívbe domborodott a melle, a lába kinyújtózkodott, mint egy ébredő, síró macskáé, s karjaival elkapta László nyakát, vékony, száraz, görcsösen görbülő ujjait beleszorította az arcába és lélegzetelállón szorította a magáéhoz, mintha bele akarna fulladni a szerelmébe és féltékenységébe.

Amikor mind a kettőnek elállott a lélegzete és mikor az asszony karjai mint jóllakott, elernyedtt, tönkrement kígyók lehullottak a nyakáról, László szédülten, csodálkozva a pillanat extázisán, maga is kissé eltikkadva hátralépett és hatalmas vágya támadt tisztaságra, hűsögre, házasságra. Valami lelki békességgel nézte végig tetőtől talpig a feleségét, akit szépnek, érdekesnek, rendkívülinek és kíváncsnak talált, mint egy érzéki szentet a liliomok között, egy törekeny, finom, okos és komoly Madonnát a jószagú mezei virágokon.

- Talán az volna a legszebb: újra beleszeretni ebbe az engesztelhetetlen szerelembe.

Egy pillanatig vívódott magában, de aztán hirtelen olyan bűnbánatot érzett, mint aminőt egy el nem követett gonoszság végiggondolásán érezhet valaki. Nem, ez az asszony többet érdekelne annál, mint amit adhatna neki. Gyengéden megfogta Hedvig kezét, kérte, hogy mutassa meg neki alvó leánykáját, megcsókolta Vilmácska tiszta, tearózsaszínű homlokát, pár pillanatig gyönyörködött az álomtól piros arcocska szépségében, aztán kezét fogott a feleségével és megérintette ajkával a Hedvig homlokára tapadó kis fürtöcskéket.

- Jó éjszakát, Hedvig.

- Jó éjszakát, László.

A mindszei kastély kupoláján rekedten, rozsdásan, kísértetiesen csikorgott a szélkakas. Erős északi szél kerekedett, megrezzentek az ablakok, a házörző kutyák barátságtalanul vakkanattak s a faluból öblös hangok feleltek a csaholásra. Förtelmes éjszaka ígérkezett. Ma nem lesz csendes, nyugodt álma az embereknek.

IX. Az apagyilkos.

Vasárnap délben Gudenus György csakugyan beállított Domoszlayékhoz. Két régi disznóbortáskát hozott magával: egy kicsit, meg egy óriást. A kicsiben fehéreneműi voltak, a másikban, amelyet két markos vasúti munkás verejtékezve cipelt Domoszlay kocsijáig, könyveit hozta az öreg magántanár.

- Önnél akarom bevárni a karácsonyt - mondta magyarázatképpen barátjának - s amint tudom, természettudományi munkákban a Domoszlay-könyvtár nem bővelkedik.

Gudenus friss volt és mozgékony elméjű. Dicsérte a jó levegőt, a kastély nehézpompájú szobáit, a park komoly eleganciáját, az ebéd választékos és zamatos étrendjét, a borok és szivarok finom aromáját, Vilmácska szerafikus szépségét és hódolattal udvarolt a ház úrnőjének, akit hamarjában a középkori lovagköltészet bágyadt Madonnáihoz, Petrarca Laurájához, Michelangelo Colonna Vittoriájához, Lucretiához és a bibliai Hágárhoz hasonlított és többször egymásután melegen gratulált Domoszlaynak családi boldogságához.

Még a csemege és feketekávé alatt kifejtette elméletét a nők befolyásáról a történelemre s ezt a történelmi példák oly bőséges adathalmazával világította meg, hogy öt óra lett, mire Domoszlay szóhoz jutott és indítványozhatta, hogy tegyenek sétát az országút mellett fekvő kis temetőkápolna felé.

Félóra múlva, lassan lépegetve a jegenyefák által beszegett hófehér kőúton, a mélyen járó nap gyengéd sugaraiban fürdetve vállukat, a kápolna elé értek. Kései osztrák barokk formákban épült, repkénnyel befutott piniák és galagonyabokrok közé rejtett kis templomocska volt ez, amelynek déli oldalán a leomlott mészkövek alatt néhány egyszerű márványlap csillogott: Itt nyugszik Domoszlay Virgil... Itt alussza örök álmát Domoszlay Virgilné... Itt várja a feltámadást G. M. esperes-plébános, Istennek és a szegényeknek szolgája...

- Apám, anyám... - mutatott komor ellágyulással a feliratokra László - öreg papunk, keresztelőm, nevelőm, első barátom.

Gudenus még egy szemüveget tett a homlokára s orrát végighúzva a kopott aranyozású betűkön, hatalmas vállait legörnyesztve, ujjával betűzte a sorokat.

- Rómában a Forum Romanum semmi érdeklődést nem keltett bennem, de az ókeresztény temetkező helyek omladozó márványai között napokig ottfelejtettem magamat étlen-szomjan, álmatlanul, már ahogy én szoktam. A halál romantikája...

László ezalatt egy utilapúbokrot tépett ki tövestül, amely egészen elfedte a márványlap alsó negyedét.

- A jövővel szemben nem tudok másban vigaszt találni, mint az elmúlt dolgokban, rég letűnt korokban, amelyek ellentéteit a halál gyengéd tapintata elsimítja és mennyei harmóniában olvasztja fel - jegyezte meg Domoszlay, mialatt az ezerszálú gyökércsomót erősen megrázta s a földet a támadt lyuk helyén lábával ismét símára taposta. - Különösen most, ezekben a keserves időkben.

- Semmi pesszimizmus - szakította félbe hevesen a tanár. - Az élet sohasem szép, sohasem jó, sohasem kíváncsi, csak ha már lezajlott. Az életet csak én magam tehetem széppé, mert a lét csak a saját lelki világom vetülete. Mindennek belülről kell jönni, mert különben a világ sötét, alaktalan, hideg és értelmetlen.

- De azt megengedi, György, hogy most példátlanul szomorú a jelenünk és még keservesebb jövőnek nézünk elébe. Nyomor, erkölcstelenség, vad, esztelen küzdelem a létért, örökös izgalom, folytonos bánat... megengedi, hogy van okunk az elkeseredésre?

- Nem engedem meg - tiltakozott Gudenus és kiegyenesedve, háttal a napnak, hosszú, vékony, sötét folt gyanánt meredt társa szemébe. - A történelem tele van ilyen korszakokkal s mégis éltek az emberek valamennyien. A jövőtől azért félünk, mert perspektívában a bajok is megnőnek, csakúgy, mint az örömek és a szépségek.

- De ezek itten - mutatott Domoszlay a márványlapokra, amelyeken isteni derűvel és békülékenységgel hirdette az elmúlást a kereszt, - ezek itten mégis szebb napokat láttak.

- Ki tudja? A relativitás elve seholsem érvényesül annyira, mint az emberi örömek és szenvedések terén. Hány csendes kis tragédia folyt le ezekben az álmosan nyújtózókodó, hosszú, üres egyhangú években! Hány szerelmi bánat, meg nem valósult ambíció keserűsége, nyomorúságos tengődés kétségbeesése, illúziók megcsúfoltatása, mellőzés, sértett hiúság, meggyalázott méltóság, testi-lelki betegség, erkölcsi és anyagi kudarc, örület, téboly, gyilkosság és öngyilkosság tragédiája lappang ennek a temetőnek gaztól, lomtól, kakukfütől, csalántól, büröktől behálózott sírhalmai alatt. Mert a történelmi Treuga Dei nem jelenti ám az egyén boldog istenbékéjét is. Gondoljon csak arra a béreslányra, aki teherbe esett, elhagyta a szeretője, utcára üzte az édesapja, s most meggy szegény, hogy a temetőben felakassza magát.

- Igaza lehet önnek, - felelt elgondolkozva László és eszébejutott a maga baja, amelyre még a középhatalmak győzelme, az angol kereskedelem tönkretétele, a világ minden hadisarca és az egész földkerekség meghódítása sem hozná meg az orvosságot. - De mégis örült és gaz merénylet az emberiség ellen a háború - vetette oda csak úgy banális konvencióból, hogy leplezze a maga kicsinyes rosszkedvét.

Gudenus egy hajlós, síma fűzfavesszőt faragcsálva, vállait vonogatta.

- Nem tudom, nem olyan gaz merénylet-e egy országos jégeső, amely tönkreteszi az emberek vetését, egy földrengés, amely rombadönti San Franciskót, egy vulkánikus kitörés, amely elpusztítja Pompejit és Herculánomot.

- Ön tehát - jegyezte meg halkan Domoszlay, amikor észrevette, hogy asztmatikus roham fenyegeti barátját - ön tehát, kedves barátom, mindent egyszerűen tudomásul vesz, ami történik és iparkodik ahhoz alkalmazkodni.

- Úgy van, - fejezte be az eszmecserét Gudenus - minden úgy van jól, ahogy...

- Van?

- Nem, hanem ahogy azt, fogadjuk. Legyünk résen s kezünket a fegyverünkön tartva, nyugalommal figyeljük a Balsors dölyfös arcát éppúgy, mint a Jószerencse kacér mosolygását.

Aztán hazafelé ballagtak, sütkérezve a leáldozó nap langyos, őszi sugaraiban. Domoszlay parkja mellett emelkedett a falu temploma, alacsony téglakerítéssel övezett hársfaliget enyhe magaslatán. A ligetben szokott vasárnapi litánia után a falu népe összecsoportosulni, hogy megbeszélje a múlt hét nevezetes eseményeit, a jövő heti gazdasági munka programját, az adót és a párbérfizetést, a közmunkák beosztását. Itt hirdette ki a kisbíró a hatósági hirdetéseket, itt szemelte ki párját a házassulandó legény, idejárt ki a pap, hogy szétossza a vasárnapi füzeteket, amelyeket a missziótársulat, a püspöki nyomda s a kegyes alapítványok küldtek a faluba. Itt tartotta nyáron megbeszéléseit a szövetkezet s a gazdasági egyesület helybeli osztálya. A község örege, apraja itt ténfergett a templom-ligetben, közel az Úristenhez, akinek testét itt hordozták körül nagyszombaton és Úrnapján s akit kedves, meghitt öreg barátjuknak tartottak, rá-

hivatkoztak az alkudozásnál, csereberélésnél, fogadalmaknál és szerelmi vallomásoknál. Az emberek itt látták maguk között vezéreiket, a papot, szolgabíró, kántort, tanítót, sekrestyést, templomatyát, itt ebben a mindenki számára kedves, nyílt és mégis intím oázisában a falu sáros, poros, fagyos, gödrös nyomorúságos Szaharájában.

Így volt ez régen, de ma hiába kereste Domoszlay szeme a labdázó leányokat, a pipázgató esküdteket, a birkózó legényeket, a piruló, szemlesütve suttogó, hosszú hajfonatos, pántlikás, kartonszoknyás hajadon szűzeket, az olvasót pörgető vénasszonyok fekete csoportját, - ahogy minden kor, minden nem tisztességgel elkülönül a maga hasonlóinak társaságában, tiszteletben tartván az öregek fáradtságát, a leányok szemérmességét, a férfiak duhaj temperamentumát, a gyerekek csintalanságait, a vénasszonyok ájtatosságát, az úrinép zárkózottságát... nem, most fel és alá egy tömegben hullámozott a falu, s amikor egy kacér, pirosképű, villogó-szemű, selyemharisnyás és csipkevállkendős leányzót megkérdezett Domoszlay, hogy mit csinálnak itt, az merészen az uraság szemébe nézve, öntudatos női fölényességgel felelt oda neki:

- Nem látja, nagyságos úr? Korzózunk kicsit.

Domoszlay és Gudenus elkeveredett a korzózók között. Valaki a hadikölcsönökről beszélt.

- Azért mondtam mindig, hogy ne vegyenek hadikölcsönt kendtek - rikoltotta fülük mellett egy harsány bariton. - Ha háborút akarnak, fizessék az árát az urak, meg a zsidók.

Domoszlay megismerte az izgága Miskát, a tehenes fiát, Marica bátyját, a vitézségi érmekkel elborított mellű nőcsábítót. Komoran végignézett rajta és régi, hűséges, együgyű cselédjének fia köszönés nélkül, dacos tekintettel viszonzta pillantását.

Gudenus ügyet sem vetett a parasztokra. Rövidlátó szeme a messzeségbe tekintett, távoli korok és helyek könyvekből ismert embereit vizsgálgatta, még mindig a maga tételeinek igazolására.

- A Ptolemaeusok... - kezdte magyarázó hangon, mintha az előbbi témához néhány új adatot talált volna kifogyhatatlan emlékezetében. De nem folytathatta, mert az országút porából kavargó fellegeteket korbácsolva fel, lovaslegények kurjongatva közeledtek a templomtér felé.

- Nini, ezek sásdiak, - morogtak az öregek - mi az ördög lehet a bajuk?

A lovasok csakugyan a szomszéd faluból jöttek, egy órajárásnyiról. Sásd a hegy taráján túl, mély teknőben feküdt, úgyhogy a tornya sem látszott el idáig. De az erdős hegyhát mögül most már felfelé gomolygó vörös szikrákkal pontozott füstfellegek jelentették, hogy tűz ütött ki odaát, amely lassankint narancsszínűre mázolja az égboltozat alját.

- Tűz van Sásdon. Ég a falu! - szaladt ki egyszerre mindenkinek a száján s a jegyző, aki a korzón bámulta a boltosok és bérlők feketeszemű asszonyait, nyomban kiadta a parancsot, hogy az emberek vontassák ki a tűzoltókocsikat és fecskendőket a községházáról. Megcsípte egy bábész suhanc fülét és beszasztotta a faluba a napos előfogatokért.

A sásdi lovaslegények pillanatok alatt odaérkeztek. Csapzott hajuk az arcukba ragadt mellük zihált a fáradtságtól és izgalomtól, szemükben kétségbeesés lángja égett.

- Emberek, segítsetek! Porrá ég a falunk! A kutakat már kimerítettük. Mind egy szálig koldusbotra jutunk. Szénánk, búzánk, kukoricánk, kazlaink, szérűskertünk, házunk az ördög martaléka lesz. Segítség, emberek!

A lovaslegények össze-vissza száguldoztak a faluban, a korzó összeverődött, az asszonyok sikongtak, a gyerekek eszeveszettül futottak a paripák elől, a sekrestyés felszaladt a toronyba és meghúzta a harangokat. Az öregek azonban kedvetlenül verődtek egy csoportba és pipázva, köpködve, dohogva, vállukat vonogatva, bosszúsan magyarázgatták:

- Fáradtak a lovaink.
- Tavalay a sásdiak sem segítettek nekünk.
- Holnap felszántom az alvégi földemet.
- Most ötezer pengő egy muraközi csikó.
- Ne menjete! - tüzelt Miska, a tehenes fia. - Dögöljenek meg a sásdiak. Mindenki törődjék a maga bajával. Menjenek oltani az urak meg a zsidók!

A kongatás, lárma, lódobogás, kurjongatás, a sásdi tűzveszedelem híre a kastélyba is eljutott s először kirohant a cselédség, aztán kijött maga Hedvig is Vilmácskával, az angol missel és Elizzel, a magyar tanítónővel. Hamar megtalálták Domoszlayt és Hedvig kérdőszemmel nézett az urára, mi most a teendő?

László már intézkedett. Megparancsolta a kocsisának, hogy vezesse ki a sárgákat. A fecskendő elé. Ő majd a szürkéken előrevágtat.

Az öreg kocsis lihegve szedegette lábait. Domoszlay utánakiáltott, hogy az igáslovakat is szerszámozza fel, azok húzzák majd a vizezhordót. Egy pillanatig elgondolkodott, hogy ki hajtsa az igáslovakat. Aztán hirtelen tehenese fiára, Miskára esett a tekintete.

- Te mégy a hordóskocsival.

Az meg sem mozdult.

- Nem hallod, kölyök? - rivalt rá átható, kemény kiáltással.
- Hallom bíz én - vágott vissza a legény s rándított egyet a vállán, - csak hogy nem megyek. Én szabadságon vagyok.

Aztán kidüllesztette a mellét, közelebb lépett az urasághoz és hetykén odamondta:

- Tudja meg az úr, hogy én katona vagyok. A lövészárokból jöttem. Különb poklokat is láttam én a Doberdón. Fogjon be maga, ha megijedt a tűztől.

Domoszlay nem felelt, ő is tett egy lépést a fiú felé, jól a szeme közé nézett, aztán kiterjesztett tenyerével hatalmasan arculvágtat. Miska megtántorodott, elhalványult, öklölszorította a markát, egyet ordított, de mielőtt káromkodni tudott volna, egy második öklölsapás érte, amitől elterült a földön.

Az angol miss felsikoltott, Vilmácska sírni kezdett, a falu népe szétrebbent, a magyar kisasszony hisztérikusan kimeredt szemmel bámulta a vad jelenetet... csak Hedvig maradt nyugodt, mert sok ilyent látott már a Babocsay-kúria udvarán és olybá vette, mint az Istentől kapott földesúri jog szent és megfellebbezhetetlen igazságszolgáltatását. Akkor ijedt volna meg, ha László meg nem torolja a gyalázatot, amely rajta keresztül családját, őseit, nemzetségét, fajtáját, a magyar virtust és a földesúri tekintély sérthetetlen nimbuszát érte. Gudenus nevetett.

Domoszlay pedig állt egy darabig, mellén összefonta karjait és várta a legény támadását. Miska feltápászkodott a földről, letörölte az orrából kibuggyant vért és elsompolygott. Öt perc múlva fent ült a lajtos-szekéren és irgalmatlanul végigverte az igáslovakat, nyargalt velük az égő falu felé.

Domoszlay éjfél körül tért haza cselédjeivel és csak ennyit mondott a reá várakozó családjának:

- Ha nem érkezünk idejében, porrá ég a falu.

Többet nem beszéltek a délután izgalmairól. A hölgyek aludni mentek s Domoszlay elkísérte vendégét a szobájába.

- Nyugodalmas jóéjszakát, György - köszöntötte baráti melegséggel és két gyertyát gyújtott meg az éjjeli szekrényen. - Itt van egy csengő zsinórja, ott vannak a szivarok.

- Sok maradandó impressziót kaptam ma, László - felelt a magántanár, elgondolkozva a zsidók történetén.

Domoszlai azt hitte, hogy Gudenus a délutáni jelenetre gondol.

- Gazemberek lettek belőlük, a háború elvette az eszüket. Mindegyik egy-egy dühös fenevad.

- Nem, - szólt közbe egyszerűen Gudenus. - Nem a háború az oka. Ha nem jött volna a háború, jött volna forradalom, vagy lázadás, valamiféle szociális vagy vallási örület, mit tudom én mi, amiben ki kell magát tombolnia az emberi bestialitásnak.

- Nem voltak mindig ilyenek az emberek.

- Minden ember magában hord egy gonosztevőt, vagy egy örültet. A vallások, a civilizációk, az államok jogrendje, a büntető pallós csak nagy ügyel-bajjal fékezik meg az önzés, düh, bosszú, irigység, kéjvágy és rögeszmék örültjeit vagy fenevadjait. Zsandár, porkoláb és korbács kell nekünk, mint ahogy vessző kell a gyerekeknek, hogy rendbejőjjön önmagával, megtisztuljon a félelemben és megcsókolja a büntető kezét. Az ember gonosztevőnek születik és elmebajjal hal meg.

Domoszlai ijedten nézett barátjára, aki izgatottan nyujtogatta nyakát, homlokát összeráncolta, mintha messze tekintene és ott szörnyűségeket pillantana meg vastag, kerek, csillogó pápaszemén keresztül.

- László, elmondok önnek valamit, amiből kiviláglik, hogy a kulturált ember és a barlanglakó, a társadalom támasza és az útszéli betyár, a becsület és a gázság, az erény és a bűn mily közel járnak egymáshoz bizonyos kritikus helyzetekben.

Domoszlai leült, szivarra gyújtott, Gudenus pedig halkán, suttogva mesélni kezdte:

- Koránérett, nagytestű, sápadt, fejfájós gyerek voltam, egyetlen fia apámnak, elkényeztetett, költekező, fantaszta és esetlen mozdulatú siheder, felpuffadt, sárga, húsos, érzélgős és álmodozó virága könyveknek, korai szerelmeknek, öregek társaságának, mértéktelen evésnek, lusta, hosszú, tétlen nappaloknak és ideges érzékiségben áthánykolódott éjszakáknak. Az anyámat beteges rajongással imádtam, az apámat gyűlöltem. Érti? Gyűlöltem. Most fáj a szívem, ahogy kimondom ezt, de akkor azt hittem, jogosan lehetek bírása az apámnak. Igaz, hogy gyarló ember volt szegény, telve a gazdag, semmittevő, szerencsés magyar kereskedő minden hibájával, félművelt ember, egyharmadában úr, másikában paraszt, a harmadikban üzletkedvelő zsidó. Ha ivott, garázda volt és gúnyolódó, brutális az édesanyámhoz, hozzám, a házanépéhez, az üzletfeleihez. Néha nagylelkűségi rohamai voltak és elhalmozott bennünket drága haszon-talanságokkal, melyek bennem az eltitkolt és mérhetetlen gazdagság gyanúját ébresztették fel. Másrészt pedig időnként kitörő esztelen zsugorisága mód nélkül megalázta hiúságomat. Józan állapotában fűrő, faragó ember volt, gépeken törte a fejét, fantasztikus vállalkozásokat tervezgetett, titkolódzó emberekkel jött össze, akikkel rejtelmes dolgokat feszegetett. Isten, vallás, haza, forradalom, szabadkőművesség, ilyen szavakat hallgattam ki néha a gondosan becsukott ajtószárnyak mögül. Szedett-vedett szeretőket tartott, emellett hosszú, állandó viszonya volt egy rossz hírű özvegy kocsmárosnéval s nála tartotta fehérneműjének, pénzének, ékszereinek egy részét, mert anyámra mindig gyanakodott, hogy egyszer csak megszökik a háztól és magával viszi az értékeket. Főszenvedélye azonban a vadászat volt, amelyre engem is korán megtanított és tizenkétéves koromban már vittem utána a puskát, négy évvel később pedig már résztvettem a körvadászatokon, s lovon kergettem a rókát. Csak a vadászaton engedett közel magához, egyébként fontoskodó és kegyetlen kritikus volt minden cselekedetemnek, még járásom, nézése, beszédem és testalkatom sajátosságainak is. Most már tudom, hogy mindez a

maga lelkének örökös izgatottságából, az alkohol, asszony, kártya, álmatlanság által okozott egyensúlytalan jelleméből fakadt, amitől szegény, ő maga többet szenvedett mint a környezete. De akkor hatalmas és könyörtelen ellenségemet láttam benne és eleinte szepegeve, sírdogálva, később haraggal és dacosan demonstráltam, végül keserves kétségbeesésemben dühös bosszút forraltam közös zsarnokunk ellen. Sajnáltam a családi vagyon lassú pusztulását, vérzett a szívem édesanyám néma szenvedéseinek láttára, néha hangos és durva kifakadásokra vetemedtem, amelyeket apám brutális tettelegességgel megtorolt. Meggyűlöltem őt és lassankint egy szörnyű és esztelen meggyőződés sarjadzott ki lázadó és túlizgatott vérmérsékletemből: azt hittem, hogy a magam feláldozásával, egy szörnyű bűn vállalása révén, jót teszek vele is, anyámmal és magammal is, megtorlom e tengernyi méltatlanságot és megakadályozom enyéim végső pusztulását.

Gudenus kissé elgondolkodott, Domoszlay pedig szánakozva és megrettenve kapta le róla tekintetét.

- Két évig, tizenhat éves koromtól tizennyolc éves koromig vívódtam magamban: megöljem-e az apámat, vagy önmagamot pusztítsam el, hogy ne legyek tanuja e szörnyű élet fenyegető összeomlásának. Két évig állandóan ennek a sötét tragédiának az előkészítésével foglalkoztam, százféle tervet eszeltem ki, - mérge, bérgyilkosság, golyó, tör - minden megfordult romlott fantáziámban s egész tudományos rendszerességgel fejlesztettem ki magamban a gyilkolás elméleti előképzettségét. Anatómiát tanulmányoztam, patológus szenvedéllyel merültem el a kriminálpszichológia mélységeiben, törvényszéki esetek után kutattam, rávettem magam a büntető jogra, előre elkészítettem a védőbeszédemet, arra az esetre, ha mégis kiderülne a titok. Két hosszú esztendeig erre a gondolatra irányult minden testi és lelki erőfeszitésem s végül egész higgadt elszántságommal - a folyton növekvő sérelmek által folyton növekvő önigazolással - megállapítottam a sötét terv kivitelét. Apám magával visz a körvadászatokra. Én úgy helyezkedem el, hogy jól megcélozhassam. Egy óvatlan pillanat, hajtók lármája, puskák ropogása, gallyak recsegése, bozótok zörgése, kutyak ugatása, kiabálás, üvöltés, vadak nyöszörgése, mindezt számtalanszor megfigyeltem, amikor pszichológiai próbákat tartottam a magam lelkierejének és a helyzet alkalmas voltának kipróbálására - minden menni fog, mint a karikacsapás s a Medardus napján rendezendő körvadászaton végrehajtom szándékomat. Fegyveremet gondosan megvizsgáltam, hidegvérrel mentem apámmal az erdő szélén felállított helyünkre, egész biztos voltam a sikerben, tudtam, hogy mindenki véletlen balesetnek gondolja a tragédiát s mindennel leszámolva, halálos elszántsággal álltam a posztomra.

- Gudenus! - kiáltott megrettenve Domoszlay - Gudenus, az Istenért, mondja már, hogy tréfál, hogy elméletet akar felállítani, csak meg akar ijeszteni, mondja, hogy álmodta az egészet, ne gyötörjön engem is, magát is, Gudenus!

A sápadt, rövidlátó, hórihorgas ember felemelkedett az ágy széléről és odahajolt Domoszlayhoz:

- Borzasztó dolog történt. Javában készültem a merényletre, amikor egyszerre fájdalmas ordítást, hosszan elnyújtott bődületes férfijajt, aztán bugyborékoló hörgést hallok, amilyen a vértől elborított torokból szakad föl a haldoklás pillanatában. Apám volt. Ott feküdt vérében, valaki csakugyan meglötte őt véletlenül. Nem én, hanem egy barátunk, aki ugyan maga is beismerte, de a lövés iránya, a seb formája, a bordák közt rekedt golyó, amely éppen az ő fegyverébe illett, szintúgy kétségtelenül igazolta, hogy ő volt a halál okozója.

- Tehát nem maga.

- Nem. Ez akkor - mondom: akkor, - egészen kétségtelen beigazolást nyert. De nézetem szerint mindez nem változtat a dolog erkölcsi beszámíthatóságán. László, mondja meg ön, kisebb-e az én bűnöm azáltal, hogy a vak véletlen egy másodperccel megelőzött és megakadályozott abban, hogy apagyilkos legyek?

- Úgysem tette volna - vigasztalta inkább önmagát, mint barátját Domoszlay.

- Lehet. De nem igaz-e, hogy két esztendeig hordoztam magamban az apagyilkost s nem igaz-e, hogy apám abban a pillanatban halt meg, amelyikben magam akartam a másvilágra küldeni? Nem vagyok-e én azért apagyilkos, erre feleljen nekem, ha tud, kedves barátom!

Domoszlay nem felelt, csak tenyerébe hajtotta a fejét és erős alélttságot érzett.

- Örjögve rohantam apám holttestére s végigcsókoltam szarkasztikus keskeny ajkát, deres bajuszát, erős, csontos állát, hófehérre vértelenült széles, nagy kezét és csizmája szárát, amelyet nem tudtak lefeszzegetni merevedő tagjairól. Most a magam életét boldogan adtam volna oda, ha csak egy félórára feltámaszthatom. Belebetegettem. Élet-halál közt lebegtem hónapokig s még ma sem tudom, hogy apagyilkos vagyok-e én, vagy egy meghibbant elméjű fantasztá, aki gyerekkori ostobaságait tragikus hallucinációkká dolgozza fel elsatnyult idegrendszerében. Egy azonban bizonyos. Az embert hajszálfinom nüanszok választják el a pusztán kóborló éhes farkasoktól és ehhez nem is kell háború.

Néhány másodpercig halálos csendességben vonaglott a két egymással szembenülő ember s a jéghideg, hátborzongató némaságba elmerültek az élettelen tárgyak is. Az óra, amely az éjjeli szekrény márványlapján ketyegett, hirtelen megállt, mintha annak is elakadt volna a szívedobogása. A fal tövében eddig tücsök cirpelt. Most az is behúzódott biztos, nyugodt, otthonos kis repedésébe. Az északi szél elült a parkban s megszűnt rázni a külső ablaktáblákat. Nem lehetett már hallani a fák suhogását. Egyetlen emberi vagy állati hang sem szűrődött be az országútról; a kutyák, úgylátszik, otthagyták éjszakai őrállomásukat, mert belefáradtak az ugratásba. A falusi bakter leheveredett a kocsmá eresze alatt farkasbundájára s a falu gondját rábízta az Úristenre.

Így tartott ez hosszú percekig és Gudenus lehúnyta mind a két szemét, szájaszéle lelottyant, arca behorpadt, feje belesüppedt csüngő vállaiba, mintha szavain keresztül kiszaladt volna arcából az élet, amely eddig feszesen tartotta a csontjaira boruló izomrostokat.

Az ablak alatt végre elvakkantotta magát a házőrző kutya s rá a falubeli ebek dühös kakofóniában felelgettek percekig. A szél újból nekikerekedett és a fák száraz ágai megroppantak az éj nehéz sóhajtásai alatt. László is meg tudott mozdulni, odalépett Gudenushoz, kezét nyújtotta neki, erősen megszorította a jéghideg, reszkető ujjakat és elhagyta a szobát.

Másnap Gudenus visszarakta könyveit a táskájába és kocsit kért az állomásra.

- Hát eddig tartott a barátság? - kérdezte Domoszlay.

- Az éjjel eszembe jutott egy nagyszerű megoldás, hogy mint lehetne magasfeszültségű villamosáram segítségével...

- Egy pár napig még várhatna, György...

- Nem mondom, ha itt volnának a műszereim... Meg aztán - súgta tréfás mosolygással László fülébe - kissé Matild is hiányzik nekem. Legjobb, ha mellette vagyok állandóan. Csinos és sűrűvérű nőszemély, a férfiak, mint éhes farkasok kerülgetik a szoknyáját. Egyedül van, unatkozik, az asszonyt legjobb szemmel tartani, ezt nem azért mondom, mintha kételkednék benne... de sohasem lehet tudni... Igaz, mi van a maga szerelmével?

De ahelyett, hogy a kérdésre bevárta volna a választ, finom bókokkal köszönve meg Lászlónak a szeretetteljes, gyengéd vendéglátást, a déli vonattal visszautazott Budapestre.

X. Eliz.

Október 10.

Esti tíz óra. Az egész ház virraszt. Domoszlayt várja mindenki. Most jó volna, ha itt ülne előttem valaki, egy meghitt lélek, akinek kibeszélhetném mindazt, ami bennem nyugtalanodik. Úgy szeretném, ha volna egy okos, önzetlen, higgadt, idősebb nővérem, vagy egy bölcs, megértő, öreg barátom, akinek kifecseghetném kusza gondolataim naivságait, vagy elsírhatnám panaszaimat anélkül, hogy irigységtől, részvétlenségtől vagy félreértéstől kellene tartanom. De én soha az életben egyetlenegy embert sem ismertem, akivel húsz őszinte szót válthattam volna. Nem tudom, csak a mi családukban van-e ez így, vagy közös szerencsétlensége ez annak az egész nyomorúságos, szegény, mindennapi kenyérért küzdő és apró élvezetekben komiszkodó társadalmi rétegnek, amelybe én beleszülettem? Szegény, jó anyám örökös panaszai, durva szemérmessége, szünni nem akaró féltése és fenyegetődzése már gyermekkoromban megtanított titkolózni, eltagadni, hazudni, - más emberi lélek nem is volt kíváncsi titkaimra, hacsak azért nem, hogy szennyes fantáziáját hízlalja egy otrombán vergődő lány vallomásain. Csodálatos, hogy a szegény emberek mennyire önzők, rosszhiszeműek, zárkóztak és ellenségesek. Ez, azt hiszem, azért van, mert nincs meg náluk a jó módnak és a megelégedettségnek az a feleslege, amiből kitelik a más számára való érdeklődés is. Pedig milyen megnyugvás volna, ha az ember kiönthetné a lelkét és széjjelteregethetné bánatait, bűneit, vágyait, csalódásait, mint egy nedves fátyolt, hogy a rokonszenv és jótanács nap-sugaraiban elpárologjon róla a könnyek harmatja.

Az egész ház virraszt. Én sem tudok lefeküdni, pedig künn voltunk a szőlőhegyen s Vilmácskával meg a missel halálra gyalogoltuk magunkat. Kimerült, álmos, testben édesen elcsigázott vagyok, de a lélek reszket bennem, mint valami öröm, vagy bánat előérzetében. Ma éjjel itthon lesz Domoszlay. Félek.

Milyen különös az én életem. Egy barátnőm elszerződött a tavasszal vidékre házitanítónőnek. Közben akadt egy barátja s kollégám nevetve mesélte nekem, hogy gimnáziumra készülő dzsentri leányka mindennap akad elég, de gazdag és szerelmes udvarló csak egyszer-kétszer jelentkezik az életben és ezt nem szabad elszalasztani. Rábeszélte, hogy vállalam helyette Domoszlayéknál a pompás kondíciót. Én akkor keltem fel mellhártyagyulladásból, örültem, hogy hízlalókúrát tarthatok a más költségén és így jutottam ide. Milyen banális, szennyes kis véletlen. Ilyen véletleneken fut az ember sorsa? Nem is tudom elhinni, hogy szép és nagy dolgok így kezdődhetnek. Azt hiszem, regénynek vagy drámának ez az expozíció felette silány és érdektelen volna. Igaz, hogy az én életem maga is olyan szürke és mindennapi...

Már tizenegy óra és még mindig nincs itthon Domoszlay. Az egész ház izgatott, mintha mindenki szerelmes volna a gazdájába. Csak én gyűlölöm őt. Május elsején jöttem Mindszentre. Addig alig láttam falut, csak a mi évenként két hétig tartó ostoba kis nyaralásaink alkalmával, piszkos és kapzsi parasztok között, nedves, földszagú, alacsony szoba ablakából. Az ágyam párnája mindig penészszagú volt, az udvarban szabadságos katona fújta a szájharmonikát, a hugom folyton panaszkodott, hogy a szúnyogok felmarják a testét, édesanyám a háziasszonnyal veszekedett és az ablak előtt fehérnadrágos bankfiúk magyarázgatták nekem, hogy egyszer úgyis meg kell történnie annak s felvilágosult és modern nő nem ad a nyárs-polgárias morál nagyképű tilalmára. Undorodom, ha erre gondolok, s bevallom, hogy csak véletleneken múlt, hogy az unalom, a kíváncsiság, a barátnőim példája le nem rántottak a piszkos kis pesti bukások színvonalára. Keserves, tisztátalan, rosszillatú szegénység, gyűlöllek

és elátkozlak és nem akarok rólad tudni, inkább a halálról. Ne mondja nekem senki, hogy az emberek egyformák. Nem. A tömegeken felül van egy kis réteg, egy művészi és fajilag megfinomodott emberfajta, amelynek még a bűnei is szebbek, mint az én együgyű, ízléstelen és durva környezetem erkölcsi.

Milyen boldog voltam, amikor idekerültem Domoszlayékhoz! Számomra ez egy soha el nem képzelt, nagyszerű, ragyogó világ, örökös vasárnap, tiszta, finom, elegáns hangulat. Minden étkezés egy ünnepi szertartás. Istenem, milyen kristályok, milyen ezüstök, milyen fehérsége a habos, fényes, hűvös jószagú vásznaknak... milyen csend, milyen halk tónus, milyen lágy, meggondolt szavak, milyen finom esztétikája a tálalásnak rózsák és kandeláberek között... milyen élet! Hogy elszorult a szívem, ha eközben hazagondoltam, úgy sajnáltam magamat s a szegény szüleimet, akik mindig egymást okolták az élet nyomorúságai miatt. Úgy szégyelem, hogy kicsinynek, titkolnivalóan közönségesnek találom az ő életüket. Mily hálátlan vagyok, ha elfelejtem az értem hullatott könnyeiket, a nehezen előteremtett véres kis forintjaikat, amiket rám költöttek... ó, mégis csak ők szerettek engem egyedül ezen az egész világon. Itt mindenki finom és előkelő, de senkinek sem jutott még eszébe, hogy megkérdezze tőlem: jól aludtam-e az éjszaka, nincs-e lázam, nem vertek-e meg szemmel, ha fáj a fejem és senki nem mondta, hogy tegyek kendőt a vállamra, ha estefelé lehül a kert levegője.

Talán csak Vilmácska naiv kis szíve dobog értem ösztönösen és én is úgy szeretem őt, mintha az én gyermekem volna... az én gyermekem! Nekem is lehetne gyermekem... már hároméves volna, de az uram bevonult katonának, két hónap múlva kivitték a frontra, másnap elfogták, azóta Szibériában van.

Mi ez?... Kocsidübörgést hallok. Domoszlay megérkezett... Eloltom a lámpámat, lefekszem, mert a szomszédszobában alszik Vilmácska. Domoszlay biztosan megnézi a kisleányát, akit imád, nem akarok vele találkozni.

Október 11.

Csak az ebédnél láttam. Megkérdezte, hogy vagyok, de nem hallgatta meg, mit felelek a kérdésére. Később újra felém fordult.

- Mit szól Vilmácska az első deklinációhoz?

Minthogy észrevettem a szórakozottságát, nem is válaszoltam.

Ilyen volt az első nap. Úgy látszik, neheztel rám. A maga önző és kegyetlen férfiúi szempontjából talán igaza is van neki. Lehet, hogy egyenesen megvet. Ez sem volna csoda azok után, ami köztünk történt. Hiszen úgy adtam magam neki, mint egy marokszedő leány este, aratás után, az útjába került kaszásnak. Mit tettem, én Istenem. Gyűlölöm magamat.

Október 13.

Ma vendége volt a háznak. Domoszlaynak egy barátja, valami Gudenus nevű. Olyan az az ember, mint egy hosszan kinyújtózkodott, mindig vonagló, jobbra-balra pislogató szemüveges kígyó, amely puffadt hasában éppen egy most elfogyasztott probléma megemésztésén fáradozik. Úgy látszik, hogy Domoszlay azért szereti, mert roppant okos és beszédes és minden dolgot másként lát, mint a többi ember. Amikor beszélt, magam is csendes elragadtatást éreztem, pedig eleinte féltem a vizsgálóbírói tekintetétől.

Ma egyébként majdnem elájultam. Olyan jelenetet láttam, amelyet még most sem tudok megmagyarázni. Domoszlay arculított egy hetvenkedő katonát, a falu rettegett verekedőjét. Az Isten tudja, hány embert ölt az már meg a harctéren. Azt hittem, hogy vége lesz Domosz-

laynak. De a katona tisztelettel tudomásul vette a véres fenytést és mint egy megkorbácsolt vadászkutya, alázatosan elsompolygott. Mi volt ez? Így istenítik faluhelyen az urat? Domoszlay csakugyan úgy állott ott, mint egy szent és sérthetetlen bálvány. Én is majdnem leborultam előtte és szerettem volna megcsókolni a kezét.

Én vagyok a legszerencsétlenebb asszony a világon. Úgy érzem, mintha ketté vált volna a lelkem s ez a két, vérző, vonagló, kínlódó lélek sohasem tud többé megbékélni egymással. Az életem, úgylátszik, szakadatlan láncolata az ellentmondásoknak, amelyek között úgy vergődöm, mint egy megsebzett, törbeesett madár. Szerelmes vagyok Domoszlayba?

Október 14.

Ma délben kínos jelenetnek voltam akaratlanul szemtanuja. Domoszlay levelet kapott Budapestről. Kibontotta, megnézte az aláírást, összetépte és zavartan nézett maga körül, hogy hova dobja a papírdarabkákat. Domoszlayné szűrő, fekete szeme állandóan az ura mozdulatain függött; az angol egy névjegy-kosarat nyújtott Domoszlay felé. Ő egy pillanatig habozott, megköszönte a figyelmet, de a papírcsomót idegesen a zsebébe dugta. Az asszony elsápadt, fölkelt, reánkézett, mint hogyha egyenként könyörgött volna valamennyiünkhöz, hogy menjünk ki a szobából. Mi zavarodottan fészkelődtünk a helyünkön, az asszony szeméből pedig két nagy könnycsepp hullott ki. Mivel restelte zsebkendőjét arcához emelni, a két könnycsepp a nyilvánossá lett fájdalom kínos tüntetésével lassan végigsiklott Domoszlayné arcán. Ez a néma családi jelenet volt a letragikusabb mindazok között, amiket az életben láttam. Szerencsére Vilmácska elkezdett csacsogni az új ponnijáról és ezzel valahogy kitisztult a levegő. De Domoszlay alig várta, hogy vége legyen az ebédnek, fölkelt, meghajította magát és szó nélkül távozott. Milyen szánalmas volt az ő gyáva és gyerekes rettegésében. Ez volt az a vasárnapi félisten, aki megverte a falurosszát és szemének haragos pillantásával térdre kényszerítette a lázadó parasztot? Most asszonyos szégyen, sajnálkozás és fájdalom volt a tekintetében, amely véletlenül az enyémmel találkozott. Abban a pillanatban csak egyetlen érzésem volt s az az asszonynak szólt. Nyilvánvaló, hogy szerelmeslevelet kapott Domoszlay és kimondhatatlanul sajnáltam a feleségét. Most, ahogy végiggondolom az eset jelentőségét, most már mást sajnálok. Önmagamat. A levél engem is megaláz, gyűlölöm Domoszlayt. Amíg én itthon szenvedtem, ő élte a maga színes, változatos, szenzációs életét, hódított, szerelmeskedett és egyetlenegyszer sem gondolt rám és június 10-re. Június 10! Bizonyos, hogy ő már elfelejtette nemcsak a dátumot, de elfelejtett engem is. Mi jelentősége volna ránézve annak, hogy ezen a napon karjaiba esett a házitanítónője, mint annyi más asszony, nálam bizonyára sokkal szebb és összehasonlíthatatlanul jelentékenyebb? Hány asszonyt csókolt már azóta! Hogyan is történt? Jött, egyedül talált a parkban, néhány szép és izgató szót súgott a fülembe, átölelt, én elvesztettem a magam fölött való kritika képességét, a testemet elborította a tüzes lávaeső és átengedtem magamat annak a véletlen szituációnak, amelyet talán már régóta vártam a magam gyáva és passzív romlottságában. Eszembe jut Shakespeare-nek egy sora: Az alkalom szennyes martaléka... Ez voltam én. Milyen borzasztó szó: szennyes. Nem csodálom, hogy ő másnap észre sem vette jelenlétemet, s azóta mindennap jobban megaláz ridegségével. Gyűlölöm magamat és szeretném, ha valami nagy szerencsétlenség érne, melyben levezelhetném a magam ellen elkövetett szörnyűséges vétet.

Október 16.

Nagy társaság volt nálunk. Hogy rajonganak érte az asszonyok! Fiatal leánykák és érett dámák úgy tömjénezik őt, hogy nem csodálom, ha feleségének pokol az élete. Domoszlay mindeenkivel kedves és lovagias. Ő az utolsó gavallér az országban, úgy gondolom. A környékbeli nemes urak és arisztokraták hozzá képest kocsisok és muzsikusz cigányok.

Egyikük, báró Ferentzy, egy fiatal képviselő, mindig lángoló arcával és halszemeivel állandóan inzultál engem; sohasem láttam ilyen nyílt, szemérmetlen és brutális bujaságot, ilyen megszégyenítő és dermesztő állati éhséget világoszöld szemekben, rőt angol bajuszban és szeplős, vörös pofacsontokon. Valósággal elálmélkodtam rajta és arra gondoltam, hogyha egyedül találkozna vele erdőben, vasúton vagy négy fal között, a félelemtől és utálattól megkövülve védekezni sem tudnék ellene. Amint elhaladt mellettem, szántszándékkal mellemhez súrolta a karját s belesúgta a fülembe, hogy nagyon tetszem neki. Ijedten néztem Domoszlayra és észrevettem, hogy ő is összeharapja a szájaszélét. Bizonyára látott és talán hallott is mindent. Az első pillanatban szinte örültem, hogy fájdalmat okoztam neki, hogy talán felébred benne valami kis visszfénye a féltékenységnek és ha jól emlékszem, zavaromban s hogy a fájdalmas hatást még növeljem, tüntető kacérsággal visszamosolyogtam a báróra. De a következő pillanatban halálos rémülettel állott el a szívem dobogása. Arra gondoltam, hogy Domoszlaynak ennyi körülbelül elég volt ahhoz, hogy elbuktasson engem és feltételezi, hogy ez a fiatal bárónak is elég lesz. Oly megvetőleg fordult el tőlünk, hogy sértőbb, kegyetlenebb, égbekiáltóbb inzultust a magam számára el sem tudok képzelni. Most már nem törődtem azzal, hogy rászorgáltam-e erre a bánásmódra, vagy sem, bennem is felcsapott a dac, a gyűlölködés és a megsértett női büszkeség hangja és némán, kinszenvedésseljes egyoldalúsággal lejátszódott lelkemben egy csúf és izgalmas viaskodás minden fázisa. Most büszke vagyok arra, hogy augusztus 12-én, amikor kétheti távollét után visszajött Budapestről és felajánlotta az úgynevezett örök barátságot, bosszút álltam a gyalázatomért és visszautasítottam. Visszautasítottam őt, akit valószínűleg még soha, egyetlen asszony sem utasított vissza. Most nevetni tudnék örömben és jókedvemben, hogy elégtételt szereztem magamnak e fölött a hiú és szédületes sikereiben esztét veszített ember fölött. Hogy is gondolhatta, hogy oly egyszerűen, szinte üzletszerűen meg lehet engem vásárolni! Akar-e a barátnóm lenni? Ez az ember éppígy alkudozhatik egy fajcsikóra és bizonyára ezerszer nagyobb megindultsággal vásárol egy régi bronzot, vagy bútort, amely megtetszik neki. Belenéztem a szemébe s a pupillájában megláttam arcom miniatűr mását. Elgondoltam, hogy éppen ilyen kicsibe vesz ő engem, mint amekkorának most én látom az arcomat. Remegtem az izgalomtól, a vágytól, a szégyentől és a dühtől, de borzasztó erőlködéssel azt feleltem neki, hogy nem akarom komolyan venni a szavait, mert különben meg kellene neheztelnem és azonnal el kellene hagynom a házat. Ő bocsánatot kért és hátat fordított. Elindult, két-három lépést tett, aztán megállt, visszanézett és megkérdezte:

- Nem haragszik rám?

- Nem, - feleltem halkán és reszketve a félelemtől: vajjon lesz-e még több mondanivalója? Nem volt. Ha akkor még csak egy, csak egyetlen egy meleg hang, egy mozdulat, egy tekintet érintette volna a lelkemet! Ha megfogta volna a kezemet!... Ha odajött volna hozzám és...

De megint elfordult és lassan távozott. Valamit akartam mondani neki, de a torkom összeszorult és megnémultam. Ez a némaság valóságos katasztrófája az életemnek. Már gyermekkoromban megesett rajtam, hogy nyugalmam, jókedvem, legszebb terveim és örömeim meg hiúsultak egyetlenegy szócskán, amelyet nem tudtam kimondani, mert elvesztettem hatalmam az akaratom, idegeim és érzékeim fölött.

Most örülök, hogy így történt. Most már tudom, hogy sohasem lett volna képes nemcsak arra, hogy igazán, őszintén és tartósan szeressen, hanem még arra sem, hogy érzéki föllobbanásában magával egyenrangú társnak tekintsen. Ha akkor ellágyulok, talán egy örökkéartó tragédiának nyitom meg az életem kapuját. Igaz, hogy egyszer beszennyeztem magamat, de megtisztultam és újjászülettem. Szeretem az uramat és mindennap imádkozom, hogy hazajöjjön Szibériából.

Október 20.

Napról-napra kínosabb és elviselhetetlenebb ez a helyzet. Nem tudok így élni Domoszlayék között. Valami különös feszültséget érzek a mellemben, valami belső izgalmat, amely szétrepeszti a testemet. Gyötrelmes ez a szenvtelen és néma ellenségeskedés, mert úgy látom, hogy most már nem közönyös irántam, hanem megvet és felbőszíti a közellétem. Mindenkivel szemben gyengéd, lovagias, finom és hódító, csak velem szemben rideg, szótalan és lenéző. A miss minden este rajongva beszéli, hogy Counte (mindig grófnak hívja, bármennyire erőlködnek, hogy erről leszoktassák!) hogyan nézett rá, mit mondott neki, milyen figyelmes volt vele szemben, milyen bókokat mondott az angol irodalomban való jártassága miatt... engem pedig úgy kezel, mint egy kellemetlen és tolakodó idegent.

Annyira tele van a lelkem, úgy szétszakadoztak az idegeim, hogy a legnagyobb rossz is jobb volna, mint ez a természetellenes, füledt és emésztő szorongás a szívemben. Tegnap azt írtam, hogy gyűlölöm őt és örülök annak, hogy megaláztam. Nem igaz. De mit tehetek, ha nem kellek neki?

Október 27.

Ma délután hat órakor ugyanazon a padon üldögéltem, amelyiken június 10-én rámtalált. Egyszerre hangokat hallottam a hátam mögött. Domoszlay és a felesége beszélgettek. Az asszony sírós, panaszos hangon kérdezte:

- László, el akarja venni Bertóthynét? Megkaphatja, ha akarja. Miért nem mondja meg nekem őszintén.

Szerettem volna elfutni az átkozott helyről. Tudtam, hogyha meglátnak, egy percig sem maradhatok tovább a házban. De akarom tudni, mi van Bertóthynéval. Akarom tudni, hogy szeret-e valakit Domoszlay és akarom gyötörni, marcangolni magamat, ha bele is kell halnom a fájdalomba. Lélegzetemet is visszafojtottam, hogy életjelt ne adjak magamról és egyetlen szót se veszítsek el a beszélgetésből.

- Hedvig, az Isten szerelmére kérem, ne kínozza magát és ne izgasson engem. Higgye el nekem, hogy nem érdekel ez az asszony.

- Esküdjék meg.

Halk nevetéssel, kissé türelmetlen és ideges hangon szabadkozott Domoszlay.

- Ugyan kérem, ne legyen gyerekes. Eskü. Nem gondolja, hogy ez nagyon színpadias? Ha pusztá szavamnak nem hisz, az eskü sem bizonyít többet.

- De László, ha én ehhez ragaszkodom. És ha ez megnyugtat engem... Úgy-e László, megteszi nekem?

Az asszony hangja oly panaszos volt és oly naivul rimázkodó, hogy e pillanatban azt kívántam, esküdjék meg Domoszlay, még hogyha hamisan is.

A férfi, mint egy hirtelen ötlet fellobbanásakor, kissé gyorsan és emelt hangsúllyal, ahogy a gyermekeket szokás megnyugtatni, így felelt:

- Hát jó. Egy feltétel alatt.

- Esküdj! - sürgette a suttogó és fuldokló hangocska.

- Igen, egy feltétel alatt. Ha megígéred, hogy sem azzal, sem más asszonnyal nem gyanúsítasz többé soha.

- Egy hétig - javította ki az asszony. - Egy hét nagy idő. Egy hét alatt új érdeklődéseid is lehetnek.

- Hedvig, ha nem ismernélek, azt hinném, hogy gonosz vagy.

- Egy hónapig nem bántalak, - alkudozott boldogan az asszony, mint aki már örül, hogy az ura esküjével valamennyire narkotizálhatja magát.

- Hát jó. Esküszöm.

- Mondd utánam: esküszöm, hogy Bertóthy né soha meg nem csókoltam, soha meg nem érintettem, soha meg nem kívántam és nem is teszem ezt soha az életben, soha, soha, soha.

Féltem, hogy a szívem kiugrik az izgalomtól. Ha Domoszlayné tudná, hogy itt a vén Dryad alatt egy szegény, lenézett, szenvedő asszony ül, akit ez a kérdés éppen úgy érdekel vagy még tragikusabban érint, mint őt! Hogy neki, a szegénynek, még az ura féltésében is osztozkodnia kell mással. Leszorítottam a szívemet, hogy a dobogása ne csökkentse hallásom élességét. Ebben a pillanatban csattogó, boldog gyermekkacaj verte föl a park csendjét és Vilmácska ezüstös hangja minden mást túlcsilingelt:

- Megvagy, apuka, úgy kerestelek.

A választ nem hallottam. Este nem vacsoráztunk az ebédlőben. A missnek, Vilmácskának és nekem a kis szalonban szervíroztak. Nem láttuk sem a férjet, sem a feleséget. Mi történhetett? Domoszlay nem akart megesküdni? Ez rettenetes volna. Olyan úrtól, mint ő, kitelik, hogy még a felesége nyugalma kedvéért sem hajlandó hazudni, annyira rabszolgája az igazmondásnak. De hiszen kijelentette, hogy nem érdekli Bertóthy né. Ez bizonyára igaz is, de azért lehetett köztük valami. Azért lehet, hogy megcsókolta. Ez más. Ez a kettő, férfiúnál kivált, nem zárja ki egymást.

Megörülök a nyugtalanságtól. Eszeveszetten féltékeny vagyok, anélkül, hogy tudnám, valójában szerelmes vagyok-e vagy sem. De ha megcsalt, akkor inkább meghalok, mintsem hogy osztozzam.

Október 28.

Ez a ház kezd a borzalmak tanyájává válni. Az éjjel belőttek Domoszlay hálósobájába. A Mannlicher-golyó az ágy fölött félméternyre fúródott a falba. A tettest nem találják. Domoszlay vidáman és gúnyolódva szabadkozik a sajnálkozások és vigasztalások ellen. Azt mondja, hogy háború van és a lövészárokból egész golyózápor szakad a katona nyakába. Mi, asszonyok, azonban úgy jártunk-keltünk egész éjjel, mint az örültek. Reggel Domoszlayné figyelmeztetett bennünket, hogy ebben a házban már nem biztos az ember élete, tehát, ha úgy kívánjuk, elbocsát bennünket és félévi végkielégítést ad kárpótlásul. Mindenki visszautasította. Mindenki szerelmes Domoszlayba?

Délelőtt a verandára vezető folyosón tartózkodtam s Domoszlayt figyeltem, aki a reggeli nappal süttette a hátát az erkélyen. Elgondolkozó arca néha megrándult. Ez az ember - úgylátszik - folyton szenved. Egyszerre megjelent az udvaron Miska, a katona. A kúthoz jött s nem vette észre az urat. Domoszlay harsány hangon rákiáltott:

- Miska!

A legény összerezte és elsápadt. Domoszlay magához hívta és energikusan, majdnem parancsoló hangon beszélni kezdett:

- Miska, ostoba fickó vagy és nem tudod kiszámítani a kilőtt golyó pályáját. Pedig ezt meg kellett volna tanulnod az altiszti iskolában.

- Nem én voltam, aki belőtt - hebegte szemlesütve a gonosztevő.

- Dehogynem, fiam. A multkori eset óta folyton csúfolnak a lányok. A sásdiak is átizengetnek hozzád, hogy miért nem kérsz sebesülési érmet a két pofon után.

A legény bamba csodálkozással meredt a gazdájára, mintha azt kérdezné, hogy honnan tudja ez az ember ilyen pontosan az igazságot.

- Nem én voltam - dadogta önkéntelenül, de teljes lemondással aziránt, hogy el is hiszik a mentegetődzését.

Domoszlay nevetett és gúnyos hangon folytatta:

- Ki akartad köszörülni a csorbát, szegény fiam. Hanem ostobán csináltad. Nézd, a hálószobámmal szemben negyven lépésnyire van egy öreg diófa. Ha arra felmászol, éppen egy vonalba kerülsz az ablakommal. Akkor a legelső ablaktábla közepét megcélozod és a golyó éppen a torkomat találja. Érted?

Miska odarohant a gazdájához és elsírta magát, mint egy megrémült gyerek s végigcsókolta Domoszlay kezét. A könnyek végigcsorogtak a szép fehér, ideges úri ujjakon és Domoszlay természetes, szinte atyai könnyel tűrte az alázatos kézcsókokat.

Én is sírvafakadtam és beszaladtam a szobámba, hogy észre ne vegyék a leskelődésemet.

Egész éjjel nem húnytam le a szememet. Ha ez gyakran ismétlődik, akkor belepusztulok.

Október 28 este.

Isten, Isten, de szeretném belekiabálni a világba, hogy mindenki megtudja, milyen örült, milyen szerelmes, milyen boldog vagyok. Férj és feleség sugárzó jókedvvel, dédelgető figyelemmel ültek az asztalnál, az asszony boldogsága megaranyozta az egész ház kedélyét. Biztos, hogy Domoszlay megesküdt. Együtt szerettem volna örülni, nevetni, hálálkodni Domoszlaynéval. Ó, én együgyű, ostoba teremtes, még én örülök, hogy Domoszlay boldoggá tette a feleségét. Istenem, milyen nyomorult az én osztályrészem... most jut eszembe, hátha nem is esküdt, hátha csak kitalált valami titkos rezerváció mentálist, egy ügyes formulát, amellyel az asszonyt megnyugtatta. Mindegy, én boldog vagyok, mert visszakaptam magamat, a jogot, a jog látszatát, vagy bánom is én mit, kaptam egy ürügyet, hogy kilépjek ebből a pokoli álarcozottságból, odaálljak eléje és felkínáljam magamat kéres nélkül, nyiltan, akár kellek, akár nem, mindegy, akarom tudni a sorsomat, mert élni akarok, szeretni akarok, boldog akarok lenni, az övé leszek még ma és mától fogva mindig, örökké.

Október 29.

Hallom, Domoszlayné holnap Vilmácskával és a missel elutazik Pécsre. Magam maradok a kastélyban... Vele... Istenem. Ájuldozom a félelemtől. Szeretnék elbújni az édesanyám ölébe.

Vagy legjobb volna meghalni.

XI. Beteljesedett.

Domoszlay már csaknem három hete volt Mindszenten és meg sem szólította még Elizt. Azért utazott oda, hogy az asszonyt egészen a magáévá tegye, de ahogy leugrott a vonatról, már elhatározta, hogy vár. Ez a várakozás azonban oly örült izgatottsággal járt, hogy sokszor menekülnie kellett önmagától. Kiszaladt az istállóba, a lovakat nézegette, a bérestől időjárás, termés, háború, hadból visszatért katonafia, felesége, adó és egyebek után kérdezősködött, a kocsisal befogatott, kihajtatott az országútra, vagy lóra ült és nekivágatott az erdőnek, a rétnek, a földeknek, cél nélkül, öntudat nélkül, magánkívül a magával szemben fölébredt irtóztos elkeseredés miatt. De hiába nyargalászott a kanális partjain, nem gyönyörködött a felvert nyúl örült rohanásában, a vízimadarak ijedt kiáltozásában, a levegő üde, pirosra üdítő áramlásában, a szénaboglyák egészséges, jó parasztszagában, a vágatás erős, férfias, fárasztó és mámorító gyorsaságában, a testi elfáradásban, amely máskor a legnagyobb megnyugvást és kéjt adta neki.

- De talán minden igazi nagy szerelem így kezdődik - töprengett László a szobájában, mind a négy falat beborító könyvei között, ahol mindig megnyugodott kissé, akármily vergődő és zaklatott volt a lelke. - Talán Eliz is így szenved most folytonosan, azért olyan sápadt és kimerült az arca, azért van olyan sötét és zokogó timbre-je a hangjának, azért oly tétova a járása, azért reszket a kezében a kés meg a villa, azért nézi oly földöntúli imádatlaltat Vilmácskát.

A könyvtárszoba valóságos terem volt keletrenyíló hatalmas, félkörös ablakkal, melyeknek vasrácsai közé templomi festett ablakokat illesztett Domoszlay. Az üvegfestmények egyike Jézust ábrázolta, amint a szamariai asszonnyal a kút peremén üldögélve, önfeledten elbeszélget. A másik gótikus merevségű atyákat és egyházi doktorokat ábrázolt ornátusban, püspöki pástorbottal, könyvvel és a tudományok egyéb jelvényeivel bőredőjű reverendájuk szegélye alatt. Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás, Alexandriai Szent Kelemen és Gergely a nagy zenepápa. Az életnagyságú alakok körül apró kvadrátokban mozgalmas jelenetek Krisztus életéből: a megszállott gyermek, Jairus leánya, a hegyi beszéd, Lázár feltámasztása.

A festményeken ferde sugarakban ömlött át a napsugár ragyogó fényessége és a rubin és ametiszt színű drapériák, azúrkék égboltozat, sárga selymek aranya, aureolák szikrázó sugártörése, zefír- és türkisztógák enyhe tónusa összeölelkezett, egymásbaolvadt, egymást megteremkenyítette a szoba fehérstukkós falpillérein, a könyvszekrények dióbarna, selyemtükrözésű oldalfalain, a szőnyegeken, amelyek kiszámított össze-visszaságban hevertek a tölgyfaburkolaton és az asztalok, padok, ülőkék faragványain. A szoba közepén nagy tölgyfaasztal, egykor talán egy délnémet sekrestye hatalmas öltöztető, vagy úrvacsoraosztó oltára volt. Jobbról a sarokban óriás fehér márványkandalló ásitotta torkát, amelyben hatalmas akác- és fenyőágak recsegték, ropogtak és ontották a gyantaillatú enyhe meleget. Október végén már hűvös volt a vastagfalú öreg kúriában s ma délben csípős északi szél zúgatta meg a park sárguló vén koronáit. A szél egyenletes erős áramlattal szántotta a mindszenti völgy szoros keskeny, sekély teknőjét és furcsa dallamokat dudált a kúria kéményein keresztül a könyvtárterembe.

Domoszlay a kandalló előtt keresztbeállított, hosszú, széles indiai selyemszőnyeggel leborított heverő dívánon feküdt és egymásután gyújtott ópiumos cigarettáira. Sajnálta feleségét és Vilmácskát, akik bementek Pécsre a téli bevásárlásokat elintézni. Hedvig, szokása szerint, az angol miszt vitte magával, akit jobban szeretett, mint a magyar tanítónőt. Sajnálta őket, hogy rongy, zajos, piszkos szállodában kell tölteniök az éjszakát; ő maga irtózott a kisvárosi szállodáktól, különösen a háború alatt és utálta az átutazó tisztet, a sürgő-forgó hadiszállítót, éllel-

mezők, ápolónők, ügynökök, temetkezési vállalkozók, szabadságos katonák, titkos rendőrök, kémek és galíciai zsidók tolakodó, nevetlen, hangos, piszkos és türelmetlen csöcselékét. Kissé furdalta a lelkiismeret, hogy nem kísérte el őket a városba, de Hedvig maga szabadkozott a kísérete ellen. Csak terhére volnának egymásnak, - mondta azzal a hűvös, ellentmondást nem tűrő, anyáskodó gyengédséggel, amely Lászlóban mindig a félelem és tisztelet engedelmes érzését ébresztette fel.

Most csaknem az egész kastélyban egyedül volt László.

Délután öt óra volt. A szomorú, bámész őszi napfény vörösen csúszott lefelé az egek boltozatáról és süllyedésében ferde sugarakat lövellt a könyvtárterem színes ablaküvegén keresztül a szőnyegekre. A szoba langyos, dohányfüstös, fenyőboróka illatától terhes levegője a sárga, ibolyakék és rubint színekben szinte kézzelfogható valósággá sűrűsödött. A tárgyak ellenben mintegy fürödtek és úsztak, reszkettek és átlátszókká lettek a maguk súlytalan, bágyadt és lebegő tömegével. A korai alkonyat mindent egy sötétes, nehéz, testes, színes árnyékokban vibráló tónusban olvasztott össze, mint a rozsdavörös és vérszín ornamensekkel túlszínezett gót vagy román templomokban. A könyvek aranyos háta pompás foltokat, csíkokat, vonalakat írt a nehéz szekrények barna tömegébe.

A kandalló, mint fehér márvány áldozati oltár bontakozott ki a homályból s öblös torkából kísértetiesen csillogott ki vörös, lilás izzásban a parázs; az áldozati oltár égett, melegített, világított és sárgára festette a kandalló előtt ásitó száját a jegesmedvének.

Ebbe a képbe lépett be Eliz. Sárgaselyem, prémes köpenybe burkolódzva, kecses, fiatalos vékony termete mintha megmagasodott volna, mert vállától a bokájáig egyenes vonalba redőzött le róla köntöse.

Eliz tudta, hogy Domoszlay a könyvtárterembe vonult vissza s miután egész nap tétován ténfergett a kastély körül, délután három órakor maga is elbujt a szobájában. Levetkőzött, ágyba feküdt, mert már egymásután két éjszaka nem aludt és bágyadt, fáradt, beteg volt az összeroskadásig. Az ágyán gyötrődött két teljes óráig. Az a tudat, hogy az egész kastélyban csaknem egyedül van Domoszlayval, elviselhetetlen izgalmat okozott neki. Az utóbbi napok vívódásai, amelyek a teljes lemondás és a feltétel nélkül való felkínálkozás két véglete között dobálták az elhatározását, csaknem elvették az eszét. Folyton maga előtt látta Domoszlay arisztokratikusan hajlott, finom, magas, keskeny alakját, amelyre a puha, sötétszürke angol posztó olyan természetes, keresetlen és művészi eleganciával símult, mintha rálehelték volna. Valami gögös kulturáltság, csupa fölényes hanyagságból magától kialakult rendezettség és a tisztaságnak csak az asszonyokon észlelhető illata áradt Domoszlay külsejéről és valami mindenkit megvető konzervativizmus és eredetiség a ruházkodásáról anélkül, hogy ez tüntetésnek, vagy különködésnek látszott volna. Puha és érzéki volt az egész ember, mint egy fantom, oly zajtalan, kimért, kissé lusta, tétova és bizonytalan a járása, mint akinek soha életében nem volt semmi dolga és nem volt sietni valója.

Volt benne valami a büszke és nemes királyi ragadozóból, aki asszonyokra vadászik, kimért közönyösséggel és ellenállhatatlan, kipróbált biztosságával a sikernek. Az arca elefántcsontszínű volt és Eliz szemében egy egész külön magasabbrendű emberfaj minden szépségben és dekadenciában kiteljesedett példányának tűnt fel. Vonásai nem hazudták el a korát, de az a negyvenöt esztendő - úgy gondolta Eliz - semmi egyébbe nem volt jó, csak arra, hogy az arcát az eleven és holt szépségek kultusza kifinomítsa. Nagyon hasonlított Domoszlay Farkasnak az ebédülőben függő képmásához, amelyet Waldmüller finomkodó és romantikus ecsetje tett símává és regényessé. A profilja hosszú volt, a homloka keskeny, az orra egyenes, a szemei mélyen bentültek üregekben s azokkal hűvösen, szinte érdeklődés nélkül tekintett a világba,

kivéve, ha valamit erősen megnézett. Akkor kitűnt, hogy már előrehaladottan rövidlátó, s szemöldökei ráncba borultak, pupillája kitágult és halántékán néhány ránc futott össze. Keskeny arcán, ha mosolygott, mély árkok támadtak, amelyek a szája körül kesernyés kiábrándulást árultak el. Erre a mosolyra gondolt Eliz s izgatottan dobálta magát ágyában. Ebből a mosolyból annyi fölényes megértés, jólelkű, higgadt és szerény mindentudás, annyi hatalom és bölcsesség, érzéki varázs, öntudatos lelkeség, emberi részvét és odaadó érdeklődés áradt, mintha ennek a sokat próbált és soktól megcsömörlött embernek minden gondja és érdeklődése, szíve, lelke, tudása, vagyona, önfeláldozása azé volna, akire éppen rámosolygott. Aki így látta, rögtön kész volt maga, felesége, gyermeke és édesanyja minden titkát Domoszlay kezébe tenni: habozás nélkül kiönteni lelkét, mert meg volt győződve, hogy ezt az embert az Isten semmi egyébért nem teremtette, mint hogy neki segítségére legyen, érte a legsúlyosabb keresztet a vállára vegye és megsemmisüljön az önfeláldozásban és odaadásban. Pedig talán nem is vette észre Domoszlay, hogy az is ember, akivel beszélt, csak a mozdulatai, szürke szemének meleg pillantása, hűvös és üdítő modorának tiszta nyugodtsága, az udvariasságnak hipnotizáló és érzéki áradása volt ilyen szimpatikus.

- Csak engem nem vesz észre egyedül, - sóhajtott Eliz s két sovány karját kitárva, láthatatlan fűrtökben vájkált, idegesen begömbülő keskeny ujjjaival.

Két órai vergődés után egyszerre kiugrott az ágyából és anélkül, hogy valami kész programja volna, hirtelen felrántotta harisnyáit, kivágott cipőjét, puha, csipkés fehér pongyoláját, egy csavarásra fejére fonta a haját s beburkolódzott dúsredőjű sárga paletójába, egyetlen díszes, drága ruhadarabjába amelyet valamikor a háború elején bajba jutott színházi előkelőségtől vásárolt ellenállhatatlan tékozló vágyában, elbájolva, rabulejtve, felizgatva a köpeny szépsége, pazarsága és érzéki rendeltetése által. Azóta alig volt a testén, csak esténként, ha egyedül maradt a szobájában és kibontakozott abból a feszes, puritánul angolos ruhából, amely úgy illett a Domoszlay-ház arisztokratikus szertartásosságához. Most hirtelen magára terítette, mert félt, hogyha nem siet, újra elpárolog az a démoni elszántság, amely kiemelte az ágyból és üzte, kergette, hajszolta a könyvtárszoba felé.

Amint belépett a terembe s megállott az ajtó küszöbén, maga is megrendült a saját testi megjelenésének szokatlan érzéki fesztelensége miatt. Úgy érezte, mintha teljesen csupaszon állana az imádott ember előtt. A bő, omlós, könnyű és mégis meleg szövetek, csipkék, selymek alig érintették a bőrét s egyszerre hiányát kezdte érezni a fűzőjének, a feszes blúzának, amely a mellét leszorítani, a szoknyájának, amely combjait súrolni és járását akadályozni szokta, annak az egész tisztességre, tartózkodásra, kimértségre intő kényszerzubbonynak, amely a tökéletesen felöltözött nőt oltalmazza önmagától. Most mintha a levegőben lebegne, vagy láthatatlan langyos vízzel teli medencében ringatózna, megdőbbent a szabadságnak és bátorságnak attól a fesztelenségétől, amit ez a levetkőzöttség kölcsönzött a testének. Most már szeretett volna visszaszaladni, mint egy gyermek, aki esztelenül merész cselekedetbe fog bele, de az első lépésnél megijed a saját vakmerőségétől. Halkan felsikoltott, hirtelen megbénulva, szótlánul megállt az ajtóban, s mint aki felé halálos veszedelem közeledik, lehúnyta a szemét és visszaszorította a lélegzetét.

Domoszlay lassan megindult a sárga paletó felé. A terem közepén terpeszkedő hatalmas gótasztalon egy bronzveretes achátoszlopos óra megszólalt. Mélyen zengő hárfazúgással egymásután ötször csapott le a csendre, mint egy kínai gongütés. Domoszlay minden gongütésre megrezzent, megállt és az ötödikre elérte Elizt. Megfogta az asszony két kezét és tenyerébe szorította a reszkető, apró, vékony ujjakat. Oly közel volt hozzá, hogy a színes ablaküvegek sugaraiban szinte átlátott a bőrén. Egy pillanat alatt felszívta, megállapította, elrendezte és

összegezte magában azt a rendkívüli egyéni szépséget, amely Eliz arcának e pillanatban titokzatos és összehasonlíthatatlan jelleget adott.

Egyetlen szó sem fért ki ajkukon. Dideregtek. Megfogták egymás kezét, ellenállhatatlanul vonzotta őket a kandalló melege. Domoszlay tele volt Eliz illatával, amitől édes kéjek duzzasztották orra és szája körül a véredényeket. Úgy botorkáltak a könyvek, fotelok, asztalok, szobrok és földgömbök között a kandallóhoz, mint két alvajáró. Eliz lerogyott a dívánra és feje aláhanyatlott a régi dalmatikákból és kazulákból varrt párnákra. A kályha melege mind a kettőjük testét áttüzesítette. László egy pillanatig gyönyörködött a szétnyílt selyemkimonóból kibontakozó lábak szépségében, a mozdulatlanul elterült testnek csipkéken és batisztokon átrajzolódó körvonalaiban, aztán lerogyott és arca elsüllyedt abban a puha, ritka meleg felhőben, amely Eliz vonagló testét lenge fehér foszlányaival eltakarta. Domoszlay érezte, hogy valami beteljesült, ami eddig csak halvány sejtésképpen élt valahol a fantáziájában, valami, amit eddig nem értett, lehetetlen agyrémnek tartott, valami, amire álmaiban, magános lelki orgiáinak titkolt és szégyenlett elképzeléseiben szívdobogva vágyott, de amitől mindig meg is rőkönyödött, amit kíváncsiságtól és vágytól reszkető irtózattal utasított el magától és amit most mint a sorstól, a jószerencsétől, az isteni gondviseléstől kizárólag neki szánt, neki engedett és neki előre megbocsátott privilégiumot boldog, büszke vértanuelszánt-sággal, mint a legédesebb elégtételt, jutalmat és büntudatot vállal. Azt hitte, hogy kitalálta az istenek emberfeletti boldogságának legbensőbb titkait.

Mind a ketten elszédültek, s a férfi, mint egy megrészegedett méh a rózsa illatos, buja, mézes kelyhéről, úgy hullott le a medvebőrre. Az asszony a dívánon maradt, mozdulatlan, ájult pihenésben.

XII. S. O. S.

Domoszlai a könyvtárterem ajtajában megegyeszer megcsókolta Eliz halvány ajkát s hosszan utánanézve a folyosón, magára maradt az egészen besötétedett, langyos levegőjű s az asszonyi test párolgásától illatos szobában.

Felcsavarta a villamoslámpát, amelynek áramát a ház pincéjében levő kis dinamó fejlesztette.

- Milyen jól tettem, hogy még a háború előtt berendeztem a villamosvilágítást a kastélyban, a parkban, a cselédházban és az istállókban. Manapság alig kapnék rá vállalkozót. Az is nagy-szerű, hogy a vízmedencébe is elektromos erő emeli a vizet. Milyen jó. Hiába, a falusi élet is csak úgy ér valamit, ha az idillt a modern higiéné és kényelem, a technika vívmányai, villamos áram, hidegcsap, melegcsap, lavabo, zuhany, porszívó, szellőztető, telefon, csengő támogatja. És mindennek kezelésére elég egy hadirokkant elektrotechnikus. Pompás.

Domoszlai olyan gyerekes meglepődést és örömet érzett ezen, mintha az elektromos szellőztetővel valami nagy, váratlan siker, diadal, vagy boldogság köszöntött volna be a házba. Azelőtt nem is jutott az eszébe.

Egy urbinói kis festett faszobron repedést vett észre. Megcsóválta a fejét. Egy szép napon szétesik ebben a melegben. Erről eszébejutott, hogy az olasz fafaragásokról félig kész értekezése hever valamelyik asztalfiókban. Folytassa? Eh, mit akar az ő dilettáns kontárkodásával! Inkább újra nekiadja magát a gyűjtésnek. Egy pillanatig oly intenzív vágyat érzett sötét, eldugott helyen felhalmozott ócska lim-lomok között való keresgélésre, régiségek felkutatására antiquárboltok hátsó kis kamráiban, padlásokon, pincékben való turkálásra, csereberélésre, alkudozásra, remekművek megvásárlására ócskásokkal, műkereskedőkkel, amatőrökkel való tanácskozássra, hogy legjobban szeretett volna azonnal vonatra ülni és Pestre, Bécsbe, vagy Németországba rohanni.

- Csakhogy akkor itt kellene hagynom Elizt - mondta majdnem hangosan és maga is elcsodálkozott, hogy amióta az asszony kitette a lábát a szobából, csak most jutott először az eszébe.

Újra leült, másik cigarettára gyújtott és jó ideig nem gondolt egyébre, mint hogy milyen súlytalan a fizikuma, milyen igénytelen a fantáziája, mennyire nem érzi, hogy van feje, szíve, tüdeje, törzse, lába és dereka, hogy a lelkén kívül van neki teste is.

- Tiszta szellem vagyok, mint az angyalok, vagy a demiurgosok.

És újra és újra végiggondolta azt az órát, amely Eliz megjelenése és távozása között eliramosodott. Mondott valamit Eliz? Semmit. Sírt. Hangosan, szepegve, aprókat sikongatva, elcsukló ujjongások között sírdogált, mint egy ijedten repdeső, vinnyogó, bűgő, szűkülő fécánjérce. Nem mondott semmit, csak egy félig kiejtett szó, egy elsőhajtott név szótagja, egy meglepetéstől, borzongástól kettétört felkiáltás, egy vágyó, reszkető kérdés néhány magánhangzója rebtent ki az ajkán... Úgy látszik, ha az a két ember találkozik, akiknek találkozniuk kell, ott nincs szükség szavakra, vallomásokra, ott felesleges minden jelentkezése az intellektus működésének. Ott megszűnik az emberi értelem, ízlés, kultúra, hagyományok, társadalmi konvenció, erkölcsi törvények minden szerepe s ha az ember visszabukik a vegetatív élet mennyei egyszerűségébe, akkor Flaubert Szent Antalából csakugyan boldog anyag lesz, amelyben felolvad az Isten lelke és megtelik a világegyetem nagy, passzív élvezőképesseggel.

László szeretett volna mérföld hosszú kürtbe fújni, amelyből az egész világba szétharsogja ujjongását. Egyszerre elkapta egy isteni emelkedettségű tisztánlátás forgószele.

Aztán ujságot véve kezébe, elgondolkozott az aktuális eseményeken. A lapok azt írják, hogy a középhatalmak katasztrófája meg van pecsételve. A parlamentben legilletékesebb ajkáról hangzott el, hogy a háborút elvesztettük. Most jönnek a nagy konvulziók. A front visszafelé özönlik: a katonák hazajönnek és keresik a hazájukat. Családi tűzhely, kenyér, pihenés és szabadság után sóvárognak. Most jön a nagy összeomlás, ha nem fogadjuk a sors csapásait férfias nyugalommal, tiszta, önzetlen, serény munkakészséggel, okos taktikával lecsapolva azt a méregadagot, amely minden katona lelkében felgyülemlett a háború alatt. Az ellenség a határokon. Be ne eresszük a győzelemben megrészegedett hódítókat! De jaj, a kormány tehetetlen, Pesten utcai tüntetések vannak. Eddig meglapult, vagy fékentartott ismeretlen és idegen erők kezdenek érvényesülni. Forradalom? Anarchia? Borzasztó volna, ha a nemzet most elveszítené a lélekjelenlétét. Most, most, most csakugyan mindenkinek a gátakhoz kell szaladni, hogy az árvíz szét ne szakítsa a partokat és el ne öntse a vetéseket. A győztesek térdre kényszerítették Németországot, béketárgyalások helyett kapitulációt követelnek, a bolgár király Erdélybe menekült és nyilvánosan zokog a fájdalomtól, a horvátok már otthagyták a magyar képviselőházat, a románok megalakították a nemzeti komitét. Ausztria darabokra tört, a fiúmei ezred fellázadt, Szlavóniát rablóbandák dúlják, a király Gödöllőre fut a gyermekeivel... Pesten Nemzeti Tanács alakul - ó, az oroszországi pestis! - a kávéházakban új kormányokat neveznek ki az ingyenélők, a vásárcsarnokok üresek, a vonatok öntik a foglyokat és dezentorokat, oroszországi bolsevisták szöknek át a Kárpátokon, a vidék felütötte a fejét, figyel, résen áll, hogy beleugorják a bolondok kórusába.

Ki tudja, mennyi igaz ezekből a hírekből, de az bizonyosnak látszik, hogy katasztrófa előtt áll minden, ami eddig szép volt, amiért élni vagy meghalni eddig tisztesség-, hősiesség- és küldetészámba ment. A világ mind a négy sarkán lángra lobbant és nálunk világtalan szobatudósok a maguk elkésett elméleteit üvöltik a fórumon. A haldokló ország betegágyánál nagy-képű kuruzslók és csodadoktorok nyüzsgönek és boszorkánykonyhában főtt ezerjófűvekkel akarják életrekelteni az agonizálót, aki mellől pokoli lármájukkal elriasztották a becsületes orvosokat. Az utcákon fekete mágusok járnak fel és alá és ellenállhatatlan tolakodással ajánlgatják tudományukat. Egy belvárosi hotelszobában a konvent paródiáját játsszák, ahelyett, hogy... Istenem, ki tudná most megmondani, hogy mit kell tenni, hová kell fordulni és mivel kell büntetni azokat az embereket, akik még tegnap a maguk nyavalygós szerelmi problémáját nagyobb fontosságúnak tartották az egész világ minden nagy, reális tragikumánál!

Domoszlai hatalmas, dühös léptekkel járt fel és alá a teremben, lelkében elszánt és heves elhatározások dúltak. Felmegy Pestre, szétnéz, hol vehetné neki hasznát a hazája. Valami állami megbízatást vállal, kimegy a frontra a katonák közé, csendesíteni, felvilágosítani, megnyugtatni, rendben visszahozni őket a családjuk közé... Vagy talán nem is erre volna szükség, hanem fegyverben tartani a katonákat, felvilágosítani a munkásokat, szervezni a lőszer- és ágyúgyártást, új hadsereget toborozni, levinni a határokra, őrt állni a veszélyeztetett pontokon, fanatizálni a lakosságot, megerősíteni a csüggedőket, megnyugtatni, kibékíteni, hűségre bírni a nemzetiségeket, megfélekezni a gyujtogatókat, támogatni a kormányt, pénzt gyűjteni a hazatérőknek, szervezni a közegészségügyi szolgálatot... ej, majd megmondják neki, mire van legfőbb szükség, ő nem válogat a munkában, dolgozni akar a hazájáért, őseinek, Farkasnak és Frigyesnek bajbajutott szegény magyarjaiért, apja derék, jámbor, csüggedt választóiért, Mind-szent izgatottlelkű, ingerlékeny és kiábrándult parasztjaiért, a maga drága, meleg otthonáért, Hedvig békés, nyugodt, kényelmes életéért, Vilmácskáért, önmagáért, Eliz szerelméért, amelynek édessége csak most ismertette meg vele az élet értékét, melyhez soha úgy nem ragaszkodott, mint most... Igen, küzdeni, harcolni, fáradni, izzadni, verejtékezni, nélkülözni is hajlandó, de élni akar és a véres tíz körmével is belekapaszkodik az élet rohanó, recsegő, széthulló kerekébe.

- Kötelességeim vannak, nem vagyok egyedül, feleségem, gyermekem, szeretőm van s rajtuk kívül ezer és százezer és millió ember, aki szenved, aki esetleg rám vár, akit nekem kell megváltani. Aki most nem megy a kálváriára, az bűntársa az árulóknak, a latroknak, fosztogatóknak és a gyilkosoknak.

Domoszlai roppant erőt érzett az idegeiben. Friss volt, fiatal, buzgó, lelkes és optimista. Úgy vélte, hogy e pillanatban minden teremtet lélek olyan, mint ő. Azt hitte, csak bele kell kapcsolnia magát a tömegenergia egyetemes lendületébe, annál is inkább, mert lehet, hogy éppen ő az a láncszem, amelyen eddig az egyenletes, folytatódó és zökkenéstől mentes mozgás lehetősége megghiúsult. Ő az a parányi többlet, amely a mérleg felbillent egyensúlyát helyreigazíthatja.

E pillanatban inasa, az öreg István, - aki Pesten nagy rézgombos redingotban, pantallóban, fehér nyakkendővel és cugos cipőben szolgálta az urát, de mihelyst hazavetődtek Mindszentre, nyomban kipomádézta bajuszát, felvette régi meggyesínű zsinóros dolmányát és galamszín magyar nadrágját, - alázatosan betepegett az ajtón és átadta a postáját Domoszlainak.

László szeles vidámsággal bontott fel egy vastag, tekintélyes méretű borítékot és Rozsányi dr. apró, kúsa, majdnem olvashatatlan betűi táncoltak a szemébe. Feltette üvegét és olvasta a szenvedélyes hangú levelet, amelynek sűrű négy oldala szinte harsogva ontotta írójának sebesen rohanó, lelkendező, exaltált gondolatait:

- László! Mivel nem tudok akkorát kiáltani, hogy Mindszentig eljusson a hangom, rábízom e lusta autóra, amit mondani akarok neked. Tudod-e, mi történik most a világban? Van-e valami sejtelméd arról, hogy megmozdult alattunk a Vezűv s mire ez a levél elér a te családi sírboltodba, már elhamvasztotta Pompejit és Herkulániumot. Ember! Ébredj fel és siess közénk, mert nekem látomásaim vannak és azt hiszem, rád van most szüksége az időknek. Három betűt akartam csak írni: S. O. S., mint a hajótöröttek, akik szikratávirón könyörögnek a világ minden tája felé, hogy mentse meg a lelküket. Félek, hogy te még ujságot sem olvassz és nem tudod, hogy a győztesek már kimondták a vae victist s mi itthon örült dervis táncát járjuk a fölszabadult politikai kísérteteknek. El Ausztriától, radikális kormányt, általános választójogot, lámpavasra a háború okozóival, - üvölti az ország és az államférfiak főrendi jogokról, hitbizományról, agrárius és kapitalista érdekekről disputálnak, hisztérikus jajgatással siratják a halottakat és a viharokat retorikai frázisok harangzúgásával akarják elriasztani, ahelyett, hogy az északi vármegyék, Erdély, a Bánát megmentése körül cselekednének. László! Neked is meg kell tudnod, mi történt itt körülöttünk. Ma éjjel, másfél órával ezelőtt - most éjfél után három óra van és a sofőr itt áll előttem; az autója itt pöfög az ajtó előtt, hogy lerohanjon a Drávához, hírt hozni a frontról - ma éjjel a gyékényesi állomásparancsnokság telefonon sürgős katonai segítséget kért a zalamegyei főispántól. A táviró riadó-kopogással jelezte, hogy a közeli Vozár község lángokban áll, hogy a szomszédos Susine-Gyurgyenovác szintén ég, amerre a szem ellát a horvátországi falvak mind égnek, a szemhatár egészen vörös... Zágrábból a magyar tisztek és vasutasok menekülnek; Lipiken két magyar vasutast megöltek; Barcsot ellepik a Horvátországból menekülő magyarok; Nasicon egy föllázadt dalmát zászlóalj garázdálkodik; az utcán halottak hevernek; Szlavónia felé el van vágva a távirda- és telefon-összeköttetés; Jeskonica, Novogradiska és környéke lángokban - s a Dráva hídját összesen kilenc öreg népfelkelő honvéd őrzi... Fiúme már nem a mienk; a románok újból mozgolódnak, az erdélyi magyarság menekül; Bécsben nyílt összeesküvés tálcán kínálja föl az ország testéből a Muraközt, a Dráva-szöveget és a Bácskát; Pest utcáin már polgárvér folyt és a rendőrség felesküszik a Nemzeti Tanácsnak. László! S. O. S. Nem tudom miért, de nekem szentséges rögeszmém, hogy Neked küldetésed van ebben a pokoli sorstragédiában. Jöjj, indíts el bennünket és én megyek utánad.

MÁSODIK RÉSZ

I. Commedia all'improviso.

December második felében Domoszlay levelet kapott Bertóthy Stefánia bárónőtől.

„Egy órával ezelőtt érkeztem haza. Nem akarok addig senkivel beszélni, amíg magától nem hallom, mi történt itthon a távollétem alatt. Kérem, holnap délből látogasson meg. El kell jönnie. Érti?”

Domoszlayék a forradalom kitörése óta állandóan Pesten laktak a Baross-utcai bérlakásban. Azóta annyi minden történt a világgal és vele magával is, hogy Stefánia eszébe sem jutott volna Domoszlaynak. Utoljára akkor gondolt rá, amikor Mindszenten levelet kapott tőle. Néhány rövid, lemondó, kétségbeesetten közömbös búcsúszó volt a levélben. Hogy belátja: úgy van jól, ahogy van, itthagya Pestet, kimegy valahova Németországba, nem haragszik senkire, még önmagára sem, de nem bírja ezt a levegőt. Domoszlay akkor annyira tele volt a maga lelki vívódásaival, hogy válaszolni is elfelejtett neki. Örült, hogy a távolság megnövekedett közte és a bárónő között s nem tudta ugyan miért, de ez megnyugtatta. Most újra látni fogja őt; már előre kényelmetlennek és unalmasnak találta ezt a kényszerű melodramát. De másnap délből pontosan megjelent a piros szobában.

Stefánia talán szebb volt, mint valaha. Kissé megtelt, éretté, asszonyossá lett, mintha realisabb, érzékibb, emberibb lett volna a megjelenése.

- Nem sokat sírhatott utánam - szólalt meg Lászlóban a férfiúi hiúság, amely arra is féltékeny, akit sohasem szeretett. Szinte ellenségesen nézte az asszonyt.

A bárónő alig tudott néhány üdvözlő frázist kierőszakolni összeszoruló gégején. Másodpercek teltek el abban a küzdelemben, amelyet a nagyvilági nő vívott meg a boldogtalanul szerelmes asszonnyal. De aztán megtalálta a helyezethez való hangot és az aggódó jóbarát gyengédségével rögtön a felesége sorsa iránt érdeklődött.

- Hogy van Hedvig? Hogy fejlődik a kicsike? Amint módját ejthetem, meglátogatom őket. Ó, mennyit szenvedhettek! Mi van a műkincseivel? Hallottam, hogy a kastélyokat feldúlták a vidéken. Az enyémeik már szerb kézen vannak. Apám megesküdt, hogy a békekötésig feléje sem néz a birtokainak. Bécsben várja a kibontakozást. László, az istenért, maga kissé sápadt és megsoványodott. Drezből egyszer írni akartam magának. Nagy aukciók voltak. Tudja, az ijedtség konjunktúrája. Nem is képzelem, mily olcsón vettem egy ölnyi magas kínai vázát, ötszáz esztendőset. Hogy fogom én azt ideszállítani? László, maga is résztvevett a forradalomban?

Domoszlay mosolyogva hallgatta ezt a szózuhatagot és nyomban észrevette, hogy a sok kérdés tulajdonképpen arra jó, hogy a bárónő elpalástolja vele zavarát.

- Hogy van, László? - fakadt ki végre ebben a kétségbeesett banalitásban.

- Bárónő, nem jobban és nem rosszabbul, mint amikor utoljára panaszkodtam. Unatkozom.

- Forradalomban unatkozni, ez magára vall, László.

- Igen, csak hogy unatkozni sokféleképpen lehet. Lehet unatkozni az élet üressége, az örömek és bánatok hiánya miatt. Lehet unatkozni a megcsömörlésig egyforma boldogságban, vagy a boldogtalanság elernyesztő apátiájában. Lehet unatkozni és talán ez a leggyötrelmesebb unalom: valaki után. Valaki után, aki annyira elfoglalja érdeklődésünket, hogy egyéb semmi sem jelent számunkra semmit. Még a szerencsétlenség sem, még a katasztrófa sem.

A bárónő végigsimította homlokát.

- Igen, valami hasonlót már én is éreztem egyszer.

Aztán hirtelen élénkséggel kérdezte:

- Hol volt a forradalom alatt?

- Autón, ameddig le nem szállítottak róla.

- Kikiáltotta a köztársaságot? - nevetett Stefánia.

- Elkéstem vele. Szerdán, október 30-án délután, Mindszenten levelet kaptam Rozsányi szerkesztőtől, aki közölte velem az eseményeket és Pestre hívott, hogy vegyek részt a kialakulásban. Abban a pillanatban bizonyos kötelességérzet ragadott el, még aznap hajnalban beültem az értem küldött katonai autóba és egy vezérkari tiszttel, aki a déli frontról hozott értesítést, a főváros felé igyekeztem. Csütörtökön délfelé jöttünk Budára, akkor már minden elveszett.

- Meséljen el mindent, mi történt magával?

- Semmi. Nem bántott senki. Bámészkodtam.

- Milyen volt a forradalom?

- Nem tudom. Elfelejtettem. Nemrég én is ugyanezt kérdeztem Gudenustól, aki hideg és objektív szemlélődő, hivatásos megfigyelő, pszichológus és mindent a kísérleti analízis módszerével kezel. Kedves, öreg, cinikus polihisztorunk így felelt: - Látni nem láttam semmit, mert nem szoktam nappal csavarogni az utcákon. De úgy hallom, nagy lármá volt egész nap a városban. - Ennyi az egész. Én sem mondhatok többet. Az összekötő vasúti híd budai lábánál részeg katonák leszállítottak bennünket az autóról, vezérkari barátomnak leszedték a csillagjait, felugrottak a gépkocsira és elszáguldottak. Szegény kapitány egy darabig dermedten és szédelegve bámult a kocsni után, aztán rámnézett és hallatlanul erőlködött, hogy könny ne csorduljon ki szeméből. Hogy el ne lágyuljon, egy szörnyűt káromkodott és földhözvágta a sapkáját. - Hát most mit csináljak? - kérdezte tőlem, mint egy fiatal leány, akit elbuktattak. Így álltunk sokáig szótlanul, keservesen mosolyogva ezen az égbekiáltóan tragikus komédián. Aztán a kapitány elténfergett valahova, hátra-hátra nézegetve, megállva, töprengve és sóhajtozva a gépkocsi után.

- A gépkocsi után - ismételte Stefánia, hogy jelét adja annak, mennyire figyel. Pedig ezalatt arra a délutánra gondolt, amikor ezt az embert meggyűlölte.

- A gépkocsi után - dörmögte László is és magában azon töprengett, hogy miért kell neki most a forradalomról beszélni, amikor az sem őt, sem azt nem érdekli, aki hallgatja!

- És aztán?

- Aztán én is az utcán ténferegtem. Esett az eső.

- Szerettem volna látni.

- Elhiszem. Maga de Goncourt, Artúr Joung, de Ferrières, Taine és Carlyle leírásaira gondol, a Palais Royalra, a kétezerszáz örömlány karjaiba szédült testőrezredre, a tízezer agitátorra, akik egymást taszigálják le a rögtönzött szószékekről, a félig meztelen félvilági nőkből álló előcsapatra, amely a flandriai ezredeket védi kifestett arcával, behajporozott frizurájával, buja fehér keblével, nevetve, énekelve, táncolva s vezérük a csinos grizett, Theroigne, szerelemmel honorálja a jó hazafiakat, akik elvesztették napi munkabérüket a közjó érdekében. Ilyeneket képzel maga s látja Lafayettet, amint rendet akar csinálni a kaszárnnyak, a külvárosok, Kispest,

Óbuda és Kelenföld söpredékeiben és keresni fogja Desmoulins, Brissot, Marat, Danton érdekes alakjait - én azonban sajnos nem láttam egyebet, mint bambán kurjongató segédszolgálatos katonákat és nem hallottam egyebet, csak lármát, éppen mint Gudenus.

- Ki csinálta a forradalmat?

- Senki. Az a szerencsétlen fiatalember, akinek a nevét úgy kiabálták, hogy éljen a köztársaság elnöke, kisebb legény volt, mint a katonai kórházakban szolgáló lóápoló. Ez parancsolt amannak. Kik csinálták? - töprengett László, mintha ez a kérdés túlságosan meglepte volna, - azt hiszem, a tisztiszolgák, a B. osztályú népfölkelők, a szimulánsok, a bujkálók, a hadiszökevények, az Oroszországból hazatért foglyok, a sikkasztó számvivő altisztek, az idegsokkos főhadnagyk, a felmentett újságírók, akiknek a felmentésük lejárt, ezek csinálták a forradalmat, együgyűen, kisvárosi ízléstelenséggel kotyvasztva, tálalva a mérges gombát Marat állatorvos, Chamuette matróz, Tallien őrök, Prudhomme nyomdász forradalmi receptjei után.

- Kik voltak a miniszterek?

- Tudom is én? Magyar girondisták. Lecsúszott és útnak indult urak. Egy félbolond tudós, aki kitalálta magát a világból, hosszú időn át állott a Ganges partján, a szent oszlopon s beleőrült rögeszméjébe. És ahogy a girondisták húsz külön köztársasággá akarták darabolni Franciaországot, Svájc és Amerika mintájára, a Brissot-k, Concorde-k hitvány, torz magyar másolatai is a fédéralisme, a földosztás, a vagyondézsma, az emberi jogok, a népfelség, a pacifizmus jelszavaival palástolták tehetségtelenségüket. Mert már harmadnap érezték, hogy nincs annyi hatalmuk, mint a legutolsó örömlánynak, aki autóablásra ösztönzi forradalmár katonaszökevény kitarotját. Velük tart a kótyagos agyú festő, aki David szerepére áhítozik és szeretné Marat-t és Corday Saroltát lefesteni és a mézesajkú pap, Abbé Lamourette, a püspökjelölt, a Nemzeti Tanács elnöke. Ez a püspökjelölt patétikus, mézes szónoklattal hívja fel a polgárságot, az arisztokráciát, a tábornokokat, a kanálist és a fegyházakat, hogy felejtsek el kölcsönös sérelmeiket és panaszaikat, esküdjenek új esküt és egyesüljenek, mint testvérek. Ekkor - olvasta a bárónő a Moniteur 1792. július 6-iki számát, úgy-e, nem olvasta? - tehát „ekkor valamennyien a Nemzeti Tanács elnökének karjai közé omolnak, megölelik egymást és esküsznek, a baloldal összekeveredik a jobbal”; a kopár hegy leomlik a termékeny síkra, a meglopott a tolvaj mellére borul, könnyek között, megindulva. És esküsznek. A főrendek, a főbírák, a tábornokok, a bankigazgatók, a polgármesterek, a szerkesztők, a gyárosok, a könyvelők, a börtönőrök, a hamiskártyások, a pincérek, a kofák, a kereskedők, a rendőrök és a betörők, a háziurak és a hajléktalanok... „bár másnap a szó szoros értelmében ismét kénytelenek veszekedni, a sors által kényszerítve rá, hiába esküdtek a Baiser de Lamourettel, vagy Delilah csókjával...” És míg a meglepett, megrémült, agyalágyult, esztévesztett, gyáva polgárság így ájuldozik a kenetes abbé előtt, azalatt a koraszülött, csenevész, angolkóros, de már öntudatos Herbertek, Henriolok, Rossignolok, - akiket nálunk magyarosított nevükkel együtt még alig ismerünk, - már ott vigyorognak a tengerészbrigád és köztársasági katona egyenruhájában, mint az Éj gyermekei, a Katonatanácsok elnökei és bizalmi-férfiai. Egyetlen nevet ismerek ezek közül: Halász Tivadar, a miniszter nevét. Ez a frivol szélhámos egykor... több mint húsz évvel ezelőtt, majdnem végzetes szerepet játszott az életemben. Ez most a köztársasági elnök, szegény nyomorult ördög legbizalmasabb barátja és tanácsadója... Bevallom, akkor nem is gondoltam erre, csak mentem, mentem az utcán, sárban, esőben, tétován émelygő unatkozással, bámulva az utca együgyű bámészkodóit, az öregeket, akik esernyőjüket feszítették ki az esőcseppek és a Mannlicherek vaktöltései ellen és a fiatalokat, akik megszöktek a hivatalból és a kedvesükkkel élvezték a forradalom vívmányait... a félnapos szabadságot, amelyet hónaposszoba rejtekében fognak eltölteni... Akkor még nem is tudtam, hogy megölték azt az embert, aki, mint Mózes, ki tudná vezetni népét az „emberi jogok”, a

„forradalom vívmányai”, a „demokratikus átalakulás” tíz egyiptomi csapással sujtott fogságából... Ezt csak később tudtam meg, Rozsányi szerkesztő beszélte, aki egy körúti kávéházban tanuja volt annak, mint hirdeti ki a gyilkosság hírére egy ifjú radikális, mint fagy meg egy pillanatra az emberek vére, mint fordul ki a könny egy-egy becsületes öreg pincér szeméből és mint kurjantottak éljente a gyávaságukban megtévelyodött, opportunitásukban gonosztevővé vedlett kávéházi naplopók, éretlen diáksuhancok, a varieték örömlányai és kitartottjai. Útálatos volt az egész.

A bárónő pedig nem gondolt egyébre, minthogy azon a napon az emberek néhány óráig lerázták magukról a társadalom évszázados bilincseit, kóboroltak az utcán, a szerelmesek egymásra akadtak és nem voltak felelősek semmiért, el tudták hitetni magukkal, hogy e színpadi zenebona, e silány paródiája a forradalomnak, e commedia all'improvviso egy világnak végét s egy másiknak a kezdetét jelenti.

- Mégis szép lehet az ilyen felfordulás!

- Nem. Bejöttem a városba. Szakadatlanul szitált az eső, az emberek tétován és idegenül jártak-keltek az utcákon, senki sem tudta, mi történik s honnan mozgatják ezt a nyomorúságos bábjátékot. Sokan nevettek ijedtükben, mások komolykodva megemelgették kalapjukat az autók előtt, azt sem tudva, kinek, vagy minek a tiszteletére bolondult meg az utca. Egyszerre Rozsányival találkoztam. Rámförmedt, megfogta a karomat és elvonszolt a keleti pályaudvarra. Ott elkiáltotta magát: „Utat a Nemzeti Tanács tagjainak!” Én már szédültem a zűrzavartól, a pályaudvar környékén nyüzsgő katonák, cselédek, munkások, rokkantak, szökevény rabok, útonálló és csendőrök ordítóásától, a tömeg rossz szagától, durva ökleléseitől, a tolongástól, a tájékozatlanságtól, a meghatottság és útálat keverékétől, azt kérdeztem magamtól: hát így ér véget a háború? Rozsányi azonban egyre üvöltötte, hogy: „Utat a Nemzeti Tanácsnak!” s ezzel a merész hazugsággal belódított engem egy induló vonatba. Ott súgta a fülembe: Siess haza, a katonák falujukba özönlenek, véd meg a családodat! Majdnem kezet csókoltam Rozsányinak, aki most is fölényes, okos, gyakorlatias gondolkodású és talpraesett volt és helyettem is gondolkozott. Harmadnapra valahogyan hazakerültem. Éppen jókor.

- Istenem, - suttogta a bárónő, aki egy pillanatra elfeledkezett magáról, a forradalmi romantikáról, az 1789-esi metszetekről, a szerelemről és arról a tragikus délutánról s őszintén meghökkent. - Borzasztó.

- Szerencsére gyorsabb voltam, mint a forradalom. A parasztok csak akkor kezdték ünnepelni a szabadságot és egész nap ittak a kocsmában. Három nap múlva a falu tele volt katonával, Budapestről, Pécsről, Fiúméből, Zágrárból jöttek.

- Bántották magát?

- Nem. Csak közölték velem, hogy a bérlővel leszámolnak. Kértem őket, hogy ülünk össze, tanácskozzunk, mit lehet tenni az érdekükben. Nekem van néhány ezer koronám, a bérlőnek van pár száz métermázsza gabonája, egyezkedjünk meg szépen, vegyék át a bérlő készleteit, az árát kifizetem én. A fődolog, hogy békesség legyen és mindenki kenyeret tudjon sütni a kemencében. Helyeselték. Látszik, - mondták - hogy jó hazafi vagyok és tisztelem a szabadságot. De másnapra fölgyújtották a kastélyomat.

- Leégett?

- Egy része. Szerencsére volt a faluban egy barátom, aki közbelépett, lelőtt két-három gyújtogatót, terrorizálta a földijeit, eloltotta a tüzet s megmentette a kastély déli szárnyát. Miskának hívják ezt a derék chevaliert, a tehenesem fia. Derék, jellemes, ősi magyar ösztöneiben páratlanul érdekes falusi bandita.

- Miért tette?

- Úgy látszik, szimpatizál velem, - nevetett Domoszlay.

- Műkincsei?

- Egy része odaveszett. Megsemmisült Hans Leynbergernek Krisztus levétele a keresztfáról című reliefje, talán a legszebb darab az egész gyűjteményben. Domoszlay Farkas vette meg, akit Pulszky Ferenc figyelmeztetett rá Brockhaus egyik aukcióján. Elégett egy Dürer-em, amelyet Frigyes vásárolt ötven márkáért Düsseldorfban egy mosónétól. Egy francia gobelint is sajnálok, amely La Bouche Friderika tulajdona volt s Bécsben, a kis Trianonban, a márkíz ágya fölött lógott; Boucher tervezte. Meisseni krinolincsoportomat nem is említem, de szívem vérzik azért a húsz darab keleti szőnyegért, amelyet nagyanyám, Gemma Grisi kapott Skanderbég hercegtől. Ezt a gyűjteményt Domoszlay Frigyes egy négysoros gyöngynyakéért szerezte cserébe elvált feleségétől.

- La Bouche Friderika, Gemma Grisi - mondogatta magában Stefánia.

- Egy De la Croix is ronggyá égett. A lüttichi püspök meggyilkoltatása név alatt egy másolatát az orleansi herceg szerezte meg magának.

- Az orleansi herceg... mondja Domoszlay, mit érzett akkor, mikor ezek a dolgok megsemmisültek? Én azt hiszem, úgy járnék, mint a maga híres mostohaanyja, Friderika. Megrepedne a szívem.

Domoszlay mosolygott.

- Nem. Az ember egyet ránt a vállán és túléli az ilyesmit. Semmi iránt sincs kegyelet az emberben, amikor annak örül, hogy megmentette az életét.

És László most arra gondolt, hogy csakugyan, az ő drága öreg kincseinek pusztulása majdnem semmi fájdalmat sem okozott neki. Felesége, kis leánya és Eliz sorsával volt tele a szíve. Ezt a három embert szeretete volna a hóna alá kapni és elfutni velük, mint Lóth családjával a füstölő Sodomából.

- Milyen pusztulás! - sóhajtott Stefánia és végigjáratta tekintetét a piros szoba keleti szőnyegein, melyeket óriási áron vásárolt a háború előtt John Edward Taylor aukcióján, aki meg Khalil bey hagyatékából szerezte e remekműveket.

- A fontos az, hogy a parasztok nem bántották sem a családomat, sem... majdnem azt mondta, hogy Elizt, de összeharapta az ajkát és bosszúsan abbahagyta. - Így hullámozott a forradalom. Először a fővárosban, aztán a vidéken volt baj, az ember addig szaladgált előle, míg a csapongó, dühös hullámok lassankint egy aránylag nyugodt, iszapos tengerré nem símultak össze.

- Volt azóta Mindszenten?

- Nem.

- Csodálom. Én nem álltam volna meg, hogy utána ne nézzek, mit lehetne megmenteni a romokból. Magának nincsen szíve László. A könyvtára megmaradt?

- Úgy hallom, hogy igen. Ámbár nem érdekel.

- Istenem, ilyenek maguk, férfiak. Most semmi sem érdekli magukat, csak a haza. Egyiket a területi integritás, másikat a demokratikus átalakulás, harmadikat a forradalom vívmányai... de igazuk is van, ez kötelességük maguknak. A földosztás, a hitbizományok parcellázása, a gyáripar sorsa, a pénzügyintézetek mérlege, a nyersanyag- és gabonafelhozatal kérdése, a vagyon-

dézsmá, a valuta... édesapám is ezzel kínozott Bécsben reggeltől estig, ezt hallottam az uramtól is, Wein-Thöritől is, Szentpéterytől is, még a kocsisomtól, házmesteremtől, sofőrömtől is. Ezzel gyötörték Münchenben, ahol spartakusok, royalisták, tiszti ezredek, földreformerek lettek a sörházak jámbor nyárspolgáraiból, a piktorokból, a Domkapelle muzsikusaiból és erről kérdezősködnek a kékruhás, fehérkötényes pincérlányok is, ha diákjukkal este hazasurrantak ötödik emeleti tüllfüggönyös szobácskájukba. Bizony most ez a fontos és nem a mi apró-cseprő saját külön hisztériánk.

Domoszlai ijedten nézett a bárónőre. Mi fontos most? A valuta? A nyersanyagbehozatal, a földreform? Bizony, alighanem ez a fontos! És sokáig hallgatott a Buddha-szobor lábainál, a Cassapanca sötét selyemszőnyegén, amelyet Khalil bey hagyatékából vásárolt valaha John Edward Taylor. Őt pedig - ha őszinte akar lenni önmagához, - ennél sokkal jobban érdekli az, hogy Eliz férje, Horváth úr, a forradalom első napjaiban hazajött Oroszországból s feleségét elvitte egy királyutcai hónaposszobába. A szerbek, csehek és románok már megszállták Magyarország felét, a polgárok egész éjjel házuk előtt virrasztanak madzagos Mannlicherekkel, a főváros éhség és szindikalista forradalom előtt áll, a gyárakat és közüzemeket fiatal és ambíciózus mérnökök sajátítják ki maguknak, a katonaság kommunista szélhámosok hatalmába került, az állam kormányzatát az utca söpredéke ragadta kezébe, sohasem tudja az ember, mikor üt le az utcasarkon, de ő mindezt még nem vette tudomásul, mert egy Horváth Géza nevű fiatal tanár hazajött Oroszországból és feleségét, „Eliz kisasszonyt” elvitte magával egy királyutcai hónaposszobába. Erről kellett volna most beszélnie Stefániával, de nemcsak hogy beszélni, de rágondolni is gyötrő fájdalom, szégyen és megalázkodás. Erről nem lehet beszélni - gondolta magában - nem lehet elmondani, hogy azóta csak egyetlen egyszer volt négy szem között Elizzel, egyetlenegyszer, egy kis kétszobás garzonlakásban, amelyet ösztönből, furcsa romantikus szeszélyből már két esztendő óta tartogat magának, lesve, várva azt, akit egyszer majd bevezet oda és szeretni tud szerelemmel. Most végre megtalálta. Eliz ott volt. Egyszer. Közvetlen azután, hogy a parasztok elől elmenekültek, Pestre jöttek és összehúzódtak a Baross-utcai bérlakásban.

Egyszer volt ott Eliz, azután megjött a férj s azóta Eliznek nincs egy ellenőrizetlen félórája. Nincs? Talán Eliz nem akarja, hogy legyen. Talán újra az urába szerelmes, abba a mozgékony, okoskodó, vékony, szenvedélyesen szerelmes kis professzorba, aki ezelőtt öt esztendővel a filozófiai fakultás padjairól vitte az anyakönyvvezető elé Elizt... Domoszlai gyűlölettel és undorral gondolt arra a gyönyörű, égő, viharzó, pompás kis testre, amely most bizonyára minden este a tanár úr ösztövére karja között vonaglik.

Lászlót olyan dühroham fogta el, hogy belesápadt. Szerette volna odakiáltani a bárónőnek: - Ezt gondold végig asszony s akkor megérted, hogy mily nyomorult az én életem!

Stefánia ezalatt mereven nézte az előtte kínlódó embert. Ő is szeretett volna valamit mondani. Talán azt, hogy mindaz, amiről most beszélgettek, csak arra való, hogy végre egy elejtett szó, egy mozdulat, egy sóhaj kapcsán valamiképpen visszaidézhesse a múlt gyengéd emlékeit. Hogy nagynehezen megtalálják azt a mondatot, amely visszaviszi őket a túlságosan hamar megszakadt álom gyönyörűségébe. Ő is szeretne volna meggyónni a maga bűneit és szeretett volna eldicsekedni a mártíromságával. Hogy azóta mennyit kergette a szórakozás, lemondás, belenyugvás és felejtés narkotikumát, azt a csodabalzsamot, amely begyógyítja a lélek nyitott és vérző sebeit. Hogy hányszor volt azon a ponton, hogy a dac, a hiúság, a „valaki után való unatkozás”, az érzékek tomboló nyugtalansága a bűn karjaiba taszítsa. Hogy sohasem a hűség, a tisztaság büszke erénye tartotta vissza, hanem ösztönös testi undor, amely eltaszította magától azt, akivel már lelkileg megcsalta Domoszlait. Mi ez? A természet őrzi ezt a beteg, reménytelen, szomorú hűséget? Ó, hogy szeretné mindezt elmondani, nem azért, hogy újra

kezdjen valamit, csakhogy megforgassa saját lelkében a kést, amely mozdulatlanul ül benne, de kérlelhetetlenül. Legalább egy nagy, mély, éles és pozitív fájdalomban megnyihülne, egy nagy kitörésben elfáradna! Hogyha kisírhatná magát és megalázkodhatnék és fájdalmat tudna okozni annak a férfinak, aki a boldogtalanság feneketlen mélységébe taszította őt!

A csend kezdett már kínossá és komikussá válni. Stefánia valahogyan visszaerőltette emlékezetébe az utolsó szavakat.

- Most a haza fontos...

- A haza - ismételte kétszer, háromszor Domoszlai. - Csak tudnám, hogy hol az én hazám? A minisztereknél? A katonatanácsnál? A szocializáló bizottságnál? A kávéházakban, vagy a radikális lapok szerkesztőségében? Vagy a börtönben? Ha tudná, Stefánia, mily nehéz most az embernek megtalálni a hazáját.

- Nehéz - sóhajtott a bárónő és elpirult - magukat is nehéz megtalálni.

- Én elvesztem egészen.

- Maga mindig pesszimista. Tegyen valamit.

- Mit? Én is felesküdjem abbé Lamourettenek, állást kérjek magamnak a köztársaság elnökétől, szolgáljam az emberi jogokat, amelyek védelmét átvette a csőcselék és bemocskolták a zugprókátorok, névtelen hírkászok, áristomos katonák, kifütyült írók, „vándorló komédiások, irodalmi zsebmetszők, korhely tisztek, okoskodó zsidók, röpiratok gyártói, tunya játékosok, kávéházak törzsvendégei, művészetek számfeletti kontárjai, naplopók, járdataposók, idegeknek, beözönlöttek, tanulók, rikkancsok, segédek, hotel garnik lakói...?”

- Ezek diktálták a francia forradalmat is, ne feledje, László.

- Úgy van. De Mirabeau már a Bastille bevételeitől számított nyolc hétre kijelentette, hogy a forradalom még a háborúnál is rosszabb, mert a háború legalább megedzi a lelkeket, míg a demagógok uralma alatt az ember elmerül a sárban. Igen, nyolc hét múlva Mallonet megállapítja, hogy minden párt minden józanészű embere megutálta a forradalmat. Ne feledje el bárónő, hogy nálunk majdnem nyolc hete tart már a forradalom.

- Nyolc hete...

- Nyolc.

- És azóta nem volt a birtokán?

- Nem.

- Mindig itt volt Pesten?

- Mindig.

- És barátai?

- Nincsenek már barátaim.

- A baranyaiak?

- Nem tudok róluk. Azt beszélnek, hogy Ferentzyt a parasztok meggyilkolták.

- Meggyilkolták!?

- Báró Radványi megnősült. Elvette az inasa leányát.

- Forradalmi pszichózis.

- Az ember ilyenkor a legprimitívebb megoldásokat keresi. Minden dolog oly egyszerű lesz. Semmit sem szégyenlünk többé, - mondotta inkább önmagának Domoszlay és eszébe jutott, hogy neki még ennyit sem hozott a forradalom. Sőt tőle még azt is elvette, amije volt.

- A forradalom vívmányai: feleségül veszi az ember a szeretőjét.

- Nem is olyan komikus ez, Stefánia.

A szobában leereszkedett a külső nedves, ködös levegő délelőtti homálya. A kandallóban leroskadt a zsarátnok. A bárónő feje hátrahanyatlott s ahogy egyik lábát a zsámolyra tette, a másikat pedig keresztbe vetette a térdén, szép, vékony, hosszú, lágyan ívelt lábikrája egészen fedetlenül maradt. Mély, széles dekoltázsa felül egészen szabadon hagyta a mellét, alul villogó fehér selyemharisnyája csaknem pőrére meztelenítette a fiatal teremtet. Domoszlay egy pillanatra kellemes, meleg szédületet érzett. De nyomban arra gondolt, hogy milyen más volna az, ha Eliz ülne így előtte, ebben a puha, édes kábító levegőben, a szabadságnak, az önrendelkezésnek ekkora fesztelenségében.

Bizonyos, hogy a bárónő sokkal szebb, mint Eliz. Finomabb, érzékibb, csábítóbb, pompásabb, szenzációsabb. De neki nem érzékiség, pompa és szenzáció kell, hanem Eliz. Eliz hangja, Eliz szeme, Eliz mosolya, Eliz félszege, Eliz dacossága, az ő összehasonlíthatatlan, páratlan, sajátos egyénisége kell. Eliz kell, vagy talán inkább azok a megfoghatatlan, súlytalan, mégis emlékezetben maradt semmiségek kellene, amiket Eliz jelenléte ébreszt benne valósággá. Az emlékek; az első csók frivol szennyessége; az utána következő tétova, kesernyés várakozás; a visszautasítás; egy tekintet, amely ebéd közben érte; a fájdalmak, amiket okozott; a maga rögeszméi; a féltékenység, harag, dac, bosszú, kiengesztelődés, megbocsátás, jóvátétel, megbánás, vágy, ostrom, győzelem s a csóknak és odaadásnak az a váratlanul, szinte tragikusan megnyilatkozó módja, amire a rajongás inspirálta... az a homéroszi szépségű délután, amelyen új ember lett, - igen, ez az újjászületés, az átalakulásnak ez az egész lassú, gyötrő, izgalmas folyamata, annak minden egymásbailleszkedő, atómszerű aprólékossága Elizhez kapcsolja, Eliznek ad páratlan egyéni érdekességet, varázst és hatalmat. Eliz egyénisége, a vele, benne, általa teremtdött otthonos kis világ kell neki, amelyet hiába ismer a legparányibb részletességig, az mégis egyre, folyton égő kíváncsisággal izgatja. Hiába, hiába, ő nem a szerelemben, nem az asszonyban, hanem kizárólag Elizben és a maga szubjektív rögeszméjében szerelmes. Az ember csak a maga rögeszméjében tud szerelmes lenni és milyen jó volna, ha ebbe a rögeszmébe Eliz helyett Stefániát tudná beállítani!

És nézte, nézte, bámulta, csodálta a bárónőt és szemével ezalatt Elizt simogatta, becézgette, áhítóztta és gyűlölte. Ha Eliz lenne most itt ebben a pillanatban!

- Gondolt rám, László?

A bárónő hangja megrezzentette. Mit feleljen erre? Hazudjék? Hirtelen ravaszkodni kezdett.

- Sokat beszéltünk magáról.

- Kivel?

Domoszlay meghökkent. Ha azt mondja, hogy a feleségével, ez túlságosan kijózanító, sőt maliciózus és durva lesz.

- Mindenki. Magát senki sem tudja elfelejteni.

- Tehát nem gondolt rám.

- Stefánia!

- Nem baj - nevetett az asszony. - Forradalom, köztársaság, parasztlázadás, integritás, bolsevizmus... elpusztult a kastélya... nem csoda. Én ráértem bőven és ha egy szép ó-német szárnyas oltárt láttam, mindig eszembe jutott maga.

- Köszönöm.

- Hogy van, László?

- Nagyon rosszul.

- Boldogtalan?

- Közel állok ahhoz.

- Szerelmes?

László érezte, hogy ez nem azt jelenti, szeret-e még engem, hanem azt, hogy szeret-e valaki mást? Nem felelt.

A bárónő megmozdult a helyéből és odalépett Lászlóhoz. Vállára tette a kezét.

- Legyünk jóbarátok, László.

- Nem érdemlem meg ezt magától.

- Többet érdemel?

- Semmit.

A bárónő az ablakhoz lépett.

- Esik a hó. Hideg van odakünn?

- Kellemetlen, nedves a levegő.

- Azt hiszem, visszamegyek Németországba. Vagy Bécsbe. Itt nagyon csúnya a tél. Mondja László, igaz, hogy a katonatanácsokban mindenki kommunista?

- Úgy mondják.

- Mondják?

- Mondják.

Domoszlai érezte, hogy innen menekülnie kell. Valahogyan, erőszakosan, otrombán, gorombán, de őszintén be kell vallaniok, hogy nincs egymásnak mondanivalójuk, vagy hogy ami volna, azt nem mondhatják el soha.

- Kár - suttogta Stefánia.

- Kár - ismételte László, felkelt, meghajtotta magát és eltávozott.

Künn széles, nedves, olvadó pelyhekben hullott a hó. Nehéz társzekerek végigfreccsentették hideg, lucskos sárral. A kalapjáról csurgott a víz. Köd volt és Domoszlai bőrig ázva jutott haza. Ilyen időben megutálja az ember az életét.

II. Az alkalom szennyes martaléka.

A köztársaság nyolcadik hetében már minden illúzió és minden csalódáson túl volt Domoszlay. A forradalom vívmányaiban ugyan egy percig sem hitt a szabadság piszkos orgiája napról-napra mélyebb undorral töltötte el lelkét, de még arra sem tartotta érdemesnek, hogy tüntessen ellene. Azt azonban megelégedéssel és büszkeséggel nézte, hogy a felesége mily gögös megvetéssel fordul el mindentől, amit az utca, az ujság és a fórum istenített. Hedvig volt az első royalista Magyarországon. Mint egy római patricius asszony a zsoldosokból lett császárokat, mint egy francia márkíz a konvent tagjait, megvetette és lenézte a köztársaság elnökét és vezéreit. A Domoszlay-házban nem volt szabad kimondani az új és obskurus neveket. A boltokat, amelyekről leszedték az udvari címereket, Hedvig aggódalmas gondossággal elkerülte. Gyalog nem járt, hogy fülébe ne jusson a nép durvasága, a demokrácia frazeológiája, vagy az új rend dícsérete. Vilmácskát megtanította imádkozni a királyért és Tisza Istvánért és megparancsolta neki, hogy esti imájába beleszöjje: Védj meg uram minket tüztől, víztől, hirtelen haláltól és a forradalom vívmányaitól. Ujságot nem olvasott és nem tűrt meg a házban. Szobaleányát minden nap megkérdezte, hogy lát-e még vörös zászlót az utcákon. És ő, aki eddig keveset adott a vallásosságra, most minden vasárnap misére járt s magával vitte leányát és egész cselédségét. Talán ezt is, mint mindent, az embergyűlölete sugallta neki. Tüntetni akart a radikális, szabadgondolkozó és szocialista közfelfogás ellen és előkelő szövetségesül az Istent és a szenteket választotta.

Sokszor keserű kifakadással tett szemrehányást Lászlónak:

- Szégyelem magamat, hogy magyar asszony vagyok. Helyettetek szégyelem magamat, férfiak helyett. Miért nem álltok össze ti, régi nemesi nemzetségek, főúri családok ivadékai, papok, birtokosok és katonatisztek, hogy elsöpörjétek a fórumról a szemetet, amely a forradalomban rárakódott. Most szeretném látni a Ferentzyeket, Wein-Thóriekeket, a Devecseryekeket és a Bertóthyakat. Hol vannak ők és a többiek, akik agarászatok, megyebankettek, követválasztások alkalmával oly büszkén lobogtatták címeres zászlóikat s oly epedve tudták szeretni a hazát?

- Várnak és túrnek - védekezett Domoszlay.

- Vagy a szakszervezetek előtt ácsorognak. Sort állnak a tagsági igazolványokért.

- Kegyetlen vagy, Hedvig.

- Csak bátor vagyok, mert asszony vagyok. És addig nem hiszem el nektek, hogy urak és magyarok vagytok, amíg nem hallom az első ellenforradalmi ágyú dörrenését.

- Nincs ágyúnk.

- A német Burschenschaftok beérték gépfegyverrel és kézigránáttal is.

- Gépfegyverünk sincs.

- Néhány vadászpuska még akad.

- Elszedték tőlünk utolsó töltényünket is.

Hedvig arca lángba borult és e pillanatban majdnem megvetéssel nézett az urára.

- De a zsebkésesek, az öklötök, a tíz körmötök csak megmaradt, hogy nekirohanjatok a csatorna gyáva patkányainak és darabokra tépjétek a svihákokat? Hej, ha én nem volnék beteg.

Sírógörcsöt kapott és szívbaja megrázta a fuldokló, törékeny asszonyt. Nagy adag morfiumot kellett beadni neki.

László meghatva bámulta ezt a komor, tüntető és szenvedélyes felháborodást, amely úgy illett Hedvig embergyűlölő és elégedetlen egyéniségéhez.

- Ennek az asszonynak vannak elvei és van bátorsága a gyűlölethez. Nem csodálnám, ha egy este kiállana az ablakba és elkiáltaná magát: vesszen a köztársaság, le a bitorlókkal, éljen a király!

Hedvig pedig aggodalmasan figyelte az urát: nem szédül-e bele csak egy pillanatra is az opportunizmus gyávaságába? Majd pedig attól reszketett, hogy Lászlót megint elrabolja tőle valami új vágy, új életcél, új szenvedély: a honmentés izgalma, vagy a munka extázisa. Hogy eddigi szerelmi szenvedélyei átalakulnak a nyilvános szereplés, a népszerűség és az érvényesülés hajszájává.

Pedig Domoszlay sohasem állott oly távol a tömegek lelkétől, mint most. Egyelőre telve volt a maga egyéni problémáival és érzékenysége túlságosan szenvedett azáltal, hogy Elizzel minden szerelmi érintkezés megszakadt, amióta az asszonynak megjött az ura.

A tétlenség, határozatlanság, önelemzés és sóvárgások napjai újultak meg ismét. A közös emberi szerencsétlenség fájdalmában a maga életének sivárságát megnagyítva és eltorzítva látta. Feleségének férfias, intranzigens volta megszegyenítette. Mindennap eszébe jutott, hogyha egyebet tenni képtelen, legalább le kellene mennie Mindszentre, hogy megmentse, ami menthető. De nem tudott Pestről elmozdulni. Itt legalább még néha láthatta Elizt.

Eliz mindennap délután öt órakor jelent meg Domoszlayéknál és hétig foglalkozott Vilmácskával. László eleinte mindennap otthon volt délután öt és hét óra között. De ritkán látta az asszonyt. Vilmácska szobáját az ő buenretirojától a hall és három szoba választotta el. Mégis otthon volt, leste, várta a találkozást és ha szembe került Elizzel, hidegen köszöntötte és elfordította az arcát. Távolléte az őrjöngő vágy, az olthatatlan epekedés, a mindent megbocsátó és könyörgő szerelmi föllángolások viharát korbácsolta föl a lelkében, de ha szemtől-szembe kapta, egyszerre fölcsapott benne a sértett férfiúiúság gögje. Ilyenkor a legkegyetlenebb kínzásokkal tudta volna gyötörni Elizt, a szerelmét és önmagát. Négy hosszú hét telt így el, anélkül, hogy csak egyszer is őszintén, bizalmasan egymás szemébe néztek volna és kiönthetik közös szomorúságuk telisteli serlegét. Egy alkalommal a lépcsőházban találkoztak. A férfi hirtelen ellágyult és sóvárgó vágyában szinte öntudatlanul beszélni kezdett.

- Eliz, nem látja, hogy szenvedek?

Az asszony lesütötte szemét. Egy pillanatig láthatóan küszködött magával. Aztán alig érthetően suttogetta:

- El kell engemet felejtenie. Azért én nagyon szeretem magát.

László hirtelen kiegyenesedett, kalapjához nyúlt és köszönt.

- Isten vele.

Már ment is tovább. Eliz utána nézett, kinyitotta a száját, sóhajtott, levegő után kapkodott, de ő is összeharapta a fogait és leszaladt a lépcsőn.

Másnap a hallban találkoztak. László már megbánta, hogy tegnap nem fejezte be, amit elkezdett. Megállította. Az asszony megelőzte őt.

- Azért én szeretem magát - és ezzel az „azért”-tal megakadályozta, hogy bármit is mondhasson neki.

Domoszlai majdnem ellágyult e szavakra. Hiszen ez az asszony éppen úgy szenved, mint ő. Meghatottságában és zavarában nem tudott mást mondani, mint hogy a fülébe súgta:

- Mikor?

Eliz végtelen keserőséggel válaszolt.

- Nem tudom. Nem vagyok szabad. Talán soha.

Domoszlait olyan indulatroham rázta meg, hogy föbe tudta volna sujtani az előtte remegő, sápadt kis teremtest. Öklét összeszorítva, berohant a szobájába, kinyitotta az ablakot, hogy meg ne fulladjon. Nem bírta néhány percnél tovább. Felkapta kabátját és lerohant az utcára. A kapuban majdnem beleütődött egy mozdulatlan, lehajtottfejű, töprengő, eleven szoborba. Eliz volt. El akart surranni mellette, de hirtelen eszébe jutott, hogy hátha őt várja Eliz. Talán békülni akar.

- Kit vár? - kérdezte tőle olyan keserű, gúnyos és sértő hangon, hogy maga is megrémült.

Eliz végigmérte és elsietett.

Két nap múlva László hat órákor bement Vilmácskához, hogy láthassa Elizt. Ott volt Hedvig is, nem lehetett beszélni. László zavarba jött, szó nélkül kitámolygott a szobából. Hedvig utána sietett és aggódva faggatta:

- László, maga napról-napra idegesebb. Mi baja?

- Semmi. Undorodom a köztársaságtól.

Ezt csak kínos zavarában mondta, mert tulajdonképpen már nem is gondolt a közállapotokra. Testileg annyira oda volt, hogy egyetlen érzékszerve sem maradt a rajta kívül álló dolgok befogadására.

Felesége már kételkedni kezdett abban, hogy a köztársaság fáj olyan nagyon Domoszlainak. De nagylelkű akart lenni és nem feszegette a dolgot. Ehelyett anyai gyengédséggel figyelmeztette:

- El kellene magának utaznia, László.

- Nem tudok.

- Talán Mindszenten már megbékültek az emberek. Thóriék is hazautaztak. Baranyában minden csendes, azt írják a lapok.

- Éppen azért. Meghalnék most a csend és nyugalom miatt. Miattam most már...

- Maga kínozza magát.

- Igen, kínlódni akarok.

Rögtön észrevette, hogy gyámoltalan volt és rászorgált arra, hogy felesége lekicsinyelje. Örült, hogy keserves elesettségét a forradalommal igazolhatja.

- Úgy érzem, hogy elpusztulunk. Az ország is, én is, maga is, az egész világ összeomlik. Csodáljam, hogy rosszkedvű vagyok? Utálom a mindszeinti parasztokat, utálom az életemet. Nem akarok látni semmit, itt akarok maradni.

Hedvig féltékenysége ösztönös biztonsággal mozdult meg e gyáva siránkozás hallatára. Szó nélkül, haraggal sántikált ki a szobából. Az utóbbi időben gyakran jelentkeztek zsibbadások a végtagjaiban. Örökös remegésben élt, rettegett a sántaságtól és bénaságtól. László beizent hozzá, hogy elmegy a kaszinóba, nem jön haza vacsorára. Eliz hallotta az üzenetet, hirtelen

abbahagyta a leckét, köszönt Domoszlaynének, kiszaladt a szobából és a hallban utólérte Lászlót.

- Nem én vagyok az oka - mondta neki minden bevezetés nélkül. - Az uram.

László ingerülten közbevágott.

- Tudom, az ura nem engedi.

- Nem hiszi? Egy pillanatra sem vagyok szabad.

- Ha akarná...

- László, az Istenért, ne kínozzon.

- Azt mondhatná, hogy Vilmácskához jön és ezalatt eljönne az Opera-utcába.

- És Vilmácska?

- Itt meg azt mondhatná, hogy dolga van, nem jöhet.

Eliz szomorúan ingatta a fejét.

- Nem lehet. Esküszöm, az uram értem jön, itt szokott várni a sarkon.

- Maga pedig szerelmes az urába, - csattant fel László és kalapjához nyúlt. - Isten vele.

Eliz megérintette a férfi karját.

- Szeretem magát, László.

- Nem igaz. Hazudik!

- Esküszöm.

- Hazudik. Sem az urát, sem engem. Mindkettőnket megcsal.

- László!

E pillanatban megszólalt a csengő. Megjelent az ajtóban Rozsányi, megpillantotta a tanárnőt és meglepetten, széles gesztussal elkiáltotta magát:

- Jó estét, Eliz asszony! Mily véletlen találkozás. Maga ragyogóbb, mint valaha. Még mindig a Vöröskeresztnél?

Domoszlay ijedten nézett a barátjára. Rozsányinak sohasem szólt Elizről, de most azt hitte, hogy neki is, az asszonynak is minden az arcukra van írva. Eliz megbiccentette a fejét, röviden, idegesen nevetett, az arca bíborba merült, egy szót sem szólt s szinte kisurrant az ajtón anélkül, hogy a két férfira csak rá is pillantott volna.

- Honnan ismered a házikisasszonyunkat? - kérdezte, nyugalmat és érdektelenséget színlelve László.

- Érdekes, érdekes - kacagott Rozsányi, mialatt kihámozódott sáljából, bundájából, sárcipőjéből és kesztyűjéből s megtörölgette monokliját, amely a meleg előszobában elhomályosodott. - De hát mi van veled, László? Az ördögbe is, nem járja így begubózni. De én felkeresem a medvét a barlangjában s íme, mit találok nála? Egy pompás kis őzikét, egy drága kis nimfát.

Aztán hirtelen megdicsérte a hall pompás román stílusát, az olívdzöld, kopott aranyozású, merészen bordázott malachitfedelű oltárt, amely kommod szerepét töltötte be, a nagy gyóntatószéket, amely a sarokban terpeszkedett s megállapította, hogy ez a hall olyan, mint

egy sekrestye Lombardia valamelyik kis falujában. Aztán belendült a szalónba, levágta magát egy kanapéra és számtalanszor megkérdezte Lászlót, hogy miért nem jár a kaszinóba?

- Ja persze, persze... Eliz asszony a közelben.

Felületes, üres gúnyolódással nevetett, anélkül, hogy egy pillanatra is komoly összefüggést keresett volna Domoszlay zárkózottsága és Eliz személye között.

- Honnan ismered a házikisasszonyunkat - kérdezte ismét Domoszlay és Rozsányi annyira nem tudott jelentőséget tulajdonítani a csinos asszonyka személyének, hogy észre sem vette László idegességét.

- A Vöröskeresztben találkoztam vele - felelte szórakozottan és kezébe kapott egy kis olasz bronzot a 17. század elejéről. Miközben azt nézegette, mosolyogva magyarázta:

- A háború első esztendejében még nagy emberbarát voltam, vezettem egy kerületi Vöröskereszt irodát és ott angol fordításokra járt be Eliz. Igen, angol fordításokat csinált... Hogy is volt csak? Ja igen, senki sem tudott vele boldogulni. Egyszer aztán éjjeli munkára rendeltük be szegénykét... nem hiszem, hogy ezeknek a Capo di montebeli korsóknak mását lehetne látni egész Budapesten... egész éjjel derekasan tartotta magát, de reggelfelé elálmosodott, leheveredett egy dívánra és akkor karjaimba kaptam a kis nebántsvirágot.

Domoszlayt ájúlkozó rosszullét környékezte. Tudta, hogy Rozsányi nem tartja érdemesnek az asszonyi dolgokban való föllentéseket. A cinikus és nőgyűlölő szoknyavadász kegyetlen nyíltsággal mesélte el kalandjait, de azt méltóságán alulinak tartotta, hogy meg nem történt hódításokkal dicsekedjék. Tehát Eliz Rozsányival szemben éppúgy vált az alkalom szennyes martalékává, mint a mindszehti parkban, a Dryad alatt... László majdnem felordított dühében de véresre harapta az ajkát, hogy el ne ájúljon. Szüntelen ezeket a szavakat ismételte magában: „reggelfelé elálmosodott, leheveredett egy dívánra és akkor karjaimba kaptam a kis nebántsvirágot...” Ezeket a szavakat többé sohasem fogja elfelejteni az életében... Karjaimba kaptam... Mit jelent ez a léha és felületes kifejezés? Ezt szerette volna megkérdezni Rozsányitól s máskor és másról lévén szó, minden feltűnés nélkül, egyszerűen a kíváncsi, tréfás és buja férfifantázia kielégítése címén, meg is kérdezhette volna, hogy Eliz passzív volt-e, vagy védekező, hogy odaadta-e magát egészen, vagy megfutott az elbukás elől. De most nem merte megkérdezni. Félt, hogy hangjának rezgésével, arca eltorzulásával, szeme örületével elárulja magát s nevetségessé lesz e cinikus gúnyolódó előtt.

Rozsányi azonban nem vett észre semmit. Szélesen és harsányan kacagva, kis kirohanást engedett meg magának a női nemmel szemben.

- Szükségem van a nőkre, ha veszítek a kártyán, ha felbőszít a politika, vagy utálatot kelt bennem a nagyurak zsugorisága, ostoba pénzemberek hetykesége, vagy ha gyomromban felhalmozódnak a savak s a hüvelykujjamban életjelt ad magáról a köszvény. Kell, hogy szórakozzam velük, mivelhogy az alkoholt nem bírom, sporthoz lusta vagyok, utazni nem lehet és milliomos igényeimhez képest sovány az erszényem. De nem szeretem őket. Három hónapnál tovább egynek sem állom a nyafogását s nyomban kiadom az útját annak, akitől félek, hogy nagyon hozzászokom.

Beszédközben Rozsányi most már egy kínai porcellánt vizsgálgatott és sebtében elmesélte, hogy tegnap szenzációs parti volt a kaszinóban. A köztársaság egyik oszlopa kétmillió koronát veszített a bankon.

- Magam is elszedtem a fickótól vagy félmilliót, - nevetett elégtelen s nem is vette észre, hogy László halálsápadtan gubbaszt a kályha mellett, mint egy végigvert szűkölő kutya. A porcellánra is tett néhány rövid, finom, szakértő megjegyzést, aztán a politikára terelte a beszédet.

- Undorodom az élettől, - fakadt ki végre teljes keserőséggel Domoszlay - undorodom mindentől.

- Én nem, - felelte Rozsányi. - Én jeleket látok, amikből némi jót is remélhetünk. Hopp, tulajdonképpen még nem is beszéltem arról, amiért fölkerestelek. Ide figyelj, László. Biztos értesüléseim vannak, hogy a franciák tiszteletben kívánják tartani Magyarország területi integritását. Hogy oláhok, rácok, csehek bizonyos vármegyéket megszállhattak, ez csak olyan parádé, amely előtt szemet húny az antant, hogy a kis népek kitombolják magukat a diadal mámorában. Párizsból kapom az értesülést, hogy Magyarország egy négyzetcentiméternyi kárt sem szenved területében. Természetes is. Olyan geográfiai egység...

Domoszlay nem bírta tovább.

- Ó, szerencsétlen, balga optimizmus! - jajdult fel dühös keserőséggel - én semmiben sem hiszek. Én mindenben megcsalódtam.

Rozsányinak sejtelve sem volt arról, hogy miben csalódott Domoszlay. Fontoskodva folytatta:

- Én hiszek a franciákban. Gyönyörű egy nép az, a világ első népe, első kultúrája... esküszöm neked, László, az első francia beutazási engedély az enyém. Rohanok Párizsba.

- Párizs, - sóhajtott László, - én pedig sohasem fogom látni Párizst.

- Na, majd elvállik, - békítette amaz. - De addig szükséges, hogy a Domoszlayak talpraálljanak, maguk mellé vegyék a jóra való magyar középosztályt, a földesurat, a kultúrembert, az egyetemi tanárt, a nagykereskedőt, a papokat, a tekintetes vármegyét, beüljenek a miniszteri székekbe, ragadják kézbe a hatalmat...

Rozsányi e pillanatban észrevette, hogy László arca fehér, a szempillái leestek és székében hátrahanyatlak a kimerültségtől.

- Mi bajod van, László? Te beteg vagy és én itt ostoba fecsegésemmel fárasztalak. Feküdj le barátom, - biztatta atyáskodó hangon, - jó meleg tea, egy korty angol rummal, vagy inkább egy pohár chartreuse, én nem kínozlak tovább.

Rozsányi bepólyálta magát széles szürke sáljába, belebújt bundájába, sárcipőjébe, kesztyűjébe, monokliját megcsillogtatta a villanylámpa fényében, megrázogatta László jéghideg kezét és nagy robajjal kicsapta az ajtót.

- Félmilliót szedtem el a fickótól, - kiáltotta még egyszer a lépcsőházból, - te pedig azonnal vedd magadat ágyba.

III. A kanális.

- Tehát Eliznek nem első kalandja volt az, ott a mindszei parkban, a vén kőfélisten lábainál. Ez lényegesen változtat a helyzeten. Eliz tehát könnyű kis martaléka minden alkalomnak. Egy jól fűtött vasúti kocsi, ahol egyedül marad egy erőszakos, elbizakodott emberrel, aki ismeri a nőket, egy meleg nyári délután a parkban, egy éjszaka a hivatalszoba füstjében, egy fürdőhely strandja az alkonyati órákban, egy sötét lépcsőház, vagy páholy mélye, a maga kis fogadószobája, ahol egyedül találja a látogató... ez mind alkalmas hely arra, hogy elbukjék a saját buja vérmérsékletének lángjában. Azok közé a nők közé tartozik, akikben nincs fantázia, nincs kezdeményezés, de nincs meg az ellentállás képessége sem.

Domoszlai homlokán kiütött a verejték és határtalanul szégyelte magát.

- Elizt valaki megragadja, testéhez szorítja, aléltá csókolja és magáévá teszi akkor, amikor akarja. Igaz, hogy utána megbánja gyengeségét és utólag büszke lesz és könnyeiben vezekel. De szabad-e egy ilyen asszonyt szeretni egy Domoszlainak? Ki tudja, a piszkos kalandoknak micsoda förtelmes sorozata búvik meg e hallgatag, szemérmes és gyáva teremts lelkiismeretében?

- Tizenöt éves kora óta járja ezt a komisz kis kalandokkal beszegett girbe-görbe útvesztőt. A véletlen bukások, a kieroszakolt csókok, a kilesett és kihasznált érzéki hangulatok meglepetéssel, védtelenséggel, ájult gyönyörrel, kiábrándulással és lelkiismeretmardosással behintett tövises országútját taposta egész életében.

És látta a fejlődő kis leány titkos találkát, kocsikázásait, kapu alatt elcsattant csókjait, unokatestvérekkel kezdett ölelkezéseit - fantáziájával végigrajzolta menyasszonysága minden perverz szeretkezését, csalásait, asszonyi hűtlenségét, minden apró kis bűnét, megfélemezését, kívánságait, amelyek kéjes álmokban leltek csalóka megvalósulást - s úgy érezte, hogy az első, gyermekkori gerjedelmekkel is az ő mindenekfelett való tragikus szerelmét mocskolta be az a szerencsétlen.

- És én mindezt nem is gondoltam előbb. Eszembe sem jutott utánanézni, kinek áldoztam én magamat, kibe lettem én szerelmes egész lényemmel, minden vérsejtecskémmel, agyamnak minden gyrusával és sulcusával, családom minden hagyományával, őseimre ütő minden atavisztikus ösztönömmel, érzéseim és eszméim, ízlésem és jellemem tökéletes feláldozásával? Ki is ez az Eliz? Micsoda familiából való? Ki volt az apja, anyja, őse, mily bűnök, mily átöröklések terhelik gonosz kis szervezetét? Hiszen még azt sem tudom, hogy milyen néven hívták leánykorában!

- Eh, nem is akarom tudni! - legyintett egyet felbőszült lemondással, s mintha kést szúrna a szívébe, utána tette: - úgyis vége már mindennek.

A csalódás egy pillanatra úgy megkeményítette a szívét, hogy szinte gyönyörűséget érzett arra a gondolatra, hogy végét szakítja ennek a méltatlan és érzélgős regénynek.

- Megbecstelenítettem a magam férfias büszkeségét, amelyet eddig érintetlenül mentettem ki minden kicsapongásból. A becsületem forgott kockán és a magamba vetett hitem rendült meg ez éretlen suhancromantika nyomán. Meg kell köszönnöm Rozsáyninak, hogy, hogy...

Mit? Mit kell megköszönnie? Azt, hogy felébresztette egy kellemes álom zsibbadtságából? Hát hogyha ez is szertefoszlik, mi marad meg neki?

Újra elérzékenyedett. De annyira megijedt a töprengés, a vívódás, a határozatlanság esélyeitől, hogy erőszakot téve magán, gondolkodás nélkül bement a feleségéhez. Hedvig szigorú, merev, dacos boldogtalanságából akart erőt meríteni a magamagának megízelt háborúra.

Hedvig éppen levelet olvasott.

- Eliz kisasszony tudatja, hogy többé nem jöhet Vilmácskát tanítani.

Domoszlai halántékán mebuggyant a vér és mondani akart valamit, de nem tudott. Nyelt egy nagyot és a gégéjében valami megroppant, mintha torkában egy kemény csontgolyó volna.

- Azt írja a kisasszony, hogy férje nem engedi tovább tanítani - folytatta Hedvig, egész természetesnek találva, hogy Elizt nem lehet máshogyan, mint kisasszony néven említeni; mintha feltételezné, hogy abban a társadalmi rétegben, amelyben Eliz él, férjük van a kisasszonyoknak is.

- Neveletlen népség, - fejezte be a mondanivalóját Domoszlainé - legalább köszönni eljöhett volna.

És ezzel eltemette a tanárnő emlékét mindörökre.

Domoszlai csodálattal és szégyenkezve nézte a feleségét. Ez az asszony a maga elfogultságában is monumentális. Érezte, hogy a legutolsó megjegyzésére lehetetlen nem válaszolnia.

- Igaza van, Hedvig. De ezek nem tudják jobban. Egyébként kár, hogy itthagya Vilmácskát. Kitűnő metódusa volt. Küldjön neki illendő végkielégítést.

Magában pedig azt gondolta, hogy ez a félszeg és dacos lépés végleg beigazolta mindazt, amivel Elizt előbb gyanúsította. Ezzel Eliz maga is beismeri, hogy nem méltó a szerelmére.

E pillanatban maga is elhitte, hogy többé nem szereti Elizt. Eszébe jutottak ősei, Farkas és Virgil. Mennyit szenvedhetett ez a két boldogtalan ember! És megállapította, hogy ő is tud szenvedni, ha kell.

- Csak az a baj, hogy nem is tudok semmi egyebet, mint előkelő titoktartással, némán és gögösen fetrengeni a kínban - tette hozzá keserű öngúnyolódással.

És nagyon sajnálta Farkast és Frigyeszt, La Bouche Friderika és Gemma Grisi szerencsétlen áldozatait.

Aztán megcsókolta feleségét és leánykáját, inasától elkérte kabátját és botját és leballagott a lépcsőn, hogy beleszédüljön az utca népének tarka-barka, lármás, vidám és esztelen tömegébe.

Az utcákon mérhetetlen tömegek tolongtak.

- Úgylátszik, senkinek sincs fűtött szobája.

Alig pislogott egy-két szomorú gázlámpa. A körút homályos, piszkos, rossz illatú csatornához hasonlított, amelynek öblében bogarak nyüzsögnek: apró, éhes, goromba, egymásnak útjában álló hetyke, szájas emberbogarak. A fiakkereks minduntalan káromkodott és ostorával végigsuhintott az embertorlaszokon, amelyek lassú, sánta, otromba ügetését akadályozták a lovainak. Rikkancsok minden sarkon, ismeretlen, agresszív, jássz-szótárból szedett, szenzációs jelzőszavakat ordítottak. Rokkant katonák, szürke zubbonyos, tengerészsapkás csavargók, fegyenc-képű ingyenélők cipőzsinórt, csokoládét, cigarettát, levelezőlapot, röpiratokat árultak bábeli zűrzavarban, szennyes szójátékok kíséretében, a pesti nyelv undorító argot-ján. A villamosokon, mint hangyák a csontokon, egymás hátán szorongtak hazasiető, boldogtalan halandók, akik messze külvárosokban laknak és nem telik nekik fiakkerre.

A nők éppoly agresszívek, éhesek, durva vonásúak, szégyentelenek és gorombák, mint a férfiak s nagy csoportokba verődve álldogálnak kocsmák, bárók és kávéházak előtt, lesve, várva a bőkezű férfit, aki megvacsoráltatja őket, éhes és dologtalan, fázós és elhagyott áldozatait a háborúnak. Sehol egy disztíngvált fogat, egy finom megjelenésű asszony, a nagyváros romantikája a kloaka romantikájává egyszerűsödött. A kávéházak ablakaiban feltett kalappal ültek, bent cigány húzta, az asztalokon papirosból ették a hideg húst, az asszonyok hangosan kacagtak. A füstben és homályban, a pörkölt és rossz tea szagában, benn és künn az ajtók előtt piszkos szerelmi megbeszélések suttogása, pincérek kurjongatása, tréfás búcsúzkodások és a forradalmi stílus gúnyos, cinikus, pesti humorral variált frazeológiája hömpölygött. Minden ház fala tele volt falragasszal. Kormányrendeletek, katonai parancsok, meghívók gyűlésekre, értekezletre, tanácskozásra, pártalakulásra, előadásokra, színházak, mulatók, kávéházak, tánciskolák, lebujok reklámjai meredtek a szemébe üzletek kirakatából, kávéházak ablakából, villamos kocsik tetejéről. Minden nap két új hetilapot, revűt, röpiratot, brosúrát, pamfletet, rendkívüli kiadást, füzetet, könyvet hirdettek soha nem hallott, vagy réges-régen megutált, eltemetett és feltámadt nevek cégére alatt, - ezeket árulta, kínálta, üvöltötte az utcasarok, a hirdetőoszlop, a rikkancs. És minden második szó: népköztársaság és minden negyedik: szociáldemokrácia.

Nem volt cégtábla, ép üzleti portálé, tiszta kerítés: mindenhol agitációs rajzok, bombasztikus feliratok, jelszavak és felhívások.

- Le a háborús uszítókkal. Vesszenek a hóhérok!
- Védjük meg a forradalom vívmányait!
- Azé a föld, aki dolgozik! Földet a katonáknak!
- Álljon be a népköztársaság hadseregébe!
- Szenzációs műsor az Aphrodite-kabaréban!
- Világ összes proletárjai egyesüljete!
- Fizessen elő a Vörös Ujságra!
- Ma nagy bál a Varieté-ban!
- Szakszervezetek gyűlése a Vigadóban!

László émelygős undorral olvasta a jobbról-balról, alulról, felülről, égből és kloakából ráförmedő, tolakodó, szemérmetlen sorokat; idegesen reszketett a dobhártyája a fülsiketítő zajtól, amely a lapok címeit, a szenzációs hazugságokat, a kicsinyes és otromba leleplezéseket harsogta.

Néhány plakát furcsa alakjával, rikító színével felhívta a figyelmét. Elképedt a cinikus közlékenység és szinte fájdalmas ízléstelenség tombolásán. Egyiken a férj a felesége bűneit, másikon egy ujságíró a kollegája sikkasztásait szellőzteti a fékevesztett szemérmetlenség szájkodásával. Válopör, családi botrány, kocsmai pofozkodás, hivatali visszaélés, szökött katonák vallomásai, kurtizánok emlékiratait, nyilvános házak hirdetéseit, fegyencek fenyegetőzése kitergette szennyes mondatait a falragaszra, mintha kéjelegne a fertőben, amelybe belesüllyedt.

- Éljen a szabadság! - gondolta Domoszlay és megvonaglott a szája attól a gondolattól, amely a maga gyötrelme kigúnyolására eszébe ötlött. - Holnap kiragaszthatom ide az utcasarokra, hogy a szeretőm megcsalt a legjobb barátommal.

Azt sem tudta, merre viszik nehéz testét megroggyanó, reszkető lábai! Ment, ment a körúton és megnézte a rövidszoknyás, pirosajkú és sárgahajú némbereket. Mindegyikben Elizt kereste. Nem csodálta volna, ha a népköztársaság két részeg katonájával ölelkezik az utcasarkon.

Ment, ment a körúton, befordult az Andrássy útra és az Opera utcában ütötte fel a fejét. Ott állott a ház előtt, amelyben egyszer vagy kétszer Elizzel találkozott. Fáradt volt, a gyomra émelygett, a feje zúgott, a nyelve leragadt a szájába.

- Iszom egy limonádét - gondolta majdnem álomban és befordult a ház kapuján.

Ott jutott eszébe, hogy tegnap volt szerda, tegnap kellett volna itt találkozniuk s Eliz tegnap írta a levelet, hogy többé nem járhat Vilmácskához.

- Nyomorult! - recsegett-ropogott fogai között, - de én még nyomorultabb vagyok.

Már benn volt a szobájában és leroskadt egy karosszékre.

Közben belépett hozzá az Opera-utcai lakás főbérője, egy apró, fonnyadtbőrű, parókájában groteszkül kacérkodó öreg kisasszony, aki évtizedekkel ezelőtt csinos és kíváncsú másodrangú táncosnője volt az Opera balettjének. Campanini Boriska magánzónő. Ez volt az ajtóra szegezett névjegyen, bár a házban mindenki tudta, hogy ezt a nevet csak művészi szabadságból ajándékozta magának. Egy óbudai kocsmáros leánya volt tulajdonképpen és tizenöt éves korában már ismerője volt a férfiaknak és a szerelemnek, mely az Operaház hátsó bejáratánál kezdődik és a szülészeti klinika ingyenes osztályán tart hosszabb-rövidebb megállóhelyeket. Negyven éves korában búcsút mondott a dicsőségnek és operaházi nyugdíját, meg sok szerelmi fáradozás révén összegyűjtögetett tőkéjének kamatait azzal gyarapította, hogy ízléssel és kényelemmel berendezett lakásából két szobát bérbe adott a gazdag és hajléktalan szerelemnek. Így került ide Domoszlay, aki két esztendeje volt bérője a kis aszúmnak, de két hónap óta csak egyszer, közvetlenül a forradalom kitörése után találkozott benne Elizzel.

A veterán táncosnő nagy színpadi ujjongással fogadta elegáns és szomorú lakóját.

- Két hónap óta felém se nézett, ez igazán nem szép öntől, uram - csicseregte a múlt század nyolcvanas éveinek vígjátéki hangján. - Ön nagyon elhanyagolja barátnőjét, uram.

Domoszlay fáradtan ült a székre és szerette volna a háziasszony örvendezését valahogyan lefokozni.

- Hogy van? - kérdezte gépiesen.

- Jól uram, sokat gondoltam önre, köszönöm. Mégpedig nem csupán szimpátiából ám. Tudja-e, mi az ujság? Megszaporodtam. Leányom van.

Az öreg színésznő arcán rég tanult kacér és szemérmes pikantéria grimásai vonaglottak.

- Leányom van. Tizenhat éves. Kis táncosnő itt az Operában. Mintha magamat látnám ezelőtt ... esztendővel.

Hogy hány esztendővel, a számot elnyelte, elköhögte, elcsuklotta, mintha félne, hogy kiábrándítja magából Domoszlayt.

- Tizenhat éves. Pompás kis vadmacska. Sugár, keskeny csipőjű, széles vállú, ruganyos mellű, vékonylábú, ennivaló, édes, gyönyörű, pikáns kis teremtes. Egy ártatlan kis démon. Akarja látni? - kérdezte szaporán a táncosnő és már indult, hogy bemutassa kis hugát, akit magához vett vénülő napjaira, akiben a saját karrierjének ragyogó, pompás folytatását remélte, egy örökké variálódó, mindig ugyanannak a regénynek ünnepi díszkiadását, amelynek tantiémjéből ő is ki akarja venni a maga provízióját.

Domoszlai hirtelen megakadályozta.

- Nem. Köszönöm. Majd máskor.

- Nem? - kérdezte ijedt, csodálkozó, szemrehányó, gúnyos és sajnálkozó tekintettel Campanini. Aztán hirtelen megállapította:

- Uram, ön szerelmes.

- Lehet.

- Baj.

Mind a ketten elhallgattak. Kis idő múlva az asszony nagyot sóhajtott.

- Szegény férfiak. Ha tudnák!

Domoszlai nyomban érdekelni kezdte a téma. Bármily lehetetlenségnek is látszott, de féltékeny és felizgatott fantáziája rögtön rémképeket látott. Valósággal vágyott valami csodára, mely Eliz hűtlenségének bizonyítékát adja, hogy azzal agyongyötörhesse magát. Tudta, hogy Campanini nem ismeri Elizt, de örült, hogy a legörültebb feltevések pusztán elképzelésével belevájkálhat a maga féltékeny lelkébe.

- Mit mond? - kérdezte szívdobogva. Szinte remélte, hogy Campanini kisasszony nyomban kitalál valami lehetetlen rémregényt, amelyből kiderül, hogy Eliz máskor is megfordul e helyen és éppen itt csalja többi szeretőjével. Az asszony azonban csak ennyit mondott:

- Azt mondom, hogy a nők nem érdemlik meg a férfiak szerelmét.

Domoszlai kissé lehangolta ez az általánosságban tartott keserű megállapítás. Már nem volt kíváncsi a bizonyítékokra, de az asszony kecses mozdulattal ráült egy fotel kartámlájára és pergő nyelven folytatta:

- E téren elég bőségesek a tapasztalataim. A színház... erről nem is beszélek. De a gőgös, hideg, merev tartású, templomos és alamizsnás úrhölgyek! A matrónák! A drága, finom, fehér szűzek! A bálók királynői! Higyje el uram, csodálatos és majdnem hihetetlen tapasztalataim vannak.

A kicsike, sovány, dekoltált pongyolájában idegesen vonagló asszony összecsapta a kezét.

- A szeretők! Mielőtt ön kibérelte a szobámat egy gróf járt ide a titkárja feleségével. Kis kövér, szőke asszonyka volt. Mindig előbb jött, mint a gróf. Megfőzte a teát, megvetette az ágyat, beillatosította a párnákat, mint egy jóra való hotelszobaleány. A gróf néha elmaradt. Akkor nekem sírt az asszony.

- Féltékeny volt?

- Dehogyan féltékeny. Arról sírt, hogy milyen fukar a barátja, hogy alig tud belőle egy bundát vagy karkötőt kicsikarni.

- Igaza volt szegénynek.

- Persze, persze. Szegényke el is keseredett ezen, nagyon megkért engem, hogyha tudnék egy nekivaló gazdag öreg zsidót, akit a gróf tudtán kívül fogadhatna itt...

- Pfuj!

- A gróf előtt egy fiatal író bérelte a szobákat, előkelő, gazdag hölgy kedvéért. Háromszor is eljött szegény fiú, míg öméltóságának egyszer kegyeskedett. Ez is nekem panaszkodott, hogy milyen ritkán jár ide az imádott úrnő. Szegény fiú. Ha tudta volna, hogy nem is olyan ritkán

van szerencsém öméltóságához. Egyszer egy ulánus főhadnagy, máskor egy képviselő, néha egy híres színész, párszor egy fiatal diák kísért ide... neveket nem mondok uram, Isten ments, még a kínpadon sem. Csak úgy mondom, a dolog elméleti érdekessége kedvéért.

- Nem jött rá a szegény író?

- Dehogyan! Négyszer-ötször rájött. Sírt, üvöltött, ájuldozott, fenyegetődzött, de az asszony jött, hazudott neki, ölébe vette a fejét és hipnotizálta.

- Hipnotizálta?

- Igen, igen. A fiú hörgött ilyenkor, kínosan fel-felkiáltott, csuklott, zokogott, sírt, sóhajtozott, mind halkabban és rövidebben, aztán elhallgatott. A többi természetesen nem tudom.

- S mi lett a vége?

- Fejbelötte magát. Nem halt meg, de nyomorult maradt örökre: az egyik szemére megvakult. A méltóságos asszony keservesen gyászolta, de a szobát továbbra is megtartotta. Azt hittem, hogy a fiú számára tartogatja, de rájöttem, hogy új szeretőjét hozza a házába. Akkor ki-dobtam. Undorodom az erkölctelenségtől, - fejezte be Campanini és ég felé emelte a tekintetét s két karját kitárta, mintha az Egek haragját hívná le a hűtlen asszonyok fejére.

Domoszlaynak elég volt Campanini asszony meséiből.

IV. A vén gazember.

Másnap megjelent nála Gudenus gazdasszonya és levelet hozott a professzortól. Míg Domoszlay öreg barátjának kusza sorait betűzgette, Matild asszony vasárnapi ünneplőjének teljes díszében, tollas kalapban, fátýollal, karmantyújába dugott kezekkel, csendesen sóhajtozva üldögélt a hallban és gögös pillantásokkal nézte le Istvánt, a rézgombos gérokkjában fel- és alá tipegő öreg inast s Jolánt, a fehérbóbitás, feketeruhás, nyúlánk szobaleányt, aki néha átsuhant az előszobán és ügyet sem vetett a kövér, kipirosított ajkú és kisütött hajú vendégre. Matild asszonyt ez a semmibevevés módfelett felháborította és szerette volna megleckéztetni a tisztetlen és hetyke népséget, tudtukra adván, hogy ő Domoszlay úr barátjának majdnem a felesége.

Domoszlay ezalatt mindnagyobb ámulattal olvasta Gudenus levelét.

- Tisztelt barátom! Az utóbbi időben egyre betegeskedem és sok olyan dolog jut eszembe, amire azelőtt elfelejtettem gondolni. Egy idő óta például nem tartom kizártnak, hogy egyszer én is meghalok, mégpedig minden hosszadalmas bevezetés nélkül, csak úgy hirtelenében, mint ahogyan néha egy kósza léghuzamra váratlanul kialszik spirituszlámpám a lombik alatt. Sohasem tartottam ugyan igényt a rendes és előrelátó ember jó hírnevére, de ma éjszaka eltűnődtem azon, vajjon mi lesz, ha reggelre megáll az a hitvány kis műszer, amely organizmusom napról-napra való funkcióját igazgatja s mi lesz azzal a lim-lommal, amelyet kis barlangomban évek hosszú sora óta szeretettel felhalmoztam. Laikusok előtt e kis holmi teljesen értéktelennek tűnik fel, de én tudom, hogy a pénznek mostan való valutája szerint legalább is félmillió koronát reprezentál. Bizonyos, hogy halálom után nyomban megrohannak ostoba és kapzsi idegenek és szétlopkodják könyveimet, műszereimet, porcellánjaimat, megsemmisítik a körülöttem heverő értékeket és senkinek semmi haszna nem lesz e vandál pusztulásból. Hűséges gazdasszonyomat, a derék Matild asszonyt kitanítottam tehát, hogy halálom esetén el ne veszítse a fejét, hanem nyugodtan és gondosan zárja be lakásomat, keresse fel önt és kérje meg, hogy jelen végrendelet értelmében irántam való szeretetének példátlan önfeláldozásával szíveskedjék temetésem és vagyonom sorsa felől intézkedni.

- Mindenekelőtt arról kellene szólnom, hogy mit hagyományozok önnek, egyetlen, kedves barátomnak és végrendeletem végrehajtójának. Sajnos, ennek a kérdésnek a megoldása nehezebb, hogy sem az én találékonyságomtól kitellenék. Önnek semmire sincs szüksége, amit pénzen lehetne megvásárolni. Ami önnek hiányzik, arra vonatkozólag legfeljebb csak tanácsokat tudnék adni, de azzal is csak azt ismételném, amit ön úgyis sokkal jobban tud, mint én. Nem hagyok önnek semmit, csak gondot és veszélyt, hátramaradt ingóságaim szétszórása és végrendelezésem betartása körül.

- Családom nincs, törvényes kötelezettségeim semmiféle irányban nincsenek, anyagilag, erkölcsileg teljesen független vagyok, derék gazdasszonyom, Matild asszony hűsz esztendő óta olyan tőkét takarított meg magának nálam, amelyből gondtalanul megélhet holtig. Ennél fogva neki sem hagyományozok semmit. Egész vagyonomat közcélokra kívánom fordítani.

- Talán feltűnik önnek, kedves barátom, hogy háztartásom hűséges vezetőjét, Matildot ilyen ridegen kitagadom a végrendeletből. Ennek indokolásául tájékoztatni kívánom önt a következőkről:

- Matild egy falusi varga leánya, nyolc testvére között a legidősebb. Soha olyan imádandó teremtetést nem láttam, mint amilyen ő volt, mikor megismertem. Hűsz esztendősen lehetett. Én

negyven. Gazdag ember voltam az időben. Matild szegény ördög, akit az alacsony és ostoba helyzet, a maga szépsége, az alkalmak, a férfiak vad éhsége és lelkiismeretlensége a végső elzülléssel fenyegetett. Amikor először megpillantottam, már tisztában voltam azzal, hogy ő az, akiért nekem is érdemes volt megszületnem. Negyvenéves, érett, tiszta, hideg és kiábrándult ésszel rájöttem arra, hogy nélküle az élet üres, nevetséges és esztelen vergődés; hogy benne van minden, ami ezen a világon szép, kíváncsú és érdemes; hogy ő jelenti a legfőbb öröm és megelégedés forrását; hogy csak általa, benne és vele együtt tudom az élet vágyát magamban megőrizni. Első látásra magamévá tettem. Egy délután jött el hozzám s minden ellenkezés nélkül, tisztán, szépen, természetesen, mint az attikai mezőkön a pásztorok leánya, átengedte magát az ő húszesztendősi égi szépségében és romlottságában. És ott maradt nálam három teljes napig. Micsoda három nap volt az! Mennyiszer elmondtam neki ezalatt, hogy végre, végre annyi tébolyodott keresgélés után, amikor már attól reszkettem, hogy sohasem találom meg a férfiolet egyetlen igaz és mindenekfelett való célját: az asszonyt, aki kielégít, végre tengernyi nézegetés, próbálgatás, kiábrándulás és megcsömörlés után valahára rábukkantam magamra az ő tökéletes szépségében. Három napig hallgatta ezt kinyílt szájjal, lecsukott szemmel, dobogó szívvel, reszkető szerelemmel, aztán a negyedik napon kinyílt a szeme, nyújtózkodott egyet, mint jóllakott és lusta fenevad és kijelentette, hogy elég volt. Eleinte nem akartam hinni e pokoli szeszélyben. Vártam. Résen álltam. A várakozás fél esztendeig tartott. Hogy ezalatt Matild mit csinált, nem kutattam. Megőszültem, megrokkantam, felesztendő alatt tíz évet öregedtem és sokszor magam is megrémültem testi és lelki összeomlásom láttára. Mindegy. A három nap olyan rendkívüli és magasztos szépségekkel volt tele, hogy emellett minden szenvedés és gyalázat elhomályosul. Tisztelt barátom! Ön tudja, hogy Matild még mindig szép és fiatal s joga van ahhoz, hogy neki a mindennapi száraz kenyérrevalón kívül, amelyet nálam keservesen összekuporgatott, még némi kényelmi és fényűzési igények kielégítésére is jusson. Kérem, intézkedjék, hogy vagyonom egyharmad része minden kikötés és megszorítás nélkül Matild rendelkezésére bocsáttassék. Megérdemli. A három felejthetetlen szép napért.

- Hát hogy azután mi történt? Matild férjhez ment. Esküvője előtt eljött hozzám és megfogadta: csendes, rendes, hűséges polgárasszony lesz, gyermekeket fog szülni, szeretni akarja az urát. Megvallom, hogy őrvöngésem akkor nem ismert határt. Először átkozódtam, fenyegetőztem, dühöngtem, aztán lebeszéltem tiszteletreméltó és okos tervéről és felajánlottam neki, hogy inkább én veszem el feleségül. Szerencsére neki több esze volt. Alig volt egyhetes asszony, újra meglátogatott. Három órán keresztül ott volt nálam. Ezalatt a három óra alatt mindenért kárpótolt, ami szenvedést és gyalázatot okozott a házasságával. Édes barátom, ön megért engem, ha ez ünnepélyes hangulatban hálával és elérékenyüléssel gondolok e három óra olympusi boldogságára. Elrendelem, hogy hagyatékomból kétharmad rész jusson Matildnak, hogy kis házat vehessen magának Budán s gond nélkül élje abban hátralévő napjait. Másfél év múlva Matild férje megszökött és én újra felajánlottam neki a házasságot. Újra visszautasított. Sokáig felém sem nézett. De kisvárosban laktunk és én mindent tudtam felőle. Minden szeretőjét ismertem. Eleinte szép, csendes, lelkes kis szerelmei voltak. Nemsokára azonban egészen aljas botrányok fertőjébe süllyedt. Én sohasem tudtam elfelejteni. Mérhetetlen magasságban állottam fölötte, de szemeim egy pillanatra sem vesztették el az ő sötétben imbolygó, romlott, buja, szégyennel teli tragikus alakját. Szemvéseimről fogalma sincs önnek, mélyen tisztelt barátom. Eszeveszett mazochista gyönyörűséggel még magam voltam az, aki mesterségesen fokoztam őrvöngő kínjaimat. Voltak hangulataim, amikor egyenesen reklámoztam Matild szépségének és romlottságának és árultam őt, mint a libiai rableányokat árulták Alexandria piacán. Léha, részeges és durva erkölcsű barátaim fantáziáját felizgattam Matild szépségének kitergetésével, hogy magamat kínozzam és lealjasítsam csökönyös és ellenállhatatlan vonzalmamat. Hogy éjszakának idején delíriumos lázban

lássam, mint pusztul el az ő isteni szépsége, mint kallódik el az én drága örökségem tékozló suhancok és öreg kéjencek kezén. És közbe-közbe szégyenkezve, gyalázatos önmegalkuvással, fogvacogva a leírhatatlan sóvárgástól, meg-megindultam feléje, hogy maradék szépségének kincseiből én is kolduljak egy kis alamizsnát. És a küszöbe előtt, fájdalomtól meg-némulva, moccanni sem tudtam és elátkoztam ostoba és tehetetlenül vergődő rögeszmémet. Hej, micsoda évek voltak ezek! Bizonyára betegség volt ez, tisztelt barátom, akárcsak a vér-edényelmeszesedés, vagy a fehérvérűség. Érdemes volna e nem ritka tünetek biológiai okait kikutatni, - mit szólna hozzá hogyha effajta lélektani, vagy élettani kísérletekre rendelném vagyonom még el nem hagyományozott harmadát?

- Éppen tizenöt esztendeje, hogy egy tiszta, hideg decemberi reggel találkoztam vele házam kapujában. Megszólított. Azt mondta, hogy hozzám igyekezett éppen. Fáradt, beteg, szomorú és érzi, mily nagy bűnt követett el ellenem. Megfogadom-e cselédemnek?

- Meghökkenem s egy pillanatra elállott a szívem dobogása. Ön tudja, hogy kívülről tudom Shakespeare halhatatlan szonettjeit s akkor, e porbaomlott és imádandó Magdolna előtt hirtelen eszembe jutottak e sírvapanaszkodó sorok:

Vádold a sorsot, óh vádolhatod.

Mért, hogy csak ily silány állást adott,

Miben silány lesz erkölcs és szokás.

Domoszlaynak minden vére a fejébe szaladt. Szent Isten, a 111. szonett! Alig tudta tovább betűzni a végrendelet sorait:

- Leültettem, töprengtem egy kevéssé. Mi lesz ebből? Új botrányok, új fájdalmak, új csalódások, kimeríthetetlen forrása a szégyennek és gyalázatnak és a boldogtalanságnak! Nem teszem. Matild ekkor megfogta a kezemet, ráhajtotta fejét és könnyeiben és csókjaiban fűrésztötte reszkető ujjaimat. Három percig mozdulatlanul, megrendülve, majdnem sírva türtem forró könnyeinek omlását s bűnbánatának alázatos csókjait. Három perc alatt kijelöltem további életem irányát és tempóját. Akkor már vagyonom roncsai szerteúszkáltak adósságaim és kötelezettségeim baljóslatú vizein. Ezalatt a három perc alatt eltökéltem, hogy mindent otthagyak, ami hiú és zajos multamhoz hozzáköt, magamhoz emelem Matildot és elbúvok egy nagy város sötét kötetengerében. Egyszerre olyan világosság támadt az agyamban, hogy ujjongva fölkiáltottam: mi közöm nekem az emberekhez, az élethez, a világhoz, a pénzhez, az ünnepekhez és a hétköznapiakhoz, a társasági parádékhoz, városi magisztrátushoz, törvényhatósági bizottsághoz, telekkönyvhöz, tőke-kamatadóhoz? Mi közöm van nekem mindezekhez? Legyen rendben a gyomrom, sohse billenjék meg az egyensúly vágyaim és kielégüléseim mértékletességében, naponta hat-nyolc órát egészséges és üdítő álomban tudjak szundikálni, találjak örömet a betűben, a vonalban, a ritmusban, az ideák és érzések szépségében, legyen egy jó széles, ruganyos, puha ágyam, kényelmes, könnyű meleg ruhám, kéznél legyen teaforraló és pipa, ha idegeim könnyen, aprólékosan és gépiesen szórakozni kívánnak és elbújhassanak egy asszony árnyékában, akiben nekem jó kedvem telik. Ezt határozván el ezalatt a három perc alatt, kedves barátom, kötelelességemnek tartom, hogy vagyonomnak mindhárom harmadát Matildnak hagyományozzam, mert neki köszönhettem, hogy rávezetett annak a tudására: mi szükséges az életben a nyugodalmas és változatlan boldogsághoz. Idegen emberek bizonyára nehezen értik meg, hogy az életben csak akkor találjuk meg a tökéletes megelégedés föltételeit, ha teljesen elzárkózunk előle. Mert úgy áll a dolog, hogy a bennem levő mikrokozmosz mérhetetlenül nagyobb, bonyolultabb és beláthatatlanabb, mint az egész világegyetem. Ez a mikrokozmosz pedig csak akkor képes önálló életre, ha megtalálja azt a másik sejtet, amely egyetlen tökéletes individuummá egészíti ki a maga félorganizmusát. Ez

az asszony. Én ezt megtaláltam Matildban - nem képzeli, barátom, mily ritka szerencse, ha valaki az életben így ráakad a párjára! - s ezért úgy akarom, hogy hagyatékomból egyetlen molekula se jusson máshová, mint az ő áldott, boldogságot nyújtó kezeibe...

*

Domoszlai keserű mosollyal dobta le íróasztalára öreg barátja levelét. Néhány sorban válaszolt, azalatt behívta magához Gudenus gazdasszonyát, hogy jól szemébe nézzen egy olyan asszonynak, aki boldoggá tud tenni egy férfit. Megdöbbsen, amint orrát megütötte az olcsó és brutális parfümszag, amely Matild asszony prémjeiből áradt. Ijedten nézett hatalmas alakjára, meggyipirosra festett ajkára és duzzadt, kenőcsöktől elrontott fényes arcborára. Már megbánta, hogy a katonás föllépésű, sirdogáló hangú és bujatekintetű némbert beeresztette a szobájába, de Matild kínálás nélkül leült íróasztala mellé és elsírta bánatát gazdája barátjának.

- Nem képzeli uram, mennyire aggódom Gudenus egészsége miatt. Napok óta rosszkedvű, étvágytalan és töprengő az öreg. Keveset alszik, folyton zsörtölődik, nem győzöm kiszolgálni, pedig igazán nem ezt érdemlem tőle. Föl is tettem magamban, hogyha alkalmam lesz, egyszer elpanaszodom önnek.

László rémulten nézett a duzzogó asszonyra, akinek máris két hatalmas könnycsepp jelent meg szemében, mint két megdönthetetlen dokumentum arra nézve, hogy a férfiak milyen hálátlanok a gyámoltalan asszonynéppel.

- Ne legyen igazságtalan asszonyom és legyen elnéző a beteg ember szeszélyei iránt. Gudenus drága, jó, nemeslelkű, igaz férfi.

Matild asszony gúnyosan föl kacagott.

- Látszik, hogy nem tud semmit Domoszlai úr a mi életünkről. Nem tudja, hogy minden szerencsétlenségemnek ő az oka, hogy tíz éve hűséges cselédje vagyok, hogy rongyos béreimből alig telik egy jóra való kalapra, s ha Gudenus meghal, mehetek koldulni, vagy kiállhatok az utcasarokra.

- Az utóbbiról ugyan már elkéstél, - gondolta magában Domoszlai, de udvariasságból résztvevő arcot vágott és halkán csillapította az asszonyt: - Meg is becsüli önt a tanár úr nagyon.

- Mit tud ön, uram! - siránkozott Matild. - Van-e önnek valami sejtelve arról, mivel tartozik egy férfiú annak az asszonynak, akit szerencsétlenné tett egész életére? Húszéves voltam, amikor Gudenus úr elcsábított, áldozatul ejtett, tönkretett, meggyalázott s egész életemre megvetett személlé, szerencsétlen közprédává tett a nyomorult.

Domoszlai elképedve bámulta a dühöngőt. - Ah, a három nap - gondolta szomorúan és tágrameredt szemmel tekintett az asszony kipirult arcába.

- Bizony, - folytatta Matild, - tönkretett. Még szerencse, hogy idejében megszabadtam tőle, mert már vőlegényem volt, akit tiszta szívből szerettem és szerencse, hogy az illető nem vette észre, mit tett velem Gudenus.

- Férjhez ment tehát?

- Dehogy. Tetszik tudni, meghaltak a szüleim, egy nap vitte el őket a kolera. Magam maradtam. Kétszobás lakásunk volt, az egyiket bérbeadtam egy pénzügyőrnek. Szép ember volt, de sokáig ellenállottam neki. Egyszer késő éjjel jött haza és megtörtént. Nem is csodálom. Szabad prédának nézett. Tudta, hogy Gudenus mily alávaló módon ejtett meg engem. Akkor már az egész város tudta. Megvallom, magam sem csináltam belőle titkot.

- Úgy.

- Aztán meg is szerettem a bérlőmet. Egész jól éltünk. Rábeszéltem, hogy vegyen el feleségül. Ráállott, csak valami hozomány kellett neki. Teherben is voltam. Elmentem Gudenushoz. Nem mondom, Gudenus elég szépen gondoskodott rólam.

- Na látja.

- Hálás is voltam neki.

- A három óra, - gondolta magában Domoszlay.

- Abban sem volt köszönet, - folytatta az asszony ingerülten. - Egy szép napon elszökött az uram s az üresen maradt szobát egy ügyvéd vette bérbe. Erőszakos, közönséges, követelődző ember volt. Egyszer berontott hozzám. Persze látta, hogy elhagyatott teremtes vagyok és néha későn jövök haza a kávéházból.

- Aztán ő tartotta a gyereket?

- Nem. Azt tanácsolta, hogy pereljem Gudenust. Ő vitte a pert.

Domoszlay szinte ijedten nézett az asszonyra.

- Hiszen akkor férjes asszony volt maga.

- Igaz, de én nem ismerem a törvényeket. Gudenus fizetett.

- Szegény.

- Szegény! Ő volt akkor a leggazdagabb ember Kecskeméten, én pedig nyomorogtam. A Gudenus pénzét is elcsalta tőlem egy tiszt, aki sikkasztott. Lerongyolódtam. Elmentem egy kávéházba pénztárnoknőnek. Ott észrevették, hogy szép hangom van. Amikor egyszer kabaré jött Kecskemétre, engem is fölléptettek. Jól ment a dolgom, de egyszer az uram, akiről azt hittem, hogy Amerikában van, betoppant hozzám, félholtra vert és kidobott az utcára. Igaza is volt neki. Mindent tudott, ami köztem és Gudenus között lefolyt. Két hétig feküdtem a kórházban. Amikor meggyógyultam, az orvos visszaélt a helyzetemmel. Nem is vehettem rossz néven. Mit gondolhatott rólam. Az ügyvédet sem csodálom, aki a válóperemet vitte. Hiszen fizetni sem tudtam neki.

- Hát az is?

- Az is.

Domoszlaynak a gyomra kezdett émelyegni. Ránézett az asszonyra s meglepetve látta, hogy annak az arcáról sűrűn peregnek a könnyek. Egészen megzavarodott. Ennek a nyomorult néembernek sejtelve sincs a maga groteszk rútságáról. Az ő lelkéből nézve a dolgot, ez is csak olyan tragédia, mint akár a Gudenusé. Megkérdezte tőle, mi lett az urával.

- A bíróság az én hibámból mondta ki a válást, pedig a bíró...

- Az is?

- Az is. Azt hittem, hogy megnyerem magamnak, ha engedékeny leszek. Meg aztán ő is tudja, hogy a Gudenus szeretője voltam.

Matild asszony lecsüggesztette a fejét, mint egy mártír. Vastag, festett szemöldöke alól folyton szivárgott a könny. Hatalmas keble meg-megrándult és vállait összehúzta, ahogy roskadozva ült a széken.

- Nyomorba jutottam. Szerencse, hogy valamicskét értek a fehéreneműhöz. Férfiinget varrogattam, s magam vittem el a fehéreneműt az urakhoz. Bizony, a férfiak mind egyformák. De, Istenem, meg lehet őket érteni. Az egész város tudta, hogyan bánt el velem Gudenus. Már nem

haragszom senkire. De akkor nagyon megúntam a férfiakat. Meggondoltam a dolgot, elhatároztam, hogy megbocsátok Gudenusnak. Beállítottam hozzá és elpanaszkodtam neki. Akkor láttam csak, hogy milyen csendes, szelíd ember az öreg. Amint meglátott engem, reszketni kezdett s azt mondta, hogy még mindig úgy szeret, mint az első találkozáskor.

- A három perc, - gondolta Domoszlay és e pillanatban nem tudta, hogy sajnálja-e, megvesse-e, nevesse vagy megsirassa derék tudós barátját. De az asszony nem sok időt engedett neki a töprengésre. Hirtelen fölkapta a fejét és pergő nyelvvel rikácsolta tovább.

- Attól kezdve engedelmes és hűséges szolgálója voltam, sohasem csaltam meg, pedig a boldogságtól és meglelégedéstől úgy megszépültem, hogy a férfiak versenyt szaladtak utánam. Sütöttem, főztem, vasaltam, takarítottam s ápoltam őt, mint egy cseléd. Tetszik érteni? Mint egy cseléd. Én, aki után minden férfi bolondult! És mi a köszönet? Fölhozott Pestre, itt elzárt a világtól, tönkretette az egzisztenciámat. A vagyonát elprédálta. Mindenféle ostoba gépekbe, üvegekbe, ócska könyvekbe, orvosságokba verte bele azt, amit Kecskemétről elhozott és most arról panaszkodik, hogy beteg és érzi a halált. Tessék megmondani uram, mi lesz velem, ha meghal az a vén gazember?

Domoszlay lassan elővette Gudenus levelét és újra elolvasta belőle ezeket a sorokat: „Megállapítottam, hogy ő az, akiért érdemes volt megszületnem. Negyven éves, érett, tiszta, hideg, kiábrándult ésszel rájöttem arra, hogy nélküle az élet üres, nevetséges és esztelen vergődés: hogy benne van minden, ami ezen a világon szép, kíváncsú és érdemes; hogy ő jelenti a legfőbb öröm és meglelégedés forrását: hogy csak általa, benne és vele együtt tudom az élet vágyát magamban megőrizni. Vagyonomnak mindhárom harmadát Matildra hagyományozom, mert neki köszönhetem, hogy rávezetett annak a tudására: mi szükséges az életben a nyugalmas és változatlan boldogsághoz.”

Domoszlay egész testében megrendült. Szegény Gudenus! Aztán hirtelen eszébe jutott Eliz. Ki tudja, kívülről nézve van-e különbség Gudenus György és Domoszlay László regénye között? Úgylátszik, a szerelmeket csak belülről, az idegrendszer szubjektivitásain keresztül lehet értékelni. Kívülről förtelem, de az bizonyos, hogy Gudenus boldog. És Heine is boldog volt az ő Mirat Matildjával. Mindez szörnyűség és úgylátszik, nem szabad róla gondolkozni, csak el kell fogadni úgy, ahogyan van.

László mégis elviselhetetlen félelmet és undort érzett magában, fölkel, valami irtózással nézte végig az asszony gyűlöletes alakját. Úgy érezte, hogy ezt egyenesen az ördög küldte ide megmutatni neki Eliznek és a maga szerelmének pokoli torzképét. Kedve támadt, hogy öklével sujtson e borzalmas karrikatúrába, s vele együtt megsemmisítse azt az asszonyt, aki egyszer „reggel felé elálmosodott, leheveredett egy dívánra és...”

Majdnem hangosan ismételte ezeket a szavakat, amelyek benne voltak a vérében, mint az agyvelőgyulladás bacillusai.

Összeharapta ajkát, fölkel, megbiccentette a fejét és hangosan rászólt a vendégére:

- Majd beszélek a tanár úrral. Isten áldja meg.

V. Az aranyember.

December elején levelet kapott Eliztól. - Nem tudok nélküled élni - írta az asszony - kimondhatatlanul szeretlek, s ha nem jössz el régi boldogságunk kis fészkébe, akkor meghalok. Jöjj, szeress, bocsáss meg, mentsd meg az életemet. Szerdán délután 6 órakor várlak az Oper utcában.

- Milyen nap van máma? - kérdezte fennhangon László - de senki sem volt körülötte és nem tudott rájönni, hogy hétfő van-e, vagy csütörtök. Felvette a kabátját, kiment az utcára és megnézte a hirdetési oszlopokat. Egy színházi plakátot keresett. Egyetlenegyét sem talált.

- Kérem szépen, nem tudná megmondani, milyen nap van máma? - kérdezte, olyan szánalmas nyomorúsággal, a legközelebbi posztoló rendőrt, hogy az elnevette magát.

- Szombat - morgott a derék ember és alaposan szemügyre vette Lászlót. - Miben segíthetek az úrnak?

- Köszönöm - dadogta Domoszlay és a klubba sietett.

Ott levelet írt Eliznek.

„Sajnálom, lehetetlen. Holnap utazom Bécsbe, négy hétig távol leszek.”

Ezt írta, de ezalatt egész testében reszketett.

- Eliz azt hiszi, hogy akkor inthet magához, amikor szeszélyes kis agyának, unatkozó idegeinek, vagy egy másik szerelemben megcsömörlött érzékiségének éppen eszébe jut egy viharos házasságtörési délutánban felfrissülni. Ohó! Gyűlölöm azt az asszonyt és megleckéztetem.

Kiegyenesedett, ráncbaszedte homlokát és csakugyan mélységes szerelmi gyűlöletet érzett, amely a torkát fojtogatta. A levelet az iskolába címezte és előre kéjelgett Eliz meglepetésében, szégyenkezésében és bámulatában. Teljes elégtétel gyanánt fogadta azokat az elképzelt gyötrelmeket, amelyeket - életében először - okozni tudott a szeretőjének.

Mivel pedig azt írta, hogy elutazik, be is kell váltani a fenyegetődzését. Rozsányi szerkesztő útján, aki az új kormány körül is tele volt hasznos összeköttetésekkel, huszonnégy óra alatt megszerezte az útlevelet.

- Ha a pokol kapui megnyílnának s a pártütő angyalok vennék át a népek adminisztrációját, te nyolc nap alatt benfentes volnál e földalatti demokráciában s megnyergelnéd a kijárókat Lucifer előszobájában - bókolt tréfásan Rozsányinak.

A szerkesztő keserű fintorral lelökte szeméről csillogó monokliját és majdnem meghatóan panaszkodott.

- Tévedsz, kedves László. Nem Belzebúb, Lucifer és a Sátán kormányozzák ezt az országot, hanem nyurga és éhes filozopterek, hírlapok korrektoraik és biztosítótársaságok ügynökei. Jámbor nyárspolgárok ők, akik feleségük papucsa alatt szuszogva igazgatják a forradalmat. Este nyolc óra után minden lépésükről beszámolnak a ház úrnőjének, aki polgári iskolai tanítónő, gépirókisasszony, vagy divatárusné volt valamikor. Ma délben láttam, hogy a miniszter oly sóvár meghunyászkodással nézett fel a gépirókisasszonyára, mint a lakáj a király udvarhölgyére. Az ilyen fickók kezéből ki kell venni a kormánypálcát s vissza kell kergetni őket kétszobás lakásukba, a hátsó lépcső és szennyves vízvezeték tájékára. Ó, ha benned volna egy kis kedv a hatalom birtokára...

- Kergesd el őket, Miklós és a nemzet két nap alatt a lábaidnál hever.

- Csak veled együtt, László.

- Én magamat sem tudom kormányozni, - vágta el minden további kapacitáció fonálát Domoszlay és gyermekes örömet érzett, hogy mily kemény leckét ad ő most a szeretőjének.

Elment a menetjegyirodába, jegyet váltott, hazarohant, becsomagolt és elbúcsúzott családjától.

Hedvig, valami ürügy alatt szerette volna telefonhoz hívni Stefániát, hogy megtudakolja: vajjon nem utazik-e ugyanakkor a bárónő is Bécsben? Nem tette. Csak a gondolatai voltak a féltékeny, vergődő, kicsinyes és rosszhiszemű asszonyéi, a cselekedeteit kemény és férfias büszkeség vezette. Nem is kérdezte meg, miért utazik László, s a férfi örült, hogy nem kellett kertelnie. Elment, megszökött Hedvig szűrő, gyanakvó, gúnyos fekete szeme elől, amelyből csak akkor csöppent ki a könny, amikor férje kocsija már elrobogott a ház előtt. Akkor a szívéhez kapott, amelynek nem tudott parancsolni: az arteriosclerosis nem ismeri a büszkeséget.

László pedig, ahogy a pályaudvarra ért, berohant egy telefonfülkébe és felhívta Eliz iskoláját.

- Isten vele, Eliz, öt perc múlva indul a vonatom.

- Az égre kérem, ne tegye ezt velem.

- Sajnálom, mennem kell.

- László!

A férfi letette a kagylót és arcát előntötte a szégyenkezés pirja. Mire való volt ez a gyermekes és ízléstelen búcsúzkodás?

Kirohant a bécsi vonat elé, beugrott az induló kocsiba és végigvágta magát a kanapén.

- Kicsinyes vagyok és gyáva, - gondolta - de nem akarok Gudenus sorsára kerülni.

Pár percig Gudenus dolgán töprengett. Az öreg professzor, ahogy meggyőződött róla, már kilábolt betegségéből, újra friss és mohó energiával látott kísérletei és vizsgálódásai után. Úgylátszik, mintha a neki tett gyónással rendbehozta volna összekuszált idegzetét és a végrendelet, mint egy jótékony férfias gesztus, visszaadta kedvét az élethez.

László hamis színészi pózzal dőlt hátra ülésébe és szerencsét kívánt magának, amiért oly hajthatatlan jellemű embernek mutatkozott.

A vonat hirtelen kisurrant a házak közül, nekivágott a kertek, rétek, földek sakktáblájának, dübörögve rohant át a hidakon s tovaszágulva, rendre faképnél hagyta az őrházakat, mint ahogy forró és sebesen iramló szenvedélyünk elszalad a fiatalság egymásra halmozódó futólagos szerelmi kalandjai mellett. László öntudatos méltósággal gondolta végig az elégtétel és bosszúállás kéjes örömeit, de az idegei nem akartak ehhez a nagy megelégedéshez a maguk kéjes vibrációjával hozzájárulni. Szemei a kocsi zöld tapétájára vetítették Eliz finom és dekadens testének hajlékony körvonalait és arcának titokzatos szépségét, a füle halkan utána rezegte az ő bűgös, kissé rekedt és durcáskodó hangját, amely mindig azt az impressziót keltette, mintha szerelmes extázisban reszketne, ha a párjának muzsikál. Orra megtelt az üde és fiatal és jó illatokat párologó test ambrájával, ujjaiiban föltámadt a ruganyos, síkos, síma, erős szövetű, feszülő bőr tapintásának emléke, szája elepedt a rég elcsattant csók szomjúságában, László egész testében tűrhetetlen lázak kezdtek futkározni, az ablakot kinyitotta, fázott, magára terítette plédjeit, kiverte a veríték, könnyet kapott a kezébe és a betűkből unalmat és nyugtalanságot olvasott. Eldobta a könnyvet, rágyújtott, fölugrott, kiment a folyosóra, a vonat oly eszeveszettül himbálódzott, hogy jobbról-balról összeütötte magát, hej, a keserves mindenit a világnak, hol vagyunk? A vonat még csak Vác körül járt és elgondolta, hogy

belehal az unalomba, amíg eljut Bécsbe. Mégis csak eljutott valahogyan s az első ember, akivel Bécsben találkozott, Lucic Simon báró volt, Bertóthyne apja. Az öreg pénzember gyönyörű fiatal hölgyet kalauzolt a Sacherba.

László elmosolyodott. Tudott a báró viszonyáról, most hirtelen eszébe jutott minden, amit erről a különös szerelemről Pesten beszéltek. Lucic báró öt esztendeje rabja az érdekes szépségű, nyulánk, vöröshajú asszonynak, aki fejedelmi pompájú tízszobás lakásban lakik a Múzeum-utcában, míg férje, a kis vasúti hivatalnok, valahol a pályaudvarok körül éli a maga kétszobás, szürke és hideg kis garszón életét. Tekintélyes évjáradékot kap ezért az engedékenységért a férj, aki az évjáradékot bölcs életművészettel arra használja föl, hogy csinos háromszobás lakást, elegáns kis toalettokat és nem mindennapi kényelmet ad az Operaház egy fekete hajú, vékony lábú, csapongó kedélyű, apró táncosnőjének. A táncosnő komoly és gyengéd házastársi odaadással honorálja a vasúti hivatalnok bőkezűségét, de a szíve az orkeszter egy ifjú és sápadt fuvolása felé lángol, aki a maga savanyú kis egzisztenciáját a ballerina bőkezű és forró szerelmével édesítgeti mindaddig, míg nem lesz módjában gyermekkori kis pajtását, egy molett, fehérarcú, kékszemű kis telefonos kisasszonyt Isten és emberek előtt élettársává és gyermekeinek anyjává tenni. Ennyi aljasságnak kell összehalmozódnia addig, míg egy operai fuvalás és egy telefonos leányka férj és feleség lehet s Lucic báró aranyainak ily hosszú és tekervényes folyosón kell leszivárogni két gyámoltalan és nyomorult emberkéig, hogy azok egymáséi lehessenek.

A báró is észrevette őt s barátnőjét faképnél hagyva, kurta, vastag lábaival utána eredt Domszlaynak.

- Boldog volnék, László, ha együtt vacsoráznál velünk. Igen, velem és Antóniával. Első szerelmem Ofélia volt, a második Stella, a harmadik Antónia, - fuvalázta tréfás érzélgősséggel, - ne tagadd, Toncsika asszonyt te is ösmered hírből és csodálad rozsdavörös haját és makulátlan nyakát. Remélem, nincs jobb programja a mindszei anakorétának.

Lucic báró elegáns hanyagsággal minden r betűt kihagyott a szavaiból és nem tartotta szükségesnek azokat j vagy v betűvel helyettesíteni, vagy kemény ropogtatással hangsúlyozni. Ez egész sajátságosan lágy és nőies jelleget adott a beszédének s nem volt emberfia, aki elhitte volna, hogy e lehelletszerű nyájaskodással is ki lehet valakit forgatni utolsó garasából. Rozsányi esküdözött, hogy a báró üzleti sikereinek kizárólag e dekadens és férfiatlan orgánuma a titka.

László együtt vacsorázott a báróval és barátnőjével. Az étterem a háború legszebb napjait juttatta eszébe, a maga eleganciájával és pazarságával. Ragyogó estélyi ruhák, fekete férfiöltönyök, cikázó briliánsok, vakító fehér mellények nyüzsögtek az asztalok körül, egymásba folyva, kígyózva, folyton új és új csoportokkal felfrissülve, ahogy a vacsorázók asztalaikat keresték a frakkos pincérek kalauzolása mellett. Sok volt a külföldi egyenruha. Francia, angol, belga, olasz tiszték otthonosan és fanyar egykedvűséggel üldögéltek asztalaik körül, amelyek közepén drága virágcsokor ontotta parfümmel felfokozott meleg, buja illatát. Az asztalok roskadoztak az ezüst és porcellán súlya alatt. A tiszték mellett mélyen dekoltált, árnyékolt-szemű, festettarcú dámák unatkoztak. E hölgyek értéke csak dollárban és frankban fejezhető ki ezidőszereint, mint ahogy a háború alatt márkában számították fel csókjaikat. Prémek, bársonyok, selymek, aranyak és platinák, csipkék és fehér bőrkesztyűk körítették a többi asztalt is, ahol osztrák és magyar koronával vásárolják a kéthetes szerelmeket. Itt egyetlen férj nem volt a saját feleségével és két hónappal ezelőtt egyetlen asszony sem ismerte azt az urát, aki ma kifizeti a vacsoráját. A férfiak határozottan magasabb társadalmi rétegből valók, mint az asszonyok.

Ez volt az első impressziója Domoszlaynak és szinte idegenül és gyámoltalanul nézett végig az étterem közönségén.

- Ezt nevezik nagyvilági életnek, stílusnak, örömmek, szórakozásnak, gyönyörűségnek, - gondolta félszeg idegenkedéssel és amikor a mellette ülő Antóniára nézett, szégyelni kezdte magát arra a gondolatra, hogy e szép vörös asszonyt valaki nem a báróval, hanem vele fogja összekombinálni.

A báró ezalatt megrendelte a vacsorát, kényesen csipegetett az előételekből, pohárka finom likőrt hörpintett le étvágygerjesztőnek, térdén kiterítette a szalvétáját s elégtelen, kissé ki-pirulva állapította meg, hogy nincs szebb asszony az étteremben Antóniánál. Odafordult Domoszlayhoz.

- Nos, mit szólsz ahhoz, hogy hollandi forintra konvertáltam hadikölcsönkötvényeidet.

- Köszönöm, Simon.

- Kerek egy milliót szereztem neked.

- Köszönöm.

- Londonban van a milliód... azaz... e pillanatban nem is tudom, hány fontod, a magam letétjében.

- Ki tudja, nem lesz-e rá szükség hamarosan.

- Jó helyen van, László. Hát te hogy gazdálkodtál fiam?

- Sehogy.

- Gondoltam. Sebaj. Majd jóra fordul minden.

- Gondolod?

- Bizonyos.

És nagyszerűen dobálta be magába a pezsgőben sült pulykamell omlós szeleteit. Antóniának tokaji bort töltött és mosolyogva koccintott mindkettőjükkel. László kínosan feszengett a székén. A vörös asszony néha rávetette zöldes szemének izzó tekintetét. Tetszett neki az elegáns, sápadt, törődött, de mégis hajlékony finom magyar úr.

Újból Lucic báró beszélt.

- Hogy vagytok otthon?

- Kínlódunk.

- Majd kialakul minden.

- Félek, hogy csak rosszabb következik.

- Egyelőre.

- Bizonyosra veszem a bolsevizmust.

- Átmenet.

- Az egész ország koldusbotra jut.

- Aztán talpra áll a tékozló fiú.

- Irígylem az optimizmusodat.

A teremben megszólalt a vonósnégyes. Beethovent játszottak. Egyik asztalnál már túlságosan kigyulladt az asszonyok kedve. Erős és nyílt flörtök szövődtek szomszéd társaságok között. A poharak hangosabban verődtek össze, mintsem Beethoven felséges, komor, vágyakozó és fájdalmas hangsoraihoz hozzáillett volna.

- Itt minden második ember pénzüzér, vagy áruügynök - jegyezte meg Lucic.

- Sok arisztokratát is látok a páholyokban.

- Elsőosztályú ügynökök.

- És a hölgyek?

- Másodosztályúak. Itt mindenki ad és vesz; kínál és keres. Ez egy grandiózus végkiárulás. Árulják a hadigyárak készleteit, a nyersbőrt és a bakancsot, a földesúri kastélyokat és az ócska horganylemezt, ólomcsöveket és régi képeket. Rizskásával, mazsolaszőlővel, szardiniával és főúri könyvtárakkal együtt kínálják a földbirtokot, katonai posztót, ágyút, egy füst alatt eldugott gyógyszerekkel, anilínfestékekkel, főhercegek szeretőivel és pipagyűjteményekkel. Itt minden eladó, vagy bérbevehető. Eladó a Votiv templom, Donner Rafael kútja, Albrecht főherceg emlékszobra, Benvenuto Cellini sótartója, Goethe emléke, a történelmi múzeum és a kapucinusok sírboltja. Ezek a derék demokraták mindent dobra ütnek először, másodszor, ki ad többet harmadszor.

- Irtózatos.

- Dehogyan irtózatos. Ennek így kell lenni. Városok emelkednek és városok süllyednek. Hol vannak már Assyria és Babilonia metropolisai? Mi lett Ninivéből, Karthagóból, Alexandriából? Az antantnak nincs szüksége Bécsre. Az antantnak egyelőre Prága kell és Bukarest. Ha a bécsi nyárspolgároknak, a Habsburgoknak, az udvari múzeumok őreinek és a szállodák igazgatóinak megreped a szívük, Bécs mégis befejezte történelmi szereplését. Végkiárulás. Igyekezzei mennél többet összevásárolni. Nem adok neki húsz esztendő és a Ringen nem látsz annyi automobilt, mint Belgrád akármelyik mellékutójában. Városok és népek éppen úgy emelkednek és süllyednek, mint családok és emberek és nemzetségek. Csak valamivel hosszabb idő alatt. Éppen úgy lesznek hadimillió és konjunktúrás fővárosok, mint parvenü családok és meggazdagodott ócskavaskereskedők. Nincs azon semmi keseregni való. Az érték, a pénz, a vagyon, a kincs azért megmarad, csak helyet és gazdát cserél és átalakul. Mint a fizikában az energia. Hodie mihi, cras tibi. Csak az fontos, hogy ma mindig nekem, neked mindig csak holnap.

És a báró sokáig kacagott a száján kiszaladt ötlet kedélyes cinizmusán.

- Barátom, ilyen nagy zűrzavarban minden ember csak magára gondoljon. Menteni, ami menthető. Csak semmi szentimentalizmus.

László végre megszólalt:

- És mi lesz velünk, magyarokkal?

- Hohó, itt aztán nem engedek az optimizmusból - lelkendezett Lucic lágyan és finoman, már ahogy ő egyáltalán lelkendezni tudott. - Ide figyelj László. Budapest a Duna egyetlen déli kikötője. Bármint erőlködik cseh-jugoszláv-román és francia, a Vág a Dunába ömlik s a tót a magyar Alföldre jár aratni. Tokaj a Tisza mentén fekszik. A badacsonyi bor jobb mint a vöslai. A Duna-Tisza köze több kenyeret termel, mint amennyire szükségük van a magyar gyomroknak. Eső most is esik májusban és júniusban, s a budapesti bankok elég részvényt helyeztek el a párizsi pénzpiacon ahhoz, hogy a hitelezők buzgón imádkozzanak az adósuk életéért. Magyarország örökkön-örökké megél az adósságaiból. Eddig sem élt másból.

Lucic megint nevetett és őszibarackot hozatott pezsgőben és francia pálinkában. A vonós-négyes francia szonokát játszott. A francia tisztek gúnyosan mosolyogtak. A báró finom, kövér kezeivel szorgalmasan meregette a bowlét. Antónia végre megszólalt:

- Fölmegyek a szobámba. Szükség van még rám?

A báró kincseket érő szeretetreméltósággal simogatta meg barátnője puha, hófehér kezét.

- Angyalom, magának nyomott a hangulata. Únja a társaságot?

- Nem értek a közgazdasághoz.

- Ahogy parancsolja.

Az asszony megígérte, hogy félóra múlva visszajön. Domoszlay meghajtotta magát, a báró is biccentett a fejével. Elragadóan mosolygott, de utána sem nézett a távozónak.

- Szeszélyes egy kicsit, - magyarázta aztán Domoszlaynak oly közönyös és gyengédtelen hangon, mintha egy makrancos paripáról volna köztük szó. Annyira a saját tulajdonának tekintette, mint egy nyárspolgár a feleségét. - Majd visszajön.

Aztán kényelmesen hátradőlve székében, feketéjét szürcsölgette és vastag szivarra gyújtott.

- Nincs ok a kétségbeesésre. Háború volt öt esztendeig, ezt nem szabad elfelejteni. Most még egy-két esztendeig hullámszik, vajódik, vergődik, ájuldozik vagy hisztériásan nyüzsög, mozog minden. Megbomlott az egyensúly a politikában, erkölcsben, társadalmi erők egymáshoz való viszonyában, emberek kedélyében, tömegek lelkiállapotában. Mindenhol így van, így van a győzőknél is, de a legyőzötteknél brutálisabb és eszeveszettebb az új elrendezkedés delíriuma. A régi rendszer megbukott. A hatalom régi birtokosai szétszéledtek, otthagyták a társadalmat a régi keretek között, amelyeknek mint csapraütött hordóknak, kifolyt a tartalmuk. Valakinek oda kellett állni a kormánykerék mellé. Az urak elszaladtak, helyükbe tódult a cselédség. Az öregek félreálltak, székükbe beleültek a gyermekek, akik mindent mernek és semmit sem tudnak, mert tenyerükkel akarják a tengert kimeríteni. A gyermek mindenre vállalkozik, mindenbe belefog, minél szédületesebb a perspektíva, annál nagyobb fantáziával, önbizalommal és rajongással. A kivitelbe aztán az első lépésnél belebukik. Erőt érez az egyiptomi piramis megkonstruálásához, de kimerül egy balta nyelének kifaragásában. Ilyen gyerekvállalkozás a szocialisták, szindikalisták, kommunisták, anarkisták kormányzata. Majd összedül az egész kártyavár, de aztán jövőnk mi.

- Kik? - kérdezte Domoszlay kíváncsian.

- A bankárok, fiam. Európa bankárjai. Mert egyetlen fix pont a társadalomban a tőke. Kormányok, államrendek, impériumok, sőt világnézetek jönnek-mennek, építenek, rombolnak, születnek, meghalnak, de a babiloni vizek fölött sziklaszilárdan ott áll a pénz, a tőke, az arany, az egyetlen pozitív hatalom. A tőke ad az embereknek enni, a tőke építi a cirkuszokat, s hiába, ezek a legfontosabb princípiumok, amióta két ember összeült és megalakította a társadalom első sejtjét. Azt hiszed, az angol hajósvállalatoknak, a francia kézműiparnak, az olasz fürdőknek, az amerikai petróleumfinomítóknak, acélműveknek és filmgyáraknak nincs szükségük rendre, jogbiztonságra, nyugalomra, piacra, búzára, burgonyára, nyersbőrre és takarmányra most éppen úgy, mint a háború előtt? Azt hiszed nem veszi észre a győztes államok munkássága, hogy hiába termel a gyár, a műhely, a farm, ha Európa kétharmad része és Ázsia fele lerongyolódik és koldusbotra jut? Orosz búza, magyar bor, német vegyipar, szerb marha nélkül nincs jó mérlege a Credit Lyonnaisnak, a londoni Rothschild-háznak, az olasz Banca Commerciale-nak s bármint teoretizálnak is a nyugat külügyminiszterei, bármint csörtetik a kardjukat a francia marsallok, - az angol matróz, az olasz fürdős, a francia selyemgyári

munkás, az amerikai szénbányász nem tud gloireból, vérből és vitézségi éremből megélni. Azoknak piac kell és gazdag Európa. Összefognak, megbuktatják a bosszú és hadikárpótlás Cézárait és maguk építik újjá a legyőzöttek gazdasági életét.

- Irígylem a te optimizmusodat - sóhajtott László szórakozottan és ezalatt arra gondolt, hogy Hedvig bizonyára levegő után kapkodva, kínok között fetreng beteg szívével az ágyban. Eliz szégyentől és szerelemtől kínlódik most egy más ember karjaiban, ő maga pedig undorító asszony- és pénzvásár barlangjában emészti az idegeit... Miért?

A báró új szivarra gyujtott és fáradhatatlanul beszélt.

- Jó eszmém van számodra, László. Itt Bécsben nagyszabású borüzletet alapítottam. Négyszáz korona névértékű részvényekből tízmillió korona alaptőke. Csak a kezdet. Szándékom hamarosan fölemelni ötvenmillióra. Az új részvényekből átengedek neked ötszázat, ezret, amennyi tetszik. Folyószámlára. Névértéken. A kibocsátási árat ezerre tervezem. Hatszázezer korona nyereség, öt perccel azután, ahogy a társaság megalakult. Szeretném, ha elfogadnád az elnökséget.

- Nem értek én ahhoz, - szabadkozott László.

- Érték én, - szisszent föl sértődötten Lucic, - és értenek az igazgatóim. Elnöknek te kellesz. Név, nimbusz, előkelőség, jó rokonság. Elnöki tiszteletdíj ötvenezer, igazgatósági tagság harmincezer, végrehajtóbizottság elnöke negyvenezer, osztalék, jutalék, reprezentációs költség, - ne félj, futja a nyereségből. Neked negyedévenként egyszer kell reprezentálnod, évente legalább negyedmillió korona s hatszázezer a részvényeken. Elfogadod?

- Nem, - felelt röviden Domoszlay.

- Hagyjuk, - legyintett közönyösen a bankár. - Majd meggondolod. Annyit azonban mondhatok: a pénz az örökkévaló. Ez az egyetlen Ding an sich, akármit beszélnek a szociológusok. Bocsánat, még valami. A szerelem. A pénz és a szerelem.

Vidáman, eléggülten, egészségesen és édesen nevetett a báró, mint egy fiatal leány, aki tánciskoláról beszél.

- Látod, én egész életemet a pénz szent szolgálatában töltöm. Éjjel-nappal bennem van ez a szerelem, mint ahogy agyamban benne van a foszfor és sejteimben a nitrogén. Ez az egyetlen, amit nem akarok, nem tudok, nem merek megcsalni. Nem is szabad és nem is lehet megcsalni a pénzt. Az az ember, aki asszonyért, hatalomért, tudományért, művészetért, emberért vagy Istenért csak egy napra is elfeledkezik róla, úgy jár, mint aki öt percig elfelejt lélegzetet venni, vagy a víz alatt öt percre kinyitja a száját. Ezt kellene nektek, magyar embereknek mind megtanulnotok.

- Én is szeretem a pénzt, de csak abban a pillanatban, amikor kiadhatom.

- Hiba, - jegyezte meg tragikus komolysággal Lucic. - Látod, én reggeltől estig autón, hajón vagy kocsin ülök, látogatok, fogadok, tárgyalok, veszekszem, eszméket gyártok, ügyeskedem, hangulatot szimatolok, esélyeket mérlegelek... húsz hajómunkás, gyapjúfonó, szénbányász és gépkezelő nem fogyaszt annyi életerőt, mint az én hájas, puha, öreg lelkem... s ezt a baromi munkát édessé és gyönyörűvé teszi nekem a siker és a pénzszerzés kéje. Minden pihenésem abból áll, hogy elnézegetem antikvitásaim, képeim, szobraim, érmeim és szőnyegek limlomjait, olvasom lányom ötnapos leveleit s esténként elhancúrozom ezzel a vörös kis bestiával, aki minden héten új változatait találja ki Eros játékeinak. De üzleti dolgaim között még egy percre sem jutottak eszembe Eros játécai, - tette hozzá a báró komikus mentegőtődzéssel, mint aki megjegyzi, hogy majdnem látszatába keveredett a pénzhez való hűtlenkedés-

nek. - Hancúrozni kell az asszonyokkal, barátom és lehetőleg mindig ugyanazzal, mert a kezdések előzményei és a szakítás utójátékai fölösleges izgalmakkal terhelik az idegrendszert, Antónia öt éve az enyém, tudom, hogy nem is kizárólag az enyém, de megtakarítom a kényelmetlen idegizgalmakat. Meg vagyok vele elégedve. Nem találod elragadónak? - mutatott kövér, fehér, puha kisujjával diszkrétan a lassan imbolygó asszonyra, aki újra megjelent az étteremben.

- Elég volt már a politikából? - kérdezte amaz megbékélve, kedvesen, mint aki új haditervet főzött ki magányában. - Jut egy félórácska az én számomra is?

Leült a férfiak közé, lornyettjét a szeméhez emelte és merően belenézett László fáradt arcába.

- Maga még nem volt nálam, Domoszlay. Minden pénteken vagyok otthon barátaimnak.

- Köszönöm - válaszolt László hűvösen és kedvetlenül.

- Holnap péntek. Holnap avatjuk fel bécsi új lakásomat. Hallom, ön ért a művészetekhez. No, Lucic fölülmúlta önmagát.

A báró boldogan mosolygott.

- Szerény kis fészek. Kettőnknek elég.

Az asszony nem vette le tekintetét Domoszlayról.

- Az ön véleményére nagyon kíváncsi vagyok. Maga tetszik nekem - súgta oda alig hallhatóan, ideges türelmetlenséggel, mint aki a holnapot sem tudja kívánni anélkül, hogy fel ne izgassa új ismerősének fantáziáját. - Gyerünk autózni egy kicsit - tette hozzá jelentőségteljesen, s már felállt, háttal Lucicnak, mint egy királynő, aki várja, hogy vállára ráborítsák hermelin palástját. Míg Lucic öltöztette, oly erősen nézett Domoszlay szemébe, hogy az belezavarodott.

- Szeret autózni? Ilyenkor, éjszaka, sötét, lombos, síma ligeti utakon? Én imádom az éjjelt, az autót és a rohanást. Szeretek repülni. Két ilyen szép fiú között - tette hozzá tréfásan, de ezalatt Domoszlay szemébe fúrta ígérő, vágyó, kigyulladt tekintetét.

Domoszlay pillanatig küzdött önmagával. Mire a lépcsőházba értek, megállapította, hogy nem bírja el ennek az asszonynak az atmoszféráját. Gyötrelmes fáradtságot és már előre ijesztő csömört érzett arra a gondolatra, hogy játszania kellene az érdeklődő, izguló férfit. Tudta, hogy félszeg, goromba és nevetséges lesz, de nem törődött semmivel. Az ajtóban meghajtotta magát.

- Bocsássanak meg, túlságosan kimerült és álmos vagyok e pillanatban. Érzem, hogy nyomban le kell feküdnöm a fáradtságtól.

- Adieu - felelte hevesen az asszony, belekarolt a báróba és rá sem nézett Domoszlayra.

- Szeszélyes kis macska - mentegetődzött Lucic - és besegítette barátnőjét az automobilba.

- Az elnökségről még beszélünk ám, fiam - kiáltotta vissza édeskésen és elrobogott a villanyfényes, hideg, téli éjszakába.

Domoszlay felment a szobájába és aludni próbált. Egyideig még agyában kongott az a szóáradat, amellyel a pénzember elárasztotta. Elgondolkozott azon, hogy mily sokat és mily élvezettel beszélnek az emberek és mennyire megegyeznek abban, hogy szeretik önmagukat hallgatni és ünnepelni. Ő meg hónapokon át alig tud kiszorítani a torkán egy-egy igent vagy nemet. Gudenus, Rozsányi, Lucic... szavak, szavak, szavak... amelyek őt nem érdeklik, untatják, vagy megszégyenítik és felbőszítik. De ez a Lucic egyebet is tud, mint csevegni és kapacitálni. Ez az egyetlen ember, aki dolgozik és teremti és építi a maga aranypalotáját, mint

a bábeli tornyot, vagy a rhódosi kolosszust. Ez az igazi alkímista, aki semmiből csinál aranyat, valóságos aranyember. Ez nem azért beszél, mint Rozsányi vagy Gudenus, hogy a szavakban kiélje magát. Ennél a szónak komoly ércből való alapja van s ha kedvét leli a csevegésben, az a küzdő munkás, az alkotó ember játszi szórakozása, pihenése, kinyújtózkodása, vagy hancúrozása, mint a szerelmeskedés. Irígylendő ember.

Az asszony? Eh, arra gondolni sem érdemes. Cifra, hiú, drága báb, a lelke posványos és rosszillatú, együtt van benne a gazdag polgárnő kíváncsisága, a kurtizán szemérmertlensége, az öregedő asszony érzékisége és a siheder mohósága. És eszébe jutott Eliz felséges tartózkodása, édes odaadása, finom hallgatagsága, bájos durcáskodása, büszke női önérzete.

Ahogy hanyattfeküdt az ágyán, s révült szemmel bámult a mennyezetre, lassan kirajzolódni látta azon egy finom profil körvonalait.

- Nincs e földön teremtetten lélek, aki megmérkőzhetnék az ő gyengéd szépségével, természetének naiv sajátosságaival, testének elragadó bájaival.

E pillanatban nagy csend, béke, megértés, megbocsátás, és bánat olvadt szét a lelkében. Miért futott el Eliz elől? Hiszen Eliz maga volt a szerelem, a tisztaság, a hűség. Mi történt Rozsányival? Tulajdonképpen nem is tud még semmit. És ha történt is valami, érinti-e az őt és az ő szerelmüket? Hiszen akkor Eliz még nem ismerte őt. Hej, ha ezek a szép, együgyű és önmagukat értékelni nem tudó asszonyok tudnák, hogy miért és mire és kinek kell eltenni magukat, hogy mit tartogat számukra a jövő, hogy miért érdemes tisztának, jónak, önmegtagadónak maradniok, hogy egyszer csak jön egy Domoszlay, egy igazi, nagy, szent, dicsőséges szerelem... ha ezt az utcán, színházban, hivatalokban, kispolgári szalonokban üzletekben, iskolákban szaladgáló kis teremtések sejténék, dehogy esnének bele az első hálóba, amelyet nekik lelkiismeretlen, léha kezek vetettek... Meg aztán ha bele is estek? Hiszen Elizben nem az érintetlenséget, hanem a szerelmet és a hűséget szerette!... Domoszlay mind mélyebbre süllyedt szerelme védelmében, a megalkuvás gyöngeségében... de ha arra gondolt, hogy három nap múlva... holnapután, holnap, ma délután oda kell mennie az Opera-utkába és meg kell ölelnie azt, akit az urán kívül más is, vagy mások is, ki tudja hányan, mily könnyűszerrel, mily léha, felületes diadallal ölelgettek, újra összeszorult a szája, megcsikorgott a foga és káromkodni szeretett volna bösz indulatában.

A következő pillanatban újra megbocsátott. Próbálta magát Lucic cinikus szavaival vigasztalni. Meg kell kímélnie idegeit a felesleges izgalmaktól. Hiszen végre is, akkor az övé, amikor megkívánja. Lám a szakítás után most is ő jelentkezett, akárcsak akkor, ott lent Mindszenten a könyvtárszobában. Világos, hogy ő sem tud élni e nélkül a szerelem nélkül. Rosszul tette, hogy megkínózta szegényt. Mikorra kérte őt? Szerdán délután hatra. Ma kedd. Holnap szerda. Késő. Eliz tudja, hogy ő Bécsben van, s tudja, hogy előle szökött meg ily lovagiatlanul. Bizonyára végleg meggyűlölte. Asszonyt nagyobb sértés nem érhet, mintha a felkínálkozását visszautasítják. Mindegy. Így van jól, ez a sors gyengéd atyai gondoskodása.

Nagykeservesen elaludt, de másnap már hajnalban talpon volt és reggeli nélkül ment az utcákra. Egész délelőtt ténfergett, végképpen kimerülve botorkált haza, délután jegyet váltott Berlinbe, mert Bécs ősdi, unalmas, nyárspolgári utcáit oly szűknek találta, hogy félt a megfulladástól. A berlini vonathoz egész derült kedéllyel autózott. Útközben eszébe jutott, hogy a felesége gyűlölettel nézett rá, amikor elbúcsúzott. Miért? Sejt valamit Hedvig? Szerencse, hogy Bertóthyne most Pesten van. Ez mindenesetre megnyugtatja szegényt, szerencsétlen, drága, mártír feleségét. Milyen szerencse, hogy Hedvig Bertóthynéra gyanakszik. E pillanatig majdnem örült ennek a gondolatnak, de aztán észrevette, hogy kicsinyes, méltatlan és gonosz bujkálás ez önmaga, Hedvig és a tisztesség elől.

- Ezentúl másképpen lesz - vigasztalagta magát csökönyösen. Mindent jóvá teszek, s teljes erőmmel odaállok a tevékeny, lelkes és ambíciózus emberek közé. Éppen jó, hogy eszembe jutott Berlin. Ott temérdek barátom van, akiktől esetleg hasznos ötleteket kapok, amelyeket szegény nyomorult népem és hazám javára fordíthatok.

Odaért a pályaudvarhoz. Megtudta, hogy a berlini vonat este kilenckor indul, tíz perccel a budapesti után.

- Hány óra? - kérdezte a sofőrt.

- Öt perccel mult fél.

- Csak? - kiáltott boldogan Domoszlay. - Akkor még a budapestit is elcsíphetjük.

Beszállt a budapesti gyorsvonatba és nagy késéssel szerdán délután ötkor érkezett a Keleti pályaudvarra.

Az első ember, akivel találkozott, Rozsányi volt, a szerkesztő. Friss eleganciával, pompás angol szabású úti ruhában, bőrnadrágban, himalája harisnyában szaladgált fel-alá a bécsi expressz előtt, amely indulóban volt külföldi katonákkal és diplomatákkal. Utána zöldhajtókás, ezüstsujtásos vadász cipelte vadonatúj disznóbőr koffereit. Domoszlay elmosolyodott, mert hirtelen eszébe jutott a félmillió, amelyet Rozsányi a köztársaság egyik oszlopától nyert a Kaszinóban.

A szerkesztő tüntető áradozással köszöntötte barátját. Megölelte, s közben a fülébe súgta nagy lelkendezéssel:

- Szenzációs misszióban járok! Csak így, a saját szakállamra. Külön kocsim van, a missziók jóvoltából. Szenzáció, szenzáció. Ha visszajövök, majd beszámolok neked. De addig egy kukkot se szólj senkinek.

Domoszlay nem volt kíváncsi a szenzációra. Egész más dolgokon járt most az ő esze. Nagy erővel közönyösséget színelve, játszva a cinikus és kíváncsiskodó férfit, megfogta Rozsányi gallérját és mosolyogva megkérdezte tőle:

- Emlékszel még a házitanítónőnkre?

- Akivel a hallban találkoztam? Hogyne emlékezném. Pompás kis falat.

- Mondd csak Miklós... hogy is kérdezzem csak... tied volt az az asszony egészen?

Rozsányi e pillanatban éppen hevesen integetett egy kocsiba szálló antant-kapitánynak, meg-rázta László kezét és közben nagy szelesen adta meg a választ:

- A fenét. Utálom ezeket a képmutató és kacér kispolgárnőket.

Domoszlay szeretne volna megölelni, de Rozsányi már elszaladt. Pillanat múlva azonban újra kiugrott fülkéjéből s László felé kiáltozott:

- Halló, halló, László! Kocsit nem találsz ám egy millióért sem. Parancsolj az én automobilommal. A vadászom majd odavezet.

Domoszlay integetve köszönte a figyelmet és őszintén irigyelte barátját, akit a kártyanyereség, vadász, utazóruha, disznóbórtáska és automobil a világ legoptimistább emberévé tett hirtelen.

Beült az automobilba, megnézte az óráját, és gépiesen mondta a sofőrnek:

- Opera-utca 7.

Nagyszerű kedve támadt a különös ötlet nyomán. Félhat óra volt, amikor a drága emlékekkel kibélelt szobácskába lépett. Rágyujtott, körülnézett. Újra megbánta, hogy visszautasította Elizt. Kár. Ha Eliz tudná, hogy ő most itt ül és tekintetével azokat a bútorokat simogatja, amelyeket az ő suhogó és omlatag ruhája érintett és megtelített testének őszibarackra emlékeztető illatával... Kár volt ezt a komédiát végigrendezni, hiszen csak a maga szívét hasogatja vele, örült férfiúi gögijében és bosszúvágyában.

Megnézte az óráját. Pontosan hatot mutatott. Nagyot dobbant a szíve s keresztülhasított rajta a saját maga által okozott fájdalom. Pont hat. Most kellene belépnie ide, most omlana a nyakába, pontosan ebben a pillanatban. Hirtelen elvesztette minden lelki szilárdságát, elfelejtette fogadkozásait, lelkében kialudt a keserűség, dac és büszkeség utolsó lángja, leroskadt egy székre és tehetetlen sajnálkozásában, vágyaiban és ellágyulásában csaknem szégyenletes sírásra fakadt. E pillanatban minden áldozatra érdemesnek látta azt az asszonyt, akit elutasított és szomorúságba döntött. Ó, ha most csodát lehetne tenni, ha összes lelkierőinek koncentrációjával telepatikus úton ide tudná varázsolni őt...

Ekkor kinyílt az ajtó és belépett rajta Eliz.

Domoszlai szinte vallásos borzadállyal bámulta a jelenést és azt hitte, hogy álmodik. Eliz pedig szelíd mosolygással, kevéske női fölényeskedéssel, de egyszerűen és vidáman köszöntötte:

- Tudtam, hogy itt találalak. Szeretsz?

VI. A szerdák.

Domoszlay négy hét alatt háromszor találkozott Elizzel az Opera-utca 7. számú ház fél-emeletén. Ezalatt a négy hét alatt szemmel láthatóan megfiatalodott, arca kipirult, üdévé, mosolygóssá és megelégedetté lett, termete ruganyos, izmos, szinte délceg tartást kapott, egy pillanatig sem unatkozott, tett vett, érdeklődött és szeretne volna az egész világot keblére ölelni, boldoggá tenni és meg tudta volna ríkatni a csillagokat, ha le tudta volna írni azokat a zsolozsmákat és hálaadó énekeket, melyek a szívéből áradoztak. Azelőtt sem volt ingerlékeny, fellobbanó, epés, de most mindent a megértés és megbocsátás isteni derűjével, a boldog ember egykedvű és önelégült mosolygásával fogadott. Ő maga szeretne mindezt boldogságnak és elégedettségnek nevezni; de valójában nem tett mást, mint szántsándékkal elmerült a gondatlanság és lelki tespedés langyos mocsarában. Elhallgattatta a kisbíró, amellyel eddig eredménytelenül birkózott. Ezzel egy időre elmúltak önelemző tépelődései s megölte magában azt a másik életet, amely eddig gögösen követelte a jogait.

- Ha már anyaggá válni nem tudok, leszek együgyű és igénytelen, boldog állat - ébredt fel lelkén egy gúnyos hang és Gudenusra gondolt. - Annyi bizonyos, hogy így kényelmesebb, mint embermódra verekedni az életemért.

Egyszerre felébredt szeretete és buzgósa a maga dolgai iránt. Kislányával órák hosszat játszott, feleségének újra udvarolni kezdett, mint vőlegény korában. Leutazott Mindszentre és kastélyának megrongált szárnyát elkülönítve, újra berendezkedett épen maradt könyvtártermében és lakószobáiban.

Falusi kirándulásaira magával vitte feleségét is, aki a mindszei kastélyt hirtelen szenvedéllyel újra megszerette. Kislánya otthon maradt ilyenkor, hogy tanulmányaiban meg ne zavarják a falusi mulatságok. Domoszlay rábeszélte Elizt, hogy alázza meg magát Hedvig előtt, kérjen a büszke asszonytól bocsánatot és újra vegye át Vilmácska tanítását. Hedvig megbocsátott. A tanítónőt nem szeretne, - senkit sem szeretett ezen a világon - de nála jó kezekben látta leánykája szellemi gondozását. És ahogy a megtért cselédek szokás jutalmazni, családi ékszereiből egy szép násfát adott ajándékba Eliznek, a kibékülés és megbocsátás jeléül. Mintha csak tudta volna, hogy ezzel az ajándékozással mily mélyen megalázza az ura szeretőjének asszonyi hiúságát.

Valahányszor Mindszenten kiszállt a vasúti kocsiból, s a két ellustult, meghízott, semmittevésben szeszélyessé és ijedőssé lett trapper vonta hintóba szállt az urával, mindig ugyanaz a kérdés buggyant ki az ajkán.

- László, miért nem jövünk le végleg a faluba? Mi köti magát a fővároshoz? Miért ragaszkodik Budapest szennyéhez, mikor itt oly szép, nyugodalmas és magyar az élet?

László mindig ugyanazzal felelt:

- Hozzá kell szoknunk a kétlakisághoz. Sohasem tudja az ember, hogy mikor bolondul meg a falu.

December utolsó napjaiban Somogyban néhány kommunista agitátor lázítása nyomán gazdasági cselédzendülés ütötte fel a fejét. Néhány falu arról beszélt, hogy a határokon levő nagy urasági birtokokat parasztszövetkezetté kellene átalakítani. Ez is jó volt Domoszlaynak a maga igazolására.

- Félek, hogy tavasszal parasztzendülés követi a pesti forradalmat. Ez pedig még borzasztóbb, mint a városi felfordulás. Ismeri a francia vidéki nemesség szenvedéseit?

Domoszlai nem hitt a maga által jósolt veszedelmekben. Ő a magyar parasztot - még az októberi részeg duhajkodások után is - született arisztokratának tartotta, az egyetlen megbízható néprétegnek, amelyen megtörik minden radikális és szocialista téboly. De azt csak nem vallhatja be a feleségének, hogy azért siet vissza Pestre, mert szerdán találkozója lesz az Opera-utcában egy lobogószemű, fekete hajú tanítónővel?

Hedvig nem vitatkozott. Érezte, hogy nem él már sokáig s örült, hogy a hétnek hét napjából öt kizárólag az övé. Ezalatt együtt járták a parkot, a falu határát, a kanális partját, az erdő szélét, amely valamikor hercegi vadaskert volt, s még felében-harmadában fennállt a széles kőkerítés. Mindig kocsin sétálgattak, mert Hedvig megszűkült véredényei húsz lépésnél tovább nem állták a gyaloglást. Néha egy-egy karcsúlábú őz dideregve nézett ki a kerítés omladékai között, amint arrafelé kocsikáztak. Ezeket a négylábú jobbágyokat - feudális zárkózottságukkal, rabszolgaöggjűkkel, félénk, csodálkozó szemükkel, remegő térdeikkel, finomkodó mozgulataikkal, ijedt szökkenéseikkel, minden teremtet léleknél többre becsülte Hedvig.

Domoszlai a maga puha, érzéki elégedettségében alig értette meg felesége fájdalmas embergyűlöletét. Neki csendes, zsibbadt, kéjes fizikai érzést okozott most minden falusi szenzáció: a befagyott kanálisról jeget szállító béres, az alomszalmát hordozó ökrösszekér, az apró házak kéményéből égre csavarodó füstoszlop, a disznótorra siető kántor, a patak hátát megleléelő halászgató parasztyerek, a templomba siető leánysereg, a bakter ócska vasutasköpenyével, lámpásával, alabárdjával, báránybőr sipkájával a ló hátán kényeskedő bérlő... ilyenkor képzeletéből elillant minden durva és bosszantó forradalmi téma. Újra magyarnak és földesúrnak érezte magát. Ez a falu az ő birodalma. A föld az övé, - majd lejár a bérlet! A templomnak ő a kegyura, ő az Isten házigazdája - hej, hogy kifesteti, megaranyoztatja, s megrakja szobrokkal, csak jöjjön el a tavasz, a napsugár, a meleg, a béke, a nyugalom. Új orgonát építtet a kórusra, új szépszavú két nagy harangot húzat fel a toronyba, a mostani repedt kolompok helyébe.

- Úgy-e jó lesz Hedvig? - kérdezte naiv örömmel a feleségét.

- Nem érdemlik meg e sehonnaiak - ábrándította ki gyengédtenül az asszony.

- A mi büszke, pompaszerető, aranyban, bársonyban, márványban, képben, szoborban, ércsípokban és tömjénfüstben gyönyörködő Istenünk olyan hajlékot kap tőlem, mint amilyenhez csak Olaszországban szokott a trecento óta. Mi magyarok is tudunk oly finom ízléssel és pompaszeretettel udvarolni neki, mint a pápák és a zsoldoskapitányok.

- Az Isten is elhagyott bennünket - kesergett Hedvig szárazon. Itt a falun már nem tartotta szükségesnek, hogy tüntessen a száműzött és kigúnyolt szentek érdekében.

- Rossz kedve van Hedvig - csitította feleségét Domoszlai és egészen elérzékenyedett arra a gondolatra, hogy megmaradt műkincseiből az egyházi vonatkozásúakat felajánlja kegyúri templomának.

Január közepén levitte magával Rozsányit, Wein-Thörít, Ferentzyt és új barátját, Szentpály vezérkari kapitányt téli vadászatra. Lóháton üzték a nyulat, benyargalászták az erdő csaltos szélét, az elszaporodott farkasok és rókák között irgalmatlan pusztítást vittek véghez és egy napra visszavarázolták a régi úri magyar szórakozások kemény, férfias hangulatát. Este a kastély épen maradt részében, a felfűtött nagy ebédlőben, hangos, derült, pohárcsengéses, kacagásos, pipázó, kártyázó vacsorát adott vendégeinek. Maga is szorgalmasan kóstolgatta a

régi borokat, amelyeket az októberi rablóbandából Miska, a tehenes fia, mentett ki figyelmes igyekezettel.

Miska volt most a ház felügyelője, a kulcsár, kapus, pincemester, majordomus és Domoszlay csak ennyivel indokolta a duhaj doberdói hős nagy rangemelését:

- Zsiványból lesz a legjobb pandúr.

Miskának pedig, valahányszor visszatért Budapestre, ezekkel a varázsszavakkal tartotta ébren hetyke és virtusos kötelességtudását:

- Gondjaidra bízom, fiam, minden jószágomat. Derék magyar ember volt az apád, te is csak az lehetsz, fiam.

Derék magyar ember, - ez a hiú hagyományos megkülönböztetés ott maradt a megalázott, gyilkosságba keveredett és meghunyászkodott béreslegény lelkében, mint egy merev, egyenes, éles tör, melytől a becsülete nem tudott sem meggörbülni, sem lealacsonyodni.

- Nem féltem az én népemet semmitől - dicsekedett Domoszlay a barátainak. - A háborúban azzal uszították az öldöklésre, hogy magyarságának hízelegtek. A forradalomban azzal vezették tévútra rakoncátlan temperamentumát, hogy magyar jelszavakat ordítottak a fülébe. Ezzel lehet őt megvadítani és ezzel kell őt visszavezetni a rend és munka igájába. Most azt kell mondani neki, hogy derék magyar ember nem lehet más, mint ellenforradalmár, hithű, hagyományos keresztény, béketűrő, dolgos, engedelmes, törvénytisztelő és legitimista. A császárért is azért halt meg, mert az jó magyar embernek hívta őt, s a köztársaságért is kiontja vérért, ha...

- Egyikért sem ontja ki, - vágott közbe ellenszenves keserőséggel Hedvig - csak a saját udvaráért, a fertility földje terméséért, az ökre, lova, disznaja és pénzesládája sérthetlenségéért.

- Hedvig, maga káromolja a saját vérért - intette türelmesen Domoszlay és némán nézett a távozó asszony után, akinek vállai idegesen megremegtek az indulattól.

A férfiak magukra maradtak és politizáltak.

Rozsányi kapacitálni próbálta őket, hogy lépjenek be a kormányzó blokkba, foglalják el a pozíciókat és robbantsák fel a köztársaság bagolyvárát.

- Az ellenforradalmat csak belülről lehet megcsinálni, ha egyáltalán lehet.

- Az ellenforradalomnak még nincs itt az ideje, - vélekedett Wein-Thöri, a diplomata és kifejtette, hogy a franciák győzelmi tébolyba estek, s egyelőre legjobban szeretnék, ha fel tudnák darabolni Magyarországot és szét tudnák osztani apró balkáni szövetségeseik jutalmazására. Mással úgysem tudják e kiéhezett fenevadakat megszelídíteni.

A vezérkari kapitány közbekiáltott:

- Hej, csak volna nekem hatezer emberem s ezek számára parancsnokul Lafayette istállójából egy lovaslegényem!

Szentpály kapitány most szüntelen a francia forradalmat tanulmányozta, hogy elsajátítsa az ellenforradalom stratégiáját. Innen idézte Dutard 1792-ben elsírt sóhajtását. De Domoszlay is otthon volt a nagy francia karnevál minden intimitásaiban. És optimizmusának, tehetetlenségének és puha kényelemszeretetének igazolásául nyomban kész volt a megfelelő idézettel:

- De a forradalmi kormányt alapjában véve a párizsiak sem tartották egyébnek, mint olyan valaminek, amit jobb híján kénytelenek egyideig eltűrni. Idegenek, betolakodottak, izgatók, képtelenül gyenge és erőszakoskodó demagógok kormányának, amelynek tagjait szívesen

látnák a lámpavason, de a műveletet nem akarják önmaguk elvégezni. Pesten sem találunk harminc tisztességes embert, aki csak a legcsekélyebb fáradságot is magára venné, hogy valamit változtasson a dolgokon. A becsületes emberek ma kétségbeesett sírva-vigadások, tunya álmodozások, bánatos szeretkezések, egyéni szenvedélyek titkai mögé sáncolják el magukat. Lemondtak arról, hogy védekezzenek. Néma áldozatok ők, vagy négy fal közt hangos desperádók, nézők, vagy szenvedők, nincs erejük semmi jóra, szépre, nagyra és nem áhítoznak dicsőségre. Ezek a legderekabbak. Kevesen vannak. A többség a konjunktúra elmúlásán kesereg és félti a bőrét. És siet fölesküdni Lamourette püspök oltárára: éljen a köztársaság!

A vezérkari kapitány kiürített egy nagy pohár öreg tokajit és vérbenforgó szemekkel mérte végig a társaságot:

- Szégyen és gyalázat, ha így áll a dolog! De én azt mondom, amit Marat: adjatok nekem kétszáz nápolyi brávót, vegyen mindegyikük egy becsületes tört és balkarjukon egy vaskar-mantyút pajzs gyanánt, azokkal én bejárom a várost, leszúratom a katonatanácsok tagjait és megcsinálom az ellenforradalmat.

Rozsányi gúnyosan közbeszólt:

- Sajnos, Nápolyal nem tudok összeköttetést létesíteni. Pesten meg csak olyan brávók állnának rendelkezésemre, akik kifosztják az ékszeres és péküzleteket, kidobják hivatali szobájukból a részvénytársaságok igazgatóit, utcán és villamosokon lecsatolják az asszonyok karkötőit és körmeneteket rendeznek ágyúkkal és gépfegyverekkel, hogy lemondásra kényszerítsék a hadügyminisztereket. Az ellenforradalmat belülről kell megcsinálni, - ismételtette csökönyös határozottsággal, arcából kikelve, vörvörösén az indulattól, harsogva, mintha népgyűlésen, vagy kocsmában szónokolna, miközben monokliját hol lekapta, hol újra bele-illesztette kékkarikás, árnyékos, vörös szemüregébe.

A vezérkari kapitány még tartotta magát.

- Jó. Ha brávókkal nem boldogulok, összeszedek néhány tucat huszártisztet, akiknek helyén van a szívük és derekasan forgatják a vívókardot. Ezekkel megismétlem a Mirabeau ellen intézett párbajkihívásokat. Én magam kihívom a köztársaság elnökét.

- Én a földművelésügyi minisztert - raccsolta közbe Ferentzy, és máris összehúzott szemmel meredt a saját csuklójára, melyet villámgyorsan forgatni kezdett, mintha élesre fent finom olasz pengét szorongatna markában.

- Én a kultuszminisztert! - lelkendezett a szomszéd földbirtokos tüzérhadnagy fia.

Rozsányi csaknem nevetőgörcsöt kapott ezek hallatára.

- Azt hiszitek boldogtalanok, hogy a felvilágosodottság, köztársasági eszmék, emberi szabadságok, demokratikus világalakulás, marxizmus, föderalisztikus államrendszer és örökbéke felkent apostolai még párbajozni fognak barbár magyar ellenforradalmárokkal, mint Gazales és Barnave, a royalista és a jakobinus? Nem, ezek okosabbak, mint Castries herceg és Lameth Károly és nyomban letartóztatnak benneteket, amiért a forradalom vívmányai, vagyis az ő szent és sérthetetlen személyük ellen felemelitek bűnös kezeteiket. Nem lehet más fegyverekkel küzdeni, mint amilyeneket az ellenfél használ - harsogta, dörögte, üvöltötte extázisban - bűzbombák és kézigránátok ellen nem lehet damaszkuszi acélpengével védekezni.

Aztán elmondta, hogy a társadalom tehetetlen, a közvélemény gyáva, a sajtó terror alatt áll és az ő lapját, amelyben az ellenforradalom talaját szerette volna előkészíteni, a kormány a minap egyszerűen betiltotta.

- Halottak vagyunk most valamennyien - jajdult fel siralmasan - meghaltunk és sírjainkban elrothadtunk mind, akiknek közünk volt az ország dolgaihoz. De feltámadtak, élnek, cselekszenek, rombolnak most mindazok, akik a multban hiába sóvárogtak vezérkedés, arisztokratikus megkülönböztetés, oligarchikus hatalom, korlátlan anyagi jólét és munkanélküli jövedelem után. A tehetségtelen író, a züllött mágnás, a harisnyagyáros, aki megbukott, ámbár éhbérért dolgoztatta a ferencvárosi lányokat, a sikkasztó tisztviselő, az eladósodott ügyvéd, a csődbe ment kereskedő, azaz mindenki, aki ki akarta zsákmányolni a társadalmat, de az nem sikerült neki egyénileg. Most a társadalommal akarja a maga részére ugyanazt a gesztenyét kikapartatni.

- Lehet - suttogta Domoszlay - bár alig értett valamit a szerkesztő előadásából.

- És ezeknek az okos, józan, sőt zseniális gazembereknek lelkesen segédkeznek a kisigényű ostobák, akik kávéházi asztaloktól származó pozícióknak örülni tudnak, a félénkek, akik menteni akarják siralmas existenciájukat, az üzletesek, akik pénzforrássul használják a társadalmat, az utópisták, akik mindennél szebbet látnak a dolgok fejtetőre való állításában, a kapaszkodók, akik oly alacsonyan fetrengenek, hogy rájuk nézve még a kormánybiztosság is karriert jelent, a tanítónők, akik megrészezednek attól a perspektívától, hogy autón viszik őket vacsorálni a riporterek, a csöcselék, amely rabolhat s a fegyenc, aki kiszabadul a börtönből. Ezek most az elevenek, a hangosak, a hatalmasok, mert a társadalom szekerét elragadták a lovak, a kocsis elejtette a gyeplőt és leugrott a bakról, a szekér száguld, rohan, recseg, ropog, a bentülők pedig részeg kurjongatással örülnek a halálos iram izgalmának.

Rozsányi megrészezedett a saját hangjától és nem vette észre, hogy meddő és hiú szószátyárkodásával, girondista teóriáival ő is egyike azoknak, akik a lelkeket alásüllyesztették, elázatták és kimosták a zengő szavak, papiros-elméletek és vezércikk-szólamok hullámáradatával. Gögös meggyőződéssel fenyegette meg barátait, az egész országot, a világegyetemet, s a mindenek felett lévő Gondviselést, hogy elvész a világ, ha nem hallgatnak az ő mementójára.

Domoszlayt semmi sem tudta most elsodorni nyugodt és kényelmes bizakodása puha párnáiról.

- Ennek így kellett történni. Ez még mindig a háború.

- Mindez másképp is történhetett volna. De az emberek nem hajlanak az okos szóra.

- Például a tiedre, úgy-e Miklós?

- Például az enyémre - felelt amaz sértődötten.

Domoszlaynak kedve kerekedett, hogy kissé ingerkedjék barátjával. Ennélfogva nevetve kérdezte:

- De melyik szavadra Miklós? A tegnapi? Vagy a tavalyira? Hiszen látod, éppen te vagy az, akinek a gondolkozása a szeizmográf pontosságával írja le az erkölcsi élet földrengéseinek hullámrezdüléseit. A háború előtt kozmopolita, progresszív, radikális gondolkozású szabadkőműves voltál, aki világbékéről, nemzetközi bíróságokról tartottál előadásokat; a háború kitörése alkalmával nacionalista tirádákat zengett az ajkad s megállapítottad, hogy a kozmopolita elveknek örökre befellegzett. A marnei csata és a gorlicei áttörés között erősen pacifista húrokat pengettél, mert rosszul állott a központi hatalmak szénája, de nyomban imperialista göggel tervezgetted a Hamburgtól Bagdadig terjedő szövetség programját, ahogy az oroszokat legázoltuk. Igaz, hogy a franciák és angolok közelebb állottak a szívedhez, mint a németek, de politikai szükségességnak tartottad az angol világimperium és kereskedelmi túlsúly megsemmisítését. Elvesztettük a háborút s te magyar szabadságharcot hirdettél a határok megvédésére, ünnepelted bukását a királyságnak, amely a maga érdekeiért feláldozta a magyarságot,

meghajtottad zászlódat a népköztársaság előtt és okvetlen radikális és szocialista apostol lett volna belőled és megváltod az oligarchák, szolgabírák, papok, hitbizományok és bankok leigázott rabszolgáit: a földnélküli parasztot, az éhező rokkant katonát, a minisztériumokból száműzött zsidót, a hivatalos támogatásból kimaradt művészt és író, az ügyészség által üldözött szocialista agitátort, ha ezek a kizsákmányoltak a te hátad mögött, a maguk módja szerint, nem sietnek megváltani magukat. Csak akkor lettél megint konzervatív és nacionalista, amikor a szociáldemokrata pártba beléptek az állami hivatalnokok, a tanárok és kisgazdák, az iparosok, a gyárosok, a papok, a földesurak, a bankigazgatók, a miniszterek és az arisztokraták, amikor észrevetted, hogy a demokrácia eszméje csak addig szép, ameddig arisztokraták is vannak a világon.

Rozsányi méltatlankodva tiltakozott a következetlenség vádja ellen s ragyogó dialektikával bizonyította be, hogy nála a legnemesebb szkepszis tragikuma: rögtön otthagyni valamilyen eszmét, ha azt szentségtörő kezek ölelgetése beszennyezte. Hivatkozott Heinére, aki csak addig volt istentagadó, amíg egy mesterlegény ki nem fejtette előtte, hogy az Istenben való hit ellenkezik a józan ésszel és az emberi méltósággal. Elmondta, hogy minden Megváltót kompromittáltak a tanítványai s kifejtette, hogy az elvek, eszmék és teóriák planétája is gömbölyű és ha azon mindig napkeletre tart a vándor, végül Nyugatindianánál köt ki a hajója.

A vendégek megdicsérték a konyhát, a borokat, a szivarokat, a kastély képeit és bútorait, a vadászkutyákat és a hátaslovakat, számtalan bókot mondtak a royalista és ellenforradalmár háziasszonynak, s a hajnali vonattal visszautaztak Budapestre. Elfolyt néhány liter aszu, kiürült több tucat csésze fekete, elhangzott egypár búsongó kurucdal, elpuffant húsz-huszonöt frázis, kölcsönös szemrehányás, érzékeny, panasz, cinikus önvád, nekibuzduló fogadkozás vaktöltése és nem történt semmi. Domoszlay végül kijelentette, hogy egyetlen fontos feladat: az ország területének visszaszerzése.

- Úgy van, ez az első és mindenekfelett való cél. Ha másképp nem megy, ezért az ördöggel is szövetezünk - zúgta rá a kórus, titokban örülve, hogy ily messzemenő elhatározás alá el lehet rejteni a tehetetlenséget.

- Várjunk türelemmel - gondolta megdönthetetlen nyugalommal a házigazda, amikor magára maradt és szerette volna igazolni a saját és barátai bűnös tétlenségét.

Kinézett az ebédlő ablakán, ujjain számítgatta a napokat.

- Ma hétfő, holnap kedd. Holnapután Pesten kell lennem. Szerda délután öt. Gyönyörű arany-sárga kimonót vettem neki, nehéz, síma, fényes kínai selyemből. Semmi dísz. Az egész úgy omlik le a lába fejére, mint egy dús, görög-római palást. Milyen csodálatos lesz, ha alóla kinyúl a fekete selyemharisnyás lábikrája!

A nyitott ajtón behallatszott a hajnali misére szólító harang csengő-bongó muzsikája.

- Harminc esztendeje, ilyenkor keltett fel derék nevelőm, a tudós tisztelendő. Együtt imádkoztunk. Nyolc órakor bejött hozzánk drága jó anyám és megcsókolta a homlokomat. Félkilenckor közös reggeli, amely alatt apám Tisza Kálmánról és a klubról anekdotázott. Milyen boldogok voltunk. Milyen szép idők. Mintha évszázadok rózsaszínű ködébe merült aranykor lett volna. Mi minden történt azóta! Úgy érzem, hogy legalább ötszáz esztendőt éltem, de még mindig tudatlan és félénk gyermek vagyok.

- A falu csendes volt és hófehér, a frissen leesett hó csillámos terítője alatt. Ibolyaszínű és kéesszürke hosszú árnyék feküdt a fák alá és percről-percre kurtább lett a felkelő nap ferde sugarai nyomán. Kutyák ébredtek és belevakkantottak a csendbe, a hidegbe, a ködbe, a vér-vörösen felmerülő nap reszkető arcába. A kopasz fákon ébredő madarak csiripeltek. Olyan

szép, megbízható, nyugodalmas volt a hajnal, mint ezelőtt harminc esztendővel, a reggeli imádságunk alatt. Szerencse, hogy a nap, a fák, a madarak, az árnyékok és fényességek nem torzulnak el a háborúk és forradalmak nyomán.

Még egy vékony cigarettát elszippantott és indult a hálószobája felé. Útközben benézett a feleségéhez, hogy megcsókolja a halántékát. Elmosolyodott, mert arra gondolt, hogy Hedvig alvás közben összeráncolja homlokát, mert még álmában is haragszik.

Hedvig felöltözve ült az ablakmélyedésben.

- Csak nem töltötte ébren az éjszakát?

- Nem mertem lefeküdni, László.

- A szíve?

- Rossz napom van bizony. Félek. Félek az ágytól és a lefekvéstől. Félek, hogy nem tudok többé felébredni. Így, ébren, jobban tudok vigyázni a szívemre.

- Fáj?

- Nagyon. Az orvos azt mondta, hogy állandóan feküdnöm kellene. Én pedig nem merek lefeküdni.

László meghatottan és aggódva cirógatta a beesett, sovány, sápadt arcocskát.

- Maga képzelődik, Hedvig, feküdjék le nyugodtan.

- Nem. Felizgatott a maguk disputálása. Magát bele akarják rántani ellenforradalmi kalandokba.

László meghökkent. Hiszen eddig az fájt Hedvig szenvedélyes és gőgös lelkének, hogy ő és barátai gyáván és tétlenül nézik az ország süllyedését.

- Ne higgyen a barátainak, László. Gyávák, önzők, kapzsi kalandorok, vagy eszelős ábrándozók azok.

- Becsületes hazafiak.

- A fehérasztal mellett.

- Hedvig!

- Igen, igen, ismerem jól valamennyit. Rozsányi számító egoista, érvényesülni vágyó primadonna, szónok és üzletember egyszerre. Csak asszonyokban láttam akkora szubjektivitást és vakságot és szenvedélyes önimádatot. Hatalmi vágyában szemrebbenés nélkül áldozná fel az egész országot, Európát, a földkerekséget, az egész világegyetemet, az Úristent, talán még önmagát is, ha reménye volna arra, hogy a túlvilágon érvényesülni fog. Akár a mennyországban, akár a pokolban, mindegy.

- Én szeretem őt és becsülöm hatalmas képességeit. Elvégre nem lehet mindenki ankoréta, mint Gudenus.

- Arról is megvan már régen a véleményem. Félkegyelmű, szószátyár alkoholista. Erkölcsi nihilizmusát történeti adatok és természettudományi féligazságok bombasztjaival leplezgeti.

- A világ legjobb és legszerencsétlenebb embere.

- Maga mindenkit megért és megcsodál. Maga szép, nagy, fontoskodó naiv gyermek. Maga Lucic báró kapzsi aranyhajhászátát, förtelmes erkölcstelenségét, hazafiúi közönyösségét, Stefánia buja hisztériáját is megérti és méltányolja. És maga kész volna éles kardokba

rohanni, hogy barátai számára megcsinálja az ellenforradalmat. De Lucic pénzeszsákja és Stefánia költekezési hóbortja talán mégsem elég szent cél arra, hogy lángba borítsa újra az országot, hogy magyarok vére folyjon az ő kozmopolita jólétük, biztonságuk és bujaságuk védelmében... László, ha te bele akarsz rohanni a katasztrófába, ám kövesd eszelős vezérkari kalandorodat. De vedd tudomásul, hogy én a te első mozdulatodra meghalok. Nem tudod, hogy mily hajszálon függ az életem?

László elborulva nézte szerencsétlen asszonyát. Hedvig most az ellenforradalomra féltékeny. Mi az ő nyavalygós, felületes, érzéki neuraszténiája ehhez a mérhetetlen szerelmi tébolyhoz arányítva!

Percekig ölében tartotta feleségét és csókjaival szárította fel patakzó, forró könnyeit.

Másnap már nem volt szó ellenforradalomról. Harmadnap felutaztak Budapestre. Szerdán reggel Eliz levelet csúsztatott a kezébe, hogy ma nem lehet, beteg. „Jövő szerdán mindent pótolunk szívem.” Domoszlay kissé idegeskedett, aznap keveset aludt, s másnap, hogy az egyheti várakozást valamivel betöltse, újra leutazott birtokára. Most már egyedül. Hedvig szívbaja annyira elhatalmasodott, hogy az utazástól is óvakodnia kellett.

A faluban mindjobbán érdekelni kezdte Domoszlayt a föld, a paraszt, a kastély, a könyvtár, a műkincsei sorsa. Földjéből kihasított egy jókora tagot és a községbeli rokkant katonáknak ajándékozta. A szövetkezet ügyeit kezébe vette és hosszú tanácskozásokat folytatott a plébánossal, jegyzővel, bíróval, esküdtekkal. Egy művészbarátjával elkészíttette a templom restaurálásának tervzetét. Kiválogatta megmaradt műkincseit, az épeket átrendezte, a sérülteket becsomagolta, hogy Pestre, Bécsbe, Münchenbe szállítsa kijavítás végett. Tervezgetett a jövőre, öt perc alatt kiegészített a bérlőjével és elhatározta, hogy maga veszi kezelésbe egész uradalmát. Most jutott eszébe, hogy Lucic milliókat szerzett neki a hadikölcsönkötvényeiből. Kellemes melegség ömlött át a szívére. Pénz! Milyen nagyszerűen fogja felhasználni a millióit! Boldoggá teszi egész környezetét és visszavarázsolja a régi jó idők bőségét. Úr és paraszt között ősi magyar pátriárkális meghittséget teremt és ráveti magát a földre, mint az apja.

- A paraszt: ez a magyarság. Az adósságaitól megszabadult, fantáziával és igényekkel megtelített modern magyar paraszt, akiből minden lehet: iparos, művész, tudós, kereskedő és bankár. Az a nagy asszimiláló erő, amely svábot, oláhot, rácot, rutént elhódított a magyar kultúrának, a háború után kibővül az alkalmazkodási tehetség fürgeségével, s a magyar parasztból európai kultúremler válik.

Ezekkel az ábrándokkal teltek el nappalai, éjszaka pedig újjain számlálhatta, hogy bécsi utazása óta hányszor találkozott a szerelmével. Bizony, mindössze csak három szerdát tudott összeszámítani. Három szerda: öt hét. Rövid fejezete egy hosszú regénynek, de ha e három találkozásra visszagondol, nem találja kárbaveszetteknak temérdek gyötrődéseit.

Végiggondolta az öt hét minden apró epizódját. Maga elé képzelte az operautcai szerelmi fészket, a Baross-utcai komoly, szép, intím családi lakást, Vilma szobácskáját, amelyben kis lánya és Eliz komolykodva tanulják a latin grammatikát. Ahová mindennap benézett, mikor ott volt a tanítónő.

Egy pillantásban összeolvad a lelkük és ő megreszket a szerelem, az átkínlódott gyönyörök és átkéjelgett szenvedések emlékének súlya alatt. Megcsókolja a gyermek homlokát, visszamegy a szobájába, élvezi a finom, halk, nyugodalmas elragadtatást, hogy mindenki ott van a lakásban, akit szeret; leül a kályha mellé, hatalmas füstfelhőket ereget szivarjából s örül, kimondhatatlanul örül azon, hogy él.

- Lám az ember jóérzése, a család boldogsága, szívek nyugalma a rendszeresített erkölcsatlenségen alapszik, - súgta neki egy szemrehányó hang, talán édesanyja szűk perspektívájú, de szintiszta és gyémántkemény moralitása és máskor talán ez kiindulása lett volna egy keserű szkepszis vagy marcangoló önkritika folyamatának. Most ezen is mosolygott.

- Gyarló, halandó ember vagyok én is. De boldog.

Mindennap látta Elizt és amikor úton volt, de azonkívül is, gyakran levelet írt neki, amelyet a kezébe csúsztatott, néha pedig postán küldött el a leánygimnáziumba, ahol a radikális kormány az Oroszországból hazatért fogolykatona feleségét készséggel alkalmazta. Ezek a levelek tele voltak rajongással és vágygal, szemrehányással és visszaemlékezéssel, panasszal és hálával, gyötrellemmel és szerelemmel. Leírta benne Eliz szépségét és annak a szerelemnek az édességét, amelyet nyújtani és támasztani tud. Leírta a boldogságot, amelyet az asszonynak egy, talán véletlen és rendkívüli gesztusa, egy meleg szava, egy extázisban született felkiáltása fakasztott az ő lelkében, s a boldogtalan és elkeseredett lemondást, amelyet egy szeszélyes pillanat lanyhasága, vagy látszólagos hidegsége okozott.

Eliz pedig visszaírta: Imádlak.

Aztán ha találkoztak, lesütötte a szemét és hátrahajtotta a nyakát, hogy csókoltassa magát. Alig beszéltek valamit. László sokszor eltöprengett azon, hogy Eliz mily keveset árul el a lelkéből.

- Miért nem beszélsz nekem?

- Nem tudok beszélni.

- Nem vagy nyílt, őszinte, közlékeny, bizalmas. Sohasem mondod, hogy szeretsz, legfeljebb néha, öntudatlanul, az extázis tetőpontján.

- Úgyis tudod.

- De olyan boldogság volna hallani.

- Nem tudok beszélni.

- Írj.

- Holnap írok.

- Sokat!

- Amennyit csak tudok.

És csak ennyit írt: - Szeretlek.

A következő találkozáskor úgy érezte, mintha Eliz nem is csókolná.

- Miért nem csókolsz?

- Nem érzed?

- Szeretsz?

- Itt volnék-e, ha nem szeretnék?

Egy pillanatra ellágyult. De aztán eszébe ötlött:

- Te csak megengeded és hozzászoktál ahhoz, hogy szeresselek. Úgy látszik, nálad idegéleti szükségesség, hogy valaki szeressen téged. De te nem szeretsz engem.

Eliz végighanyatlott a párnán és lezárta a szemét. Nem válaszolt. Lászlónak eszébe jutott, hogy Eliz az első, akinek ki tudja mondani azt a szót: szeretlek. Megszámlálhatatlan kalandjai közepette sokszor könyörögtek neki, hogy legalább egyszer, egyetlen egyszer mondja ki ezt a primitív, banális, ostoba kis szócskát, hangosan, szembenézve, tegezve; - nem tudta kimondani. Ez volt az ő hűsége a felesége és a maga tisztasága iránt. Most pedig fizikai kéjt okozott neki, hogy mindenféle nyelven, minden alkalommal, minden szinonimában ismételgesse: szeretlek, imádlak, örültem szerelmes vagyok beléd, nem tudok élni nélküled, rajongok, megörülök, elvesztem az eszemet, meghalok érted, kínlódom, reszketek, elájulok, sírok a szerelemtől, szívem, szeretlek. Eliz azonban oly fukar a szerelmes vallomásokkal és önmagától sohasem jutna eszébe azt a drága, együgyű kis szócskát kimondani. Jaj, ha ez Eliznél is azt jelentené, amit eddig nála magánál jelentett!

Gyorsan elkergette ezeket a gondolatokat. Láta, hogy Eliz is boldog, ha együtt van vele és ez elragadta őt. Annyira csak az volt előtte fontos: boldoggá tenni Elizt, felvezetni őt a szerelmi önkívület legmagasabb régióiba, hogy emellett maga magáról csaknem elfeledkezett. Szinte nem is tudta önmagát végigfigyelni a találkozások apró epizódjain, annyira felolvadt a szerelmi szolgálatkészség odaadó buzgóságában és eszébe sem jutott abban önző igényeket támasztani. Minden apró kis gyönyörűsége, mint egy sok szálból összefont és meggyújtott rőzseköteg, egyetlen magasra lobogó lángban égett el: abban az önfeláldozó vágyban, hogy szerelme tárgyának örömet okozzon. És ebben csodálatos leleményességet, erőt és odaadást tanúsított. Eliz mint egy kéjtelgő mártír, a gyötrő gyönyörűségek mámorában, néhányszor felkiáltott:

- Hogy tudsz te engem szeretni, László!

Éjszakáin át ezekről töprengett Domoszlay és kénytelen-kelletlen türelemmel várta a jövő heti szerdát. Minél jobban közeledett a terminus, annál inkább lohadt lelkendező boldogsága. Legszebb elképzelései közé is befurakodott a kétség és gyanú árnyéka: vajjon Elizben él-e még a szenvedélynek akkora őszintesége és lángolása, mint aminőt a bécsi utat követő találkozáson mutatott?

Alig várta a hajnalt, hogy lovára pattanjon és benyargalássza a határt és a jéghideg reggeli levegő megkeményítse idegeit.

VII. A tulsó parton.

Február elsejére Horváth Géza középiskolai tanárnak a köztársasági kormány csinos kétszobás lakást rekvirált a Király-utca végén, közel a Városligeti fasorhoz. Két szoba hálófülkével, villamos- és gázvezetékekkel, fürdőkabinettel, gázkályhával, dohánybarna és világoskék papírkárpittal, fehérre lakkozott ajtókkal és a mennyezeten a csillárnak való vaskampó körül kerek gipszdomborműbetéttel, - kecses polgári elegancia ez, barátságos meleg kis otthon, parányi konyhával, amelyet másfél méter magasságban fayence-csempével burkoltak a higiéniére kényes építőmesterek. Két lépés hosszú szobácska a szakácsnő számára.

Eliz nem tudott betelni a boldogságával. Mindenkinek elujjongta örömét és meglegedését a szerencsés fordulat alkalmával. Saját lakása van, fehér csipkefüggönyökkel, mahagóni ebédlővel, amelybe bele van komponálva az ura íróasztala és könyvespolca is. Nem is ebédlő, hanem valóságos kis nappali. A kályha mellett két fotel, hatalmas, öblös karosszék, ripsz-huzattal, fejtámlával. Szőnyeg az asztal alatt, gödöllői munka, férje egy özvegyen maradt kartársától vette százhusz koronáért. A hálószobában toalett-asztal, kínaezüst fésütködővel és illatszeres garnitúrával, az ágyon csipkével behúzott sárga selyemtakaró, fehér préselt plüssel letakart sezlón, az éléskamrában befőttesüvegek, zsírosbödön, savanyított uborka: csendélet-piktúra ennivaló, bájos motivumai. A teát villamosfőzőn forralják, a fürdőkád öt perc alatt telik meg langyos, meleg vízzel... pompás kis birodalom ez, még kissé hiányos, de éppen az a gyönyörű, hogy napról-napra fejlődik és gazdagodik, mint egy egészséges lombos bokor, amelyen minden nap új bimbók pattannak ki a rügyekből. A férj ma egy antik selyemből készült dívánpárnát hoz, tegnap orosz szamovárral lepte meg a feleségét, holnap villamosvasalót vásárol, holnapután kis szobrocskát a kályha tetejére. Minden napnak megvan a maga szenzációja: a fészekalapítás intím, enyhe, családias, gyönyöre. Ezek az igazi mézeshetek s Eliz, ha iskolájából vagy Domoszlayéktól hazasietett, egész napját az új fészekben tölti, tervezget, rakosgat, tesz-vesz, bútorokat rendez, harisnyát javít, kézimunkába kezd, szakácsnéval tanácskozik, főzni tanul és titkon arra gondol, hogy egyszer csak eljön egy kis harmadik, akinek ott a sarokban, a kályhához közel lesz a bölcsője.

Eddigi életéről, leánykoráról, a Vöröskereszt-irodáról, a mindszeinti kastélyról, Shakespeare szonettjeiről, az Opera-utcáról, itt ebben a csendes, szelíd, bensőséges kis otthonban, az ura mellett, csaknem egészen elfeledkezett. De ha kilépett az utcára s becsengetett a Domoszlay-lakás nehézpompájú, hűvös, homályos, túlterhelt halljába, vagy belépett a leánygimnázium tágas lépcsőházába, nyomban elvesztette nyugalmát, fellépésének derűs, egyszerű, polgári biztosságát. A lelke szétterjedt a nagy vonalak, idegen miliő, tágas perspektívák keretei között és szédülést érzett: a védtelen önállóság és felelősségérzet szorongását. Vágyott, félt, remegett, határozatlan érzésekben vergődött. Várta a telefont, Domoszlay hangját s amikor felcsengették, egy pillanatra azon gondolkodott, hogy letagadja magát. Ez a kettős élet izgatta és gyönyörködtette, de egyszersmind fárasztotta és megfélemlítette.

Az iskolában negyven kedves, tiszta, finom kis úrileány leste, várta, élvezte minden szavát, de ő nem tudott felmelegedni a tanterem légkörében. Vagy hazagondolt a Király-utcai kis fészek hétköznapi idilljére, vagy a nagy regényre, amely dobogásba hozta szívét és torkát szorongatta félelmében. Míg a lányok dolgozataikat írták, mozdulatlanul bámult ki az ablakon, összehúzott szemöldökkel, meg-megremegő orrcimpákkal, nagyokat sóhajtva, homlokát időnkint odaszorítva a hideg ablaktáblához. Alatta az udvaron kopár gesztenyefák fázósan tárták ki

nedves, barna, síma ágait, amelyeken lila foltokban reszketett a napsugár. Az ágakon verebek csiripeltek.

- Mi van ma? - kérdezte magától töprengve és félénken. - Kedd? Holnap szerda?

- Szerda van holnap? - kérdezte zavartan az első pad szélén ülő kisleánytól.

- Szerda, kedd, szerda, csütörtök - csipegett negyven kisleánytorok, mint ezüstcsengettyűk, vagy a verebek künn a faágakon. A gyerekek örültek, hogy kinyithatják kis madárcsőrüket és elszórakozhatnak a saját hangocskájukkal.

- Csend - intette őket elpirulva Eliz és arra gondolt, hogy már három szerda elől sikerült keserves, kínos füllentésekkel kibújni. Miért? Nem szereti Domoszlayt?

Ezen hosszasan elgondolkozott. Nem tudja. Szereti, becsüli, büszke rá, majdnem imádja és nem óhajtja elveszíteni. Csak szerdák ne volnának a kalendáriumban! Hármát már sikerült kitörölni belőle, de Domoszlay bizonyára neheztel és nem lehet tovább ámítani. Holnap majd kibékíti és egy hónapra megint rendbe jönnek.

A teremben negyven kislány rágt a tollat s törte borzas fejcskékjét a feladaton: az éghajlat hatásáról a nemzetek jellemének kialakulására. Komoly Taine-ista mondatok ügyetlenkedtek a sercegő tollak alatt. Félrehúzott piros kis szájakon, ráncbaszedett, felhőtlen kis homlokokon nagy, komoly, száraz gondolatok foszlányai csüngnek: Görögország tiszta, enyhe, napsugaras klímája kedvezett a filozófiai és etikai eszmék világos és plasztikus egyszerűségének... Egyetlen szót sem értettek mindebből, de halálos komolysággal írták be a füzetükbe.

- Ó, drága, boldog, erős, komoly kisleánykáim, egykor ti is ilyen rossz gyerekké öregedtek, mint amilyen én vagyok. Ha tudnátok, hogy mily bűnös, léha és az iskolai rendtartásba ütköző haszontalanságokon töri fejét a tanárnőtök, erkölcsi magaviseletből bizonyára elbuktatnátok őt, - gondolta Eliz és eszébe jutott az álma, amely az éjszaka hidegverítéssel verte ki a testét.

- Az Opera-utcai szobában László ölében ültem. Egy szál ázsiai selyemből szőtt, áttetsző, dúsredőjű, aransárga japán ing volt rajtam, amit László tartogatott számomra. Abban szeretett látni, amikor örülettől elborult szeme már kinyílt és nézni is tudott. Én a vállára hajtottam fejemet és ő arcomat simogatta. E pillanatban kinyílt az ajtó magától. Mind a két szárnya széjjelpattant, a nehéz, bélelt brokátfüggöny hirtelen sűrű redőkbe keskenyedett, magától, engedelmesen, szinte kárörvendve félrehúzódott s utat nyitott egy sápadt, verejtékes, tágranyiltszemű, reszketőajkú férfiúnak. Az uram volt. Géza fölemelte mind a két karját, mintha átkot hirdetne, vagy várná, hogy rászakadjon az égboltozat. Milyen arca volt! Egy egész élet minden megszágyelt vágya, kicsúfolt öröme, meggyalázott öntudata, felkorbácsolt dühe és tébolya ott fehéredett eltorzult, csontvázzá meredt arcában. Első csókunk minden extázisa, mézes heteink minden meghitt öröme, a szibériai sóvárgás minden féltékenysége s a megcsalt férfi egész pokoli önutálata ott vacogott a koponyájából kicsattogó fehér fogsorában. Én elsikoltottam magamat és kiugrottam László öléből. László mindebből nem látott semmit. Ottmaradt ülve a diványon s öklére hajtotta fejét, mint ahogy szokta, amikor elgondolkozik. Nem vette észre, hogy elugrottam tőle, nem hallotta, hogyan mentegetem magamat az uram előtt, nem látta, hogy odaborultam Géza lábai elé és sírtam, átkoztam magamat és bevádoltam őt, igen, ez borzasztó, de csakugyan gyalázatosan vádaskodtam rá, hogy ő az oka mindennek, hogy elcsábított, megrontott, hipnotizált s most már terrorral kényszerített a házasságtörésre... semmit sem hallott, sem a bocsánatkérésemet, sem a szerelmi vallomásaimat, sem az uramat fojtogató csókjaim csattanásait, sem azt, amikor Géza megbénulva, elernyedve, megmámosodva az ölelésemben, azt kérdezte tőlem: - mit csinálunk ezzel az emberrel? És azt sem hallotta, amikor én felkiáltottam: - öljük meg a gonosztevőt!... Szegény Domoszlayt megragadtuk, az ágyig vonszoltuk és selyemtunikámból, amelyben ő annyira szeretett látni, kötelet

csavarva, megfojtottuk. László nem ellenkezett, hátrahajtotta a fejét, szemének utolsó alkonyati sugarával végigsimította arcomat és halkan susogta felém: - Tudtam, hogy ez lesz a vége... De én azért mégis kimondhatatlanul szeretlek... Szeretlek... Erre a szóra felébredtem. És azóta úgy érzem, hogy én csakugyan megöltem, vagy meg fogom ölni Domoszlayt. Nem volna csoda, ha egy ilyen álom örületbe kergetné az embert. Vajjon jelent-e valamit az álom?

Csengettek, az órának vége volt.

- Nem találkozom többé Domoszlayval - határozta el felriadva, ahogy dobhártyáját megremegettette az éles, józan, brutális harangszó. - Leányok, jó melegen öltözzenek és vigyázzanak magukra az utcán.

Ő maga be sem ment a tanári szobába, magára kapta a bundáját és gyalog indult hazafelé.

A hideg februári télen ájultozott és verejtékezett a forróságtól. Szerette volna ledobni a kabátját és nyitott bluzát, meztelen mellét nekifeszíteni a szállongó hópelyheknek. Az arca lángolt, a nedves hópihéek nyomban elpárologtak a bőréről, ahogy keringve, lágyan, csiklandósan rátelepedtek ajkára és fülére.

- Mikor találkoztunk utoljára? Karácsony és Szilveszter között. Már akkor nagyon gonosz voltam hozzá. Megmondtam neki, hogy szeretem őt, rajongok érte, nem tudok nélküle élni, de... Nem is engedte befejezni. Egy pillanatra dühössé torzult az arca, aztán erőltetetten mosolygott: - Majd én segítek magának - mondta rekedten és vontatottan. - Maga azt akarja mondani, hogy szerelmes belém, de tiszta szeretne maradni és irtózik a házasságtöréstől... - Úgy van - suttogtam gyáva elszántsággal, most már nem annyira meggyőződésből, mint önkínzó kíváncsisággal, hogy mit fog erre válaszolni. Félelemmel és gyanakvással lestem az ajkát, amely reszketett, míg ki tudta kínlódni magából a szavakat: - Másszóval, nem szeret többé... Ez volt a felelete. Rágyújtott egy szivarkára, bedobta magát a kandalló mellett terpeszkedő fotelbe, keresztbe vetette a lábát, néhány pillanatig mély hallgatásba süllyedt, párszor megrándult az arca, mintha mondani akarna valamit, de meggondolta, vagy a szót nem volt képes kipréselni a torkából. Én halálos rémülettel állottam előtte. Megnémultam. Vártam a tragikus szemrehányásokat, a férfibüszkeség brutális felháborodását, de közben asszonyos elbizakodottsággal azt reméltem, hogy elmosolyodik, magához int, ölébe ültet és megsimogatja arcomat: - Kis csacsi Eliz, nem ülök fel a tréfáinak... - Nem tette ezt. Egyiket sem tette. Felállt, rámsegítette a kabátomat, megcsókolta a kezemet és elbocsájtott. Csak a szemének szomorú nézésével küldött el, de én úgy éreztem, mintha ostorral vert volna végig rajtam s kutyákkal kergetett volna ki az utcára. Elfutottam. Másnap levelet írtam neki, bocsánatot kértem és ő megbocsájtott. Még aznap találkoztunk s eszeveszetten szeretnénk egymást. Én a következő hét szerdáján is szívesen mentem volna, de megbetegedtem. Igaz, hogy kissé örültem a betegségnek... Most bizonyára gyűlöl. Én pedig szeretnék térdreborulni előtte és könyörögni neki, hogy szeressen továbbra is, legyen jókedvű és boldog, mert ha ő szenved, nekem is meghasad a szívem. Holnap mindent jóvá teszek és úgy fogom szeretni, mint még soha.

Ünnepélyes, meghatott ellágyulással fogadta meg ezt Eliz, ahogy a Király-utca végén megpillantotta a fasor kopasz, didergő, csillogó, árva, égrerimázkodó ágait.

*

Az urát már otthon találja Eliz. Ezen módfelett elcsodálkozott, de egyszersmind határtalanul meg is örült neki, mert e komoly, szelíd és szerelmes lélek mellett mindig visszakapja jókedvét, nyugalmit és bátorságát. Sajnos, nappal alig töltöttek több időt együtt, mint az étkezés másfél órás kádját. A fogságból visszatért tanár minden perce megoszlott hivatása és a pénz-szerzés hajszájában. Ő maga ágrólszakadt, árva fickó volt, aki már egyetemi éve alatt lecke-

adásból, korrektorkodásból és könyvtárak rendezéséből éldegélt. A felesége hozománya: két ragyogó fekete szem, finom, de formás kis test és érdekes sovány arcocská volt, ha nem számítjuk hozzá a diplomát és azt a pár erős, komoly tisztos fehérneműdarabot, amelyet polgári nagyzással kelengyének nevezett a menyasszony családja. A háború, amely szétszakította őket, a férfinak temérdek testi és lelki szenvedést, de néhány tekintélyes bankjegyet is hozott. Géza, ahogy visszatért és leszerelt, megkapta tisztí járandóságát és ezzel kiegészítve Eliz összerakosgatott pénzecskéjét, amelyet a Vöröskeresztnél és a Domoszlay-házban szerzett, mintegy húszezer korona tőkével ment neki a családalapításnak. Ezt az összeget két nap alatt felemésztette a lakás bebútorozása. Hogy kis fészükét kényelem és némi olcsó fényűzés kellékeivel is elláthassák, Géza előleget vett fel a fizetésére és éjjel-nappal dolgozott. Szerencsére a köztársasági kormány az Oroszországból visszatért katonatisztekben természetes szövetségeseit látta és igyekezett bőkezű lenni irányukban. Az alig harminckét éves ember megkapta az igazgatói címet, kapott előleget, segélyt, drágasági pótlékot és külön jutalmakat, de ez a nagy rang és sokféle pótlék kevés volt ahhoz, hogy Eliznek a mindszeinti kastélyban megszokott kényelmét csak meg is közelítse. Géza pedig azt akarta, hogy felesége a kicsiny és olcsó keretek között se nélkülözze az élet esztétikájának és kényelmének megismert és megszokott apróságait. Ezért külön órákat adott, nyomdákban lektori teendőket végzett, lapokba írkált, könyvek fordítását vállalta, előadásokat tartott, eljár a gyűlésekre, szervezkedésekre, hogy egyetlen lehetőséget se tévesszen szem elől, amely pénzt hozhatna a házhoz.

Mindezt oly természetesnek és könnyűnek találta, mint általában az olyan emberek, akik beleszoktak abba, hogy a pénzért el kell adni magukat, igavonó barom módjára. Ha egyedül állott volna a világban, akkor sem tudta volna más módját elképzelni a boldogulásnak; de hogy e szakadatlan, verejtékes munkával Eliz életét teszi széppé, ez egyenesen kéjes gyönyörré magasztosította számára a küzdelmet. Úgy érezte, hogyha húszfelé tudná szaggatni magát, azt is boldogan vállalná. Neki magának nem volt semmi igénye. A szibériai fogság, a bujdosás, a szökés, a száműzöttekkel eltöltött hónapok, a gyaloglás, a hajófenéken végzett rabszolgamunka végtelenül leegyszerűsítette lelkében az élet illúzióját. Nem ivott, nem dohányzott, kártya, sport, finom ruházkodás, kocsi, kényelem, színház, mulató érthetetlen és beteg perversióknak tünt fel a fantáziájában, amely az egészséges táplálkozás, testi tisztaság, meleg szoba, kényelmes ágy, embernek való szellemi foglalkozás határait nem lépte át soha és egy gyönyörű, finom, meleg, illatos asszony birását már az Ég csodálatos ajándéka gyanánt, elragadtatással és hálával ünnepelte. Sohasem mondta, de egész testében állandóan gyönyörérzések vibráltak, ha rá gondolt a feleségére. Eliz volt az ő étele, itala, mámora, fényűzése, ékszere, szenvedélye, vallása és hazája, de ezt olyan természetesnek találta, mint például azt, hogy Eliz soha senkit más nem szeretett, csak őt. Eliz volt az élete célja és a kötelességteljesítés érzése úgy betöltötte egyéniségét, mint ahogy véredényeit megduzzasztotta az egészséges, piros, romlatlan életnedv.

Szegény vidéki tanító volt az apja, egy református pap kissé együgyű, de jellemes és erkölcsös leánya az anyja. Otthon nem látott szerelmi jeleneteket, neuraszténias arcokat, gyanakvó pillantásokat, álnok színleléseket, nem hallott elvont fejtegetéseket, amelyek rejtett célja a vallomás, vagy elégedetlenség, vagy lázongás. Ő és testvérei engedelmeskedtek az anyjuknak, anyjuk az apjuknak, apjuk a plébánosnak, a plébános a püspöknek, ez a királynak és a király az Úristennek... Ez a komoly és örökkévalónak tetsző hierarchia megnyugtatta, rábízta magát a bölcs egykedvűséggel tények gyanánt fogadott el mindent, amit éppen eléje dobott az élet.

A háború előtt tekintélyt tisztelő, komoly pedagógus volt, a lövészárokban lelkes nacionalista és bátor harcos, a fogságban türelmes, okos, a szökésben ravasz és képmutató, a fáradságban optimista, felesége hűségében rendületlenül bízó, hűséges, tiszta, erkölcsös férj, az orosz

bolsevisták között halkszavú, sohasem, ellenkező, engedelmes forradalmár, most itthon a népköztársaság rendületlen híve, meggyőződést mutató higgadt szociáldemokrata, majd, ha arra kerül a sor, szürke, dolgos kommunista, vagy a fehér ellenforradalom szívós katonája lesz. És ha valaki szemére vetette volna, hogy ez férfiatlan és jellemhíján való bűnös oppor-tunizmus, rendszeresítése az álnok és megbízhatatlan alkalmazkodásnak, Horváth Géza szelíden rámutat a csuklóira, amelyeken még vörösen égett a szibériai bilincs bemélyedt, durva nyoma, hivatkozott tüdejére, amelyet golyó lyukasztott át a sinnei csatában, végig-simította ősz tincseit, amelyeket a fogságból való szökés halálos rettegése ültetett barna fűrtjei közé és így felel:

- Hej, mit tudjátok ti, mit kellett végigszenvednem az én árva, védtelen, vérbe, sárba, kínba, halálba kidobott egyetlen életemért! A háború világtipró óriás csizmája hogy taposott az én nyavalyás testem fölé, az orosz sivatagok végtelen magánya hogy feküdt az én parányi élet-erőmre! Most a forradalmak, a világnyomorúság, az éhség, a nélkülözés apokaliptikus szekerei robognak a magamfajta nyomorult féreggel szembe... mit tehetek én ellenük, ha élni akarok a magam és a feleségem kedvéért? Feszítsem neki az én göthös, átlukasztott, sípoló mellemet a robogó szekereknek? Legyek haszontalanul martir, fűjjam fel apró béka-exisztenciámat politikus ökör mintájára? Feküdjem alá a kerekéknek, e dübörgő kolosszusok ellapítsanak és véretem belekeverjék a föld porába anélkül, hogy csak meg is döccennének szétmállott csontjaimon? Én bizony, ha élni akarok, nem tehetek mást, mint hogy felugrom a szekér tetejére és repülök a repülőkkel, ravaszul meglapulok a rohanó áradatban és odatartom a tenyérsi kis pecsenyém a máglyához, hogy megsüljön és táplálni tudjam magamat... és téged drága kis feleségem.

Így magyarázta Eliznek is az ő köztársasági és forradalmi tevékenységét, amelynek nem volt messzebbmenő célja, mint hogy villamos-teafőzőt, prémgalléros bundát és meleg kesztyűt verekedjen ki egy feketeszemű, hiú és pompakedvelő asszonykának.

...Ahogy Eliz belépett az ebédlőbe, tekintete felcsillanó meglepetéssel siklott egy illatos tearózsa-csokorra az asztalon.

- Mit jelent ez az ünnepélyes fogadtatás? - tréfálkozott kedvesen és csókra nyujtotta hajfűrtökkel letakart homlokát.

- Nem is tudja a kis feledékeny, - duzzogott az ura mosolyogva. - Ma nagy nap van Elizkém. Gondolkozzál csak kicsit. Na?

Eliz elpirult. Nem tudta kitalálni.

- Házassági évforduló. Éppen ma van hat esztendeje. Emlékszel rá szívem?

Eliz gyöngéden megcsókolta az ura fakó, ráncokkal megvénített arcát. Aztán leültek ebédelni. Géza bőbeszédű volt, derült, izgatott, boldog. Feleségének tányérjára rakta a legjobb falatokat, bort töltött neki a poharába és majdnem felköszöntöt mondott az évforduló alkalmából. Visszaidézte az esküvő napjának minden apró epizódját. Csak akkor pirult el, amikor a nász-éjszakára került volna a sor. Az ő nászéjszakájuk!

Eliz is vérvörössé szégyenkezett és befogta az ura csacska száját.

- A fő az, hogy minden jól végződött. Ki hitte volna ezt az acsinszki fogolytáborban! Ámbár mit beszélek? Én biztosra vettem, hogy megszököm és visszatérek hozzád, ha a földet kell is körülgyalogolnom. Egy pillanatig sem kételkedtem. Két olyan embert, mint Te, meg én, egy nyomorult világháború, piszkos kis Szibéria és néhány tenyérsi tenger nem tud széjjel-szakítani.

Eliz ezalatt az ura arcát vizsgálta. Géza kopaszodó, barna arcú férfiú volt, kis fekete bajusza angolosra nyírva, álla gondatlanul beretvé, homloka nagyon magas, orra kissé hosszasan bosszantóan egy vonalba esett a homlokával. Rövidlátó szemén a nagy aranykeretes csiptető és fűrtjeiben egy csomó ősz hajszál idősebbnek tűntette fel a koránál. A természetén látszott, hogy egészséges, parasztsorból származó vére, falusi gyermeksege, a patak, a szénakazal, a tehénistálló, az erdő erőssé és hatalmassá indította testi fejlődését, de a városi iskola, az egyetem, a töméntelen tanulás, éjjelezés, koplalás, lőtás-futás, hideg szoba és rossz ruházkodás satnyává tették izomrendszerét. Széles volt a válla, keze, csípője, de beesett a melle, csontos, bütykös, vékony és kissé begömbült a lábszára és divatból kiment, háborúelőtti zsakettjében kissé komikusan professzorosan és ünnepélyesen volt a külseje. A szeme azonban élénken és jóságosan ragyogott, a hangja tömören és érzékenyen csengett, szája körül örök mosoly tette lebilincselővé az arckifejezését és minden mozdulatából, szavából, cselekedetéből sugárzott a tiszta, gyanútlan, egészséges, kimeríthetetlen szerelem.

Eliz nem látta nagynak, hősnak, vagy félistennek az urát, de szeretetreméltónak, nyitlnak és egészen az övének. A háború alatt majdnem elfelejtette. Amikor visszatért, megdöbbsent és szinte szégyenkezve fogadta az idegen ember csókjait. Kíváncsian figyelte és néha ellenségesen kutatta természetét, szokásait, jellemét, szerelmének mélységét és szenvedélyének rég elfelejtett sajátosságait. Eleinte úgy érezte, mintha bűnös viszonyt kezdene vele és Domoszlayt csalná minden ölelésével. De ez az idegenkedés hamarosan elmaradt. Gyorsan visszatért az intimitás, az emlékek szövevényes és aprólékos hálózata felújult az ő lelkében is és megállapította, hogy Géza régi szerelemmel, de új hévvel támadja érzékiségét, megértették egymást, visszatértek gyermekkorukba gyökeredző szüzi és szemérmetlen szenvedélyességükhöz és Eliz felfedezte, hogy ez az egyetlen jogos, becsületes és kényelmes kielégítése az ő nehezen fakadó, de elemi erővel lobogó vágyainak. Ettől fogva nem kívánta másnak a csókját. Meggyűlölte a nappali világításnál, vagy villanyfénynél lejátszott orgiákat és kicsapongásoknak látta a Domoszlayval eltöltött órákat. Szívesen és könnyen megbocsátott volna magának, ha Domoszlayval már szakíthatott volna. Oly nagy volt benne az elragadtatás és nagyrabecsülés a betegfantáziájú, szerelmében tragikusan vergődő, arisztokratikus finomságban sugárzó Lászlóval szemben, hogy a multat nem sajnálta és nem kívánta kitörölni emlékezetéből. Úgy tekintette odaadását, mint egy haldoklónak nyújtott utolsó csepp orvosságot; irgalmas nővér volt, aki a szerelem betegének szerelmet adott önfeláldozásból, nagylelkűségből, szánalomból és valamiféle különös kötelességérzet fenséges tragikumából. De a jelen megalázta és meggyötörte, a jövőről pedig tudni sem akart egyszerű polgári erénye és kényelemszeretete. Amióta hazajött az ura, csak a legnagyobb gyötrelmé árán tudott elmenni a találkozókra, habár maga is azt hitte, hogy nem az urába, hanem Domoszlayba szerelmes.

Szerencsére mindez csak futólag, egy vagy két szerdai találkozás előérzetében gyötörte az öntudatát. Most, hogy vele szemben ült az ura és elragadtatással dícsérte a marhahúslevest és a vesepecsenyét, a tearózsák ünnepélyes illatában, Géza vidám és boldog fecsegése közben, nem gondolt egyébre, minthogy neki van a legjobb, legönzetlenebb, legfigyelmesebb ura a világon.

Géza hirtelen felugrott és télikabátja zsebéből kis papírcsomagot vett elő.

- Ezt ugyan ebéd utánra tartogattam, de nem bírom tovább.

És átnyújtott Eliznek két pár, béke idején szőtt, vastagfonatos, sodrott selyemharisnyát.

- Egy Oroszországból most hazatért katonától vettem ötszáz koronáért. Valami hercegasszony garderobjából lophatta a vitéz, - nevetett boldog büszkeséggel.

- Ötszáz korona - sikoltott fel Eliz és magában arra gondolt, hogy ez kétheti keresménye az ő drága, naiv kis urának. Tizennégy napig fog dolgozni ezért a két pár harisnyáért a vékony tüdejével, a reumatikus karjaival, a rövidlátó szemével. Ránézett az urára, s ahogy meglátta diadalmas, ujjongó arckifejezését, a büszkeséget, boldogságot, elégtételt, amit a saját áldozatkészsége felett való elragadtatás festett a szájaszéle köré, halkan sikongatva ugrott a nyakába és össze-vissza csókolta ritkás, őszes, pomádés haját.

- Te vagy a legdrágább férj... te édes, te édes.

Géza aztán elmondta, hogy mára minden munkát félretesz, óráit holnap pótolja, szerkesztőségi dolgait tegnap végezte el, ma illendően megünneplik a házassági évfordulót.

- Ma délután urak leszünk, drágám. Csemege után feketét kérek sokat, pár csöpp francia likőrrel. Aztán lustálkodni fogunk. Egész délután lustálkodunk, - ismételte boldog előérzettel, mint a dolgozó emberek, akik abban látják a maguk ünneplését, ha meglopják a dologidőt. - Este elmegyünk színházba, hova akarsz szívem, az Operába, vagy a Vígszínházba?

- A Vígszínházba! - kacagott Eliz mámorosan.

- Színház után benézünk a Ritzbe.

- A Ritzbe? Nem lesz nagyon drága?

- Ma semmisem drága. Idenézz angyalom!

Géza két darab vadonatúj ezresbankót húzott ki a tárcájából. Gondosan, áhítattal, szinte vallásos tisztelettel terítette maga elé a két komoly bankjegyet.

- A könyveimre kaptam előlegül. Ritka dolog, hogy a mai viszonyok között filológiai munkára kiadó akad és előleget is kockáztat. Az alexandriai korszak és görög prózaírói. Tizenkét fejezet. Testes kis kötet. Az Akadémiának táva marad a szája. Willamowitz-Möllendorf is megirigyelheti. Húszíves kötet. Ejnye, de pompás ez a piskótatekeres. Micsoda kajszínbefőtt! Nincs étvágyad, szívem?

- Nagyon boldog vagyok, - suttogta zavartan Eliz.

- És ma egész nap mulatni, szórakozni, pihenni, lustálkodni fogunk. Két darab ezres.

Eliz is egészen ellágyult a bankjegyek láttára. Érezte azt a büszke, diadalmas érzést, amelyet a munkával szerzett pénz ad a szegényeknek. Az ilyen pénz nem is bankjegy, hanem emléklap, ereklye, talizmán, élő, beszélő, szerelmes műkincs, mint egy drága kép, vagy ékszer, vagy diploma. Költemény, amely hangulatot ad, ígéret, amely tág perspektívákat nyit meg, erős alap, amelyre rálépve, bátran nézünk az élet szemébe. Fegyver, amellyel gögösen megyünk ütközetbe, jogosítvány, amely függetlenít, önérzetet, bátorságot kölcsönöz, útlevel, amely megnyitja a társadalom kapuit, biztosíték a meglepetés, baj, szerencsétlenség ellen, lépcső az emelkedésre, valóságos hatalom, bástyaserősség a rosszakarat és irigység tengerében, forrása a gondtalanságnak, reménynek, optimizmusnak, reális indítéka a fantáziának, amelynek tükrében szépnek, tehetősnek, megkülönböztetettnek, kiváltságosnak látjuk magunkat. A pénz! A kicsiny, nehezen jött, jól megérdemelt, régóta sóvárgott, apróra megálmodott kereset! Ez a legszebb jutalma a szerénységnek, lemondásnak, türelemnek, tisztességnek. Eliz szerette a pénzt, de csak az ilyent. Hirtelen eszébe jutott, hogy ezres bankjegyeket tucatjával, húszával, százával kaphatna ő valakitől, akit még boldoggá is tenne vele, ha elfogadná. De azt a pénzt gyűlöli és undorral gondol rá, ezt pedig végig tudná csókolgatni.

És a két darab ezrest hirtelen bedugta az inge és selymes barna bőre közé olyan szerelmes mozdulattal, hogy elpirult belé.

- Jó volna gazdagnak lenni, - szaladt ki a száján önkéntelenül.

- A te kedvedért én is az szeretnék lenni.

- De én így is nagyon boldog vagyok.

- A gazdagság önmagában véve nem is ér ám semmit, - tette hozzá Géza óvatosan. - Te eleget forgolódtál gazdag emberek között. Boldogok azok?

Eliz legyintett a kezével.

- Nem cserélek velük.

- Én sem, - felelt meggyőződéssel Géza. - Nem cserélek például a te Domoszlayddal.

Eliz szívébe benyilalt egy kellemetlen törzsúrás. Ezt a nevet mindig kín volt hallania az ura ajkairól.

Géza a feketéjét szürcsölgette. Már a kályha mellett ültek pattogó tűz közelében, amely a szokatlanul dús ebéd után kellemesen perzselte bőrük felületét. Géza önfeledten csevegett.

- Szomorú és cseppet sem irigylendő ember lehet az a Domoszlay. Ugyan csak egyszer-kétszer láttam futólagosan, de a fajtáját, azt ismerem nagyon. Degenerált, törékeny, feminin típus. Kimerült a semmittevéstől, elpuhult a mértéktelenül élvezett gyönyörűségektől, haszontalan here, fulladásig jóllakott ingyenélő, aki kétségbeesik, ha egy órája üres az élvezettől, vagy nem sikerül egy kéjenc rögeszméje. Finom és elegáns virága egy rothadt és túltrágyált kultúrának. Már születésekor magával hozza a véredényelmesedés, a neuraszténia, étvágytalanság, kielégülhetetlenség és hátgerincsorvadás csiráit. Minden korban és minden népnél egyforma. Nincs különbség a magyar mágnás és az orosz herceg, a spanyol grand és a francia vicomte, a középkori hűbérúr és Róma császárságbeli patriciusai között. Ez a rend legfelsőbb és legfinomabb rétege az emberiségnek, tehát a legelső, amely elsorvad, lepörkölődik és megég a Nap sugarai alatt, vagy leomlik egy belső megrázkódtatás erejétől. Kár érte esztétikai és romantikus szempontból, de tulajdonképpen semmi keresnivalójuk e földön nincsen a Domoszlayaknak.

Eliz lelkesen nézte az ő kis urát, aki folytonosan és keményen beszélt, mint egy előadó a szószéken. Arra gondolt, hogy ezek a professzorok könyvből ismerik ugyan az emberi lelket, de mélyebben belelátanak, mint aki az utcán, a kaszinóban, a parlamentben, vagy a hálószobában találkozik vele. Kis kockacukrot mártott feketéjébe, a szájába vette és úgy kínálta vele Gézát, mint egy szerelmes galamb.

Összecsókolódtak. Aztán Géza, aki láthatólag élvezte szónoki sikerét, folytatta a témát.

- A népeket az egészséges, robusztos, munkás, türelmes és igénytelen tömegek tartják fenn. Akik képesek testi és lelki szenvedések elviselésére, az élet egyszerű örömeinek élvezésére és az erkölcsi tisztaság megőrzésére. Az én fajtám ez, erre az egyre vagyok büszke, édesem.

Eliz már az ölében ült s fejét az ura vállára hajtva, úgy hallgatta szavait:

- A Domoszlayak életűntak és tele vannak spleennel, mert sohasem szenvedtek reálisan. Fölöttük orvosprofesszorok konzultálnak, ha elromlik az étvágyuk szarvasgombától és pástétomtól, én Tomszokban tetvek és poloskák között fetrengtem vérhasban és rothadt konzervet zabáltam éhduhomban. Domoszlay bizonyára idegsokkot kap egy rút arc láttára, én a krasznajarszki táborban pusztá falak között, kemény priccsen együtt háltam dühöngő örültekkel, tifuszos betegekkel és oszlásnak indult holttestekkel.

Eliz élesen felsikoltott és az ura hóna alá bújta. Géza felhörpintette feketéjét és élvezettel szította a szivarját, miközben egyik keze Eliz gömbölyű karját simogatta.

- Mily kimondhatatlanul sokat szenvedtél, te drága.

- Mit szenvedtem? Semmit. Csak egyetlen szenvedésem volt az egész idő alatt. Hogy nem láthattalak és nem védhettelek téged.

- Drága.

- Nizsme-Udinszkban a száműzöttek tanyáján kóboroltam, - ó, a száműzöttek emberségesek voltak hozzám, elláttak élelemmel, meleg kendővel és jó tanáccsal, sohasem felejttem el, hogy mily világszövetsége van a nyomornak és mily szolidárisak a földkerekség összes elnyomottai. - Mit is beszélek? A száműzöttek nem is nyomorultak. Én irigyeltem őket, mert minden katona ágyában vele aludt a szeretője.

- Én is mentem volna veled.

- Tudom, - szólt komolyan, röviden és meggyőződéssel a férfi. - Ez tartotta bennem a lelket. De aggódtam érted, hogy nélkülözöl, hogy beteg vagy.

- Ó, mi volt az én szerencsétlenségem a tiedhez képest.

- Hogy vén kéjencek, nyegle úrfiak, unatkozó, szeszélyes, zsarnok és falánk Domoszlayak támadásainak leszel kitéve.

- Ah, - szisszent fel Eliz rémulten és elhúzódott az ura karjaiból. - Féltekeny voltál?

- Nem. Csak féltettelek. Tudtam, hogy hű maradsz hozzám és a becsülethez, de arra gondoltam, hogy védtelen martaléka vagy a szennyek alkalmának.

Eliznek eszébe jutott Shakespeare: Az alkalom szennyek martaléka. Felsikoltott fájdalomában. Géza ezt a szemérem és a szerelem felháborodásának vette, megragadta Elizt és csókjaival lezárta a száját.

- A Bajkál-tó mentén szöktem, először. Két társammal éjjel, hóviharban, égzengés és farkas-üvöltés közben leugrottam a robogó vonatról. A két barátom nyakát törte, én elsüllyedtem a hóban és éreztem, hogy mint temet be a fergeteg nedves, hideg hópihékkal, amelyek tüzes tűk gyanánt sütögették az arcomat. Akkor is azon járt az eszem, hogy neked van-e meleg bundád és nem sértegetnek-e öreg pénzemberek aljas ajánlatokkal.

- És te feltételezed rólam...

- Nem. De az ajánlat maga is halálos szerencsétlenség. A helyzet is borzasztó tragédia, hogy ajánlatot tud és mer tenni valaki az én feleségemnek.

Elizt oly megrázó erővel ragadta magával a szerelemnek, bizalomnak és becsülésnek ez az egyszerű, szinte vallásos tanúságtétele, hogy e percben elfeledkezett mindenről és mindenkiről, aki él ezen a világon. Hálásan és emésztő szenvedéllyel csókolta az ura ajkát, szemét, halántékát és kezét. E percben úgy érezte, hogy tiszta és hűséges maradt, mert Géza mennyei illúzióinak nem szabad csalatkozniuk s a hit és rajongás ereje képes meg nem történtté tenni a megtörténteket.

- És most, - folytatta Géza egyszerűen - most már megjutalmazva és kárpótolva érzem magam mindazokért az apró kellemetlenségekért. Piszkos és szégyenteljes viszonyok közé jöttem vissza, de én a szennyből és nyomorból is aranyat fogok kimosni, hogy rólad gondoskodhassam. Dolgozni fogok és ezzel becsapom, kijátszom és kigúnyolom embertársaimat, akik most a szabadság mámorában tétlenül ténferegnek és elhalászom előlük a keresetet. A gyalázatos rombolás, visszaélés és ostobaság tengeréből felszínre hozom a magam kis gyöngy-kagylóit. Egyébként van valami jó is a sok baj közepette. Tagadhatatlan, hogy a magamfajta szegény ördög számára megnyíltak a kapuk az érvényesülésre. Fogadok, hogy mához egy

esztendőre valóságos igazgató, esetleg egyetemi tanár, vagy egy internátus tulajdonosa leszek, ahol pénz, dicsőség és a tudomány várakozik reám. Nem hiszed?

- Ha te akarsz, Géza...

- Én pedig akarom. Igen, egyetemi katedra, az alexandrai görög irodalomból. És internátus, ahova özönlik a sok diák, gyermek, felnőtt, férfi, nő és ontja a pénzt a ládafiába. Mert úgy képzelem a dolgot, hogy ezentúl a kultúra mindenkinek nyitva lesz és az emberek szabadon, isteni szomjúsággal isszák a tudomány nemes borát. Katedra, internátus... te selyemben, bársonyban, prémekben és aranyban fürdesz, mert a jövő társadalmában csak egy arisztokrácia lesz: a tudás és a munka oligarchiája. Az írók és tudósok foglalják el a tőkés és földesurak helyét, ők járnak fűtött villamos-automobilban, nekik táncol a szentpétervári opera balettkara, ők járnak le tavasszal a Lidóra, Görögországba, Egyiptomba.

- Ó, milyen boldogság lesz - kacagott Eliz és jókedvében magasra lóbálta lábait.

Géza észrevette a karcsú, tömört, klasszikus lábikrákat és eszébe jutott az orosz hercegnőtől lopott selyemharisnya.

- Próbáld fel azonnal az új harisnyákat.

Eliz lerántotta, ami a lábán volt és kéjes gyönyörködéssel húzta lábára a kis selyemremekművet. Gézát a meztelen hús és a feszülő selyem látása megszedítette. Felállt, feleségéhez lépett és kinyitotta Eliz blúzákat. Aztán csókokkal borította el minden felszabadult és szeme elé került testrészét.

- Ma délután a szeretőm és nem a feleségem leszel. Egész délután lustálkodni fogunk - suttogta csókjai között és karjaiba kapta az ujjongó, nevető, síró, sóhajtó, sikoltó Elizt.

*

A munka, gond, pénzszerzés hajszájában kimerült Géza a nagy szerelmi tusa után csendesen pihegett felesége keblén. Egyikőjük sem szólt, egyikük sem mozdult, s a kielégített mennyei lustaságban mind a kettő elszenderedett. Eliz csak pillanatokig aludt. Ahogy kinyitotta a szemét és az esti félhomályban tekintete reá esett Géza sápadt, kék árnyékos, sovány arcára, félig nyitott, petyhüdt ajkaira, amelyek szélén a mély alvás nyomán egy csepp nyál csillogott, kissé kijózanodott. Óvatosan felemelkedett, az ura fejét gyengéden párnára helyezte, testére ráborított egy plédet, maga pedig felöltözködött és a kályha mellé ült, hogy felmelegítse didergő csontjait.

- És én ezek után holnap elmenjek az operautcai találkozóra? - ez volt az első gondolata és sírva fakadt a félelemtől. Szerencsétlennek és bűnösnek érezte magát és nem mert a boldogságtól elszendergett párja felé tekinteni. De azért a csukott szemével is csak őt látta maga előtt itthon a szobájában, a harctéren, a fogságban, a szibériai hómezőkön, a Bajkál-tó partján, ahogy leugrik a robogó vonatról és a hó alatt érte imádkozik. E pillanatban véglegesen döntött. Géza az, akit ő szeret és akit többé nem tud megcsalni soha. Hát a másik? Összehasonlította ezt a két embert józanul, őszintén, a kielégített idegek hideg okosságában. Úgy találta, hogy Géza az, aki őhöz való. Domoszlay nagyszerű, pompás, impozáns egyénisége hideg és messzefekvő és meghaladja az ő szemmértékét. Domoszlay lelke szép, de mérgező vízű tenger; óriás dimenziói belevesznek titokzatos ködökbe, a végtelen horizont sejtelmébe. Háborgása hajókat süllyeszt el és tele van rémekkel. Titok. Ismeretlen mélységek és magasságok titka. Tulajdonképpen nem is ismeri. Soha egy reális gondolat, egy hétköznapi szó, meghitt csevegés, játszi nyájaskodás nem esett közöttük. Domoszlay nem volt a férje, sem a szeretője, az az ember szultán volt, ő pedig a bajadérja. Folyton nehéz, mérges, gőzölgő, sűrű illatok, kábult szenvedélyek, dühös gyanúsítások, titkos lenézések, éreztetése a felsőbbbségnek,

amely leereszkedik hozzá egyetlenegy célból: az érzéki düh lecsillapítása, a szerelmi idegbaj pillanatnyi narkózisa céljából. Nem volt közöttük más, csak marcangoló szerelmes tusakodás, amely panaszból és rajongó dicsőítésekből, vagy dacos székszavúságból és gyötrő szemrehányásból állott. Eliz kifáradt és térdre bukott a szerelem súlya alatt. Fulladozott és haldoklott, mert elborította a szerelem árja: azé a szerelemé, amelyről észrevette, hogy a párjának is több gyötrelmet okozott, mint gyönyörűséget.

Ha László egy viharos óceán, Géza szelíd, világoskék, napsugárban ragyogó, kedves halastó, amelyben aranypikkelyes, fürge, elégedett és jóllakott halacska úszkálnak. Egy pillantásra átfogja; érti, megérti, érzi az egészet, tudja, hogy az övé. László egy rengeteg, sötét, fullasztó levegőjű erdő, amelynek öles átmérőjű ősfait hosszú, százados, áthághatatlan liánok kötik össze. Géza enyhe, árnyas, pázsitos, rózsás, rezedás virágoskert a ház előtt, tele jószágokkal, hasznos növényekkel, méhekkal és fülemülével, amely éjjeli zenét ad a kerti lak úrnőjének.

Nem. Ő nem bírja tovább ezt a kétlakiságot. Ebben a kétszínű, aljas játékokban valaki szörnyű módon fog elpusztulni. Vagy László, vagy az ura, vagy ő, esetleg mind a hárman. Szabad ennek megtörténnie? Sokszor úgy véli, hogy egyetlen megoldásul csak az öngyilkosság marad. De ezt nem meri, nem akarja, nemcsak mert irtózik tőle, de mert akkor mind a kettőt elveszítené. Pedig ő élni akar, szeretne anya lenni és szeretné kibékíteni az összes ellenséges és egymásnak érthetetlen erőket, örökké szeretne élni, lelkének kényeztetett, agyontömjénezett és megrészegített hiúságában, a két szerelem között, mint egy örökkévaló antik istennő, az égi és földi imádat horizontján. Milyen jó volna, ha László szerelmében úgy lehetne sütkérezni, hogy azért nem kellene megcsalni az urát!

Itt egy halvány reménysugár csillant át a kétségbeesésen. Hátha még ezt is ki tudja kényesíteni Lászlóból, a maga kipróbált mindenhatóságával. Az bizonyos, hogy legboldogabb volna, ha e két férfiú között úgy élhetne tovább, mint egy érintetlen leány.

Géza megmozdult, felült az ágyban és öklével a szemét dörzsölgette. Mosolygott.

- Sokáig aludtam, szívem?

- Másfél órát, de nagyon mélyen és édesen.

- Nem szoktam meg a konyakot a feketében.

Felugrott, kiszaladt a fürdőszobába és megmosakodott. Amikor visszajött, józan és kissé hideg volt a tekintete.

- Nyissuk ki az ablakot. Nehéz a levegő a füsttől és ételszagtól.

Mind a ketten az ablakhoz álltak és elnéztek a háztömegek szabályos mértani kockái, a pala-, bádogg- és cseréptetők lejtői, a kémények nyurga téglafelkiáltójelei fölött. A levegő éles, tiszta, sötétkék volt s az ég szürkésfehéren borult a szemben levő budai hegyek tarajára. Halk zsongás úszott a város hátán; az utcák elhalkult, összefolyt, eltompult, monoton szimfóniája. Hideg ömlött az arcukba és hajukat meglobogtatta a légáram, amely a tetők és kémények között bujkált alattomosan.

Eliz felfrissült, energikussá lett és megfellelkezett kínzó gondolatairól. Géza, férfi létére, szerelemben kielégülve, kissé fanyar józansággal látta az életet a maga kemény feladataival. Már megbánta, hogy színházat s Ritzet ígért a feleségének. Lusta volt átöltözni és borzongott a nyilvánosság, a zene, a tányércsörömpölés, az erőltetett finomkodás, a terhes etikett, a bérkocsi és az ötödik emeletre való gyalogos kapaszkodás gondolatától. Az is eszébe jutott, hogy csomó korrektúrát kellene holnapra elkészíteni. Ja, az élet nem áll csupa szerelmeskedésből és ünneplésből.

- Hány óra lehet? - kérdezte reménykedve, hogy már lekéstek az előadásról.

- Hét óra felé jár - felelte csendesen Eliz. Ő is szívesen lemondana az esti élvezetekről. Úgy érezte, hogy pihenésre van szüksége, korán tudna lefeküdni és nyomban elaludna, ahogy párnájára hajtana fejét.

- Akkor elkéstünk - állapította meg komikus megrökönyödéssel a férj. Mind a ketten felkacagtak és megölelték egymást. - Szépen itthon maradunk és dolgoztatni fogunk, - folytatta Géza, becsukta az ablakot, leült az íróasztalához és elővette a korrektúrákat.

Eliz a konyhába sietett, melegre tette az ebéd maradékát.

Kilenc órakor már lefeküdt az asszony. A férj éjjelig javítgatta a tudományos munka kefe-lenyomatát. Eliz az ágyban fetrengett jóideig. Holnap szerda. Ez kétségbeejtő. Először arra gondolt, hogy levelet ír Domoszlaynak s mindent megvall neki, ami a lelkét sanyargatja. Megkéri, hogy felejtse el és ne kívánja látni. Nem. Arra kéri, hogy szeresse továbbra is, maradjon meg barátjának, mentorának, csak ne követelje, hogy meggyalázza hitvesi erkölcsait. Istenem, a levelet könnyű volna megírni, de micsoda katasztrófa lehetne a következménye! Ő ismeri Domoszlayt. László maga is számtalanszor mondta, hogy az ő szerelme nem is szerelem, hanem a téboly egy neme, vagy az élete fenntartásának egyetlen utolsó eszköze. Nem lehetetlen, hogy megőrül, vagy öngyilkossá lesz fájdalmában.

Ekkor felcsendültek emlékezetében Géza szavai a Domoszlay-féle emberekről. Kéjenc, szerelmi düh, rögeszme... ej, hátha neki van igaza és a nagy szerelem nem egyéb Domoszlay-nál, mint nagyúri, makacs szeszély. Akkor pedig nem is érdemli meg, hogy kímélje őt és feláldozza magát... de akkor arra sem érdemes, hogy sokat tépelődjék a megoldáson. Lesz, ami lesz. Most elalszik és holnap sebtében kigondol valami hazugságot.

Egy hang, a hiúságnak, vagy a száanalomnak, vagy az intuíciónak a hangja azonban közbeszólt, hogy: nem! Nem, Domoszlay szerelme nem szeszély, hanem a férfiember egyetlen, örökkévaló, gyilkos szenvedélye, egyetlen az életben és örökké tartó a lélek halhatatlanságában. Eliz szeméből ismét kicsordult a könny és megáztatta párnáját az ágyban. Szerette volna valakinek kibeszélni, meggyónni bűneit és tanácsot, enyhületet, orvosságot kérni fájdalmára. Azon kesergett, hogy senkije sincs, akinek megragadhatná a kezét és ölétébe sírhatná a szerencsétlenségét. Hogyan van az, hogy az ember éppen a legemberibb remegéseit kénytelen mindenki előtt eltitkolni, hacsak nem akar az örültség, vagy az elvetemültség látszatába keveredni? Miért van az, hogy ember és ember nem érti meg egymást, csak a gondolatok és érzések legfelső felületén és minél mélyebb mélységekről jönnek a tragédiák, annál idegenebbek, sőt annál ellenszenvesebbek a többi ember szemében? Istenem, de magunkra hagyatal bennünket, amikor valami nagy sorsot mértél ki fejünkre.

Halkan, szepegve, rettegve, hogy az ura észrevesz, meghall, vagy megérez valamit, Eliz belebujt a vákosai közé és lassankint elnyomta a könnyörműletes, gyöngéd, mindenható álmot.

VIII. Sámson és Delila.

Február végére már az egész országban teljes volt az anarchia. A kormány hatalma semmivé foszlott, a fegyverek ereje felett a katonatanács rendelkezett volna, ha illő zsákmánnyal tudná kecsegtetni a népköztársaság katonáit. De a területi integritás nem volt kívánatos zsákmány: azért esetleg vért is kellett volna ontani a tengerészkülönítménynek és a munkanélküli csavargókból toborzott hadseregnek. Külső ellenség helyett tehát belső ellenséget szimatolt Halász kormánybiztos, aki ezidőszerint elmondhatta magáról, hogyha egyáltalán van valamiféle hatalom Magyarországon, akkor az az övé. Ő találta ki, vagy lopta el a francia forradalmárok szofizmái közül, hogy: pacifizmus kifelé, de kíméletlen harc befelé, a köztársaság ellenségei ellen! Ő volt az egyetlen férfiú, aki tudta, hogy mit akar. Ő volt az első, aki észrevette, hogy a nyugati pályaudvar körül Oroszországból hazaszökött foglyok, katonaszökevények, rokkantak, munkanélküliek, fegyencek, betörők és utcán született sehonnai suhancok szervezett rablóbandája nyújtotta ki kezét a hatalom után. Jelszavuk a Leninizmus volt, de céljuk a fosztogatás, az anyagiakban, a hatalomban és az erkölcsi javakban való kalózkodás. Számuk napról-napra nőtt, mert táboruk önmagából termelte a szaporodás energiáját. Minden organizáció nélkül összeforrtak, mert az éhség, a hideg, a hajléktalanság egyenlősége, a háborúban szenvedett sebek testvérisége és az általános anarchiában született aljas szabadság mindegyiknek ugyanazt a programot sugallta: az édes apád holttestén keresztül is biztosítani nyomorult egzisztenciádat. Közülök Szentpály kapitány könnyen kiválogathatott volna ötven brávót, aki egy karéj fehér cipőért a katonatanácsot, a köztársaság elnökét, vagy akár magát Halász kormánybiztos is lámpavasra húzza, vagy hátulról leüti, mint egy kutyát. De a vezérkari kapitányok és a nyugati pályaudvar környéke között rossz volt az összeköttetés. Halász kormánybiztos hamar megtalálta. Először néhány hadügyminisztert áldozott nekik; aztán megnyitotta számukra az államkincstár zsilipjeit; közben egy-egy vidéki harácsolásra is engedélyt adott az ujonc zászlóaljoknak. Nem haragudott a katonáira, ha azok néhány aranyműves-boltot megszálltak és hadisarcot vetettek ki a bankházakra. Hogy a mérsékelt szocialistákat megfélemlítse, embereivel rohamot intéztetett azok hivatalos ujságjai ellen. Minden úgy alakult, ahogy ő kívánta. A rendőrség először véresre verte a bolsevistákat s a lincselést saját szakállára egy rendőrközlegény vezette. Mert nagy volt a szabadság és polgárjogot nyert a népítélkezés. A rabokat aztán szabadon bocsátotta az igazságügyminiszter, mert így parancsolta a katonatanács, amely tisztelte és gyakorolta a szabadság és önrendelkezés elveit. A szabadonbocsátottak pedig éjszakának idején hátbaszúrták a rendőröket, mert a népjogoknak végre is ők voltak a kodifikátorai és leghitelesebb magyarázói. Halász kormánybiztos csak azt sajnálta, hogy a középosztály, a régi rend, az ősi intézmények nem fejtenek ki valamelyes ellentállást: egy kis ellenforradalom pompás csemege lett volna az éhező tengerészfantáziának s levezető csatornája a gyilkolási ösztönnek, amely a lövészárokban oly derekasan kifejlődött. Az ország agonizált, Halásznak meg kellett elégednie azzal, hogy a döglött oroszlán tetemét rugdossa lovaglósizmás lábaival. A hadsereg majdnem egészben kommunista volt, a miniszterek gyáva és ostoba bürokraták, a nép közönyös és az úrrend ájult. Csak az éjjeli tánciskolák, a szocialista lapok szerkesztőségei, a külvárosi dalcsarnokok, a bukott lányok kávéházai, a csapszékek és a pártgyűlések voltak elevenek és hangosak.

A külföldi katonai bizottságok egymásután hagyták el a pestises várost. A főurak nagyrésze utánuk osont, amikor lakásuk nagyrészt kisajátították a hajléktalan demagógok, szökött katonák, forradalomban érdemeket szerzett hazafiak és szájhősök számára. Társadalmi életről

többé szó sem lehetett. Úri családok este tíz óra után nem merték kivilágítani szobájukat, a kaszinókat bezárták, a régi politikai klubok elnéptelenedtek, rikkancstól, radikális ujságíróktól, katonatanács és pártirodák tagjaitól, parkettáncostól és kormánybiztostól fölfelé mindenki gyászolt, félt, töprengett, dühöngött magában. A vidéki földbirtokosok nem tudták, otthon a falujukban, vagy a főváros dzsungeljeiben bizonytalanabb-e az életük? Szegények folyton vonaton ültek, amelyek kocsijáról a népköztársaság hősei ellopták a párnákat, rézklincseket, lámpásokat, függönyöket, szőnyeget és tükröket. Úgy ténferegtek e nyomorult ördögök, mint a szibériai számkivetettek. A saját szegénységük, gyámoltalanságuk és reménytelenségük foglyai voltak ők egy óriási börtönben, amelyet pirulva és könnyezve neveztek hazájuknak. A hivatalnokok éheztek és a szociáldemokrata pártban koldultak kenyérjegyget.

Csak néhány önkéntes száműzött élt Budapesten, néhány emberektől elidegenült, fantaszta világba elzárkózott gymnosophista ült rendületlenül a maga szent oszlopán, nem törődve az általános katasztrófával, rágódva a saját rögeszméjén, mint Gudenus György, a privátdocens.

Gudenus nem sokat tudott a körülötte folyó eseményekről. Matild minden nap kerített számára egy karéj marhahúst, vagy libacombot. Dohánya, teája, kávéja, rumos és likőrös üvegjei felett ha szemlét tartott, meglepéssel állapította meg, hogy még legalább egy esztendőre futja. Ez megnyugtatta és kibékítette. Külföldön kiadott munkáiért márkával és frankkal fizettek: ebből is volt csekélyke tartalékja. Ez bizakodóvá és derűssé tette. Örült annak, hogy lakása csak két szobából áll, tehát be tudja fűteni s a kályha mellett, saját maga által kiesztelt, forgatható és tetszés szerint való szögben felállítható támlára helyezve súlyos könyveit, kényelmesen olvasgatott. Meleg, puha himalája szövetből készült hálóköntösben, kis zsámlyon előtte gubbasztó Matildja ölen pihentetve kiaszott, csontos, köszvényes lábát, dupla szemüvegén keresztül oly kellemesnek látta az életet, mint még sohasem. Hallucinációi elmaradtak. Ítélezett maga fölött s megállapította, hogy nyomorult egy féreg ő, akit az öregség, a vér lassú alvadása, a fantázia halványulása, a férfiasság rohamos csökkenése kezd hasonlatossá tenni azokhoz az elkocsonyásodott félállatokhoz, amelyek a tenger fenekén vegetálnak. Sem erényekre, sem bűnökre nem képes többé. Csali eszmékben él s míg körülötte habzik, forr, sistereg az óceán, ő száraz marad a hullámok alatt. Ezért megbocsátott önmagának, akit mint embert, mint felelős társadalmi lényt, mint érdeklődő és szenvedélyes férfit már eltemetett. Majdnem tökéletes boldogságot talált e lassú megsemmisülés gondolatában. Ki sem nézett az ablakán, amely alatt vörös katonák masíroztak dobszóval, trombitával és az internacionáléval. A kémia és a fizika semmi köze sincs a köztársasághoz.

Barátaival ritkán érintkezett. Amióta végrendeletét elküldötte Domoszlaynak, tőle is elbúcsúzott. Azt nem is sejtette, hogy László mint hanykolódik a boldogság és életunság végletei között. Azt hitte, hogy minden ember eljutott oda, ahová ő. Egyik a szerelemben, másik a politikában, a többi a föld, a gyár, a pénz, a művészet, az irodalom kultuszában. Az ember életét szép romantikus távlatban látta. Képzeltben elgyönyörködött a katonák, a fegyencek, a tolvajok, az összeesküvők, a kommunisták és a prostituáltak földalatti vakondéletében; tetszett neki a nyomor orgiája; a menekültek, az üldözöttek, az éhezők, az árvák szenvedéseit megható regénytárgynak látta. Hugo Viktor Nyomorultjaira gondolt és pompás színpadi beállításban képzelte el az egész kályhája mellett, öreg, magashátú, pehellyel párnázott támlásszékekben.

- Gyujtsd fel a villanyt, olvasni akarok - szólt dörmögő hangon Matildjához, aki Gudenus fázós lábát buzgón dörzsölgette.

E pillanatban erősen kopogtak az ajtón s Matild kétségbeesetten jajdult fel, hogy a vendégek egy pillanatra sem hagyják békében a házat.

- Tegnap azon sírátkoztál, hogy elkerülnek bennünket az emberek, mint faluvégén a hullaházat.

- Gyűlölöm a kéregetőket és tolvajokat - nyafogott az asszony és kicsoszogott az előszobába.

Egyszerre elkiáltotta magát:

- Jézus, a Domoszlay úr!

Matild sírva fakadt örömében. A végrendelet óta szerelmes volt ura barátjába, minden nap várta, hogy eljön és finom, választékos ruhájában, sápadt arcának, lobogó szemének, lágyan zengő orgánumának, hófehér, hosszú ujjainak, vékony lakkcipős lábainak eleganciájában kigyönyörködheti magát. Domoszlay az ő szemében egy tágas, boltozatos, ragyogó színpompájú, aranyos és gyémántos díszű, finom és előkelő világnak volt a képviselője, gyermekkori tündérmesét juttatott az eszébe hercegekről, négylovas hintókról, bálokról, színházról, fehérparókás dámákról, ezeregyéjszakáról, Árgyilus királyfiról... mert vastag, puha, zsíros testében Matildnak egy ábrándos, falusi hamupipőke lelke pihegett. Ez volt az ő romantikája, amely valamikor a férfiak karjai közé sodorta, mint ahogy a fűzfa gyenge hajtását leperzseli a nyári nap és az első langyos szellő beröpíti az alatta folydogáló patak habjaiba.

Most elpirult és zavarában majdnem kezetsókolt a vendégnek.

Domoszlay borúsan és gögösen haladt el mellette és észre sem vette, hogy eleven emberi teremtség hajlong a szeme előtt. Egyenesen Gudenushoz sietett és szenvedélyesen megszorította a kezét.

- Bocsásson meg, barátom, hogy így elhanyagoltam.

- Bizonyára kellemesebb és érdekesebb dolga akadt, mint a medvét az ő odvas barlangjában felkeresni, - nevetett Gudenus és helyet szorított barátjának a könyvektől elborított poros díván sarkában.

Domoszlay sápadtabb, levertebb, idegesebb volt, mint valaha. Mélyen ülő szemeinek lángja ijesztően lobogott ki árnyékos üregéből. Mozdulatai fáradtak, térdei reszketők, beszéde akadozó, orgánuma rekedt volt, mint egy átdorbézolt és agyonszivarozott éjszaka után. Arca beesett és fogai megnyúlva, túlságos sokat ragyogtak ki vékony, vértelen ajkai közül. Gudenus rögtön észrevette, hogy barátjának nincsen rendben az egészsége. Csodálkozott rajta. Ő azt hitte, hogy Domoszlay mint egy finom acélpenge, örökké megtartja ruganyosságát és erejét.

- Mi ujság van odakünn? - kérdezte hirtelen, nehogy nyelvére szaladjon valami kellemetlen megjegyzés aggasztó színére és beteges törődöttségére.

Domoszlay nem felelt, a tanár tehát komoly megfontoltsággal felemelkedett, asztalához, majd szekrényéhez lépett és a szárított füvek, ócska zsinórok, apró tégelyek, jegyzetekkel teleírt papírszeletek, könyvek, rumos üvegek, platinadrótok és egyebek közül, türelmes kutatások után, kihalászott egy cifra pléhdobozt.

- A világ legérzékibb aromája - kiáltott harsányan és diadalmasan emelte magasra a teát. - Télen, kandalló mellett, forradalmi időkben - tette hozzá nevetve - keresve sem találhatunk meghittebb, pikánsabb, szenzációsabb fajtát. Ez gondolatokat kelt, mint egy okos könyv; érzéseket támaszt, mint egy jó zene; izgatja a fantáziát, mint egy szép asszony mosolya. A világ legtartalmasabb teája; ópiumevők, morfinisták, megrögzött iszákosok, szerencsétlen szerelmesek, meg öreg, köszvényes hajótöröttek egyetlen menedéke.

- Jó hangulatban van, György - mosolygott kényszeredetten Domoszlay és fáradtan nézte barátja szorgoskodását.

- Matildka! - kiáltotta hajlékony, hosszasan elnyújtott hangsúllyal a tanár, mintha a svájci havasok egy meredek csúcsáról kiáltana át szöcsövön a szomszéd magaslatra.

Matild beperdült, de tüntetőleg hátat fordított a vendégnek. Már neheztelt rá és gyűlölni kezdte sértett szerelmében.

- A villamos teafőzöt, fiam.

Gudenus milligrammos pontossággal kimérte a megfelelő adagot, amelyet homokóra segítségével, pillanatnyi precízítással párolt az ezüst kanna forró vizében. Közben pedig ömlött a szájából a szó:

- Nem is képzeli ön, mily fontos az, hogy a teából mennyit, hogyan, milyen edényben, mikor és milyen hangulatban főzögetünk. A teát sose bízza a cselédségre. Egy csésze teában benne van nemcsak a tea karaktere, hanem azé is, aki készítette és azé is, aki issza. A festék-, zamat- és illatanyagokból éppen csak annyit szabad felhasználni, amennyi dukál. Olyan ez, mint minden szépség, öröm és gyönyörűség a világon... olyan, mint a szerelem. Mutasd meg nekem, melyik teát szereted és én megrajzolom a jellemedet. Megmondom, hogy adóhivatalnok vagy-e, vagy csendőrtiszt, gyapjúkereskedő vagy filológus. Megállapítom, hogy a könnyű kis kalandokat kedveled-e, vagy mély szenvedélyeknek vagy az áldozata. Hogy első látásra beleszédülsz-e a démon karjaiba, vagy szerelmed lassan érik, mint a Lótusz virága, amely száz esztendeig szunnyad levélburkában, s amikor kinyílik, ágyúlövéshez hasonló robbanás kíséri a misztériumot.

- Irigylem önt - mondta dideregve Domoszlay és furcsán kémlelte barátját, ahogy hajszálcsovek, vonalzók, számológépek és színes üvegcsék között kísértetiesen operált a teával, mint egy mérgekverő patikus vagy aranycsináló mágus.

- Itt a tea! - diadalmaskodott néhány perc elteltével amaz, s dupla szemüvegén keresztül kéjjel nézegette a lámpa elé tartott pohár aransárgán csillogó tartalmát. Aztán visszaült a kar-
székébe és kérdőleg nézett Domoszlayra.

- Nagy baj van barátom - fakadt ki László reszkető, türelmetlen hangon. - Félek, hogy megbetegszem.

- No, no - csitította a tanár. - Már megint valami sexuális csömör. Még mindig nincs meg az igazi. Eh, hagyja abba a kereséseket. Jöjjön hozzám kémiát és elektromosságot tanulgatni. Most például azon kísérletezem, hogy mint lehetne magas feszültségű, villamos áram segítségével...

- Eh, mi közöm nekem az elektromossághoz - szakította félbe Domoszlay - utálom az életemet.

Gudenus hallgatott, Domoszlay fáradtan zihálva simította végig gyér haját gyöngyöző halántékán. Küzdött önmagával. Érezte, hogy férfiatlan, ízetlen, nevetséges és gyengeségi rohama most bele fogja kergetni olyan közlékenységbe, amelytől undorodik. De nem tudott megszabadulni annak a vágyától, hogy vénasszony módjára fecseljen és panaszkodjék. A lelkében ágaskodó második énje erősen tiltakozott minden gyengeség ellen, de azt is látta, hogy már odáig süllyedt, ahol vége az önuralomnak. Szánalmasan siránkozott.

- Nyolc, kilenc hónapja rabja vagyok egy alacsony és szégyenletes szenvedélynek.

- Szerelem.

- Ha úgy nevezi, legyen.

- Nem kell a szót kerülgetni. Ismerem.

Domoszlai felugrott.

- Jól záródik az ajtaja? Nem szeretem, ha a cselédség...

- Legyen nyugodt. Emberfia nem hallhatja, csak én.

- De a gazdasszonya...

- Az nem ember.

Domoszlai mégis megnézte az ajtót. Künn dühös dohogással, fújva, mérgelődve valaki ellépett az ajtó mögül.

- Nos, tehát ön szerelmes.

- Legyen. Nyolc-kilenc hónapja nem volt összesen tíz boldog félórám.

- Ez elég. Mert nekem csak perceim voltak. Goethének egyetlen félórája sem, Michel Angelonak, Beethoven-nek egyetlen perce sem. Schopenhauer, Musset...

- Ez engem nem vigasztal - vágott közbe Domoszlai, mert megijedt, hogy most mindjárt húsz történelmi példa zuhan a nyaka közé a boldogtalan szerelmekről.

- Hallgasson meg, György, s aztán adjon orvosságot. Szerelmes vagyok, de utálok a szerelmemet. Minden csepp vérem tiltakozik beteg rögeszméim, patológikus kényszcselekedeteim, eszeveszett féltékenységem, gyerekes képzelődéseim és dühöngő vágyaim ellen.

- Ez az öntudat kettéhasadása. Ismeretes kórállapot. Az első autor...

- Nem diagnózist, hanem orvosságot kérek! - kiáltotta ingerülten Domoszlai. - Azzal kezdődött a komédia: az öntudat kettéhasadásával - tette hozzá kitörő gúnyos nevetéssel. - Később beadtam a derekamat. Egészen elsüllyedtem és buta, állati megelégedettségbe aljasultam. Boldog voltam, hogyha kínzó nyugtalanságomat hetenként egyszer a mámor borával elaltathattam. Nem akarom részletezni...

- Felesleges. Tudom. Útja a gyógyulásnak.

- Elismerem. Ez lett volna a legbiztosabb út...

- Hogy a szerelem kiélje önmagát.

- Hogy örökké tartson.

- Hogy elpárologjon... Ez azonban egyre megy.

- Bánom is én. A lényeg az, hogy egy idő óta nem tudok a közelébe jutni. Elhagyott. Kiadta az útam. Megúnta. Befejezte.

- Vegye vissza. Akarja erősen!

- Hiába erőlködöm. Nem is tudom, hogy hány hete találkoztunk utoljára. Már akkor kedvetlen volt és szégyenlős. Sietett. Terhére voltam, észrevettem.

- Szeszély. Ilyenek a nők.

- De nekem szerelem kell, nem szeszély.

Domoszlai észrevette, hogy úgy siránkozik, mint egy cserbenhagyott operai táncosnő. Dühbe jött és a térdére csapott. Valamivel mentegezni igyekezett magát:

- Lehet, hogy ennek a levegőben úszó millió apró katasztrófa az oka. A ma és holnap bizonytalansága. Az élet üressége, értelmetlensége. Az undorító közviszonyok. A háborús és forradalmi pszichózis. Körülöttünk a kloakából új erkölcsi bacillusok gőzölögnek és mi

tébolydában élünk valamennyien. Új hitet, új világot, új erkölcsöt, új Istent harsog fülünkbe az új emberek üvöltő csordája és bennünk elnémult a régi hit, kiaszott a régi erő, elfonnyadt a régi erkölcs, kialudt az uralkodásra, államvezetésre, parancsolásra, munkára való régi készség és elhagyott a régi, büszke, magyar Öregisten. Becstelen kéjencek, öreg tacsók, puha vén-asszonyok, érzélgős mosogató lányok, hisztérikus színésznők vagyunk.

Gudenus egy csésze teát tolt vendége elé és szomorúan ingatta a fejét.

- Gyengeségeink gyökerei mélyebbre nyúlnak vissza barátom. A 19. század végén született emberek természetrajzi adottságokat hoztak magukkal a világra. Már az anyjuk méhében el volt döntve a sorsuk. Ehhez járult a nevelésük és az örökség, amelyet szellemi atyáiktól kaptak. Most gondolkodom egy takaros kis essay-n: a századvégi ember természetrajza. Húsz fejezetre oszlik. Az első fejezet...

- Nem, nem, most nem volna türelmem végighallgatni önt - ijedezett Domoszlay. - Most arról van szó, hogy úgylátszik örökre elhagyott.

- Csak magától függ, László.

- Hiszen, ha éntőlem függne! De nem tudok már sem akarni, sem nem akarni. Beteg vagyok, Györgyöm... ez a valóság. Hívni akarom, de tiltja a büszkeségem; le akarok mondani, de nem bírják az idegeim. Az igazság az, hogy sem vele, sem nélküle nem tudok élni.

- Aristophanes mondta ezt a Lysistrata...

- Bánom is én Aristophanest... Azóta folyton ámít és színlel. Azt írja, hogy beteg. Máskor az ura zsarnokoskodik. Világosan látom, hogy álnok, hiú, önző, romlott kis bestia.

- Nem baj. Asszonyba és nem carlyli jellemóriásokba szoktunk belebolondulni. Hanem én azt mondom, hogy más baj van itten, önnek nincs rendben az idegrendszere. De ennek nem a szerelem az oka.

- Apámat kivéve, minden őszám mártírja volt a szerelemnek.

- Az lehet. Önnél is tragikus végzet a szerelem. Ön azok közé az emberek közé tartozik, akik hajlamosak a szerelmi neuraszténiára. Vannak, akik ezt meg sem értik. A tudós nem érti a költő érzéki vízióit, a költő a bölcsész örömet a dedukciókban. A harcosnak hiába beszélnek a csillagpályák szépségéről, a csillagásznak a kereskedelem és banküzlet örömeiről. De önt mégis a modern kultúra, a dologtalanság, a túlvérmes fantázia tette tönkre, nem pedig a szerelem.

- Lehet, - nyögte keservesen László - és én gyűlölöm magamat és ha nem volna feleségem, kislányom és nem félnék, hogy nekik még valaha szükségük lesz reám...

- Ostobaság - tiltakozott Gudenus. - Az életet nem azért kell élni, mert szép, hanem mert a halál buta és vak és semmit sem jelent. Önnek kíváncsinak kell lenni arra, hogy mi lesz a családjából, az országból, az emberiségből és főleg önmagából. A szerelmi hóbortoknak pedig egyetlen orvossága a tökéletes fatalizmus. Ez ellen úgyis hiába védekezünk. Éljen vele, mellette, benne, nélküle, ahogy lehet, de ne higgye el, hogy nincs egyéb dolog a világon, mint az ő szerelme. Itt van például az elektromosság.

Domoszlay bosszúsan ütötte fel a fejét.

- György, maga gúnyolódik velem. De megérdemeltem.

A tanár élénken tiltakozott.

- Ó, én korántsem becsülöm kevésre a szerelem zsarnoki hatalmát. Éppen ma olvastam a bibliában Sámson és Delila történetét. Akarja hallani e gigászi fickó szomorú históriáját?

László a maga ellen való ádáz küzdelemben kimerülve, bágyadtan hajtotta hátra a fejét. Nem bánta most már, akármilyen történet körülötte, csak még egy kissé ülhesse nyugodtan a díván sarkában és minél több teát önthessen magába.

- Töltsön még egy csészével, sok rumot is bele.

Valamivel könnyebb lett a szíve, mert kibeszélte magát. Gyengének és közönségesnek mert mutatkozni és ez feloldotta lelkében a feszültséget, amely hónapok hosszú sora óta majd megrepesztette a véredényeit.

- Mondja el a bibliai Herkules tragédiáját.

- Tudja-e László, hogy a világ legmodernebb könyve a biblia - kiáltott Gudenus s lelkesedésében néhány telt üvegcsét lesodort a könyökével. - Nincs az az analitikus regény, amely élesebb megfigyelésekkel, mélyebb emberi dokumentumokkal világítana bele a lélektan mélységeibe, mint ez a mennyei módon naiv és ördögi ismeretekkel megírt hősköltemény.

...Az előszobából zűrzavaros hangok felelése szűrődött be a dolgozóba. Matild asszony selypítő, dühös rikácsolással kergetett el egy kéregető katonát.

A katona kommunizmussal, proletárdiktatúrával, katonatanáccsal, kerületi munkabíróssággal fenyegetődött, mankójával dühösen verte a padlót, emlegette a vörös gárdát, amely útban van Oroszország felől, forradalmi törvényszék után kiabált, amely a népnek fogja kiszolgáltatni a gazdagokat.

- Takarodjék innen, részeg csavargó! - kiabálta a gazdasszony.

- Katona vagyok, harctéri sebesült, százszázalékos rokkant, a kommunista párt tagja! - dicsekedett a férfihang és cifra káromkodásokkal ismételte rangját és méltóságát. Aztán kicsúfolta a gazdasszony vörösre festett arcát, gömbölyű hasát és vékony lábait, megjósolta neki, hogy elrekvirálják a lakását, a fehérneműjét, az aranygyűrűjét.

- Az akasztófán fogod befejezni bitang életedet! - mondta kétszer, háromszor aljas röhögéssel.

Aztán kopogott a mankó, úgylátszik a katona felszedte sátorfáját, de útközben földosztással, kézigránáttal, rohamkéssel és vérfürdővel fenyegetődött, - benn a szobában pedig Sámson és Deliláról beszélgettek.

- Beszéljen Sámsonról, - könyörgött Domoszlay és az esze Delilán járt, azon a hatalmas és alávaló kis némbere, aki a földkerekség legerősebb emberét úgy vonszolta a vágóhídra, mint egy ijedt kis kecskegödölyét.

- Világos, hogy a Bírak könyvének 13-16. része Sámsonban a férfiúi nagyság és férfiúi tragikum legmagasabb típusát akarta megismeretnie. A biblia, mikor a naív időkhöz mérten, Sámsonban a mérhetetlen testi erőt hangsúlyozza, ezzel nyilvánvalóan a legnagyobb, legszebb, legbölcsebb, leghatalmasabb és legtiszteletreméltóbb embert akarja szimbolizálni. Születésébe maga az Úr is beleavatkozott, tudára adván apjának, Manoahnak, hogy az Ég rendkívüli kegyelme adja őt a népnek és ő kezdi majd megszabadítani Izraelt a filiszteusok kezéből. Az Egekben is ünnepnap volt Sámson születésnapja s a kisgyermek fölött maga az Isten őrkdött, hogy belőle a legtökéletesebb emberpéldány váljék, a legnagyobb férfi, aki földi anya méhéből napvilágot láthat. És Sámson felnövekedék és megáldá őt az Úr és a daliás legény lement a pogányok földjére, Timnába, hogy beteljesítse az Isten rendkívüli küldetését. Milyen szép lehetett az az ifjú! A pogányok városában minden asszony utána nézett a

szélesvállú, ragyogófürtű, feketeszemű, és délcegjárású legénynek. De ő nem néz se jobbra, se balra, mert ő Istent hordozza a keblében és pillantása az Eget keresi, ahonnan küldetett. Lába alatt nyögve reszket a föld, az olajfák sötéten bókolnak az Úrküldötte jövevénynek, a madarak ijedten rebbennek szét e remek ember közeledtére, nehéz félelem dobbantja meg a filiszteusok szívét és sötét előérzetek gyötrik Izrael népének zsarnokait. De kiderül, hogy soha olyan léhűtő, vidám, korhely csavargó nem járt ezen a földön, mint Sámson, ragyogó és humoros elődje minden éhenkórász kalandornak, tréfás, nótás, táncos és verekedő kóbor hőse egy középkori olasz vagy francia lovagregénynek. Csak idegenek között találja jókedvét és meglátván egy kíváncsú asszonyt a pogányok között, mint igazi könnyelmű és impresszionista bohém, nyomban feleségül veszi. Az asszony megcsalja őt. Mert az asszonyoknak csak addig imponál a férfi, míg nem látták őt vágyban, gyönyörben és szenvedésben vonaglni és ameddig nem bizonyosak az ő szerelméről.

Domoszlai szívtartást kért az öregtől, mert szivarjai neki voltak a legjobbak egész Európában.

György kiválasztott egy gyönyörű példányt s azt mondta, hogy ezután a tea után egyedül ez a szivar élvezhető annak rendje és módja szerint. Aztán folytatta:

- Sámson borba és verekezésbe fojtotta bánatát. Elpanaszkodott apjának és anyjának s e becsületes és higgadt öregek sírva kérték őt, hagyja el a filiszteusokat, vegyen magának rendes, dolgos, erkölcsös és hűséges nőt Izrael népéből és éljen az ő magasztos emberi hivatásának. Sámson pedig visszament hűtelen feleségéhez, hogy újra bekönyörögje magát az ő hálószobájába. De az asszonynak már új férje volt és Sámson bánatában, dühében és szerelmében felgyújtja a filiszteusok gabonáját, az álló vetéseket, a szőlőket és az olajerdőket. Végigszárgult a pogányok földjén és ezer embert veszített el kegyetlen elkeseredésében.

- Mint egy shakespearai dráma, - jegyezte meg Domoszlai.

- És történt azután, hogy a Sorek völgyében Sámson megszeretett egy asszonyt, akinek neve Delila volt. És itt kezdődik a ragyogó lélekanalízis, amely az isteni humor legsugárzóbb derűjében mutatja be a férfi gyöngeségét és az asszonynak a férfi fölött való ellenállhatatlan hatalmát. Delila el akarja veszejteni Sámson. Minden áron meg akarja tudni emberfölötti erejének titkát. És megkérdezi tőle, mivel kellene téged megkötözni, hogy elbánhassanak veled?

- Mily naiv és átlátszó asszonyi gonoszság.

- Sámson is átlátott a szitán és léprecsalta az ő gonosz kis bestiáját. És felele neki: „Ha megkötöznek hét nyers gúzzsal, melyek még meg nem száradtak, akkor elgyengülök és olyan leszek, mint más.” Delila megkötözte őt és a filiszteusok rárohantak, mint leláncolt bikára a kutyák. Sámson pedig egy mozdulattal széttépte kötelékeit és szomorúan szemébe nézett Delilának.

- Öklének egy csapásával kellett volna agyonzúznia a becsúszott némbert!

- Csakhogy akkor Sámson nem lett volna igazi férfiú, - nevetett György. - De Sámson férfiú volt és megbocsátott Delilának. És még azután kétszer megbocsátott. És még szemrehányást sem tett az ő asszonyának. Mert a férfiak mindig megbocsátanak annak az asszonynak, aki nélkül nem tudnak élni.

- És az asszonyok? - kérdezte László.

- Delila nem bocsátott meg Sámsonnak soha. Az asszonyok csak azzal szemben könyörtelenek, akit megbántottak. Delila sírva fakadt dühében és szemrehányást tett neki: hogy mered azt mondani nekem, hogy szeretsz, mialatt szívedben titkod van előttem? Háromszor

szedtél már rá engem és nem mondtad meg, hogy miben van a te nagy erőd. Így beszélt Delila, vakmerőn, gőgösen, bízva abban az égbekiáltó ostobaságban, amelynek ködébe belebonyolódik a szerelmes férfi és elsüllyed benne mindörökre. Háromszor hívta Sámson fejére a halált és semmi sem volt bizonyosabb, minthogy minden csók, minden részeg éjszaka, minden simogatás és minden szerelmes szemrehányás mögött ott ólálkodik a férfi borzasztó végzete: elpusztulni gyalázatban, szégyenben, becstelenségben, nevetségességben, egy asszony gonoszságának nem is leplezett, szinte cinikusan kérkedő, a józan ésszel egyenesen gúnyolódó piszkos frivolitásában. Sámson egy ideig keményen tartotta magát, végre Delila elhatározta, hogy kijátssza a minden asszonyok legvégsőre tartogatott utolsó kártyáját. Sámson lábai elé borult és sírt: - most már bizonyos vagyok benne, hogy nem szeretsz, mert ha szeretnél, nem tudnál tőlem semmit megtagadni. Nincs az a férfi, aki be ne akarná bizonyítani szerelmét, amelyet amúgy is úntig tud az ő szeretője. És Sámson odahajtotta fejét az asszony ölébe, mint ahogy a bárány alázatosan lefekszik a kés alá. Sámson története azt jelenti, hogy nincs az a nagyszerű férfi a világon, kit a legeggyűbb asszony be ne tudna fogni az ő primitív, rozoga és piszkos diadalszekerébe.

- Hát mit tegyen a férfi? - kérdezte Domoszlay elpirulva.

Gudenus harsányan újjongva, percekig hahotázott:

- Mit tegyen? Mit tegyen? Bontsa ki fürtjeit és feküdjék Delila ollója alá! Ez a legokosabb, amit tehet, mert Hermes úgysem tud megbirkózni Aphroditeval. Még egy csésze teát? - kérdezte aztán elkomolyodva s már kapcsolta a kontaktust, hogy egy újonnan felkutatott pompás keverékkel kínálja meg vendégét. - Sohase igyék egyfajtaból két csészével, uram. Rengeteg sokat veszít, ha nem ad alkalmat nyelvének, hogy a zamatok és illatok között kifejtthesse differenciáló képességeit. Még egy csészével készíthetek? Nagyon jó.

- Köszönöm, nem kérek ma többet, kissé kábult vagyok és ideges, utálom a teát.

- Ez már komoly szimptóma, - ütötte fel fejét Gudenus és dupla szemüvege fölött megrökönyödve bámult barátjára.

- Haza megyek, György, ha megengedi.

*

Ahogy Domoszlay eltávozott, Gudenus pár percig ülve maradt és azon elmélkedett, hogy a legderekből emberek elbotlanak egy parányi kavicsra, amely száguldó paripájuk patkója alá került. De belátta, hogy ezen nem lehet segíteni. Ilyen kis botlásra már birodalmak is elsüllyedtek. Domoszlayt azonban szánta és aggódott a sorsán.

- Ez az ember rohamosan pusztul, - összegezte magában szomorúan. - Kár érte nagyon.

Néhány percig a tűzbe bámult és szórakozottan hallgatta Matild panaszos előadását a részeg rokkant katonáról.

- Szép magyar fajta pedig - szólt önkéntelenül hangosabban.

- Kicsoda? - kérdezte naiv színleléssel a gazdasszony.

- Mi közöd hozzá? - vágott vissza gorombán a tanár, mert megijedt, hogy Matild figyelmét rátereli érdekes és hódító barátjára.

E pillanatban durva kezek zörgették meg az előszoba ajtaját. Matild morogva nyitotta a kilincset. Két részeg katona lódult be a küszöbön. Az egyiket mindjárt megismerte Matild. A kéregető mankós.

- Gyilkosok, tolvaj fosztogatók! - sikoltott fel ösztönösen a gazdasszony, Gudenusra gondolt és egész hatalmas testével elébük állt a tolakodóknak.

- Hallgass, vén boszorka - dörmögte a rokkant és rohamkésével mellbeszúrta az asszonyt.

Aztán berontottak Gudenus szobájába. Egy pillanatra meghökkentek a hórihorgas, sovány, borotvátalan, pápaszemes, hálókámzsás férfi láttára. Egymásra néztek és elsápadtak.

- Mit akarnak vitézek? - kérdezte közönyösen a tudós. - Hol van a gazdasszony?

A két katona egymást taszigálta előre. Közben feldöntötték a teafőzőt és belegabalyodtak a villamos vezeték zsinórjába.

- Mit csinálnak, szerencsétlenek? - kiáltott rájuk Gudenus. - Összetörik a műszereimet.

- Eh, - szisszent fel a mankós katona barátja, egy húszesztendős, forradásos arcú, vörösképi suhanc. - Az ördög vigyen el a szerszámaiddal együtt!

Odaugrott a tudós elé, felemelte kését és, beleszúrta Gudenus hosszú, fehér, kékeres, csupasz nyakába. A vér magas ívben szökkent fel a megnyitott ütőérből. Gudenus tágrameresztette a szemét, hörgött egyet, felállt, levegő után kapkodott, kimondhatatlan csodálkozással széttekintett, kinyitotta a száját, valamit mondani akart, de hirtelen egész hosszában elvágódott, orrára esett, lerántotta az asztal terítőjét, a lombikokat, a vonalzókat, a teásdobozt, a poharakat, az üvegcsöveket és kezét szétterjesztve, homlokából, orrából, szájából, nyakából ömlő vérébe fulladva, elterült a földön.

- Matild, Matild! - hörögte végső erőfeszítéssel és meghalt.

A katonák rémülten nézték egymás fakó ábrázatát.

- Ez meghalt - nyögte a mankós sápadozva.

- Az asszony is - felelt a másik, - azt pedig te szúrtad le, komám.

- Eh, piszkos gazemberek voltak mind a ketten, - reszketett a mankós kékfehér ajka és érezte, hogy hirtelen kijózanodik a halál közelségében.

Aztán mindketten egyet gondolva, keresgélni kezdtek a szekrényekben.

- Ha már így esett, lássuk, mi van itten zsákmány?

Összeszedték a likőröket, a platina és aranyrudacskákat, a forrasztó tégelyeket, a körzőket és vonalzókat, amiket ezüstnek néztek hirtelenében.

- Aha, pénze is volt a vén uzsorásnak - szólt nevetve a rokkant és mankója kísértetiesen kopogott a megmerevedett holttest körül.

Végül nekibátorodtak, lehúzták a halottak újjáról a gyűrűt, elvették Gudenus óráját, láncát és aranykeretű szemüvegét. Matild füléből kitepték a függőket.

- Siessünk, mert meglephetnek, - suttogta a fiatalabbik.

- Hát aztán? - hengegett a mankós. - Mi a nép ítéletét hajtottuk végre e gazembereken.

A másik elszégyelte magát. Ő is bátor és hetyke akart lenni mindenáron. Egy üveg sartrőz nyakát leütötte és félig kihörpintve az édes, erős italt, komoly arccal, fontoskodva, gyászbeszédet mondott a halottak fölött:

- Úgy kell nekik! Így vesszen el minden ellensége a népköztársaságnak! Ez legyen a sorsa minden ellenforradalmár nyárspolgárnak.

Hónuk alá csapták zsákmányukat és büszkén hagyták ott a két emberi testet, vérben fagyva, mozdulatlanul, a halál békés boldogságában.

A rokkant katona mankója túlvilági borzalmassággal kopogott a sötét hátsó feljárat gránitlépcsőfokain...

...Másnap a lapokban misem volt olvasható a gyilkosságról, mert ámbár egyéb szabadságok között korlátlan volt a sajtószabadság is, de a szerkesztőségek nem merték megbántani a népköztársaság katonáit, mert féltek, hogy lerombolják a nyomdájukat.

IX. Neurasthenia gravis.

Domoszlai még mindig várta a meghívást a szerdai találkozásra, ám bár voltak pillanatai, amikor tisztán látta, hogy Eliz nem szereti többé. Az asszony végképpen szakítani akar és már szakított is, a szakítás legkomolyabb, legzordabb és legkevésbé félreérthető formájában: szó nélkül, jelenetek nélkül, búcsú és ünnepélyesség nélkül. Egyszerűen abban hagyta. A Domoszlai-háznak feléje sem nézett többé. Horváth Géza tanár telefonált, hogy a felesége beteg, köszöni a kondíciót, nem hiszi, hogy egyhamar elmehet tanítani.

Domoszlai úgy érezte, hogy idegein lassan a szenvedés és elkeseredés érzéketlensége olvad szét, mint ahogyan a hóban fetrengő ember elkábul a megfagyás dermesztő kéjében.

Gyakran ölébe vette Vilmácskát és iparkodott komoly és szerető családapa lenni. Megnézte leánykája játékait, kis könyvtárát, amelyet apjától örökölt s szenvedéllyel rendezgetett. Megdicsérte az új bundát, amelyet ugyan már két hónappal előbb hozott haza a szabónő, de László eddig elfelejtett észrevenni.

Vilmácska magánkívül volt a boldogságtól, hogy atyja oly szívesen és érdeklődve foglalkozik vele. Szüntelen csacsogott, mint egy megbódult kis madár, de egyszer csak félrehúzta a száját, elhallgatott és sértődötten leszállt Domoszlai térdéről.

- Apukám, te nem is hallgatsz rám.

És kiment a szobájából, mint egy királynő, aki ellen felségsértést követett el a miniszterelnöke.

- Anyja leánya - gondolta Domoszlai és ő is elvonult a szobájába. Egész nap ténfergett fel és alá, egy-egy könyvet leemelt a polcról, kinyitotta, unalmasnak találta s visszatette. Megnézett egy képet, temérdek hibát fedezett fel rajta. Egész berendezését szegényesnek, ízetlennek, hivalkodónak, esetlennek találta. Leült, fájt minden tagja, felállt, járkált, elfáradt, lefeküdt a dívánra, bámulta a mennyezetet, lehúnyta a szemét, éhséget érzett, temérdek szivart szítt el egymásután, két-három csésze teát, egy kis konyakot, sok-sok feketekávé ivott, az felizgatta, nagy adag brómot szedett, ami elkábította. Így ment ez újra két napig.

Közben lassankint híre terjedt a városban Gudenus halálának. A szobaleány mesélte Domoszlainénak, aki egy ideig habozott, hogy elmondja-e férjének a rablógyilkos merényletet. Eleinte jobbnak vélte eltitkolni, de amikor eszébe jutott, hogy az öregúr Lászlót kérte fel végakaratának teljesítésére, felébredt benne a kötelességérzés.

László megdermedve hallgatta a tragédiát. Elment a Rózsa-utcába, felszaladt a második emeletre és remegő kézzel nyomta meg a kilincset. Ismeretlen arcok fogadták a kérdezősködőt.

- Gudenus doktor, egyetemi magántanár? Nem lakik itt kérem.

A belső szobából víg gramofon-hangok repedt sikoltozása hallatszott. Leányok kacagtak és trillázva kísérték az ocsmány orfeumkuplék melódiáját. Domoszlai letámolgott a házmeszterhez... Ott megtudta, hogy Gudenust és gazdasszonyát a gyilkosság után következő reggel elvitték a törvényszéki orvostani intézetbe, felboncolták őket és konstatálták, hogy gázmérgezés ölte meg a szerencsétleneket.

- Tetszik tudni - súgta a házmesterné bizalmasan, - most nem tanácsos kikezdeni a hadsereggel.

Aztán eltemették őket a köztemetőbe.

- Bizony, szegényeknek nem volt éppen fényes a temetésük. Pap sem volt, kántor sem énekelt. Csak én kísértem magam a koporsót, én nagyon szerettem a boldogultat. Bőven adta a borraivalót; igen finom úr volt az istenadta. Csak a gazdasszonya nem volt hozzávaló, ámbár most már mindegy, az is meghalt, az Isten nyugosztalja. A föld alatt minden ember egyforma.

- Hol van a sírja? - kérdezte László és meg-megrándult az arca.

- Azt biz én nem tudom megmondani. Messze a temető végén, ezer meg ezer egyforma domb között, ki tudná megjegyezni? A temető-irodában megmondják bizonyosan. Ingyenes sírhely a szegények parcellájában. Mindegy már neki, az Isten nyugosztalja.

- A holmija?

- Másnap a lakást elrekvirálták, a holmit bizony széthordták a temetkezési emberek... mit tudom én uram? - felelt zavartan az asszony és kötényével a szemét törülgette. - Haszontalan lim-lom volt az instálom, csupa szemét és üvegcserep. Furcsa ember volt a boldogult, az Isten nyugosztalja.

Domoszlai csendes hazaballagott, lelke annyira tele volt diszharmóniával, hogy nem tudta, mitévő legyen. Mit tegyen a végrendelettel? Eszébe jutott az öreg parasztasszony szava: most már úgyis mindegy, az Isten nyugosztalja.

- Szegény öreg barátomat, az ország egyik legzseniálisabb emberét eltemették a szegények parcellájába, holttestét pap nem kísérte, és a végtisztességen egy parasztasszony képviselte a nemzetet. A nemzet most nem mer kikezdeni a hadsereggel - közölte feleségével, ahogy hazatért a lakására.

Hedvig sírva fakadt és égő gyűlölettel nézett az ég felé. Arra gondolt, hogy meghalni nem nehéz, de ha őt is így temetik el...

Néhány percig szótlanul néztek egymásra. Domoszlainak is az jutott eszébe, hogy ma Gudenus, holnap más, talán éppen egy Domoszlai... Azonban mind a ketten csak Gudenus sajnálták, ők maguk nem féltették az életüket. Mindkettőjüknek volt rá oka bőven, hogy vakmerő halálmegvetést mérítsenek az életuntságból.

László minden gyászoló érzésén, minden szomorú gondolatán, a halál közelében felébredt minden sötét világgyűlöletén át meg átszövődött a maga szerelmi nyugtalansága.

Leroskadott egy székre és észre sem vette, hogy felesége kiment a szobájából. Mozdulatlanul nézett a levegőbe, mint egy halott, akinek nyitva maradt a szeme.

Csengettek...

Domoszlainak megdobbant a szíve, mert egy fanatikus sejtelem nyilalt keresztül az öntudatán. Érezte, tudta, egész lelkét áthatotta az a gondolat, amiért titokban napok óta reménykedett: hogy Eliz jön bocsánatot kérni, kimagyarázkodni, jelét adni annak, hogy így ő sem bírja tovább. Természetesnek találta e pillanatban, hogy Eliz éppen úgy szenved, mint ő. Egészen megfélemedezett arról, hogy már végleg megállapította az asszony közönyét, léhaságát vagy kiábrándulását. Most úgy érezte, hogy a maga nagy szenvedélye nem lehet egyoldalú. Ez éppen olyan örült, gyerekes és lehetetlen feltevésnek látszott, mint az, hogy az urába vagy másba lehessen szerelmes. Maga rohant ajtót nyitni és a pillanat ama kis tört része alatt, amíg átfutott az előszobán, végiggondolta a fogadtatás, a szemek beszéde, a kézszerítés által majd lejátszódó egész békülési jelenetet.

Nem Eliz állott az ajtó előtt. Hivatalos okmányokat hoztak valami kormánybiztosságtól, a lakásából két szobát kiutaltak a hajléktalanoknak. Lenn áll a bútoroskocsi, a lépcsőn szuszog fel az új lakó.

Domoszlai agyát előntötte a vér. Hörgött a dühtől és rikácsolva áradt belőle a szitkozódás. Pokolba kergette a köztársaság embereit, kutyakorbáccsal fenyegette a megrökönyödött új lakókat, úgy tombolt, őrvongott, toporzékolt, hogy megijedt a komissió, megijedt a harctérről visszatért főhadnagy s dohogva elsompolygott a fenyegető veszedelem elől. Csak a lépcsőházból kiabáltak fel, hogy karhatalmat kérnek és a bíróságnál keresnek elégtételt.

- Lázít a köztársaság ellen!

- Ellenforradalmár, titkos királypárti!

- Nem jó kikezdeni a katonasággal, megüti bokáját a méltóságos úr!

Ilyen megjegyzések röpködtek feléje az összesereglett háznép ajkairól. Domoszlai legjobban szerette volna, ha nyomban megjelenik a karhatalom s ő beleszaladhat a feléje tartott szuronyokba. A karhatalom nem jött s ő kimerülten tántorgott vissza szobájába, feleségébe kapaszkodott, aki egyfelől Lászlót támogatta, másrészt halálra rémült kisleányát vigasztalta. Vilmácska kétségbeesetten sikoltozott a félelemtől.

- Senkit sem szabad beereszteni! - parancsolta Hedvig a cselédségnek. - Hatósági emberek, ha jönnek, azokat majd vezessék elém. Az úr beteg.

- Beteg az úr, - zokogott a cselédség, az öreg István, aki most a demokratikus köztársaság gúnyjára aranygombos sötétkék frakkban, fehér nyakkendővel, széles zöldstráfos nadrágban állt őrt az ajtó előtt és arisztokratikus megvetéssel mérte végig az arra tévedt közönséges halandókat.

- Count Domoszlai beteg - ájuldozott az angol miss, aki azt hitte, hogy elveszti az esztét. Nem értette meg, hogy valakit a saját házában arra lehet kényszeríteni, hogy idegen embereket vegyen a nyakába. - Visszamegyek Angliába, egy percre sem maradok e fenevadak között.

- Holnap hazamegyünk Mindszentre - adta ki a rendeletet Domoszlainé és megkérte az angol hölgyet, hogy kezdje meg a csomagolást rögtön. - Nem akarok itt a piszokban meghalni - gondolta hozzá gögösen és rábeszélte Lászlót, hogy feküdjék az ágyba és pihenje ki magát.

László engedelmeskedett, lefeküdt, Hedvig és Vilmácska jósokáig mellette virrasztottak. Domoszlai nem gondolt semmire, csak feküdt. Kissé jól is esett neki, hogy felesége és leánykája oly imádatos aggodalommal nézik a mozdulatlanságát, amelyben férfi őseinek másfélévszázados ideggyötrelmeit és boldogtalanságát pihenni ki. Nagy megkönnyebbülést érzett. Hol a feleségére, hol a gyermekére tekintett és szeretett volna leborulni az ő tisztaságuk előtt. E pillanatban elragadtatással látta, hogy mi a szépség a hűségben, a mennyei szerelem féltékenységében, a martíromságban és a gyermeki ártatlanságban. Maga is megtisztulva és megváltva emelkedett fel hozzájuk és kérte őket, hogy csókolják meg a homlokát. Aztán a kimerültségtől lehanyatlott a feje és elaludt.

Hedvig megfeledkezett a maga betegségéről, mintha megduzzadt artériájának is tudna parancsolni s tovább virrasztott az ura ágya mellett. Eleinte komoly fizikai katasztrófától tartott, mert azt hitte, hogy László idegsokkot kapott a felháborodástól. Ahogy azonban átgondolta a dolgot, félni kezdett, hogy más baja van neki. László gyűlöli ugyan a köztársaságot, de nyíltan sohasem ragadtatta magát durva kitörésekre. Néhány héttel ezelőtt pedig egyenesen ő tartotta mindnyájukban a lelket bölcs és derült optimizmusával. Ez is felkeltette benne a féltékenység és gyanakvás alattomos kis szörnyetegét. Most tűnt fel előtte, hogy László túlságosan

megelégedett, gyengéd és látszólag hűséges volt nemrég: ez a boldog szerelem; ma egyszerre összeomlott és csaknem belepusztult: ez a csalódás, vagy a szakítás. És újra érezte azt a szerelmes gyűlöletet, amely annyiszor marcangolta már a szívét és amelynek örületében mindig visszatért egy rettentő rögeszme: elpusztítani Lászlót és vele önmagát.

Hirtelen felkelt, belopódzott férje szobájába, odasompolygott az ágyhoz. László hanyattfeküdt, mereven, kinyújtózkodva, két keze a selyempaplan fölött, ujjai szétfeszítve, halottfehéren. Feje kis fehér csipkepárnán pihent, öreges, ráncos, gyűrött arc bőre sárga volt és petyhüdt, szemei mélyen lezárva, beárnyékolva süllyedtek el üregükben. Az orra mintha nagyobb lett volna, az arca keskenyebb, a homloka magasabb, a haja gyéresebb, őszebb. Állán és orra alatt kiütözött a serkedő, borostás, őszes bajusz és szakáll. Egyenesen, de nehezen lélegzett és úgy feküdt ott, mint egy narkotizált a műtőasztalon.

Hedvig egy pillanatra elborzadt tőle. Aztán a szívéhez kapott és mellén összefonva a kezét, ráhajolt az alvóra. Nem mert hozzányúlni. Irtózott és eszeveszetten félt, hátha hideg testet érint. Bizonyos, hogy lelki katasztrófa okozta ezt az összeomlást. László szerelmes volt valakibe: - Megcsalt - suttogta magában oly gyűlölettel, undorral és megvetéssel, hogy majdnem megszakadt a szíve. - Talán jobb is volna, ha meghalna - gondolta örült fájdalommal, - akkor én is végzek magammal és megszűnt minden.

A következő pillanatban már nem Lászlót, hanem önmagát gyűlölte ezért a gondolatért. Felemelte a villanylámpát és végigreflektálva Lászlón a gyenge fényt, aggódó szerelemmel vizsgálta az urát. A kezére pillantott. László kimeredt, fehér, vékony ujjai reszkettek.

- Él! - szisszent fel boldogan, aztán ránézett az ura beesett arcára.

- Szegény öreg ember - sóhajtott elérékenyülve és nevetni tudott volna örömeiben, hogy Lászlót a végzet beletaszítja a hűségbe, a jóságba, a hitvesi szeretet enyhe egyszerűségébe.

Végül odatartotta a lámpát, egész közel az arcához, hogy felébressze. Szerette volna felkelteni, a hangját hallani, megkérdezni tőle, hogy szereti-e, jó lett volna kicsit beszélgetni ebben a különös, izgató szituációban, éjjel, mikor László ágyában fekszik, ő meg fölötte virraszt... Odatartotta a lámpát és akkor látta, hogy László lecsukott szemhéja alól lassan, vékonyan szivárognak a könnyek.

Ez az ember alszik és sír.

Olyan ellágyulás, olyan anyai száanalom, olyan mindent megbocsátó emberfeletti megértés és sajnálkozás ragadta el Hedviget, hogy maga is sírva fakadt.

- Szegény, együgyű, rossz gyermek! - szakadt ki a szájából önkéntelen, elvonta a lámpát, letette az éjjeli szekrényre, föléje hajolt az urának és elcsókolta a könnyet a szeméről.

*

Másnap beállított Lászlóhoz egy egyetemi tanár, régi ismerőse a klubból és Lucic báró szalonjából. Feleségére hivatkozott és felajánlotta tanácsait.

- Köszönöm, nem vagyok beteg - mondta kicsit ridegen és ingerülten Domoszlay. - Dühös vagyok és utálok az életet. Maga talán boldogságban úszik a köztársaság áldásai közepette?

A professzor hidegen és előkelően mosolygott.

- Neurasthenia gravis.

- Ön talán nyugodt és örül a dolgok folyásának?

- Erős akaráttal, bölcs megértéssel...

- Felgyújtották önnek a kastélyát? Elrabolták a műkincseit? Kifosztották a magtárait?

A professzor egy régi metszetet vizsgálgatott.

- Van önnek leánygyermek, akitől elvették a szobáját, felesége, akit kitesznek a budoárjából?

A tanár langyos fürdőket és svéd tornát emlegetett.

- Ne tréfáljon, kedves professzorom - fakadt ki László őszintén és melegen. - Adja ide a kezét, szorítsuk meg egymás jobbát, mint két férfi, aki érti egymást és ne beszéljünk többé neuraszténiáról.

A professzor elszívott egy cigarettát és eltávozott. Aztán bejött Hedvig és megcírógatta László halálsápadt arcát.

- László, a maga utólagos jóváhagyása reményében levelet írtam Lucinak. Értesítettem, hogy a miss holnap Bécsbe viszi Vilmácskát. Onnan Angliába igyekeznek. Megkértem a bárót, használja ki minden nemzetközi összeköttetését, hogy leányunk kijusson Londonba. Helyesli?

László megtörten bólongatott.

- Köszönöm. Mi pedig utazunk Mindszentre. Igen?

- Nem, - nyögött keservesen Domoszlay. - Mi még itt maradunk.

Hedvig elnémult és a szíve körül halálos szorongatást érzett. - Nem tudja itthagyni a szeretőjét

- villant át az agyán és majdnem elájult a szenvedéstől. De megkeményítette magát és elfordulva - hogy László észre ne vegye a szeméből kicsorduló könnyet - ridegen megjegyezte:

- Nem erőltetem. De holnap újra visszajönnek a lakásrekvirálók.

- Átadjuk a szobákat, - nyögte szánsalmas gyávasággal Domoszlay. - Vilmácska úgyis elutazik a missel.

Hedvig megvetően mérte végig az urát.

Aznap március 19-ét írtak, mindenki szívdobogva várta a tavaszt, amelytől semmi jót sem remélt senki emberfia Magyarországon.

X. A penitencia.

Még sötét volt a márciusi hajnal s a leeresztett redőkön csak gyér derengés szűrődött be Domoszlay szobájába, amikor az ágy mellett lévő villamos kandeláber hirtelen kigyulladt és László szemébe meredt az öreg István kísérteties, reszkető, halotthalvány arca.

- Nagyságos úr, az istenért... nagyságos úr, nagyságos úr... - suttogta az öreg becsületes paraszt, kezébe vette Domoszlay két vállát s felültette ágyában az ébredéssel vívódó lázbeteg embert.

Ahogy kábult álmából eszméletre tért, Domoszlay egyszerre megérezte a tragédiát: Hedvig szíve felmondta a szolgálatot. Magára kapta hálóköntösét és berohant a szobájába. Már ott volt az angol leány és Hedvig komornája, akik kétségbeesett erőlködéssel iparkodtak úrnőjüket életre könyörögni. Domoszlaynak utat nyitottak az ágyhoz s kezüket tördelve, vacogó fogakkal, égre fordult szemmel sírtak a háta mögött.

Hedvig ott ült a magas párnák dagadó tornya alatt. Szemei nyitva voltak s őrző rémülettel forogtak, mintha azt várnák, hogy valahonnan segítség jön és megszabadítja dermesztő haláltusájától. Arcán minden izomrost reszketett, a szája fehér volt, habzott és irtózatossal akart kiáltani. A teste nem mozdult, a motorikus idegek már nem engedelmeskedtek az agyvelő akaratának.

- Orvost! - kiáltotta Domoszlay magánkívül és lerogyott az ágy elé, Hedvig hideg kezefejére.

- Már elküldtünk érte, - szepegte a szobaleány és kilódult a folyosóra, hogy nem jön-e a várva-várt szabadító.

Az angol miss Vilmácska szobájába futott, jól becsukta az ajtót és összehúzta a nehéz hollandi függönyt. Reszketett, hogy felébred a gyermek és tanuja lesz a szörnyű haldoklásnak.

- Hedvig, Hedvig, imádott drága Hedvig, ne halj meg... szólj egy szót hozzám... - könyörgött Domoszlay és gyengéden csókolgatta a jéghideg kezét.

A haldokló szeme fölfelé fordult, egy mélyet lélegzett és hátrahanyatlott a feje. Domoszlay föléje hajolt, az ajkát odanyomta felesége vértelen szájához. Aztán kezébe vette az arcát és maga elé tartotta egyenesen, mereven, függőlegesen. Hedvig szemgolyója visszacsúszott, ránézett Lászlóra, eltorzult az arca és mint aki egy másik világ kapujából visszafordult, hogy tudtul adja végső akaratát, megnyílott a szája:

- Megtiltom...

Rettentő hörgés volt ez, véres erőlködés, egy a halál torkában is félelmetes asszonyi erő utolsó kilobbanása... csak egyetlen túlvilági szó... aztán örök csend... vége volt.

A cselédség égő gyertyát tett a halott kezébe, körülterdelte az ágyát és fuldokolva a sírástól, fennhangon imádkozott.

Az angol miss bent a szobában Vilmácskát öltöztette, hogy megszöktesse a rettenetes helyről.

Mindenki úgy érezte, mintha a nyomorult testű, de hatalmas, büszke és daliás lelkű nagy magyar asszonnyal együtt összeomlott volna a Domoszlay-ház egész fundamentuma.

*

Mire kivilágosodott, megjött az orvos és felvette a jegyzőkönyvet. Közben konvencionálisan résztvevő arccal magyarázta Domoszlaynak:

- Arteriosclerosis. Csoda, hogy idáig is bírta. Az érlemeszesedéshez az utolsó percekben érgörcs járult, meg az arteria coronaria cordis elzáródása, amely a szív funkcióinak rögtönös megállását okozta. Talán valami izgalom érte. Egy szó, egy gondolat, egy sejtelem nyomban kioltja a beteg életét... Még ma be kell szállítanom a ravatalozóba. A proletárdiktatúra nem ismer kivételt.

- Haza szeretném vinni Baranyába.

- Ezidőszerint lehetetlen. A vasúti közlekedés szünetel.

Belépett az angol miss és jelentette, hogy Vilmácska lent van az utcán, autóban ül, amely elviszi Berthótynéhez s azzal meg sem áll Bécsig.

Domoszlay könnyekre fakadt.

- Nem tudja Vilmácska?

- Nem.

- Láthatnám szegénykét?

- Nem. Minden perc drága. Meg az ön arcára van írva... Arról leolvasna mindent.

- Nem, nem, nem - nyögte a meggyötört férfi - nem szabad neki megtudnia.

- A viszontlátásra Angliában, - rebegte a miss és elrohant.

Domoszlay tétován és roskadásig kimerülve bámult maga elé. Elment tőle mindenki, aki tiszta és jó és hű volt ebben a gyalázatos fertőben. Szótlanul nézte, hogy öltözteti Hedviget a komornája. És hirtelen eszébe jutott az utolsó szó: megtiltom... Úristen, vajjon mit tiltott meg ez a nagy asszony az ő utolsó, kemény akaratával?

Homályosan, mint részegségből ocsudott alkoholistának, az ő agyában is derengeni kezdett valami, az éjszakai töprengésből. Igen... ma reggel Hedvig elé állok és közlöm vele válási szándékomat... Ó, ezt érezte Hedvig s a túlvilágról visszafordulva, megtiltotta neki, hogy elvegye a szeretőjét.

Domoszlayt nevetőgörcs rázta meg és a cselédség attól tartott, hogy most a gazdáján van a sor a pusztulás dühöngő végzetében.

- Milyen örült gondolat! - mondta egész hangosan és ráborult a felesége félig felöltöztetett, hideg, merev holttestére...

Lépések, hangos feleselés, taszigálás, bútorok recsegése, szeges csizmatalpak kopogása hallatszott a lépcsőházból. Az új lakók költözködtek. Az öreg István eléjük állt, káromkodott, sírt és tehetetlen dühében leköpte őket.

- Halott van a háznál... az Isten verjen meg benneteket! - ordította tébolyodottan.

Fiatal ügyvéd, leszerelt katona, bírósági szolga kísérte a költözködőket. Az ügyvéd félrelökte Istvánt.

- Halott van a háznál, meghalt a nagyságos asszony! Nem értitek, barmok?! - üvöltött az öreg.

- Legalább megürült a szoba, - szólalt meg dühösen a leszerelt katona, de kezében remegett a bírósági végzés.

Megjelentek a halottas emberek is, koporsót hoztak, megragadták Hedvig könnyű, merev kis testét, ráborították a szemfedőt s vállukra emelték, hogy levigyék a lépcsőn.

István, a szobaleány és a szakácsnő nekiestek a halottvivőknek, mint a megdühödt éhes farkasok. Azok elrúgták és a falhoz taszították a cselédeket. Az ügyvéd elosont, a leszerelt katona sápadtan nézte a viaskodást, az új lakók visszafordultak a lépcsőn és némán csóválták a fejüket. A halothordozók káromkodva vitték a koporsót a lépcsőn.

Domoszlai meg sem tudott moccanni rémületében. Arra gondolt, hogy ha Hedvig megéri a reggelt, s ő eléje áll... ej, dehogy áll eléje, pillanatnyi elmezavar volt a válás gondolata...

Ott állt az ajtóban, s elborult szemmel bámult a lépcsőn távolodó, imbolgó, ritmikusan fel-felbukkanó és folyton süllyedő koporsó után.

- De mégis, ha csakugyan eléje állt volna, akkor ő ölte volna meg a feleségét...

Felbukkant előtte Gudenus véres, halotthalvány árnya. Azt is csak a vak sors áldott kegyetlensége mentette meg attól, hogy gyilkosa legyen az apjának.

Domoszlai felhőrdült, mintha kést mártottak volna vonagló szívébe.

- Hedvig, Hedvig, ne siess...! - kiáltotta kétszer egymásután és utána eredt a távozó koporsónak.

A holttestet feldobták a szekérre. A kocsis belevágott a lovak közé. Megindultak Hedviggel a temető felé. Domoszlai úgy szaladt a kocsi után hajadonfőn, fuldokolva a fáradságtól és fájdalomtól. Csetlett-botlott, zihált, futott, meg-megállt, de félholtan is tovább vonszolta magát a halottas-szekér után.

Az utcán vörös zászló alatt körmeneteket járt a nép, szólt a trombita, pergett a dob, forradalmi dallamokat játszott a zenekar, éljenzés, ordítozás, kiabálás, sípolás, villamos-csilingelés, autótülkölés szennyezte be a levegőt. Domoszlai szeme előtt összefutott minden, ájulást, émelygést, szédületet érzett, de azért zihálva, égő nyelvét összeharapva, véres nyálát törülgetve, lihegett a koporsó után.

Egy utcasarkon bérkocsi került eléje, abba beleugrott és csak kezének intésével jelezte, hogy hajtson a halottasszekér után. A kocsiban megtörölte arcát, ökölbe szorította kezét, hogy körmei belemélyedtek a tenyerébe. Minden akaraterejének hirtelen megfeszítésével összerántotta széthullott idegeit, fagyos nyugalmat erőltetett magára, mert eszébe jutott, hogy az utcán van s a csöcseléknek nincs joga bepillantani az ő fájdalmába. A szenvedés magámagával gúnyolódó véres gögje ült ki az arcára és megmerevedett a kétségbeesés halálos agóniájában.

- Hadd látom, micsoda penitenciát tud még kitalálni büntetésül fejemre az Isten? - gondolta olyan állapotban, amelyben sem élni, sem meghalni nem tud már az ember.

Ezt sokan kérdezték aznap Magyarországon.

Vége.